ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

CONFERINȚA GENERALĂ A TINERETULUI MUNCITOR DIN MARTIE 1922 — I. APOSTOL

DIN CONTRIBUȚIA TINERETULUI LA LUPTA P.C.R. ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI PREGĂTIRII RĂZBOIULUI ANTISOVIETIC — C. MOCANU

CONTRIBUȚII LA STUDIUL RAPORTURILOR DINTRE ȚARA ROMÎNEASCĂ ȘI UNGARIA ANGEVINĂ — M. HOLBAN

DIN ISTORIA PRESEI MUNCITOREȘTI — „ROMÎNIA MUNCITOARE" — SERIA I — 1902 — I. FELEA

UNELE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU NUMĂRUL ȚĂRANILOR ARESTAȚI DUPĂ RĂSCOALA DIN 1907 — M. IOSA

MATERIALE NOI PENTRU BIOGRAFIA LUI NICOLAE BĂLCESCU — CORNELIA BORDEA și P. CERNOVODEANU

STUDII DOCUMENTARE

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

RECENZII

REVISTA REVISTELOR

ÎNSEMNĂRI

ANUL XV — 1962

2

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECŢIA DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREŞTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

2

ANUL XV

1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

„STUDII" — REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (*directorul Colegiului de redacție*); EUGEN STĂNESCU (*redactor șef*); acad. A. OTETEA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; L. BÁNYAI; M. BERZA; V. CHERESTEȘIU; TITU GEORGESCU; V. MACIU; ȘT. PASCU; V. POPOVICI

Redacția: București, B-dul Aviatorilor nr. 1
Telefon: 18.25.86

www.dacoromanica.ro

SUMAR

STUDII — Pag.

40 DE ANI DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST DIN ROMÎNIA

I. APOSTOL, Conferința generală a tineretului muncitor din martie 1922 263
C. MOCANU, Din contribuția tineretului la lupta P.C.R. împotriva fascismului și pregătirii războiului antisovietic 291

★

M. HOLBAN, Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină 315

NOTE ȘI COMUNICĂRI

I. FELEA, Din istoria presei muncitorești — „Romînia muncitoare" — Seria I — 1902 . 349
M. IOSA, Unele precizări în legătură cu numărul țăranilor arestați după răscoala din 1907 369
CORNELIA BODEA și P. CERNOVODEANU, Materiale noi pentru biografia lui Nicolae Bălcescu 375
I. RANCA, Un document intern referitor la complotul organizat de Mihail Gross împotriva lui Ioan Vodă Caragea în anul 1816 389
M. A. MEHMET, O condică de firmane turcești din timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti în Moldova (1786—1788) 405

STUDII DOCUMENTARE

Editarea monumentelor de drept ale Rusiei medievale (*Gh. Cront*) 431

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Dezbaterile privind macheta volumului I al lucrării *Istoria teatrului în Romînia* (*S. A.*); Muzeul Etnografic al Transilvaniei (*Viorica Pascu*); Disertații; Cronică . . . 439

RECENZII

D. HUREZEANU, *Problema agrară și lupta țărănimii din Romînia, 1904—1906*, Ed. științifică, București, 1961, 330 p. (*M. Iosa* și *M. Rusenescu*) 447
V. N. VINOGRADOV, *Россия и объединение Румынских Княжеств*, Издательство Академии Наук СССР, Moscova, 1961, 326 p. (*N. Ciachir*) 451
* * * *Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821 (Eteria în Principatele Române)*, vol. IV, Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, 352 p. (*Ioana Constantinescu*) 458

www.dacoromanica.ro

Pag

ALBERT SOBOUL, *Les sans-culottes parisiens en l'an II. Histoire politique et sociale des sections de Paris. 2 juin 1793 — 9 thermidor an II.* La Roche-sur-Yon, Imprimerie H. Poitier, 1958, 1168 p. (*S. Columbeanu*) 462

REVISTA REVISTELOR

„Revista Arhivelor", organ al Direcției Generale a Arhivelor Statului, București, Seria nouă, nr. 1, 2/1960; nr. 1, 2/1961 (*L. Ștefănescu*) 473

„Вопросы Истории", Академия Наук СССР, Отделение исторических Наук, Moscova, nr. 1 12/1961 (*N. Copoiu*) 483

„Československý časopis historický" (Revista cehoslovacă de istorie), Praga, IX, 1 6 1961 (*Tr. Ionescu-Nișcov*) 493

ÎNSEMNĂRI

Istoria Romîniei. DAN CIOBANU, *Lupta Partidului Comunist din Romînia pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii*, în „Studii și cercetări juridice", nr. 2—3, 1960, p. 237 — 268 (*I.R.*); I. VÎNTU, *M. Kogalnic anu. Aspecte ale activității și concepției politico-juridice*, în „Studii și cercetări juridice", nr. 2, an. IV, 1959 (*L.P.M.*). **Istoria U.R.S.S.** — „ * „ *Революционная ситуация в России в 1859—1861 гг.* Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Moscova, 1960, 543 p. (*S.I.*); S. A. NIKITIN, *Славянские комитеты в России в 1858—1876 годах*, Ed. Universității din Moscova, 1960, 361 p. (*A.C.*). **Istoria universală.** — ZDZISLAW SPIERALSKI, *W sprawa rzekomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii* (În chestiunea pretinsei expediții a lui Cazimir cel Mare în Moldova), în „Przeglad historyczny", Varșovia LII 1 1961, p. 147—152 (*P.P.P.*); „ * „ *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1959 г.*, Academia de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Moscova, 1961, 457 (—458) p. (*S.I.*); „ * „ *Die Französischen Kriege und Deutschland — 1792 bis 1815*, Protocolul sesiunii Institutului de istorie al Academiei de Științe din Berlin — 18 noiembrie 1856, Akademie Verlag, Berlin, 1958, 94 p. (*R.P.*); „ * „ *Beiträge zur Geschichte der Novemberrevolution*, Akademie Verlag, Berlin, 1960, 77 p. (*R.P.*); GHEORGHE LAIOS, Ο'ἑλληνικὸς τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821 (Presa grecească din Viena de la 1784 pînă la 1821), Atena, 1961, 134 p. (*Gh.C.*); FERNAND FIZAINE, *Frédéric-Guillaume Ier père du militarisme allemand*, Paris, Le Nef de Paris Editions, 1958, 205 p. (*S.C.*); P. VÁCZY, *La transformation de la technique et de l'organisation de l'industrie textile en Flandre aux XIe — XIIIe siècle*, în „Studia Historica", nr. 48, Akademiai Kiadó, Budapesta, 1960, 26 p. (*L.Ș.*); A. G. DICKENS, *Thomas Cromwell and English Reformation*, London, The English University Press, 1959, 192 p. (*S.C.*). **Bizantinologie.** — GÉRARD WALTER, *La ruine de Byzance — 1204 — 1453*. Paris, Editions Albin Michel, 1958, 418 p. (*Gh. C.*); J. JARRY, *Hérésies et factions à Constantinople du Ve au VIIe siècle*, „Syria", XXXVII (1960), fasc. 3—4, p. 348—371, éd. P. Geuthner, Paris (*E.Fr.*); JOHN D. GEANKOPOLOS, *Emperor Michael Palaeologus and the West. 1258—1282*. A study in Byzantine-Latine relations. Cambridge, Harvard University Press, 1959, XII + 434 p. (*P.S.*); „ * „ *Две византийские хроники X века*, Izd. Восточной Литературы, Moscova, 1959, 262 p. + 2 h. (*V.S.*). **Bibliografie, Arhivistică Muzeografie.** CONSTANTIN DINU și LEONTINA GARTENBERG, *Învățămîntul în presa progresistă și de partid (1872—1944), Index bibliografic selectiv*. Ministerul Învățămîntului și Culturii. Institutul de științe pedagogice, Ed. de stat didactică și pedagogică, București, 1961, 217 p. (*Al.P.*); F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie, II (1400—1430)*, Paris, 1959, 300 p. (*Al.D.*); „ * „ *Известия на Народна Библиотека В. Коларов и на Библиотеката при Софийская държавен университет* (Analele Bibliotecii Naționale V. Kolarov și ale Bibliotecii Universității de Stat din Sofia), t. I (VII), Sofia, 1961, 643 p. (*A.C.*); „ * „ *Bibliografia storica nazionale*. Bari, Laterza, 1960, XXVII + 259 p. (*A.I.*) 501

www.dacoromanica.ro

S T U D I I

40 DE ANI DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST DIN ROMÎNIA

CONFERINȚA GENERALĂ A TINERETULUI MUNCITOR DIN MARTIE 1922

DE

I. APOSTOL

În lupta desfășurată de Partidul Comunist din Romînia împotriva regimului burghezo-moșieresc, un rol important l-a avut mișcarea tineretului muncitoresc și țărănesc care a militat cu consecvență alături și sub îndrumarea partidului pentru cauza eliberării proletariatului. Problemele educării, organizării și conducerii mișcării de tineret au constituit una din sarcinile de bază ale partidului comunist, încă de la înființarea sa. Clasicii marxism-leninismului au subliniat în lucrările lor importanța pe care partidul clasei muncitoare trebuie să o acorde mișcării de tineret. Marxism-leninismul, ca știință a legilor celor mai generale de dezvoltare a naturii și societății, ca știință a revoluției maselor exploatate exprimă în mod științific interesele fundamentale ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, inclusiv ale tineretului din fabrici și de pe ogoare.

Lupta tineretului proletar pentru condiții mai bune de muncă și de viață este organic legată de mișcarea muncitorească în general ; ea face parte din lupta clasei muncitoare, al cărei viitor este indisolubil legat de modul în care partea înaintată a muncitorimii va înțelege să facă educarea revoluționară a tineretului. Așa după cum arăta Marx : „cea mai instruită parte a clasei muncitoare este pe deplin conștientă de faptul că viitorul clasei sale, prin urmare viitorul omenirii, depinde în întregime de educarea tinerei generații de muncitori" [1].

În articolele, cuvîntările și scrisorile sale, V. I. Lenin a subliniat în repetate rînduri că viitorul mișcării revoluționare depinde în cea mai mare măsură de justa educație a tineretului. Această educație revoluționară a tinerei generații urmează să se facă în strînsă legătură cu participarea directă a tineretului la lupta politică a întregului proletariat pentru eliberarea sa.

[1] K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 13, partea I, ediție în l. rusă, p. 199, după „Comsomolul leninist" — Din istoria U.T.C.L. din U.R.S.S., București, Ed. tineretului, 1960. p. 34 — 35.

www.dacoromanica.ro

Educația revoluționară a tineretului urma să se facă într-o ascuțită luptă împotriva oportuniștilor care căutau să abată tineretul proletar de la activitatea politică, în scopul sustragerii lui de sub influența sănătoasă a părții înaintate a clasei muncitoare și a-l tîrî la remorca burgheziei pentru a slăbi frontul luptei de clasă.

V. I. Lenin atribuia o importanță deosebită educării, organizării și conducerii de către partid a mișcării de tineret. Întemeietorul P.C.U.S. s-a ocupat îndeaproape de educația politică a tineretului, de formarea concepției marxiste despre lume în rîndurile acestuia. „Noi însă propunem — sublinia V. I. Lenin —, ca scop principal, elaborarea unei concepții revoluționare unitare despre lume, iar sarcina practică ulterioară constă în aceea ca organizîndu-se, tineretul să se adreseze comitetelor noastre"[1].

V. I. Lenin a supus unei critici zdrobitoare încercările socialiștilor revoluționari, ale menșevicilor și ale altor oportuniști de a inocula tineretului o atitudine lipsită de principialitate față de teoria revoluționară și de lupta politică a clasei muncitoare. Salutînd inițiativa tinerilor din sudul Rusiei de a-și crea organizații proprii în vederea luptei revoluționare, Lenin a arătat că principalul scop al organizației lor trebuie să fie formarea de social-democrați convinși, fermi și consecvenți. „Străduiți-vă ca la intrarea (și înainte de a intra) în rîndurile armatei active să legați cele mai strînse (și cele mai „conspirative") relații cu organizațiile social-democratice locale sau cu cea pe întreaga Rusie pentru a nu fi nevoiți să porniți la muncă de unul singur, pentru a putea s-o luați, nu de la început, ci să continuați cele realizate pînă acum, să vă rînduiți dintr-o dată în coloane, să împingeți înainte mișcarea, ridicînd-o pe o treaptă superioară"[2]. Conducătorul revoluției proletare avertiza tinerii asupra falșilor prieteni care căutau să se apropie de tineret îndemnîndu-i că nu trebuie să facă politică, nu trebuie să caute să se orienteze între diferitele curente.

O luptă intransigentă a desfășurat Lenin împotriva acelora care sub masca „apolitismului", a „neapartenenței la nici un partid", a îndemnurilor de a rămîne „în afara partidului" urmăreau să ascundă tendința lor de a subordona tineretul ideologiei burgheze, de a-l abate de la lupta sub steagul partidului marxist cu adevărat revoluționar pentru victoria clasei muncitoare. Încă din 1903, de cînd devenise clară deosebirea fundamentală dintre leniniști și oportuniști în ce privește aprecierea rolului ce-i revine tineretului în lupta revoluționară, metodele de educare și caracterul acestei educații, menșevicii s-au ridicat împotriva educării tinerei generații în spiritul marxismului cu adevărat revoluționar, al intransigenței față de oportunism. Lenin a combătut cu tărie aceste concepții menșevice dăunătoare. În scrisoarea „Sarcinile tineretului revoluționar", făcînd o analiză amplă a curentelor din mișcarea studențească rusă, Lenin a demascat ca inconsecvente și rău intenționate raționamentele celor care căutau să abată tineretul studios de la lupta revoluționară condusă de social-democrații ruși.

[1] V. I. Lenin, *Despre tineret*, Ed. tineretului, București, 1956, p. 118.
[2] *Ibidem*, p. 115.

www.dacoromanica.ro

Tineretul poate fi educat într-un mod cu adevărat revoluționar numai prin îmbinarea studiului teoriei revoluționare cu practica revoluționară, cu condiția conducerii permanente a organizației revoluționare a tineretului de către partidul marxist-leninist al clasei muncitoare, a educării tinerei generații în spiritul unei înalte principialități și a intransigenței față de oportunism. În cele mai importante documente de partid Lenin a căutat să clarifice poziția partidului social-democrat față de problema tineretului. La propunerea lui Lenin, Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a adoptat în 1903 o rezoluție specială cu privire la atitudinea față de tineret în care recomanda tuturor grupurilor și cercurilor de tineret: „în primul rînd să pună în centrul activității în rîndurile membrilor lor formarea unei concepții socialiste despre lume, închegată și consecventă, o cunoaștere serioasă pe de o parte a marxismului, iar pe de altă parte a narodnicismului rus și a oportunismului vest-german, ca principalele curente dintre orientările progresiste contemporane care sînt în luptă; în al doilea rînd, să se ferească de acei falși prieteni ai tineretului care caută să-l abată de la educația revoluționară serioasă printr-o frazeologie revoluționară sau idealistă lipsită de conținut și prin lamentări filistine despre caracterul dăunător și inutilitatea unei polemici violente între curentele revoluționare și opoziționiste, întrucît acești falși prieteni de fapt nu fac decît să răspîndească lipsa de principialitate și atitudinea ușuratică față de munca revoluționară; în al treilea rînd, în momentul trecerii la activitatea practică, să se stabilească dinainte legături cu organizațiile social-democrate, pentru a folosi indicațiile lor și a evita, pe cît posibil, greșeli grave chiar de la începutul activității"[1].

Acestea au fost tezele leniniste de bază care au stat la temelia înființării P.M.S.D.R. la Congresul II din 1903 în ce privește raporturile care trebuiau să existe între organizațiile de partid și cele de tineret în perioada de luptă acerbă cu regimul absolutist din Rusia. Aceste teze au constituit linia directoare în orientarea tinerelor partide comuniste și muncitorești care luau ființă într-un număr foarte mare de țări ca urmare a contradicțiilor interne în perioada avîntului revoluționar și sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Partidul Comunist din Romînia a pus la baza politicii sale, încă de la înființare, principiile leniniste în privința activității lui în rîndurile tineretului din fabrici, ateliere, de pe ogoare și din școli. În cuvîntarea rostită la adunarea festivă a tineretului din capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că: „În anii avîntului mișcării muncitorești din Romînia, partidul comunist a creat Uniunea Tineretului Comunist, organizînd în rîndurile sale partea cea mai înaintată, mai conștientă și mai combativă a tineretului. U.T.C.-ul a chemat masele de tineri să ia parte activă la lupta de eliberare a celor ce muncesc, la făurirea unei societăți mai bune și mai drepte"[2].

★

[1] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 116 117.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din Romînia*, „Scînteia", nr. 5517 din 3 mai 1962.

www.dacoromanica.ro

Primele forme de organizare a tineretului muncitor din țara noastră, inițiate de militanți ai mișcării socialiste, apar încă din anul 1908[1], o dată cu înființarea „Cercului ucenicilor". Și pînă la această dată tineretul muncitor participase alături de muncitorii vîrstnici la greve, demonstrații și alte acțiuni de natură economică și politică ale proletariatului din Romînia; totuși, închegarea unei organizații a tineretului muncitor din Romînia a fost frînată pe o perioadă, datorită pe de o parte insuficientei dezvoltări a conștiinței de clasă, ca urmare a condițiilor obiective de dezvoltare a mișcării muncitorești în general, iar pe de altă parte, poziției oportuniștilor și apoi trădării „generoșilor" care frînau inițiativele de organizare ale tineretului.

Situația economică și socială a tinerilor muncitori și a ucenicilor era foarte grea, întrucît exploatarea crîncenă a clasei muncitoare de către capitaliști, jefuirea economică a țării de către monopoliștii străini în strînsă legătură cu cei autohtoni apăsa uneori mai mult asupra tineretului care era lipsit de drepturi. Înlocuirea muncii bărbaților cu aceea a tinerilor și copiilor a fost o sursă avantajoasă de noi profituri pentru capitaliști. Munca grea de rob pe care copiii și adolescenții o prestau la patroni, în fabrici, de dimineața și pînă seara tîrziu, după bunul plac al stăpînului, neîngrădit de nici o lege, arăta condițiile grele în care tineretul muncitoresc își desfășura activitatea.

Această stare de fapt a fost clar descrisă și în „Foaia tineretului", organ de presă al mișcării de tineret care a început să apară din 1910: „Cea mai amărîtă viață, cei mai chinuiți și mai părăsiți dintre oameni sîntem fără îndoială noi, tineri muncitori, ucenici, practicanți, băieți de prăvălie și cîrciumi, mici vînzători, în fine orice mic muncitor de atelier, fabrică sau magazin, fie băiat sau fie fată" [2].

Crearea în 1908 a „Cercului ucenicilor" a constituit un eveniment de seamă în procesul de organizare și mobilizare a tineretului din țara noastră. Clasa muncitoare a salutat apariția „Cercului ucenicilor", prima formă de organizare a muncitorilor tineri, arătînd importanța înființării acestui cerc în capitală și subliniind totodată necesitatea îndrumării de către muncitorii vîrstnici a acestui cerc și a celorlalte care vor lua ființă. Ziarul „Romînia muncitoare" arăta că numărul muncitorilor și îndeosebi al tinerilor care se alăturau mișcării socialiste și sindicale era în continuă creștere, că procesul de emancipare al proletariatului devenea tot mai intens; totodată, ziarul atrăgea atenția că organizarea tineretului face parte integrantă din organizarea clasei muncitoare în ansamblu și că ea va ușura propaganda și va crea cadre pentru mișcarea socialistă și sindicală [3].

Dacă la început numărul membrilor „Cercului ucenicilor" era redus, treptat alți ucenici și tineri lucrători au început să înțeleagă necesitatea și importanța cercului și au aderat în număr din ce în ce mai mare la acest cerc. Același număr al ziarului „Romînia Muncitoare" care saluta constituirea primului cerc al tineretului muncitor, arăta că în multe cartiere

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. (în continuare vom cita A.C.I.I.P.), dosar 14, fond 1 I.C. filele 268—290.

[2] „Foaia tînărului", an. IV, nr. 1, martie 1913.

[3] „Romînia muncitoare", an. IV, seria II-a, nr. 6 din 6—13 aprilie 1908.

www.dacoromanica.ro

din capitală s-au creat subsecții ale cercului [1]. Ulterior au luat ființă noi cercuri ale tineretului muncitor și în alte orașe ale țării : Ploiești, Cîmpina, Galați, Tulcea, Brăila [2], după cum relevă un articol comemorativ de mai tîrziu.

În activitatea pe care tinerii muncitori o desfășurau în cadrul cercurilor au survenit unele schimbări de natură să îmbunătățească munca pe baza experienței dobîndite, cît și în scopul cuprinderii unui cît mai mare număr de tineri. Astfel, „Cercul ucenicilor" s-a numit din 1909 cercul „Tineretului muncitor", denumire mai cuprinzătoare și care oglindea pe deplin caracterul și conținutul acestor cercuri. Congresul de reconstituire al P.S.D. din Romînia din 1910 a adoptat o rezoluție referitoare la „Tineretul muncitor" în care se arăta că partidul și sindicatele trebuie să se ocupe mai intens de educarea tineretului și răspîndirea culturii socialiste în rîndurile lui [3]. Tot în 1910, comitetul executiv al P.S.D. a aprobat statutul și regulamentul de activitate al cercului „Tineretul muncitor" care a stat la baza activității cercurilor din întreaga țară.

În timp ce conducătorii oportuniști și reformiști ai P.S.D. căutau să canalizeze activitatea cercurilor tineretului muncitor exclusiv pe calea culturalizării, încercînd să frîneze elanul revoluționar al tineretului, elemente înaintate din sînul clasei muncitoare ca Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, Alecu Constantinescu, D. Marinescu și alții se ocupau îndeaproape de problemele care frămîntau tineretul muncitor, urmărind să educe și să cultive tineretul în spirit de clasă, pentru a-i dezvolta conștiința politică, elanul luptei revoluționare.

Cu toate că cercurile tineretului muncitor activau izolat, întrucît nu exista o conducere centralizată pe țară, apariția în 1910 a ziarului „Foaia tînărului" a contribuit la ținerea unor legături între cercuri și la o informare reciprocă asupra situației și luptei comune pe care o desfășura tineretul din țara noastră. „Foaia tînărului" a avut un rol deosebit în mobilizarea și lămurirea tinerilor pentru a se strînge în jurul cercurilor care-i învață cum să trăiască mai bine, îi încurajează și-i ajută în lupta vieții [4].

Într-un apel către părinți, publicat în ziarul tineretului, se arăta că : „Cercul Tineretului muncitor are de scop ridicarea stării materiale și morale a ucenicului, elevului și, în fine, a oricărui tînăr muncitor, iar în primul rînd cultura tineretului muncitor". [5]

Cercurile tineretului încep să mobilizeze tinerii alături de vîrstnici la luptă pentru revendicări economice și politice antrenîndu-i la greve, acțiuni de solidaritate, demonstrații de protest etc. Congresul al II-lea al P.S.D. din 1912 a numit un Comitet Central al cercurilor tineretului, fapt care a constituit un început de coordonare a activității cercurilor din în-

---

[1] „Romînia muncitoare", an. IV, seria II-a, nr. 6 din 6—13 aprilie 1908.

[2] „Foaia tînărului", nr. 11 din 20 august 1919; cf. *Contribuții la istoria organizațiilor marxist-leniniste de tineret din Romînia*, vol. I, Ed. tineretului, Buc., 1959, p. 46.

[3] *Documente din mișcarea muncitorească, 1872—1916*, Ed. C.G.M., București, ed. a II-a, 1947, p. 459.

[4] „Foaia tînărului", an. I, nr. 1, din 1 aprilie 1910.

[5] *Ibidem*, nr. 4 din iulie 1910.

www.dacoromanica.ro

treaga țară[1], însărcinînd în același timp Comitetul Executiv al P.S.D. să elaboreze un nou regulament de activitate pentru C.C. al cercurilor „Tineretului muncitor" și să aducă îmbunătățiri vechiului statut al cercurilor.

Odată cu izbucnirea primului război mondial declanșat de puterile imperialiste pentru reîmpărțirea lumii, mișcarea muncitorească din țara noastră a intrat într-o nouă etapă a luptei sale, îndreptîndu-și atenția și activitatea asupra desfășurării acțiunilor împotriva războiului. Mișcarea de tineret din țară, cu toate că a dat cele mai numeroase jertfe, tineretul fiind în primul rînd dus să lupte pe front pentru interesele hrăpărețe ale capitaliștilor, a continuat să desfășoare lupta în noile condiții alături de vîrstnici împotriva războiului, pentru pace. În cadrul acțiunilor antimilitariste care au avut loc în această perioadă tineretul s-a remarcat în mod deosebit. Astfel, la demonstrația de la Galați din 13 iunie 916, pe lîngă alți tovarăși vîrstnici, au căzut jertfă doi tineri proletari[2]. Chiar și după intrarea Romîniei în război, „Foaia tînărului", organul de presă al tineretului, a continuat să mai apară o perioadă, avînd de data aceasta sarcini multiple în lupta împotriva tîrîrii țării în prăpastia măcelului imperialist deoarece „Lupta", organul Partidului Social-Democrat, fusese interzis de către guvern.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a deschis o eră nouă în istoria omenirii, era prăbușirii capitalismului și a statornicirii comunismului, a dat naștere unui puternic avînt în lupta desfășurată de întreaga mișcare muncitorească, inclusiv acțiunilor revoluționare ale tineretului, pentru apărarea primului stat socialist, pentru cucerirea de noi drepturi politice și economice. Exploatarea și jaful sistematic organizat de armata germană cotropitoare pe teritoriul țării a creat o situație economică extrem de grea, a scăzut producția industrială și agrară, lipsurile și mizeria celor ce muncesc s-au accentuat mai mult ca oricînd, s-au creat condițiile obiective ale desfășurării unei ascuțite lupte de clasă. Urmările și consecințele nefaste ale războiului, ale crizei economice și financiare, ale exploatării capitaliste avea să le simtă în mare măsură tineretul din fabrici, ateliere, de la sate. Presa muncitorească din această perioadă și organul de presă al tineretului redau numeroase aspecte ale exploatării ucenicilor în fabrici, ale situației grele a tinerilor soldați din armata Romîniei burghezo-moșierești, ale muncii istovitoare a tineretului sătesc, nevoit să se angajeze la moșier de la o vîrstă fragedă.

Reapariția la 1 decembrie 1918 a ziarului „Foaia tînărului", organ al mișcării tineretului din Romînia, a constituit un moment important pentru organizarea tineretului proletar și pentru ridicarea conștiinței lui de clasă, cu atît mai mult cu cît ziarul se angaja că pe lîngă faptul că își va păstra în general linia de conduită de pînă atunci de demascare a războiului imperialist și va contribui la educarea tinerei generații, va da: „în mai mare măsură loc lămuririi socialismului științific ca și luptelor pentru înfăptuirea societății viitoare"[3].

---

[1] *Documente din mișcarea muncitorească 1872—1916*, p. 468.
[2] A.C.I.I.P., dosar 14, fond. 1 I.C. filele 268—290.
[3] „Foaia tînărului", an. IX, nr. 1 din 1 decembrie 1918.

www.dacoromanica.ro

În perioada avîntului revoluționar din Romînia generat de situația internă din țară și stimulat de influența victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, tineretul muncitor a luat parte activă la principalele acțiuni — greve, demonstrații, adunări — organizate de clasa muncitoare din întreaga țară. Comemorînd un an de la luptele din 13 decembrie 1918. „Tineretul socialist" arăta că: „Sîngele tineretului muncitoresc s-a amestecat atunci laolaltă cu cel al vîrstnicilor" [1], ceea ce a întărit lupta comună a muncitorilor maturi cu tinerii muncitori. În această zi a curs pentru a doua oară sîngele ucenicilor în lupta pentru drepturile lor. Împreună cu muncitorii vîrstnici, manifestîndu-și solidaritatea de clasă cu tipografii în grevă, cu ucenicii tipografi, tinerii proletari din celelalte fabrici și ateliere ale capitalei s-au asociat luptei părinților și fraților lor mai mari.

În anii 1919—1920, mișcarea de tineret cunoaște o dezvoltare impetuoasă, atît din punct de vedere politic, cît și organizatoric. Pentru a putea cuprinde întreaga mișcare de tineret, C.C. al cercurilor „Tineretul socialist", sprijinit îndeaproape de grupurile comuniste și de alte elemente înaintate din partidul socialist, au organizat în august 1919 o conferință a cercurilor din vechea Romînie în scopul analizei activității depuse în ultimii trei ani și pentru a trasa noi sarcini de viitor. Conferința a trecut în revistă munca desfășurată de tineret împotriva războiului, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și pentru drepturi politice, solicitînd un ajutor mai susbstanțial din partea partidului socialist și a sindicatelor în ceea ce privește îndrumarea și controlul activității cercului „Tineretul socialist" [2]. Conferința a însărcinat C.C. să ia legătură cu cercurile de tineret din întreaga țară pentru a pregăti Congresul organizațiilor de tineret din Romînia, în vederea unificării mișcării de tineret. Conferința a avut un rol deosebit în intensificarea mișcării de tineret, în creșterea și dezvoltarea luptei revoluționare. Astfel, dacă în octombrie 1919 „Tineretul socialist" arată că existau în țară 16 cercuri de tineret [3], că numai în capitală cercul număra 900 de membri [4], dintre care mai toți luau parte la ședințe, iar pe întreaga țară existau peste 4 000 de membri [5], în primăvara lui 1920 în București activau 1 520 de membri, iar în vechea Romînie existau 28 de secțiuni ale mișcării de tineret, și anume la: București, Bacău, Brăila, Buștenari. Buzău, Botoșani, Buhuși, Cîmpina, Craiova, Constanța, Călărași, Focșani, Fălticeni, Galați, Iași, Moreni, Nehoiu, Piatra Neamț, Pașcani, Ploiești, Roman, Săveni, Sinaia, Slănic, Turnu Severin, Tîrgu Frumos, Tulcea, Vaslui [6].

În Transilvania și Banat, care se uniseră cu Romînia, mișcarea de tineret a început să se dezvolte, mai cu seamă după terminarea primului război mondial [7]. Prima grupare de tineret, care cuprindea un număr de

[1] „Tineretul socialist", an. X, nr. 20 din 1 ianuarie 1920. „Foaia tînărului" s-a numit din iulie 1919 „Tineretul socialist", iar cercurile „Tineretul muncitor" au căpătat denumirea de „Cercurile mișcării tineretului socialist".

[2] „Tineretul socialist", an. IX, nr. 11 din 20 august 1919.

[3] *Ibidem*, nr. 15 din 19 octombrie 1919.

[4] *Ibidem*, nr. 10 din 1 august 1919.

[5] *Contribuții...*, p. 75.

[6] „Tineretul socialist", an. X, nr. 31 din 3 august 1920.

[7] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I.C. filele 268—290.

www.dacoromanica.ro

circa 600 de membri, a luat naştere la Oradea în ianuarie 1919; ea constituie de fapt nucleul mişcării de tineret din această parte a ţării [1]. Organizaţii de tineret au luat apoi naştere şi în alte centre din Transilvania şi Banat. În vara anului 1920 a avut loc un Congres al tineretului muncitor la Cluj [2], la care au participat delegaţi din Transilvania şi Banat, în urma căruia ia fiinţă „Uniunea Tineretului Muncitor". Congresul s-a ocupat de activitatea tineretului muncitor, înfiinţarea Uniunii, dezbaterea statutelor şi problema legăturii cu mişcarea de tineret din vechea Romînie. Activitatea „Uniunii Tineretului Muncitor" devenea tot mai intensă. La Cluj se ţineau seminarii pe diferite teme sociologice, de ştiinţe naturale etc., se mobilizeau tinerii muncitori pentru audierea de conferinţe, care erau apoi trimise şi cercurilor din alte centre ale Transilvaniei şi Banatului; odată pe săptămînă se organizau „zile ale partidului" în care tineretul discuta probleme curente ale mişcării muncitoreşti. Uniunea de tineret dădea o atenţie deosebită organizării fetelor care participau în număr mare la acţiunile iniţiate, conferinţe literare, excursii etc.[3].

În perioada de care ne ocupăm atît „Mişcarea Tineretului Socialist" din vechea Romînie cît şi „Uniunea Tineretului Muncitor" din Transilvania, deşi la Bucureşti era autonomă iar la Cluj afiliată sindicatelor, cele două organizaţii urmau în general poziţia partidelor socialiste a căror linie oportunistă se reflecta uneori şi în măsurile şi hotărîrile adoptate de organizaţiile de tineret. În Transilvania, Banat şi îndeosebi în vechea Romînie factorul hotărîtor îl constituia totuşi influenţa aripii de stînga a partidelor socialiste, a grupurilor comuniste, care căutau să orienteze tineretul muncitor pe calea luptei revoluţionare. Cu toate limitele lor, cercurile tineretului muncitor au educat tineretul în spiritul luptei şi solidarităţii de clasă, l-au mobilizat la acţiunile iniţiate de clasa muncitoare pentru revendicări economice, pentru drepturi şi libertăţi democratice.

Participarea în număr mare a tineretului la greva generală din octombrie 1920, cît şi măsurile de represiune ale autorităţilor împotriva mişcării muncitoreşti au făcut ca să nu poată avea loc[4] Conferinţa din 30—31 octombrie 1920, convocată de Mişcarea tineretului socialist din Romînia veche cu participarea delegaţilor din toată ţara, în vederea pregătirii Congresului general al mişcării tineretului în scopul realizării unificării. Cu toate că după greva generală autorităţile burghezo-moşiereşti au dezlănţuit o prigoană cruntă împotriva mişcării muncitoreşti, inclusiv asupra mişcării de tineret, care a avut de suferit mai ales pe plan organizatoric, lupta tineretului din ţara noastră pentru unificarea mişcării de tineret, pentru crearea unei organizaţii unice revoluţionare pe plan naţional a continuat.

★

Crearea Partidului Comunist din Romînia, detaşament de avangardă al clasei muncitoare, victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului şi reformismului în mişcarea muncitorească din ţara noastră, a

[1] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I. C. filele 268—290.
[2] „Socialismul", nr. 165 din 29 iulie 1920.
[3] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I.C., filele 268—290.
[4] „Tineretul socialist", nr. 34 din 5 octombrie 1920.

www.dacoromanica.ro

constituit începutul unei etape noi în lupta proletariatului și a maselor muncitoare împotriva exploatării capitaliste. Tineretul muncitor avea în partidul marxist-leninist un părinte care să-i îndrume pașii, un sfătuitor și conducător. Întemeierea Partidului Comunist a marcat o cotitură radicală și în mișcarea de tineret, deoarece organizațiile sale urmau să meargă pe calea indicată de P.C.R.

În fruntea maselor muncitoare sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea P.C.R. „se afla acum un conducător devotat pînă la capăt cauzei dezrobirii celor ce muncesc, hotărît să conducă la victorie lupta poporului pentru eliberarea de orice exploatare și asuprire"[1]. Organizația revoluționară de tineret a constituit de la început o însemnată forță în lupta de clasă a proletariatului. Împărtășindu-i din experiența sa, acordîndu-i un sprijin direct și orientîndu-i pașii, partidul revoluționar al clasei muncitoare s-a preocupat cu atenție și grijă de organizarea și conducerea tineretului muncitor. „Înscriind pe steagul său ideia făuririi unității politice și organizatorice a clasei muncitoare, partidul a desfășurat de-a lungul anilor o vastă activitate în mijlocul sindicatelor și a celorlalte organizații de masă muncitorești, în fabrici și uzine, a militat cu perseverență pentru închegarea Frontului unic muncitoresc" [2].

Urmînd indicațiile lui Lenin, care a arătat : „să recrutăm tineretul pe o scară mai largă și cu mai mult curaj, cu mai mult curaj și pe o scară mai largă, încă o dată pe o scară mai largă și încă odată cu mai mult curaj, fără a ne teme de el"[3], partidul comunist din țara noastră a organizat și mobilizat tineretul muncitor, sătesc și studios, în lupta dusă împotriva asupririi sociale și naționale a regimului burghezo-moșieresc.

Congresul de constituire al P.C.R. urma să discute, conform ordinii de zi stabilită, și despre mișcarea tineretului [4], dar din cauza arestării delegaților care au votat pentru afiliere la Internaționala a III-a, comunistă, problema mișcării de tineret care era trecută la punctul 9 al ordinii de zi nu s-a mai discutat.

Îndrumat și condus de partid, tineretul muncitor antrenînd tineretul sătesc și pe cel studios a desfășurat mai departe lupta pentru crearea organizației revoluționare unice de tineret. În vara anului 1921 a fost numit un Comitet Central provizoriu al mișcării de tineret, întrucît membrii vechiului C.C. erau arestați încă de la Congresul partidului, iar sediul lui cît și redacția „Tineretului socialist" s-a mutat în același local cu sediul Comitetului local al partidului comunist [5]. Cu acest prilej, arată un document de partid, „Autoritatea gazetei creștea și muncitorimea conștientă își

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 432.

[2] *Ibidem*, p. 433.

[3] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 187.

[4] *Documente din Istoria P.C.R., 1917—1922*, vol. I, Ed. pl. literatură politică, Buc., 1953, p. 296—297.

[5] A.C.I.I.P., fond 1 I.C. dosar 14, filele 247 264.

www.dacoromanica.ro

dădea seama că « Tineretul socialist » era gazetă comunistă cu tot titlul pe care îl purta" [1].

În această perioadă are loc o reorganizare a cercurilor din capitală și provincie cu scopul de a lupta mai puternic împotriva asupririi și terorii. Presa de tineret mobilizează pături tot mai largi ale tineretului muncitor în apărarea celor închiși, împotriva cruntei exploatări din țară, cît și împotriva intervenției imperialiste, pentru sprijinirea revoluției socialiste.

Într-un apel al tinerilor deținuți la Jilava către tineretul muncitor din Romînia, după ce se arată că cei închiși salută reorganizarea cercului „Tineretul socialist" din București și apariția organului de presă al tineretului și că suportă cu demnitate teroarea și regimul sălbatic, avînd încredere în cauza revoluției, se scrie : „Avem doar înaintea noastră pilda eroică a tineretului socialist din alte țări, a T.S. din Rusia (Comsomolul—*n.n.*), a T.S. din trecutul mișcării noastre însăși" [2]. Contribuind la educația în spirit revoluționar a tineretului prin demascarea social-democraților de dreapta care ajutau burghezia, apelul arătînd că tineretul trebuia să se călească în focul luptei, sublinia : „Realitatea, viața, lupta iată marele făuritor de caractere și de luptători. De aceea, odată cu opera culturală, aruncați-vă în primele rînduri ale luptei proletare, cu toată ardoarea tinereții voastre generoase" [3]. Apelul recomanda în continuare că membrii cercurilor tineretului socialist nu trebuie să activeze numai în mijlocul tineretului muncitoresc și țărănesc, ci ei trebuie să-și îndrepte atenția și spre tinerimea intelectuală, elevi și studenți, în mijlocul cărora există „o sete nebănuită de ideal, o putere generoasă de luptă și sacrificiu" [4]. Apelul cerea tineretului muncitor să lupte pentru formarea organizațiilor socialiste în lumea intelectuală, pentru ca împreună cu tineretul studios să elibereze omenirea de robia economică, de mizerie și ignoranță.

Tinerii muncitori au răspuns chemării celor închiși organizînd noi acțiuni, desfășurînd lupta pe un front mai larg pentru eliberarea celor arestați, antrenînd cu acest prilej mase de tineri la protestul vehement împotriva abuzului și arbitrarului burgheziei. „Noi, tineretul muncitor — se scria într-un articol de fond din « Tineretul socialist » — sîntem carne din trupul clasei muncitoare, suflet din sufletul ei. Noi trăim odată cu ea, suferim alături de ea, sperăm și credem laolaltă cu ea . . . și de aceea ne ridicăm glasul în apărarea părinților, fraților și surorilor noastre" [5].

În coloanele presei muncitorești „Socialismul", „Tineretul socialist", „Iașul socialist", „Tribuna socialistă" etc. din principalele centre muncitorești ale țării : București, Iași, Cluj, apar articole și materiale care dezbat tot mai pe larg problema unificării organizațiilor de tineret, a autonomiei, precum și poziția față de Internaționala Comunistă a Tineretului. Se desfășoară tot mai pronunțat procesul de clarificare ideologică prin discuții tovărășești care să contribuie la organizarea pe plan național a mișcării de tineret. Presa de tineret acordă un spațiu tot mai larg miș-

[1] A.C.I.I.P., fond 1 I.C. dosar 14, filele 247—264.
[2] *Documente din Istoria U.T.C.R., 1917—1944*, Ed. tineretului, București, 1958, p. 50.
[3] *Ibidem*, p. 52.
[4] *Ibidem*.
[5] „Tineretul socialist", nr. 28 din 4 februarie 1922.

www.dacoromanica.ro

cării tineretului muncitoresc de peste hotare, nu numai din Rusia Sovietică, dar și din Europa occidentală. La rubrica nou înființată „Cronica mișcării tineretului comunist" au fost publicate documentele Congresului al III-lea al Internaționalei Comuniste, care s-a ocupat în mod deosebit de lupta desfășurată de tineretul comunist în diferite țări pînă la acea dată, clarificînd și raporturile care trebuiau să existe între Internaționala Comunistă și mișcarea revoluționară a tineretului. Tezele Congresului publicate în „Tineretul Socialist" stabileau principalele sarcini care reveneau mișcării revoluționare de tineret. Ele subliniau faptul că: „Sarcina de acum a tineretului stă în a atrage masele de tineri muncitori către Partidul Comunist, de a le ridica la cunoașterea principiilor și a programului comunist în așa fel ca să alcătuiască un front unic și puternic de luptă comunistă" [1].

Al doilea Congres al Internaționalei Comuniste a Tineretului din iulie 1921 la care a luat parte și o delegație a tineretului muncitor din Romînia [2], s-a declarat de acord cu tezele Congresului al III-lea al Internaționalei Comuniste în ce privește activitatea în rîndurile tineretului, arătînd că mișcarea de tineret trebuie să-și desfășoare lupta în fiecare țară sub conducerea directă a partidelor revoluționare. Congresul Internaționalei Comuniste a Tineretului, a trasat sarcină organizațiilor de tineret de a duce o muncă mai intensă în rîndurile tineretului sătesc, pentru atragerea lui la lupta tineretului organizat. Un sprijin prețios a acordat Internaționala Comunistă a Tineretului mișcării de tineret din țara noastră. În momentul în care se pregătea pe plan național transformarea organizațiilor vechi de tineret în organizații revoluționare noi, I.C.T. adresează tineretului din Romînia un apel în care îl îndeamnă să pună la baza noii organizații de tineret principiile internaționalismului proletar, să-și însușească tezele comuniste și să lupte hotărît împotriva oportunismului și reformismului. În lupta pentru unificarea mișcării de tineret, noua organizație trebuia să ducă la: „Unirea tuturor forțelor comun'ste care lucrează în sînul tînărului proletariat într-o federație comunistă unică din Romînia" [3], care să devină o organizație de masă. Apelul, care a avut o influență deosebită în rîndurile mișcării revoluționare de tineret din Romînia, atrăgea atenția asupra muncii pe care tineretul organizat trebuia să o desfășoare în rîndurile tineretului din armată.

Un nou avînt în lupta tineretului din țara noastră pentru unificare a început după întrunirea reprezentanților tineretului muncitor din Romînia veche, Transilvania și Banat la Brașov în octombrie 1921 care, confirmînd din nou poziția revoluționară pe care se situează organizațiile de tineret din cele trei provincii, a hotărît convocarea unui Congres de unificare a celor două mișcări de tineret [4], ceea ce a fost consemnat și în procesele verbale publicate în organele de presă ale tineretului de la București și Cluj [5]. Conferința preliminară de la Brașov a mai hotărît întocmirea unui

[1] „Tineretul socialist", nr. 8 din 25 septembrie 1921.
[2] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I.C. filele 268—290.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] „Tineretul socialist", nr. 16 din 21 noiembrie 1921.

www.dacoromanica.ro

proiect de statut al organizației de tineret care să fie dezbătut și aprobat de Congres, cît și trimiterea în mod regulat de rapoarte ale mișcării de tineret din Transilvania și Banat către Comitetul Central provizoriu al mișcării de tineret din București.

Cu cît se apropia data ținerii Congresului de unificare a tineretului muncitor, cu atît devenea mai ascuțită lupta împotriva liderilor social-democrați de dreapta, împotriva conducerii Comisiei Generale a Sindicatelor din București care urmărea să afilieze mișcarea de tineret sindicatelor și apoi să se facă unificarea, să tempereze elanul revoluționar al tineretului, cerîndu-i să se ocupe în primul rînd cu educația și nu cu lupta politică. „Punctul nostru de vedere sublinia «Tineretul socialist» —, așa cum de atîtea ori l-am expus, e hotărît și clar. Unificarea tineretului din Romînia este una din preocupările și punctele la care ținem cel mai mult. În acest sens delegația Tineretului trimisă la Brașov a încheiat un proces verbal cu delegații tineretului din Ardeal pentru convocarea unui congres general al tineretului la 1 martie 1922 care să înfăptuiască unificarea" [1].

Reorganizarea și unificarea tineretului se afla în această etapă la ordinea zilei. În scopul clarificării acestei probleme s-au purtat discuții îndelungate. Pentru ca ele să poată fi cunoscute de masa de tineret au fost publicate la o rubrică specială: „Organizarea tineretului", introdusă în februarie 1922 în ziarul „Tineretul socialist" la indicația C.C. provizoriu, care urma să se ocupe de chestiunile de organizare și de tactică în vederea stabilirii definitive „a unui program de acțiune pentru Federația tineretului socialist din întreaga Romînie care trebuia să se înființeze" [2].

Elementele înaintate, revoluționare, pe lîngă lupta pe care o desfășurau împotriva regimului burghezo-moșieresc, împotriva organelor de represiune ale acestuia, trebuiau să se pună la adăpost, să se ferească de eventuale arestări etc. continuînd însă să desfășoare o luptă uneori ascuțită pe plan intern, în sînul organizațiilor muncitorești de care depindeau pe linia ajutorului material.

În ședințele cercurilor, în presa de tineret s-a dus o luptă aprigă, principială, împotriva social-democraților de dreapta, care ironizau în „Lumea nouă", organul lor de presă, încercările de unificare a mișcării de tineret, cît și împotriva Comisiei generale a sindicatelor, care urmărea ca mișcarea de tineret să se afle sub influența sa. Tineretul socialist ia atitudine împotriva Comisiei generale care boicota organizațiile T.S. și ziarul acestuia, pentru că nu-i convenea activitatea politică pe care o desfășura, cerînd insistent afilierea la mișcarea de tineret din Transilvania care se afla atunci subordonată sindicatelor și ale cărei statute nu erau mulțumitoare pentru cei din vechea Romînie. „Comisia generală — se scria într-un articol din «Tineretul socialist» — a încetat demult de a mai reprezenta interesul și cauza muncitorească" [3]. Comisia generală din București care începuse pe mîinile centriștilor a mers atît de departe cu boicotarea presei revoluționare de tineret încît nu permitea difuzarea „Tineretului socialist" la librăria socialistă

[1] „Tineretul socialist", nr. 25 din 13 ianuarie 1922.
[2] *Ibidem*, nr. 29 din 11 februarie 1922.
[3] *Ibidem*, nr. 30 din 18 februarie 1922.

www.dacoromanica.ro

care era a „Casei poporului", unde de multe ori se vindeau ziare burgheze, guvernamentale, încercînd adeseori să prezinte în fața muncitorimii pe membrii Mișcării socialiste de tineret ca agenți ai siguranței, în timp ce tocmai unii dintre centriștii și liderii sindicali de dreapta făceau acest oficiu autorităților burghezo-moșierești [1].

Conducerea Comisiei generale din București boicota organizația revoluționară a tineretului cu scopul de a putea face loc înjghebării unei alte organizații de tineret care să stea sub autoritatea ei, urmărind în felul acesta ca și frontul tineretului să fie rupt.

La această încercare de sciziune a tineretului, „Tineretul socialist" a răspuns prompt, avertizînd muncitorimea : „După ce a reușit prin oamenii ei să facă ruptura în mișcarea politică, după ce datorită unor buni tovarăși s-a împiedicat ruptura sindicală care era să aibă loc numai și numai din cauza Comisiei generale, azi ea duce și cere și ruptura în mișcarea tineretului. Boicotarea noastră e începutul sciziunii de mîine, opera exclusivă a Comisiei generale" [2].

La rubrica „Organizarea tineretului" apăreau articole care demascau provocările publicate în „Lumea nouă", organul social-democraților, care acuzau mișcarea de tineret din țara noastră de ilegalitate, de afiliere la Internaționala Comunistă a Tineretului, fără însă ca ei să cunoască nimic din toate acestea [3]. Tineretul muncitor revoluționar din Romînia nu dorea afilierea la Comisia generală și la Uniunea Tineretului din Transilvania ale căror statute nu mai conțineau „nimic din marile revendicări ale clasei muncitoare, nimic din datoriile unei organizațiuni a tineretului", ci urmărea ca mai întîi să se facă unificarea tineretului din țară și apoi să fie discutată afilierea la Comisia generală dacă va mai fi cazul. Se explica tineretului că una este afilierea sindicatelor la Comisia generală și cu totul altceva mișcarea de tineret.

Se ducea o luptă susținută, principială pentru organizarea și culturalizarea tineretului pe baza principiilor luptei de clasă. Se făcea apel la tinerii muncitori să nu dea răspuns îndemnurilor Comisiei generale de a înjgheba o altă organizație de tineret. De asemeanea, „Tineretul socialist" chema pe tineri să nu răspundă nici grupului „centrist", care urmărea să-și înjghebeze și el o organizație de tineret. Se combătea cu tărie ambiția unora care voiau să fărîmițeze mișcarea de tineret alcătuită cu atîtea greutăți și care urmăreau să transforme organizațiile tineretului în instrumentele lor docile. „Nici un tînăr muncitor nu trebuie să trădeze organizația existentă a tineretului ducîndu-se la cei care totdeauna ne-au bîrfit și ne-au șicanat" [4]. Presa revoluționară de tineret arăta ce mult rău va cauza clasei muncitoare, tineretului, crearea a două sau trei organizații de tineret, demasca tezele Comisiei generale a sindicatelor care simula că va pune la baza noii organizații principiile Internaționalei Comuniste, în timp ce pe de altă parte critica „Tineretul socialist" pentru faptul că desfășoară o politică de stînga și se află sub influența P.C.R.

[1] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I.C., filele 247—264.
[2] „Tineretul socialist", nr. 30 din 18 febr. 1921.
[3] *Ibidem*, nr. 30, 31, 32, 33 din 18, 25 ianuarie, 4, 11 februarie 1922.
[4] *Ibidem*, nr. 31 din 25 februarie 1922.

www.dacoromanica.ro

Prin lupta pe care au dus-o cu hotărîre, prin serviciile pe care le-au adus clasei muncitoare în zilele de neagră teroare, prin faptul că au înțeles însemnătatea momentelor prin care muncitorimea trecea, organizațiile „Tineretului socialist" au pătruns adînc în mijlocul maselor, au cîștigat încrederea și simpatia lor.

Presa mișcării tineretului socialist milita cu consecvență pentru unificare, pentru lămurirea tinerilor ucenici și lucrători, ea arăta necesitatea grevelor și a intrării tinerilor în sindicate pentru a face cunoscut acolo drepturile lor în ce privește salariul, minimul orelor de muncă, necesitatea contractului colectiv, care cîștigate prin luptă educau pe tineri în spiritul solidarității de clasă. Presa tineretului revoluționar trebuia să fie un far care să lumineze tinerele vlăstare care voiau să se adape la ideile comuniste. Ea trebuia să cheme la organizare, pe lîngă tinerii muncitori, și pe tinerii elevi și studenți care erau absolut necesari mișcării de tineret pentru educarea tinerilor muncitori.

Deoarece guvernul burghezo-moșieresc a interzis convocarea Congresului general al tineretului din 1 martie 1922 s-a organizat ținerea unei conferințe generale pe țară a tuturor cercurilor „Tineretului socialist" [1]. Această conferință, la care urmau să prezinte rapoarte delegații din toată țara, trebuia să lămurească situația generală a tineretului și să permită o discuție cît mai concentrată și mai precisă asupra reorganizării. Dacă nu va putea stabili definitiv atitudinea și activitatea tineretului, conferința avea totuși latitudinea ca, bazată pe cunoașterea cît mai deplină a situației, să recomande norme generale de conducere. Chestiunea unificării era de o importanță capitală pentru existența organizațiilor revoluționare ale tineretului, deși ea urma să fie soluționată definitiv la Congres. „Pînă atunci însă — sublinia un articol de fond din « Tineretul socialist » — conferința poate hotărî asupra modului cel mai prielnic de conducere între organizațiile diferitelor provincii, așa fel ca unificarea să existe de fapt, rămînînd doar să fie oficial recunoscută la Congresul general al tineretului" [2]. Se arăta de asemenea că motivul pentru care unificarea de formă trebuie amînată pentru mai tîrziu consta în faptul că mișcarea de tineret era scindată în două tabere : autonomă în vechea Romînie și afiliată la Comisia generală în Transilvania și Banat.

Organizațiile revoluționare de tineret erau chemate să-și alcătuiască rapoarte cît mai amănunțite și cît mai clare, pentru că numai astfel conferința va fi capabilă să lucreze în deplină cunoștință de cauză și prin urmare să se achite cu pricepere de însărcinarea pe care o are [3]. În scopul întocmirii

[1] „Tineretul socialist", nr. 32 din 4 martie 1922.

[2] *Ibidem.*

[3] Rapoartele trebuiau să conțină în mod clar : cîți tineri proletari avea fiecare cerc, cîți au fost organizați înainte de greva generală, cîți erau acum, de cînd există organizație nouă a tineretului, cîți membri vin la ședință, cîți sînt la curent cu plata cotizației, care era situația tinerilor în fabrici și ateliere și în ce situație se găseau organizațiile vîrstnice, care este activitatea acestor organizații și care a tineretului, dacă tineretul avea sală proprie sau dacă ținea ședințe în sala sindicatului sau a partidului, care erau relațiile dintre vîrstnici și tineri („Tineretul socialist", nr. 32 din 4 martie 1922).

www.dacoromanica.ro

rapoartelor și în urma indicațiilor Comitetului Central provizoriu al Mișcării tineretului socialist au început în întreaga țară adunări ale cercurilor „Tineretului socialist" care au ales delegați pentru Conferința generală. S-au ținut adunări în principalele centre: București [1], Ploiești, Iași, Cluj, Timișoara, Galați [2] etc. Ordinea de zi a Conferinței, anunțată de „Tineretul socialist" din 4 februarie și republicată ulterior în ziar, era următoarea [3]:

1. Raportul Comitetului Central provizoriu;
2. Raportul delegaților din țară;
3. Reorganizarea mișcării tineretului;
4. Chestiunea unificării;
5. Congresul;
   a. Alegerea unei comisii pentru pregătirea Congresului și a statutelor;
   b. Fixarea ordinii de zi a Congresului;
6. Diverse.

Comitetul Central provizoriu al Mișcării tineretului socialist din Romînia a convocat pentru duminică 19 martie 1922 toate organizațiile tineretului din vechea Romînie, cît și pe cele din noile provincii ca să-și trimită delegați la Conferință.

Prima Conferință generală care avea menirea să creeze organizația revoluționară unică a tineretului muncitor s-a deschis la 19 martie 1922 la București. Conferința generală a tineretului muncitor urma să constituie începutul luptei organizate pe care tineretul din fabrici și uzine, cît și cel de la sate avea datoria să o ducă pentru apărarea cauzei proletare.

La conferință au participat delegați din întreaga țară [4]. Delegații au avut pentru prima oară prilejul să-și spună cuvîntul într-o asemenea Conferință. În semn de omagiu și recunoștință pentru cei care luptau pentru cauza proletară, delegații hotărăsc ca lucrările conferinței să se desfășoare sub președinția de onoare a tovarășilor închiși. Președinte al Conferinței a fost ales Nicolae Popescu Doreanu care a avut un rol însemnat în desfășurarea și orientarea ei, cît și în mișcarea revoluționară de tineret. În cuvîntul său [5] el a arătat că s-au împlinit 51 de ani de la proclamarea Comunei din Paris și 15 ani de la răscoala țăranilor din 1907. În cuvîntul de deschidere se făcea o trecere în revistă a condițiilor grele de silnicie și teroare în care a avut loc Conferința tineretului. Demascînd setea de exploatare a regimului burghezo-moșieresc, se sublinia că o parte a muncitorimii din teritoriile noi au trecut de sub jugul exploatării

[1] „Tineretul socialist", nr. 33 din 11 martie 1922. Ordinea de zi a adunării generale din 12 martie era următoarea: 1. reorganizarea mișcării tineretului; 2. chestiunea unificării; 3. pregătirea Congresului; 4. formularea de noi puncte de propus Conferinței; 5. alegerea delegatului la Conferință; 6. alegerea unei Comisiuni pentru verificarea gestiunii actualului comitet; 7. Diverse.

[2] „Ialul socialist", nr. 39 din 11 martie 1922.

[3] *Documente din Istoria U.T.C.R., 1917—1944*, p. 55—56.

[4] „Tineretul socialist" nr. 35 din 25 martie 1922.

[5] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

habsburgice sub călcîiul ciocoimii romîne. Se punea accent deosebit pe organizarea ucenicilor și lucrătorilor tineri, a muncitorilor tineri de la sate, cît și a tinerilor săraci de pe băncile școlii și universității, se punea problema pătrunderii în interiorul cazărmilor pentru a le arăta tinerilor soldați că dușmanul lor era burghezia de pretutindeni.

S-a dat apoi citire telegramelor de salut trimise de comuniștii din închisori [1]. S-a propus de asemenea ca Conferința să salute toate organizațiile muncitorești care au la baza activității lor principiile luptei de clasă, propunere primită cu vii aplauze de delegați.

Raportul prezentat Conferinței face o analiză a muncii desfășurate de Comitetul Central provizoriu din vara anului 1921 pînă la zi, cînd din cauza terorii exercitate de guvernul burghezo-moșieresc a întîmpinat greutăți în publicarea organului său de presă. Au existat de asemenea mari neajunsuri din partea sindicatului care nu se putea ocupă numai de tineret. Cu toate acestea, conducerea revoluționară a tineretului a luptat pentru organizarea tinerilor în sindicate pentru că își dădea seama că forța clasei muncitoare constă în organizare. Lipsa de fonduri și mai ales lipsa unor cadre de conducători au constituit piedici destul de mari în dezvoltarea organizațiilor de tineret [2]. Cu toate acestea, subliniază raportul, au fost înfruntate lipsurile, s-a ținut legătura cu unele cercuri, s-a lucrat continuu pentru înființarea de cercuri noi la București și în alte orașe, la Iași s-a instituit un birou regional pentru Moldova [3].

Delegații care au luat cuvîntul pe marginea raportului au arătat că conducerea Mișcării socialiste de tineret trebuia să-și îndrepte atenția mai mult asupra tineretului din fabrici, că Comitetul Central provizoriu nu a depus eforturi suficiente pentru activizarea tuturor cercurilor de tineret din țară, că nu s-au trimis totdeauna instrucțiuni și răspunsuri atunci cînd le-au fost solicitate, iar pe de altă parte au aglomerat cu prea multe sarcini alte cercuri ale tineretului socialist.

În cuvîntul delegaților s-au arătat succesele obținute de cercurile socialiste din diferite regiuni ale țării pe linia ridicării numărului de membri, cît și în domeniul educării lor revoluționare, a cuprinderii unui număr cît mai mare de tineri neorganizați. S-au menționat, de asemenea, greutățile pe care le-au întîmpinat muncitorii tineri din Transilvania, Banat cît și alte provincii, mai cu seamă după greva generală cînd într-o serie de organizații din cauza represiunilor autorităților a scăzut numărul membrilor din cercuri [4]; cauze care au determinat unele organizații de tineret să fie afiliate sau subordonate Comisiei generale a sindicatelor, criticîndu-se cu vehemență poziția social-democraților de dreapta și a conducerii Comisiei generale care căutau să-și subordoneze mișcarea de tineret. Alți delegați au adus la cunoștința Conferinței noi forme de organizare

[1] Relatări asupra dezbaterilor conferinței au fost publicate în „Tineretul socialist", nr. 35 din 25 martie 1922.

[2] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I.C., filele 247—264.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem*, filele 268—290.

www.dacoromanica.ro

a tineretului, ca cercuri intime care au adus mare folos acolo unde ele au putut fi înființate, pregătind elemente capabile pentru mișcare, organizarea unor cercuri sportive, artistice care au impulsionat activitatea culturală, modul în care s-au organizat școlile de propagandă politică pentru tineret, care a fost conținutul conferințelor programate [1] etc.

O serie de delegați au vorbit despre sprijinul și ajutorul primit din partea sindicatelor, iar alții de faptul că vîrstnicii neglijează munca tineretului. Majoritatea delegaților s-au declarat pentru unificare.

Reorganizarea mișcării tineretului revoluționar constituia sarcina principală a Conferinței din 19—20 martie. Vechiul sistem de organizare nu mai corespundea noilor condiții în care se afla mișcarea de tineret și rămînea în urma influenței politice pe care cercurile „Tineretul socialist" o aveau în rîndurile tineretului proletar. Nici forma conducerii secțiilor nu mai corespundea cuprinderii unui număr cît mai mare de membri în cercuri, necesitînd munca tinerilor din conducere într-un anumit sector de activitate, organizatoric, cultural etc. Tineretul a folosit învățămintele și experiența pe care le-au putut oferi greșelile trecutului, cînd mișcarea de tineret fiind subordonată vechiului partid socialist, fără o viață proprie, fără posibilitatea unor acțiuni independente, nu s-a putut acorda tineretului sprijinul și îndrumările necesare.

La dezbaterile pe marginea raportului, delegații au subliniat că tineretul trebuia să desfășoare lupta pe două fronturi: cultural și economic. Dar acest obiectiv, dacă este absolut necesar, nu e suficient. Mișcarea muncitorească nu are nevoie de oameni hrăniți cu idei abstracte, fără legătură cu lupta zilnică. Ea avea nevoie de luptători conștienți care să cunoască pentru ce luptă. „Și dacă conștiința ți-o pot deștepta și întări cărțile, calitatea de luptător n-o poate da decît noi lupte și viața. Luptătorii muncitorimii de mîine trebuie luminați și în același timp duși la lupta pe care tovarășii lor vîrstnici o poartă în fabricile capitaliste sau cu statul patron" [2]. Deși muncitorimea tînără face parte din clasa muncitoare și întreaga luptă pe care această clasă o are de dus se răsfrînge și asupra tineretului, pe tărîm economic tineretul trebuie să desfășoare o luptă a lui proprie, pentru revendicări specifice care privesc condițiunile mizerabile de muncă ale ucenicului sau ale muncitorului tînăr. Tineretul, după cum au arătat discuțiile la conferință, urma să lupte în mod deosebit pentru limitarea numărului de ucenici în fabrici și ateliere, unde patronul întrebuințează munca unui copil la un preț mai redus, pentru limitarea numărului de ore de muncă a ucenicilor pentru ca aceștia să aibă timpul necesar să se cultive. Raportul prezenta apoi o schemă a noului Regulament de organizare în care comitetele nu vor mai fi formate din secretari, casieri, bibliotecari, ci vor fi organizate pe resorturi, adică fiecare membru din comitet să aibă o funcțiune specială: unul însărcinat cu organizarea, altul cu problemele culturale, un al treilea cu sportul etc.

[1] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I. C., filele 268—290.
[2] „Tineretul socialist", nr. 34 din 25 martie 1922.

www.dacoromanica.ro

Discuțiile pe marginea raportului au evidențiat de asemenea faptul că în lupta dintre burghezie și proletariat, numai organizații puternice de muncitori pot duce la bun sfîrșit năzuințele proletariatului; de aici necesitatea pătrunderii în masele largi ale tineretului muncitor cu scopul de a le organiza. Au fost făcute numeroase propuneri menite să contribuie la îmbunătățirea muncii ca: să existe în fiecare fabrică un număr de delegați (oameni de încredere) care să facă legătura cu comitetul, să se aleagă comitete de agitație care să lucreze pentru organizarea tineretului, să se intensifice propaganda în rîndurile tineretului sătesc, în școli și facultăți, unde pot fi organizate cercuri de studiere a marxismului, să se țină seamă de înclinațiile tinerilor după vîrstă pentru organizarea de cercuri sportive, artistice, cercuri de cultură și de propagandă și să se lupte mai mult pentru revendicările tineretului muncitor: gratuitatea învățămîntului prin suprimarea taxelor, școli pentru adulți, școli suplimentare de doi ani, generalizarea școlilor profesionale pentru ucenici, cît și înlăturarea religiei și șovinismului din învățămînt etc.

Problema unificării și autonomiei organizației de tineret inclusă la punctul 4 al ordinii de zi a scos în relief condițiile deosebite în care activa mișcarea tineretului: afiliată Comisiei generale în Transilvania și Banat, și autonomă în vechea Romînie. Conferința trebuia să discute aceste probleme și să hotărască unificarea și autonomia în condițiile în care tineretul muncitor urma să-și desfășoare lupta atît pe tărîm economic, cît și pe plan politic.

Condițiile în care își desfășura activitatea mișcarea de tineret nu permiteau o aderare pe față, consfințită oficial la Partidul Comunist din Romînia. Organizația marxist-leninistă a tineretului creată la Conferința generală din 19—20 martie 1922 nu s-a putut afilia oficial la Internaționala Comunistă a Tineretului, nu s-a putut numi Uniunea Tineretului Comunist, deși conținutul, caracterul și scopul luptei organizației erau consecvent revoluționare.

P.C.R. urmărea să fie dus cuvîntul său în masele cele mai largi ale tineretului și organizația de tineret avea menirea să facă acest lucru. Ori, în condițiile de cruntă teroare, cînd partidul comunist activa în semilegalitate, cînd conducătorii săi, cît și ai organizației de tineret erau întemnițați, trebuiau găsite metodele cele mai potrivite pentru ca lupta să dea rezultate cît mai eficace. Incercările social-democraților de dreapta, cît și ale liderilor sindicali de sub influența lor, care căutau să împiedice unificarea organizațiilor de tineret pe baze marxist-leniniste și să formeze propriile lor organizații de tineret, nu au avut succes și de aceea ei acuzau organizațiile „Tineretului socialist" de aderare la principiile comuniste. În aceste condițiuni speciale, cînd guvernul burghezo-moșieresc „care dezlănțuise teroarea la greva generală și arestase Congresul comunist, era gata să lovească orice încercare comunistă" [1], trebuiau găsite cele mai bune metode pentru a conduce lupta avangărzii proletariatului. În acele împrejurări o schimbare legală a titulaturii organizației revoluționare de tineret în Uniune a Tineretului Comunist nu ar

[1] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I.C., filele 247—264.

www.dacoromanica.ro

fi fost oportună. Cea mai potrivită tactică pe care Mișcarea tineretului socialist urma să o adopte era autonomia, întrucît „Dacă T.S. se declara comunist, a doua zi ziarul era suspendat și C.C.P. arestat, deci încercarea de organizare și propagandă de la început distrusă" [1].

Tineretul revoluționar din țara noastră trebuia să-și mențină în orice mod posibilitățile de activitate legală, pentru a putea servi în orice împrejurare partidului comunist dacă acesta s-ar fi aflat în momente grele. De aceea ...„pentru a nu cădea împreună cu partidul în caz de începere a teroarei, ci de a fi supapa lui de siguranță, C.C.P. a hotărît ca să susție autonomia mișcării și să respingă afilierea la Comisia generală, așa cum ne ceruse ea, în același timp neafiliindu-se la nici un partid politic" [2].

Muncitorii vîrstnici și tineri își dădeau seama însă din lupta desfășurată de Comitetul Central provizoriu, din atitudinea pe care el o preconiza în diferite ocazii că adoptarea atît a autonomiei, cît și a numelui de „Tineret Socialist" nu constituie decît măsuri cu caracter provizoriu, probleme de tactică adoptate temporar de tineretul revoluționar întrucît „T.S. deși legal autonomă, cu organizația separată, ilegal ține de partidul comunist lucrînd în concordanță și sub directivele partidului comunist" [3]. De aceea pentru a duce lupta pe două fronturi, atît împotriva aparatului de represiune burghezo-moșieresc, cît și împotriva oportuniștilor, P.C.R. a îndrumat tineretul să nu se proclame organizație comunistă.

Această măsură tactică a fost sprijinită și de Internaționala Comunistă a Tineretului care luînd cunoștință de condițiile speciale, „teroarea albă în creștere, permanentele persecuții polițienești", în care activa Mișcarea Socialistă a Tineretului din Romînia a fost de acord ca „Tineretul Socialist" să nu adere oficial la I.C.T. cu faptul că organizația revoluționară de tineret din țara noastră nu-și putea schimba denumirea [4].

Într-o scrisoare a Internaționalei Comuniste a Tineretului adresată „Tineretului Socialist" din Romînia se arăta că: „Pentru moment noi sîntem de acord cu forma independentă a legăturilor voastre oficiale cu Partidul Comunist. Însă noi sperăm că Uniunea de tineret unificată va putea sprijini și în mod public propaganda de front unic a Partidului Comunist. Totuși este neapărat necesar, ca conducerea comunistă a Uniunii legale de tineret să colaboreze cu Partidul Comunist" [5].

Lenin, care s-a ocupat îndeaproape de mișcarea de tineret, a arătat că în anumite împrejurări tineretul trebuie să acționeze independent. „De aceea, între altele, noi trebuie să fim neapărat pentru independență organizatorică a uniunii tineretului și aceasta nu numai din cauză că de această independență se tem oportuniștii, ci și pentru motive care privesc fondul chestiunii. Căci fără independență completă tineretul nu va putea nici să formeze din rîndurile sale buni socialiști, nici să se pregătească pentru a duce socialismul înainte" [6].

---

[1] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I. C., filele 247 264.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Contr buții...*, p. 125.
[5] A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1; I.C., filele 138—140.
[6] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 241.

www.dacoromanica.ro

De asemenea și sub alte aspecte V. I. Lenin a dat îndrumări de neprețuit mișcării de tineret. El a arătat grija pe care conducătorii revoluționari ai proletariatului trebuie să o manifeste față de tineretul „care fierbe, clocotește, caută", că față de ei trebuie să avem o altă atitudine, de apropiere tovărășească, de toleranță. „Una este cînd avem de-a face cu oameni maturi — arată Lenin — care derutează proletariatul, care au pretenția să conducă și să învețe pe alții : împotriva lor trebuie dusă o luptă necruțătoare. Altceva însă este cînd avem de-a face cu organizații de tineret care declară deschis că ele abia învață, că rostul lor principal este să pregătească activiștii pentru partidele socialiste. Pe acești oameni trebuie să-i ajutăm prin toate mijloacele, să fim cît se poate de toleranți față de greșelile lor, căutînd să le îndreptăm treptat și mai ales prin metoda convingerii, iar nu prin luptă" [1].

Orientîndu-se just în condițiile complexe ale epocii respective și aplicînd indicațiile leniniste, P.C.R. a putut ajuta și îndruma mișcarea de tineret. Conferința generală a subliniat că trebuie să existe o conlucrare cît mai strînsă a tineretului, că dat fiind situația specială în care activa mișcarea, nu se putea pretinde organizațiilor din Transilvania de a se afilia mișcării de tineret din vechea Românie, după cum nici cele din Transilvania nu pot cere celor din vechea Românie să se afilieze lor, întrucît aceasta ar însemna îngrădirea activității celor din urmă. Numai conlucrarea strînsă, cînd un delegat sau doi ai Transilvaniei vor lucra în permanență la București legăturile vor fi cu adevărat trainice și munca va fi rodnică.

În ce privește punctul 6 al ordinii de zi, Conferința deleagă o comisiune care să pregătească lucrările Congresului care urma să consfințească ceea ce de fapt reușise să înfăptuiască această conferință : crearea organizației unice marxist-leniniste de tineret din România. Conferința generală a tineretului muncitor din 19—20 martie 1922, deși nu a rezolvat definitiv problemele principale ale activității și organizării tineretului, a indicat normele generale de conducere ale mișcării de tineret și a pus „bazele organizației marxist-leniniste de tineret" [2]. Făcînd bilanțul acestui eveniment, subliniind importanța deosebită pe care această adunare reprezentativă a avut-o în viața tineretului muncitor „Tineretul socialist" arăta : „rezultatele conferinței sînt imense. Unificarea care le dă organizațiilor noastre forța și viața, unificarea reală a început. Unificarea sufletească, care pe deasupra tuturor piedicilor va deveni unificarea naturală a întregii noastre mișcări, a fost opera de căpetenie a Conferinței de duminică. Dar, nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noii organizații au fost date mișcării tineretului" [3].

Numai ajutorul de neprețuit și îndrumarea permanentă de către P.C.R. a făcut ca mișcarea de tineret să respingă cu succes încercările social-democraților de dreapta de a distruge organizațiile revoluționare ale tineretului, să reziste atacurilor autorităților burghezo-moșierești.

[1] V. I. Lenin *op. cit.*, p. 241—242.
[2] „Scînteia", nr. 5518 din 4 mai 1962.
[3] „Tineretul socialist", nr. 35 din 25 martie 1922.

www.dacoromanica.ro

Conferința din 19—20 martie 1922 a adresat un apel către muncitorii tineri din Romînia pentru a le arăta care sînt îndatoririle de muncitori, exploatați de capitaliști în aceeași măsură ca și vîrstnicii și care au dat atîtea jertfe pentru cauza proletară. Prin acest apel se adresa o chemare înflăcărată tineretului din întreaga țară de a porni hotărît la muncă pentru organizarea pe baze noi, trainice, a tineretului revoluționar. „Intrați cu toții în organizațiile tineretului socialist se scria în apel — acolo unde ele nu există, lucrați și faceți ca ele să ieie ființă... Organizați-vă și vă pregătiți la lupta ce mîine ca vîrstnici o veți avea de dus contra dușmanului vostru de clasă" [1]. În conformitate cu măsurile adoptate Comitetul Central provizoriu a hotărît ca primele două săptămîni din luna următoare 2—15 aprilie să fie „săptămînile reorganizării", în care interval să se facă adunări în toate orașele, să se intensifice munca de organizare și agitație, să se facă înscrieri de noi membri în cercuri, iar cele vechi să se întărească [2].

Conferința generală din martie a adoptat trei moțiuni : una în care salută eroismul tovarășilor din temnițe și al celor judecați de curtea marțială, a doua contra înscenării monstruosului proces din Dealul Spirei intentat „întregii clase muncitoare", cerînd cu insistență amnistie generală, ridicarea stării de asediu și a cenzurii, iar o altă moțiune face apel la tineretul proletar din Romînia să vină în ajutorul fraților lor din Rusia, unde bîntuia seceta.

Conferința tineretului din martie 1922 adresează de asemenea ca răspuns la salutul trimis o scrisoare tineretului comunist din Bulgaria, pe care îl asigură că va merge pe căile socialismului internațional, și o altă scrisoare Internaționalei Comuniste a Tineretului, în care se arată că : „își va da toată silința pentru a face din mișcarea tineretului din țara romînească o platformă solidă pe care să se clădească societatea socialistă" [3].

Activitatea ulterioară a Uniunii Tineretului Socialist a arătat că ea se călăuzea după principiile Internaționalei Comuniste a Tineretului, după principiile care le indica Partidul Comunist din Romînia, care a îndrumat mereu organizația revoluționară marxist-leninistă a tineretului. Transformarea organizațiilor socialiste de tineret într-o organizație revoluționară unică a fost un proces complex și s-a desfășurat în condiții de luptă deosebite. Victoria a revenit tineretului revoluționar întrucît la baza mișcării de tineret au stat principiile partidului comunist, centralismul democratic, democrația internă de organizație, întărirea legăturilor cu masele de tineri muncitori. U.T.S. a aplicat în practică lozinca Congresului al III-lea al I.C.T. care a indicat conducătorilor organizațiilor de tineret să lucreze „în mase !" să-și îndrepte atenția „spre organizațiile de masă !" care „nu însemna numai întinderea sa numerică ci înrădăcinarea sa în masele tineretului muncitor, permanenta conducere și influență a acestuia" [4].

Trebuia să se treacă de la organizațiile teritoriale la organizații pe baza celulelor de întreprindere, uzină, școală, birou etc. Mișcarea Socia-

[1] *Documente din Istoria U.T.C.R., 1917—1944*, p. 57—58.
[2] „Tineretul socialist", nr. 36 din 1 aprilie 1922.
[3] *Ibidem*, nr. 35 din 25 martie 1922.
[4] „Socialismul", an. XVII, nr. 18, 4 martie, 1923.

www.dacoromanica.ro

listă de Tineret, devenită apoi U.T.S. a recunoscut şi aplicat în viaţă principiile luptei de clasă, principiile internaţionalismului proletar, a demascat teroarea autorităţilor burghezo-moşiereşti îndreptată împotriva comuniştilor şi a mişcării revoluţionare în general. „Nu vrem să tolerăm ca reacţiunea să găsească tineretul resemnat... arată un articol din „Socialismul". Vrem să ne înarmăm pentru luptă, vrem să adunăm masele largi de tineri muncitori pentru această luptă ! Vrem să ne apărăm ! Şi pentru aceasta vrem un front unic de luptă" ![1] Lupta pentru unitate a caracterizat întreaga activitate a U.T.C. şi a fost dusă cu consecvenţă în pofida împotrivirii social-democraţilor de dreapta, ceea ce a contribuit la călirea politică a membrilor organizaţiei revoluţionare de tineret. Referindu-se la continua dezvoltare şi întărire a U.T.S. şi la lupta P.C.R. pentru transformarea ei în U.T.C., tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej arată : „În ciuda faptului că majoritatea congresiştilor sînt arestaţi şi li se înscenează monstruosul proces cunoscut sub numele de „Procesul din Dealul Spirei" conducerea comunistă organizează luptele greviste dintr-o serie de fabrici şi transformă Uniunea Tineretului Socialist în Uniunea Tineretului Comunist, organizaţie revoluţionară, marxist-leninistă a tineretului muncitor din Romînia, vlăstarul şi rezerva Partidului comunist" [2]. Regulamentul de organizare al mişcării tineretului socialist din Romînia, discutat şi aprobat de Conferinţa generală a tineretului socialist din 19—20 martie, fixa scopul mişcării şi sarcinile cercurilor şi comitetelor locale. Noul regulament, care constituia un pas înainte în raport cu vechiul sistem de organizare, arăta că scopul mişcării era să organizeze mase cît mai largi de tineri pentru a le educa în spiritul luptei economice şi politice, că întregul aparat al mişcării de tineret trebuia să fie mijlocul pentru realizarea scopurilor pe care tineretul şi le propune. Se sublinia că membrii comitetelor vor primi însărcinări speciale, de responsabil cultural, propagandistic, organizatoric, sportiv etc. Regulamentul prevedea de asemenea faptul că întreaga mişcare avea să fie condusă de un Comitet Central cu sediul la Bucureşti şi că tot aici va funcţiona Executiva Comitetului Central, formată din 5 membri, care va conduce în mod permanent întreaga mişcare de tineret. Deşi avea unele lipsuri în ce priveşte concepţia de organizare pe baze culturale şi economice, pe care se punea accent lipsuri moştenite de la modul de organizare al vechilor cercuri de tineret, fapt care se datora influenţei elementelor oportuniste care s-a mai manifestat încă, noul regulament considera organizaţia tineretului ca mişcare politică.

Lucrările conferinţei, rapoartele ţinute, cît şi cuvîntările delegaţilor din întreaga ţară au evidenţiat în general unitatea de vederi a tineretului muncitor, hotărîrea lui de a se unifica şi de a activa pe baza principiilor ideologiei revoluţionare a clasei muncitoare — marxism-leninismul — sub îndrumarea Partidului Comunist.

★

[1] „Socialismul", an. XVII, nr. 18, 4 martie 1923.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 368—369.

www.dacoromanica.ro

Procesul de închegare a organizației revoluționare de tineret, de creștere politică a membrilor Mișcării Socialiste a Tineretului a continuat cu și mai mare intensitate după Conferința din martie. A început acțiunea de reorganizare, în special acolo unde persecuțiile autorităților burghezo-moșierești au desființat cercurile tineretului muncitor, ca de exemplu la Oradea, Turnu Severin[1].

În bazinul carbonifer al Văii Jiului începe o acțiune similară, ca și de creare a noi cercuri la Vulcan, Lonea, Petroșani, Petrila, cît și în bazinul Văii Prahovei [2]. În capitală și provincie, în principalele orașe au loc adunări care dezbat situația tineretului muncitor pe plan local în lumina raportului ținut de delegați la Conferința din martie de la București.

În domeniul politic s-a dus o luptă ascuțită împotriva social-democraților de dreapta, care văzînd că nu le-a reușit tentativa de a sparge mișcarea de tineret și de a și-o subordona, au început să denunțe conducerea și membrii cercurilor socialiste siguranței.

În ciuda maltratărilor poliției guvernului liberal, cît și a denunțurilor trădătorilor social-democrați de dreapta, tineretul socialist, sub conducerea P.C.R., desfășura o luptă aprigă pentru întărirea organizației revoluționare de tineret. Pe linia consolidării și desăvîrșirii unificării organizației de tineret „Tineretul socialist" relata despre ținerea la București la 18 august 1922 a Consfătuirii Mișcării Socialiste de tineret în scopul pregătirii Congresului [3].

Consfătuirea a fixat ordinea de zi a Congresului general al tineretului, arătînd că la baza viitoarei mișcări trebuie să stea principiul luptei de clasă și centralismul democratic. Delegații au hotărît ca presa de tineret să apară în mai multe limbi, iar Congresul să aibă loc la 6 8 octombrie 1922, la Sibiu.

Cu toate loviturile și prigonirile din partea poliției și siguranței burghezo-moșierești, la începutul lunii septembrie s-a desfășurat „Săptămîna propagandei" care avea drept scop ca: „printr-o propagandă susținută și exclusiv închinată organizării, cercurile să-și mărească numărul membrilor, să aducă noi mase de tineri în organizația noastră".

Din cauza prigoanei regimului burghezo-moșieresc și întrucît autoritățile din Sibiu au refuzat să dea autorizație pentru ținerea Congresului de unificare a tineretului, pînă la aprobarea statutelor de către Ministerul de Interne, Congresul programat în octombrie se amîna.

Perioada stabilizării relative a capitalismului în Romînia s-a caracterizat printr-o puternică ofensivă a claselor exploatatoare împotriva nivelului de trai al maselor și printr-o susținută teroare contra organizațiilor muncitorești și ale tineretului. Tineretul muncitor s-a ridicat cu hotărîre împotriva nivelului scăzut de trai, împotriva a tot ce lovea în interesele poporului exploatat. O altă conferință a tineretului mun-

[1] „Tineretul socialist", nr. 40 din 29 aprilie 1922.
[2] *Ib dem*, nr 43 din 4 iunie 1922.
[3] *Ibidem*, nr. 3 din 27 august 1922.

www.dacoromanica.ro

citor din vechea Romînie anunțată pentru 4, 5, 6 februarie 1923 care urma să se țină la Constanța a fost oprită prin arestări, percheziții și intimidări de autorități [1]. Prin lupta pe care a desfășurat-o, tineretul muncitor a cîștigat încrederea și sprijinul muncitorilor vîrstnici din Romînia. Organizația revoluționară a tineretului se dezvolta și se întărea.

Ședința plenară a Comitetului Central provizoriu din 11 martie 1923, care a avut loc la București, a analizat situația organizațiilor tineretului din întreaga țară, arătînd că deși a crescut numărul cercurilor de tineret, teroarea guvernului burghezo-moșieresc a făcut să scadă numărul membrilor, iar în Transilvania și Banat autoritățile urmăreau să desființeze organizațiile de tineret. Punctul 5 al ordinii de zi al ședinței plenare se referea la numele organizației. Plenara a hotărît schimbarea denumirii din „Mișcarea Tineretului Socialist" în „Uniunea Tineretului Socialist din Romînia".

După această plenară, tineretul muncitor a desfășurat, sub conducerea P.C.R., o luptă ascuțită împotriva terorii dezlănțuite de organele de represiune ale regimului burghezo-moșieresc care căutau să distrugă organizațiile revoluționare ale tineretului prin interzicerea lor [2], cît și împotriva conducerii oportuniste social-democrate care prin denunțuri, prin încercarea de creare a noi organizații de tineret [3], și tipărirea altor organe de presă, urmărea să creeze confuzii, să deruteze tineretul revoluționar din patria noastră.

Apelul U.T.S. adresat tuturor cercurilor din țară, tineretului muncitor cu prilejul zilei de 1 Mai 1923 chema tineretul ca alături de muncitorimea vîrstnică să lupte pentru recucerirea celor opt ore de muncă, pentru salarii la nivel cu costul pieții, pentru amnistie generală, împotriva exploatării copiilor în fabrici și ateliere, împotriva bătăii și a muncii de noapte a copiilor și a tinerilor muncitori etc. [4].

Autoritățile burghezo-moșierești au interzis ținerea Congresului din aprilie 1924 al U.T.S. Pornind de la această situație, U.T.S. a publicat în presă problemele care trebuiau să se discute în cadrul ordinii de zi, urmărind ca ele să fie întărite printr-un referendum al tuturor organizațiilor de tineret din țară [5]. „Comitetul Central a hotărît să se discute pe larg în gazetă toate chestiunile și întreaga activitate a anului scurs, *precum și noua atitudine* pe care trebuie să o aibă Uniunea în anul în curs" [6]. „Tineretul socialist" a publicat rapoartele anuale, părerile și criticile membrilor U.T.S. Cercurile U.T.S. erau invitate să țină adunări generale unde să discute rapoartele și să adopte moțiuni care vor fi publicate în presa tineretului muncitor. Un articol de fond din „Tineretul Socialist" arată că U.T.S. pășește pe un drum nou. „Chestiunea intrării noastre în Internaționala Comunistă a Tineretului, în Internaționala care

[1] „Tineretul socialist", nr. 32 din 18 martie 1923.
[2] *Ibidem*, mai—iunie 1923.
[3] *Ibidem*, nr. 34 din 31 martie 1923, nr. 12 din 18 nov. 1923.
[4] *Ibidem*, nr. 33 din 29 aprilie 1923.
[5] *Ibidem*, nr. 7 din 10 februarie 1924.
[6] *Documente din istoria U.T.C.R., 1917—1944*, p. 69.

www.dacoromanica.ro

azi grupează păturile conștiente de muncitori tineri, masele tineretului revoluționar din întreaga lume, a fost pusă în discuția organizațiilor noastre; asupra ei tovarășii noștri au să-și spună cuvîntul" [1]. Articolul de fond arăta care sînt sarcinile unui membru al organizației comuniste de tineret, menționînd importanța acestui eveniment ce nu trebuie să scape nimănui: și anume că odată cu afilierea la Internaționala Comunistă a Tineretului, U.T.S. s-a transformat în Uniunea Tineretului Comunist. „Afilierea — se sublinia în articol — nu este numai o formalitate, ci ea implică atît pentru Uniunea noastră, cît și pentru fiecare tovarăș membru al acestei Uniuni datorii și obligații mari" [2]. Tînărul comunist trebuie să facă propagandă la locul lui de muncă, în cercul prietenilor și al cunoștințelor, să scrie la gazeta U.T.C., să fie un membru disciplinat și să reziste atacurilor autorităților burghezo- moșierești. Articolul de fond arăta de asemenea că: „intrînd în Internaționala Comunistă noi trebuie să ne conformăm nu numai statutelor ei, rezoluțiilor votate de diferite congrese, dar să ne pătrundem în toată activitatea noastră de zi cu zi de spiritul pe care această Internațională îl reprezintă, de spiritul comunist" [3].

Afilierea U.T.S., singura organizație revoluționară a tinerilor muncitori din țara noastră la Internaționala Comunistă a Tineretului a arătat că „comunismul ca țel și ca principii a călăuzit atît pe conducători cît și pe membrii U.T.S.", că Uniunea, căpătînd o îndrumare clară și precisă în această perioadă de prigoană sălbatică, va înscrie o măreață pagină de eroism în istoricul mișcării muncitorești din Romînia. Afilierea U.T.S. la I.C.T. și recunoașterea conducerii nemijlocite a U.T.C. de către P.C.R., confirma astfel o stare care exista de fapt încă din martie 1922.

Așa cum s-a arătat în raportul „40 de ani de muncă și luptă sub steagul glorios al partidului", prezentat la adunarea festivă a tineretului din capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din Romînia: „La 1 mai 1924, organizația s-a afiliat la Internaționala Comunistă a Tineretului, adoptînd denumirea de «Uniunea Tineretului Comunist din Romînia»" [4].

Uniunea Tineretului Comunist din Romînia, cu sprijinul și sub îndrumarea P.C.R., și-a desfășurat mai departe lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc pentru revendicări politice și economice specifice tineretului. Tineretul revoluționar din patria noastră a participat la marile acțiuni organizate de partidul comunist. Tineri muncitori în frunte cu uteciștii au luat parte la eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933, au înfruntat cu curaj și spirit de sacrificiu teroarea dezlănțuită de guvernele din perioada fascizării țării și a participării Romîniei la războiul antisovietic.

---

[1] *Documente din Istoria U.T.C.R., 1917 1944*, p. 71.
[2] *Ibidem*,
[3] *Ibidem*.
[4] "Scînteia", nr. 5518 din 4 mai 1962.

www.dacoromanica.ro

Uniunea Tineretului Comunist, ajutor credincios al partidului în lupta pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, a participat cu abnegație la înfăptuirea insurecției armate din august 1944, a luptat cu eroism pe frontul antihitlerist și a fost prezentă la toate marile acțiuni pentru instaurarea puterii populare. Tradițiile glorioase de luptă ale Uniunii Tineretului Comunist sînt astăzi continuate de Uniunea Tineretului Muncitor care sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn educă și mobilizează tineretul muncitor la întreaga construcție economică și de stat, contribuind activ la desăvîrșirea construcției socialiste în țara noastră.

Făcînd bilanțul luptei desfășurate de Uniunea Tineretului Comunist în decursul celor patru decenii sub steagul glorios al partidului, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a spus: „Minunatul nostru tineret a participat cu elan la lupta poporului nostru pentru libertate și progres social, a adus o mare contribuție la toate bătăliile duse de partid, de clasa muncitoare din Romînia, la înfăptuirea tuturor victoriilor noastre" [1].

ВСЕОБЩАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ТРУДЯЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В МАРТЕ 1922 Г.

РЕЗЮМЕ

Марксизм-ленинизм указывает, что в задачи коммунистической партии входит воспитание, организация и руководство молодежным движением. В. И. Ленин неоднократно подчеркивал, что революционная партия пролетариата должна вовлекать во все бóльших масштабах в политическую борьбу рабочую молодежь, как составную часть рабочего класса.

Первой формой организации рабочей молодежи явился образованный в 1908 году в Бухаресте „Кружок учеников", который со временем преобразовался в кружки социалистической молодежи. Число рабочих молодежных кружков в стране постепенно росло, а в столице возникли многочисленные подсекции. После первой мировой войны, в период революционного подъема, отмечается большой прилив рабочей молодежи в социалистические кружки. В то время как передовые революционные представители рабочего движения стремились воспитать молодежь в духе классовой борьбы и пролетарского интернационализма, правые социал-демократические руководители и Генеральная комиссия профсоюзов предпочитали, чтобы молодежь занималась только вопросами воспитания и культуры и не вмешивалась бы в политическую борьбу. Попытки объединения и реорганизации молодежных организаций во всех провинциях Румынии смогли осуществиться лишь в 1922 году после создания Коммунистической партии Румынии.

Собравшись на всеобщую конференцию в Бухаресте (19—20 марта 1922 г.), представители рабочей молодежи решают создать единую марксистско-ленинскую

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntarea rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din Romînia*, "Scînteia", nr. 5517 din 3 mai 1962.

www.dacoromanica.ro

революционную организацию молодежи. Хотя всеобщая мартовская конференция 1922 года и не разрешила всех вопросов, связанных с деятельностью и организацией молодежи в Румынии, она указала общие нормы руководства молодежным движением, заложила основы ее объединения. Создание Социалистического союза молодежи, благодаря марксистско-ленинским принципам, легшим в основу его деятельности, явилось новым этапом в борьбе, которую развернула молодежь под водительством КПР против социального и материального угнетения.

Преобразование Социалистического союза молодежи в Коммунистический союз молодежи — марксистско-ленинскую революционную организацию рабочей молодежи Румынии, преемницу и резерв КПР — на съезде в апреле 1924 года и присоединение его к Коммунистическому интернационалу молодежи узаконило то, что существовало на деле.

Коммунистический союз молодежи воспитывал и мобилизовал молодежь на фабриках, на полях, в школах и казармах на борьбу под руководством КПР против буржуазно-помещичьего режима, за демократические права и свободы.

Союз рабочей молодежи является сегодня прямым продолжателем славных боевых традиций Коммунистического союза молодежи.

LA CONFÉRENCE GÉNÉRALE DE LA JEUNESSE TRAVAILLEUSE DE MARS 1922

RÉSUMÉ

Le marxisme-léninisme nous enseigne que le parti communiste a pour tâche de s'occuper de l'éducation, de l'organisation et de la direction du mouvement de jeunesse. V. I. Lénine a souligné à maintes reprises que le parti révolutionnaire du prolétariat doit s'attacher à entraîner dans la lutte politique des masses aussi nombreuses que possible de la jeunesse travailleuse en tant qu'élément de la classe ouvrière.

La première forme organisée de la jeunesse travailleuse a fait son apparition en 1908 par la constitution, à Bucarest, du « Cercle des apprentis », qui s'est transformé ultérieurement en cercles de la jeunesse socialiste. Les cercles de la jeunesse travailleuse se sont peu à peu multipliés dans tout le pays, tandis qu'à Bucarest prenaient naissance plusieurs sous-sections. La période d'essor révolutionnaire qui suivit la première guerre mondiale fut marquée par un afflux croissant de la jeunesse travailleuse dans les cercles socialistes. Mais, alors que les éléments avancés, révolutionnaires du mouvement ouvrier s'appliquaient à éduquer la jeunesse dans l'esprit de la lutte des classes et de l'internationalisme prolétarien, les dirigeants social-démocrates de droite et la Commission Générale des Syndicats entendaient limiter l'activité de la jeunesse au domaine de l'éducation et de la culture, sans qu'elle eût à s'immiscer dans la lutte politique. Les tentatives d'unification et de réorganisation des formations de jeunesse de toutes les provinces de Roumanie n'aboutirent qu'en 1922.

Réunis dans une conférence générale tenue à Bucarest du 19 au 22 mars 1922 les représentants de la jeunese travailleuse de tout le pays décidèrent la constitution d'une organisation unique révolutionnaire, marxiste-léniniste, de la jeunnesse. Bien que n'ayant

www.dacoromanica.ro

pas resolu tous les problèmes touchant l'organisation et l'activité de la jeunesse de Roumainie, la conférence de mars 1922 a néanmoins fixé les normes directrices générales du mouvement de jeunesse et établi les bases de son unification. La création de l'Union de la Jeunesse Socialiste, par le contenu et le caractère de l'activité de celle-ci aussi bien que par les principes marxistes-léninistes qui présidèrent à sa constitution, marqua une nouvelle étape de la lutte de la jeunesse, sous la direction du P.C.R., contre l'oppression sociale et matérielle.

La transformation de l'Union de la Jeunesse Socialiste en Union de la Jeunesse Communiste (U.T.C.), organisation révolutionnaire marxiste-léniniste de la jeunesse travailleuse de Roumainie, réserve du P.C.R., décidée par le Congrès d'avril 1924, et l'affiliation de l'U.T.C. à l'Internationale Communiste de la Jeunesse, n'ont fait que consacrer un état de choses existant.

L'U.T.C. a éduqué et mobilisé la jeunesse des usines, des campagnes, des écoles et des casernes, pour lutter aux côtés et sous la direction du P.C.R. contre le régime bourgeois agrarien, pour les droits et les libertés démocratiques.

L'Union de la Jeunesse Travailleuse est aujourd'hui de plein droit la continuatrice des glorieuses traditions de lutte de l'Union de la Jeunesse Communiste.

www.dacoromanica.ro

DIN CONTRIBUȚIA TINERETULUI LA LUPTA P.C.R. ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI PREGĂTIRII RĂZBOIULUI ANTISOVIETIC

DE

C. MOCANU

Fascismul — dictatura fățișă, teroristă a celor mai reacționare, mai șovine și imperialiste elemente ale capitalului financiar, îndreptată împotriva maselor populare, împotriva mișcării revoluționare, comuniste, împotriva a ceea ce a creat omenirea mai bun a înscris pagini negre în istorie: teroare sălbatică, milioane de oameni exterminați în lagărele naziste, declanșarea celui de-al doilea război mondial. În fața primejdiei fasciste, partidele comuniste, Uniunea Sovietică — primul stat al muncitorilor și țăranilor instaurat prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — au chemat popoarele, toate forțele progresiste și democratice la luptă neîmpăcată pentru bararea drumului fascismului, pentru zdrobirea acestui sîngeros dușman al umanității.

Partidul Comunist din Romînia, inima înflăcărată, fierbinte a poporului nostru, a demascat în fața maselor pericolul fascismului, caracterul lui profund reacționar, antiuman, a organizat și condus mișcarea antifascistă a maselor, lupta împotriva regimului fascist și criminalului război antisovietic, pentru o Romînie liberă și democratică.

„Minunatul nostru tineret — a spus tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în cuvîntarea rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist — a participat cu elan la lupta poporului pentru libertate și progres social, a adus o mare contribuție la toate bătăliile duse de partid, de clasa muncitoare din Romînia, la înfăptuirea tuturor victoriilor noastre"[1].

★

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntarea rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din Romînia*, „Scînteia", an. XXXI, nr. 5517 din 3 mai 1962.

www.dacoromanica.ro

În articolul de față prezentăm unele date privind contribuția tineretului la lupta partidului comunist pentru mobilizarea maselor împotriva fascismului și pregătirii războiului antisovietic, pentru apărarea libertăților democratice și a independenței țării în perioada 1935—1941 *.

Partidul Comunist din Romînia, înfruntînd prigoana regimului burghezo-moșieresc, a intensificat, folosind experiența eroicelor lupte din ianuarie-februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști, lupta pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și strîngerea în jurul proletariatului a tuturor păturilor și categoriilor sociale interesate în apărarea păcii și a independenței naționale, pentru închegarea Frontului popular antifascist.

În anii fascizării țării, Uniunea Tineretului Comunist, alături de celelalte organizații de masă create și conduse de P.C.R., a desfășurat o vie activitate pentru demascarea fascismului, a războiului imperialist, pentru mobilizarea maselor tineretului în lupta întregului popor muncitor. Educînd tineretul în spiritul cauzei libertății, al dragostei față de patrie și al internaționalismului proletar, U.T.C. a dus o neîmpăcată luptă de clasă împotriva organizațiilor burgheze reacționare de tineret, împotriva grupărilor fasciste, teroriste care încercau să otrăvească conștiința tineretului printr-o deșănțată propagandă naționalistă, șovină, războinică, a chemat tineretul la înfăptuirea unității de acțiune antirăzboinică și antifascistă.

Pentru închegarea frontului tinerilor antifasciști, ca parte integrantă a frontului popular împotriva fascismului, U.T.C., sub conducerea partidului, a dus o activitate tot mai susținută încă de la începutul anului 1935. Aplicînd directivele partidului, U.T.C., care de la crearea sa a luptat fără încetare pentru realizarea frontului unic al tineretului muncitor, după plenara din februarie 1935 a Comitetului Central al P.C.R., care a adoptat rezoluția cu privire la crearea Frontului popular antifascist, a intensificat lupta pentru realizarea unității de tineret, Frontul unic muncitoresc fiind nucleul Frontului antifascist al întregului popor. Activitatea pentru un front larg al tineretului muncitor menit să contribuie la mobilizarea în masă a tuturor elementelor muncitorești și antifasciste din țară — contribuind astfel la închegarea Frontului popular antifascist, pentru care lupta partidul comunist — începe să se oglindească mai bine conturat în presa U.T.C.-ului, în diferite documente ale organizației comuniste de tineret. În editorialul *Fascismul înseamnă război*, publicat în „Tînărul leninist", organ central al U.T.C., din aprilie 1935, C. C. al U.T.C. arăta că împotriva pericolului tot mai evident al fascizării crescînde „întregul tineret exploatat din Romînia trebuie să contrapuie zidul puternic al milioanelor de tineri exploatați [...] creînd Frontul Popular Antifascist în fabrici, mine, sate, universități etc."[1]. Tot așa, în circulara din aprilie 1935 către toate comitetele regionale și județene, către toți uteciștii, dată în legătură cu activitatea pentru realizarea frontului unic al tineretului muncitor,

* Problema luptei antifasciste a tineretului dusă înainte de 1935 a fost abordată în articolul publicat în „Studii", nr. 1, an. X, 1957, intitulat *Lupta P.C.R. pentru realizarea frontului unic în rîndurile tineretului muncitoresc în anii 1933—1935.*

[1] „Tînărul leninist", nr. 4, an. X, aprilie 1935.

www.dacoromanica.ro

C.C. al U.T.C., după ce analizează pericolul fascizării și pregătirii războiului imperialist și demască pe liderii social-democrați de dreapta care respingeau mereu propunerile de unitate făcute de comuniști, subliniază „necesitatea creării unui front larg de luptă a tinerilor muncitori fără deosebire de rasă, naționalitate sau convingeri politice"[1]. De asemenea, în rezoluția conferinței regionale U.T.C. Oltenia, care a avut loc în mai 1935, se precizează ca o sarcină principală „Organizarea luptei în front contra fascizării tineretului pentru un larg front popular antifascist"[2].

După congresul Internaționalei Comuniste din august 1935, care a elaborat multilateral linia Frontului popular antifascist, în cadrul luptei desfășurată de P.C.R. pentru închegarea unității antifasciste, organizația comunistă de tineret a popularizat documentele Internaționalei, a explicat tinerilor însemnătatea Frontului popular antifascist, a trecut la noi acțiuni în vederea înfăptuirii frontului unic cu organizațiile social-democrate, a unității antifasciste cu celelalte organizații de tineret interesate în lupta antifascistă. La 2 ianuarie 1936, C. C. al U.T.C. a trimis o nouă scrisoare către Comitetul Central și organizațiile Uniunii Tineretului Muncitoresc Socialist*. Remarcînd creșterea pericolului fascismului în Europa (Germania) și în Asia (Japonia) și intensificarea politicii de fascizare dusă de vîrfurile cele mai reacționare în Romînia, U.T.C. se adresează acestei organizații social-democrate de tineret, subliniind „că mobilizarea întregului tineret în lupta pentru revendicările sale și împotriva fascismului și războiului este singura cale posibilă. Dar pentru aceasta este imperios necesară în primul rînd unitatea de clasă a tineretului proletar, conducătorul întregului tineret, este nevoie deci de unitatea organică a tuturor organizațiilor muncitorești și de clasă ale tineretului"[3].

În vederea lărgirii frontului tinerilor care luptau împotriva fascismului, C. C. al U.T.C., tot în ianuarie, a adresat un apel și organizației tineretului radical-țărănesc. Reliefînd că independența țării este în pericol, iar libertățile democratice sînt grav amenințate în urma extinderii fascismului în țară, ca și pe plan internațional, și că fasciștii romîni se orientează tot mai mult către Germania hitleristă, manifestul arată că tinerii comuniști sînt gata să lupte „cu arma în mînă pentru apărarea libertății țării și democratizarea ei". În acest apel se subliniază că, încheierea alianței cu Uniunea Sovietică, întărirea legăturilor cu țările burgheze „democratice", „e singura cale a Romîniei pentru a apăra independența națională amenințată". De aceea este necesară „o concentrare a întregului tineret din Romînia, indiferent de vederile politice, a tot ce este nefascist, într-o mișcare largă a tinerei generații, concentrare care ar uni toate forțele progresiste și pacifiste (care luptă pentru pace — *n.n.*) în fața dușmanului comun"[4].

---

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. (în continuare vom cita: A.C.I.I.P.) cota B, b, 19, 2, nr. inv. 877.

[2] *Ibidem*, 3, nr. inv. 878.

* Organizație social-democrată de tineret; mai era o organizație social-democrată de tineret ghelerteristă.

[3] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, 1917—1944*, Editura tineretului, 1958, p. 399.

[4] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32 819—275, fila 16.

www.dacoromanica.ro

Prin unirea tinerei generații, preciza C.C. al U.T.C., se înțelegea „concentrarea tuturor forțelor democratice nefasciste ale tineretului în cadrul Frontului Popular Antifascist, în lupta pentru menținerea libertăților democratice și lărgirea lor, pentru libertate, pace și progres"[1]. Această linie însemna aplicarea de către Uniunea Tineretului Comunist din Romînia a hotărîrii Congresului al VI-lea al Internaționalei Comuniste a Tineretului, care s-a ținut la Moscova în ianuarie 1936 pe baza documentelor Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste. Unirea tinerei generații într-un front împotriva fascismului era pe deplin posibilă și era exprimată de manifestările și tendințele antifasciste tot mai deschise ale tuturor categoriilor de tineri care înfierau într-un fel sau altul, direct sau indirect, consecințele fascismului și războiului.

În fața creșterii ofensivei fasciste, care folosea felurite mijloace, unele mascate, în vederea prinderii tineretului în mrejele fascismului, U.T.C. a arătat tineretului în mai multe documente ale sale cum, sub forma unui „guvern de autoritate", vîrfurile cele mai reacționare ale claselor exploatatoare urmăreau să instaureze regimul fascist; de asemenea, U.T.C. a desfășurat o mai largă acțiune de demascare a Gărzii de fier, organizație legionară teroristă, care, deși dizolvată formal după asasinarea lui I. G. Duca, continua de fapt să ființeze sub învelișul noii denumiri „Totul pentru țară".

În ofensiva lor, fasciștii au început să folosească pe scară mai mare felurite organizații și manifestări culturale, sportive, forme de activitate „obștească". Uniunea Tineretului Comunist a întreprins o intensă activitate pentru a bara drumul fasciștilor spre asemenea organizații cultural-sportive. În acest sens, în martie 1936, C.C. al U.T.C. se adresează „Către C.C. al I.M.S.E.R.* și organizațiile sale" printr-un manifest în care arată că tineretul muncitor și țărănesc nu are acces la practicarea sportului și la culturalizare, că organizațiile fasciste caută să „monopolizeze" sportul și prin intermediul acestei activități să educe în spirit fascist și să militarizeze masele de tineri. În 1936, Olimpiada se ținea la Berlin, în inima Germaniei fasciste. De aceea U.T.C. arăta că în aceste împrejurări I.M.S.E.R.-ului îi revine o mare răspundere în ceea ce privește educația tineretului. U.T.C. propune I.M.S.E.R.-ului să lupte împreună împotriva influenței fascismului „pe baza frontului unic al tinerei generații, în cadrul Frontului popular antifascist, front în care să intre și toate organizațiile sportive, culturale etc.". U.T.C. a propus un program concret de revendicări care priveau masele largi ale tinerilor, a căror realizare în comun însemna o contribuție la ameliorarea situației tineretului și la zăgăzuirea fascismului[2]. În legătură cu aceasta, însăși poliția remarca faptul că „în ultimul timp conducerea Uniunii Tineretului Comunist a început o acțiune și pe terenul sportului, mai ales împotriva legii O.E.T.R.** pe care o consideră că militează în spirit fascist"[3].

[1] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32 819—275, fila 16.

* Organizație cu caracter sportiv-cultural care se afla sub influența Partidului social-democrat.

[2] *Ibidem*, nr. 36.286 20, B. XX 10, inv 400

** Oficiul de educație a tineretului romîn

[3] *Ibidem*, nr. 32.819—275, fila 30.

www.dacoromanica.ro

Totodată U.T.C. mobiliza tineretul de la oraşe şi sate la întruniri, manifestaţii şi greve. În circulara amintită, C.C. al U.T.C. menţiona că la 31 mai 1936, cu prilejul unei manifestaţii, uteciştii au stat în fruntea a diferite organizaţii de tineret antrenîndu-le împotriva guvernului, împotriva fascizării tineretului, pentru pace. În vederea zilei de 1 Mai s-a reuşit să se conlucreze cu diferite organizaţii de masă şi să se formeze gărzi comune pentru apărarea întrunirilor care aveau loc în întreaga ţară. Tinerii au participat la grevele care au continuat să se desfăşoare în ţară, în pofida creşterii măsurilor de represiune luate de guvern. În acţiunea de pregătire a grevei de la „Astra"-Arad, care s-a declanşat în iulie-august 1936, au participat şi numeroşi tineri. Pentru îndrumarea lor a fost trimis la Arad un instructor al C.C. al U.T.C.[1]

Strîns legat de acţiunile greviste, de demonstraţiile la care mobiliza pe tineri, C.C. al U.T.C. a dus în rîndurile acestora o bogată activitate pentru a-i antrena la lupta împotriva războiului, pentru apărarea păcii, mai ales după plenara C.C. al P.C.R. din ianuarie 1936, care a adoptat o rezoluţie subliniind sarcinile partidului în lupta contra pericolului de război.

De 1 August atunci zi internaţională de luptă împotriva războiului , Comitetul Central şi organele locale ale U.T.C. au răspîndit material propagandistic, au dus acţiuni de agitaţie pentru a scoate în relief în faţa tineretului pericolul extinderii războiului. În manifestul lansat cu acest prilej, Comitetul regional din Moldova al U.T.C. a înfăţişat dezastrul rămas după războiul mondial imperialist, în care intrase şi Romînia burghezo-moşierească cu douăzeci de ani înainte. În timp ce poporul suferea, capitaliştii cîştigau miliarde de lei şi de aceea „acum ei din nou pregătesc un nou război, un nou război mondial. Prin cercetăşie, premilitărie, fasciştii pregătesc tineretul ca să fie carne de tun". Manifestul cere tinerilor ca de 1 August să-şi înteţească lupta : „contra războiului imperialist de jaf, contra fascismului aducător de foamete, şomaj, război, pentru mărirea salariului şi micşorarea [numărului] orelor de muncă; contra instrucţiei premilitare, contra legii O.E.T.R."[2]

În cadrul activităţii împotriva pregătirii războiului imperialist, uteciştii au sprijinit efectiv acţiunile tot mai dese întreprinse de Comitetul de luptă pentru pace. Într-un document se semnalează că la 20 octombrie 1936 membrii U.T.C. au primit instrucţiuni să participe la întrunirea proiectată de către comitetul de luptă pentru pace, în ziua de 15 noiembrie, în Bucureşti[3]. În alt document citim : „Conducătorii U.T.C. au dat instrucţiuni membrilor acestei organizaţii să participe în număr cît se poate mai mare la întrunirea comitetului naţional pentru pace, ce va avea loc în ziua de 20 decembrie, în sala Marna şi să manifesteze pentru Front Popular, strigînd : vrem guvern produs al Frontului Popular"[4].

Spre sfîrşitul anului, Comitetul Central şi comitetele locale ale U.T.C. au demascat scopul înfiinţării taberelor de muncă, unde tineretul

[1] A.C.I.I.P., dosar nr. 33. 309—3 951, fila 80.
[2] *Ibidem*, R. XX 6, inv. 1. 320.
[3] *Ibidem*, dosarul nr. 32819—275, fila 44
[4] *Ibidem*, fila 73.

www.dacoromanica.ro

era educat în spirit şovin fascist. În instrucţiunile date de către C.C. al U.T.C. în legătură cu lupta împotriva acestor tabere de muncă, s-a prevăzut trimiterea de delegaţii la deputaţi pentru a cere acestora ca în parlament să se ridice împotriva acestei noi legi reacţionare; de asemenea s-a indicat să se strîngă semnături pe moţiuni de protest[1], să se demaşte cu hotărîre măsurile de fascizare a tineretului.

Ziarul „Drumul tineretului", apărut după ce la mijlocul anului 1935 „Tînărul leninist" nu a mai putut fi editat, fiind din nou suspendat de către poliţie, arăta într-un articol că: „Pentru gîtuirea tineretului, pentru înlăturarea rezistenţei lui împotriva exploatării care îi distruge forţele fizice şi morale, se înfiinţează tabere de muncă, se face premilitărie, se răpeşte libertatea sportului"[2].

În acest timp, cînd în ţară se desfăşura, sub diferite forme, o bogată activitate împotriva fascizării ţării şi pregătirii criminalului război antisovietic, la chemarea Partidului Comunist din Romînia numeroşi oameni ai muncii din ţara noastră au mers în Spania pentru a lupta în războiul revoluţionar al poporului spaniol împotriva franchismului.

Lupta poporului spaniol pentru libertate a fost urmărită cu simpatie de poporul muncitor, de tineretul de la noi. În articolul *Pe frontul spaniol*, publicat în ziarul „Drumul tineretului" din decembrie 1936, se reliefa că, în rîndurile luptătorilor, „Tineretul spaniol luptă cu un eroism care va intra în legendă, pentru libertatea întregului popor" şi se arată cum tinerii din alte ţări, şi îndeosebi din U.R.S.S., „contribuie activ la sprijinul republicanilor". Ziarul subliniază că tineretul din Romînia trebuie să vie în ajutorul Frontului popular din Spania prin bani şi diferite alte ajutoare materiale, scrisori de îmbărbătare, proteste împotriva acţiunilor reacţiunii, conferinţe, întruniri etc. „Creaţi în fabrici, ateliere, la sate, în toate organizaţiile tinereşti — concretiza articolul — comitete pentru ajutorarea Spaniei democrate"[3]. Un număr însemnat dintre voluntarii romîni au fost tineri, unii căzînd eroic pentru apărarea Spaniei împotriva franchismului.

În urma luptei intense pe care a dus-o pentru unirea tuturor organizaţiilor democratice şi antifasciste, în anii 1936—1937, P.C.R. a reuşit să ralieze un şir de organizaţii democratice — Frontul plugarilor, Madosz-ul, Blocul democratic şi unele organizaţii ale Partidului social-democrat — într-un front comun de luptă. Îndrumată de P.C.R., organizaţia comunistă de tineret a obţinut unele succese pe linia unirii elementelor democrate, antifasciste, luptătoare pentru pace din rîndurile tineretului.

În raportul prezentat la sfîrşitul anului 1936 Internaţionalei Comuniste a Tineretului, Comitetul Central al Uniunii Tineretului din ţara noastră remarca faptul că în „Mişcarea pentru pace a tineretului din Romînia şi mişcarea desfăşurată în legătură cu pregătirea congresului au avut loc o serie de laturi pozitive care nu pot fi nesocotite. Astfel, prima dată în istoria tineretului din Romînia s-a realizat o înţelegere pe o scară naţională între mai multe organizaţii de tineret, cu tineretul din organi-

[1] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32.819—275, fila 76.
[2] „Drumul tineretului", nr. 10, an. XI, din decembrie 1936.
[3] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

zațiile social-democrate din gruparea lui Popovici, din Frontul Plugarilor, M.A.D.O.S.Z., Blocul democratic, unele organizații ale P.N.Ț. (la București Brașov și în alte locuri) etc.".

Tocmai în momentul cînd se obțineau succese în unirea forțelor democratice din țara noastră și cînd la orizont apărea pericolul instaurării dictaturii fasciste și al războiului antisovietic, elementele mic-burgheze, oportuniste aflate în conducerea partidului comunist — care nu cunoșteau viața poporului și felul în care se desfășura lupta în țara noastră — au adoptat o serie de măsuri care au dăunat unirii forțelor antifasciste. În cadrul acestor măsuri a fost și hotărîrea reorganizării Uniunii Tineretului Comunist, ceea ce a dus în mod practic, la desființarea, la începutul anului 1937, a organizației comuniste de tineret.

Această reorganizare a U.T.C.-ului a constat în faptul că celulele sale create în întreprinderi, în sate, în școli, facultăți etc. au fost desființate, membrii U.T.C. fiind trimiși să activeze în diferite alte organizații, inclusiv în cele fasciste, în vederea creării în interiorul acestora a unui curent larg spre Frontul popular antifascist[1]. Uteciștii urmau să fie îndrumați mai departe în activitatea lor de Comitetul Central și de organele regionale ale U.T.C., însă lipsind temelia organizației, aceste organe conducătoare după puțin timp au încetat practic să ființeze.

Prin această acțiune lichidatoristă Partidul a fost lipsit de organizația revoluționară prin care își desfășura activitatea în rîndurile tinerilor. O serie de membri și cadre ale U.T.C.-lui s-au împrăștiat, au fost îndepărtate de la lupta pe care o ducea partidul în acea perioadă. „Scînteia" sublinia, în ianuarie 1939, că prin această reorganizare, „În loc de a reclădi U.T.C. într-o organizație de masă, antifascistă și consecvent democratică, în așa fel ca în mod organizat să mobilizeze tineretul pentru apărarea democrației și păcii, tinerii comuniști au lucrat în masele tineretului fără o țintă revoluționară, fără înțelegerea clară a sarcinilor politice. Lipsiți de formă organizată și coeziune, cei mai consecvenți apărători ai tineretului — tinerii comuniști — în loc să ridice la propriul lor nivel pe tinerii cei mai înaintați din organizațiile democratice burgheze, s-au dizolvat ei înșiși în masa acestora"[2].

Ori, numai Uniunea Tineretului Comunist care — prin poziția sa fermă, intransigentă în lupta revoluționară, prin elasticitatea ei în activitatea pentru unirea tuturor forțelor și elementelor cu stare de spirit antifascistă putea orienta, sub conducerea partidului, concentrarea forțelor democratice din rîndurile tinerei generații interesate în lupta împotriva fascismului, împotriva războiului.

Lichidarea Uniunii Tineretului Comunist a dat o grea lovitură activității pentru unirea tineretului în lupta împotriva fascismului și războiului, a fost astfel ușurată activitatea organizațiilor fasciste în rîndul tineretului. Comuniștii din închisori, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, au luat poziție împotriva desființării Uniunii Tineretului

[1] A.C.I.I.P., Ab. XX—3, inv. 950, p. 56

[2] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, 1917 1944*, p. 422 423.

www.dacoromanica.ro

Comunist, considerînd această hotărîre nejustă şi au îndrumat organizaţiile U.T.C. din închisori „să-şi continue activitatea [1].

În 1937 reacţiunea a intensificat ofensiva împotriva maselor muncitoare. Lupta devenea mai încordată, mai ascuţită. Partidul comunist demasca prin felurite mijloace pericolul fascismului care începea să se manifeste mai evident. Organul de presă al secţiunii din Bucureşti a P.C.R., „Steagul roşu", în articolul *Fascismul luptă pentru sufletele şi braţele celor tineri*, arăta în februarie 1937 că în ultimul timp se observa că a crescut ofensiva fascismului pentru cuprinderea mai ales a tineretului. Numărul zilelor destinate pentru instrucţia premilitară fascistă s-a mărit, de asemenea al celor privind munca obligatorie, de la 30 la 60 de zile pe an, iar regele a unit organizaţia cercetaşilor cu „Straja ţării" sub patronajul lui direct [2].

Partidul comunist a obţinut unele succese însemnate în mobilizarea forţelor democratice în lupta pentru victoria în alegerile parlamentare parţiale şi comunale din 1936—1937. La Hunedoara şi Mehedinţi, cît şi la Bucureşti, Iaşi şi în alte locuri unde au avut loc alegeri parţiale, forţele fasciste, deşi sprijinite de întregul aparat de stat burghezo-moşieresc, au fost înfrînte cu ocazia acestor alegeri. În campania acestor alegeri au luat parte, sprijinind forţele democratice, şi numeroşi tineri, fii ai oamenilor muncii. Într-un manifest se arată tinerilor necesitatea înfrîngerii în alegeri a elementelor fasciste, necesitatea sprijinirii tuturor celor care manifestau vederi democratice. Ca urmare a unităţii realizate în urma aplicării liniei partidului comunist, fasciştii — se arată în manifest — au fost înfrînţi la Hunedoara, Bucureşti, Iaşi şi în alte locuri. În timpul alegerilor, însă, aşa după cum scria „Scînteia" într-un articol publicat în ianuarie 1939, tinerii uteciști, fiind lipsiţi de organizaţia lor, fiind răzleţiţi în felurite organizaţii, deşi au reuşit să mobilizeze o parte a tineretului pentru apărarea democraţiei, n-au putut uni într-o măsură suficientă tineretul progresist în jurul lor, n-au putut da o atenţie cuvenită formării de noi cadre capabile să educe tineretul democrat în spiritul luptei consecvente contra fascismului [3].

Partidul comunist milita cu abnegaţie pentru realizarea Frontului popular antifascist, singura forţă în stare să zădărnicească încercările fasciştilor, în timp ce Partidul liberal şi Partidul naţional-ţărănesc au luat poziţie deschisă împotriva creării Frontului popular antifascist, ultimul partid încheind chiar un pact de neagresiune cu legionarii.

Alegerile generale din decembrie 1937 aveau o deosebită însemnătate deoarece se ţineau în condiţiile în care cercurile cele mai reacţionare ale claselor exploatatoare, în frunte cu regele, au înteţit atacul pentru a instaura cît mai curînd dictatura fascistă, a lichida şi restul libertăţilor democratice, pentru a continua mai febril pregătirile războiului antisovietic.

---

[1] „Scînteia", an. XXIV, nr. 3519 din 5 mai 1962, p. 3.
[2] „Steagul roşu", an. IX, nr. 1—2 din februarie 1937.
[3] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, 1917—1944*, p. 423.

www.dacoromanica.ro

În aceste grele condiții, comuniștii, vîrstnici și tineri, au fost în mijlocul maselor, au răspîndit manifeste, au luat cuvîntul la întruniri, au lucrat în comitetele de coordonare a campaniei electorale formate în unitate cu unele organizații democratice.

Partidul liberal a fost învins în alegeri neputînd să obțină, cu toate falsurile comise, nici cele 40% din voturile necesare pentru formarea majorității parlamentare. La 20 decembrie 1937 a fost adus la guvern partidul fascist „Național creștin", deși acest partid profund reacționar întrunise un număr extrem de mic de voturi. În cele numai 44 de zile cît a fost la cîrma țării, acest guvern a netezit calea fascismului și a împins Romînia mai departe pe drumul apropierii de Germania hitleristă.

Partidul Comunist din Romînia a avertizat tineretul asupra creșterii pericolului fascismului prin aducerea la guvern a acestui partid fascist. Într-un articol publicat la 6 ianuarie 1938 și intitulat *Tineretul în luptă*, ziarul „Scînteia" scria: „Guvernul fascist Goga-Cuza s-a instaurat. Tineretul muncitor, tineretul sărac al acestui popor la fel de sărăcit de impozite și de muncă neplătită, tineretul intelectual și funcționăresc a primit ca răsplată cea mai grea lovitură"... Instaurarea guvernului Goga-Cuza „apropie mai mult ca oricînd cumplitul măcel al războiului" [1]. După ce demască consecințele grele pentru tineret ale instaurării unui asemenea guvern, „Scînteia", transmițînd cuvîntul partidului comunist, chema tineretul muncitoresc, pe toți tinerii cu vederi democratice să se unească în lupta pentru apărarea libertăților democratice, pentru apărarea vieții. „În fața beznei și a războiului, în fața războiului declarat de cei mai reacționari capitaliști poporului romîn, tineri din fabrici și uzine, de orice părere politică, de orice neam uniți-vă împotriva exploatatorilor noștri. În fața falsului cultural, tineri intelectuali care ați gîndit liber, care vreți să gîndiți liber, tineri care vreți să ajungeți pe băncile universității, sau care nu vreți să le părăsiți forțat, tineri de orice formație ideologică, filozofică sau religioasă, uniți-vă. În fața asaltului fascist care vă suprimă organizațiile politice, tineri din toate grupările democratice, uniți-vă!" [2].

După cum reiese din puținele documente de care dispunem privind această perioadă, în acele condiții din ce în ce mai grele, de teroare crescîndă de la sfîrșitul anului 1937 și începutul anului 1938, tinerii comuniști însuflețiți de idealul luptei pentru apărarea democrației și culturii profanate de fasciști au desfășurat în adîncă conspirativitate unele acțiuni împotriva guvernului fascist. Manifestele de format mic, broșurile introduse între diferite coperte, pentru a putea fi strecurate mai ușor pe ascuns, erau răspîndite în fabrici, în uzine, în școli, în facultăți, în cazărmi, la sate. Se țineau unele ședințe „subterane", cum le denumește presa ilegală, în care se analiza situația tineretului în fața creșterii ofensivei fascismului și se luau măsuri concrete. Un document din 4 februarie 1938 informa că tinerii comuniști de la Atelierele C.F.R. „Grivița" au ținut o ședință la care s-au luat măsuri privind activitatea antifascistă. După

[1] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, 1917 1944*, p. 415.

[2] *Ibidem*, p. 416.

www.dacoromanica.ro

analizarea situației tineretului muncitor din Atelierele C.F.R. s-a făcut repartiția sarcinilor, Vasile Tudose fiind delegat să se preocupe de munca printre tinerii premilitari de la C.F.R. [1].

La începutul anului 1938 vîrfurile cele-mai reacționare ale burgheziei și moșierimii romîne se orientau deschis spre fascism. La 10 februarie 1938 a fost instaurată dictatura regală de tip fascist, care, demagogic, a mai păstrat o oarecare fațadă parlamentară. Dictatura regală a dus o politică de întărire a pozițiilor vîrfurilor capitalului monopolist și moșierimii, o politică de expropriere a meșteșugarilor și a țărănimii, de reprimare cruntă a luptei clasei muncitoare, a luptei revoluționare, progresiste. Pe baza noii constituții de tip fascist, introdusă în locul celei din 1923, au fost desființate libertățile democratice care mai rămăseseră, au fost suprimate partidele politice inclusiv cele burgheze, singurul partid care activa fiind „Frontul renașterii naționale" partid fascist creat de rege, a fost interzisă presa muncitorească, antifascistă și chiar cea burgheză de coloratură democratică, s-a intensificat propaganda fascistă.

Prin pactul economic încheiat cu Germania hitleristă la 23 martie 1939 dictatura regală a făcut un pas hotărîtor spre totala pierdere a independenței țării, spre transformarea Romîniei într-un avanpost al războiului antisovietic. Trădarea intereselor naționale a culminat prin acceptarea Dictatului de la Viena din 30 august 1940 prin care se smulgea poporului romîn nordul Transilvaniei, dîndu-se acest teritoriu Ungariei horthiste.

Partidele burgheze, liderii trădători social-democrați de dreapta au sprijinit dictatura regală fascistă, politica guvernelor prezidate de mitropolitul Miron Cristea, Armand Călinescu, Gh. Tătărescu, Ion Gigurtu, toți reprezentanți ai reacțiunii burghezo-moșierești.

Partidul comunist a fost singurul partid care s-a ridicat ferm împotriva dictaturii regale. În manifestul adresat maselor populare în februarie 1938, C.C. al P.C.R. a definit dictatura regală ca o guvernare care „reprezintă cercurile cele mai reacționare, cele mai șovine și agresive ale marelui capital și ale moșierimii în frunte cu regele și camarila" [2].

P.C.R. a lansat din nou chemarea în vederea creării Frontului unic muncitoresc, chemarea pentru înfăptuirea unui front larg al forțelor patriotice împotriva dictaturii regale, pentru un guvern al democrației și independenței naționale.

Partidul Comunist din Romînia a explicat tineretului caracterul fascist al dictaturii regale, atitudinea ei profund dușmănoasă față de popor, față de democrație, față de Uniunea Sovietică, cauzele înrăutățirii situației economice și politice a tineretului, creșterea pericolului pentru tineret de a cădea în mrejele fascismului și de a muri în războiul care era iminent. Dictatura regală, scria „Scînteia" în ianuarie 1939 în articolul *Sarcinile imediate ale tinerilor comuniști*, continuă să înrăutățească situația și așa destul de grea a tineretului muncitoresc și țărănesc,

[1] A.C.I.I.P dosarunlr. 32. 819—275, fila 128.
[2] *Ibidem*, A XXII-10, inv. 995.

www.dacoromanica.ro

a întregii tinere generații. Prin legea Protecției muncii naționale, guvernul elimina din producție, zvîrlindu-i pe drumuri, numeroși tineri muncitori din rîndurile minorităților naționale. Prin reorganizarea învățămîntului a restrîns dreptul tineretului la cultură. Sub pretextul unei educații fizice și morale prin „Straja țării", guvernul dictaturii regale dă tineretului o educație fascistă, șovină, monarhistă. „Garda de fier", agentura hitleristă în Romînia, subliniază organul central al partidului comunist, pregătește tineretului condiții și mai rele prin introducerea unui regim de dictatură fascistă feroce, teroristă. Partidul comunist, prin ziarul său central, atrage încă o dată atenția că „Garda de fier" se străduiește să cucerească în primul rînd tineretul, pentru a-l folosi în scopul unei alianțe între Germania și Romînia și pentru războiul contra U.R.S.S. „...Libertatea și independența țării precum și resturile de libertăți democratice rămase poporului romîn sînt serios amenințate de fascismul german și agentura sa romînească « Garda de fier »[1].

Urmînd cuvîntul partidului comunist, tinerii care au înțeles gravitatea instaurării dictaturii regale, și în primul rînd tinerii comuniști au demascat conținutul profund reacționar al acestei guvernări.

Tinerii muncitori, în frunte cu cei comuniști au desfășurat o vie activitate în cadrul breslelor, înființate de guvernul dictaturii regale pentru a zădărnici mișcarea revoluționară a clasei muncitoare. Aici, comuniștii urmăreau să scoată masele muncitorești de sub influența fascismului, să le mobilizeze la lupta pentru satisfacerea revendicărilor, pentru apărarea libertăților democratice. O notă informativă a poliției, din 23 iunie 1938, în legătură cu acțiunea tineretului comunist în bresle, arată că în seara zilei precedente, un grup de comuniști a ținut o consfătuire la care a hotărît să se intensifice propaganda politică printre muncitorii sectorului II Negru al Capitalei în vederea recrutării de elemente tinere, urmînd ca pentru pregătirea lor să se înființeze un cerc pe lîngă filiala breslei textile [2].

Deși condițiile erau din ce în ce mai grele, tinerii au participat la acțiunile greviste, unele desfășurate pe baza frontului unic, la acțiunile publice de masă cu caracter antifascist și antirăzboinic, între care puternicele demonstrații care au avut loc la 1 Mai 1939 în aproape toate centrele mari din țară, și în primul rînd în București, împotriva dictaturii regale.

Organizația „Tînăra generație"[3], creată în locul U. T. C.-ului avînd un caracter eterogen și lipsindu-i un puternic nucleu care trebuia să fie reprezentat prin organizația comunistă de tineret, nu a putut desfășura cu eficacitate activitatea de mobilizare a tinerei generații împotriva fascismului și războiului.

---

[1] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, 1917—1944*, p. 422.

[2] Vezi A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 285, fila 139; precum și: dosarul nr. 32 219 275, filele 33, 53, 87, 89, 108.

[3] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819—275, filele 127, 130.

www.dacoromanica.ro

În aceste momente de creştere evidentă a pericolului fascist se cristalizează necesitatea refacerii neîntîrziate a Uniunii Tineretului Comunist. Într-un document se arată că tineretul comunist consideră noua situaţie politică internă ca un motiv de a se renunţa la măsura adoptată anterior în ce priveşte tineretul; întreaga mişcare comunistă trebuie să activeze „într-un ritm mai revoluţionar în cadrul unei clandestinităţi totale, accentuîndu-se contactul cu masele muncitoreşti" [1].

La începutul anului 1939, Partidul Comunist din Romînia, analizînd activitatea sa în rîndurile tineretului, a apreciat că reorganizarea activităţii U.T.C., în loc să ducă la transformarea U.T.C. într-o organizaţie mai largă, de masă, antifascistă şi consecvent-democratică, în aşa fel ca prin activitatea sa U.T.C. să fie un sprijin real al P.C.R. în lupta împotriva fascismului şi a pregătirilor războiului antisovietic, a dus în fapt la lichidarea politică a organizaţiei. „Dizolvarea U.T.C. scria „Scînteia" a fost o gravă greşeală politică" [2]. Lipsa organizaţiei revoluţionare de tineret a împiedicat desfăşurarea unei lupte active, unite a tinerilor cu vederi democratice împotriva fascismului şi a pregătirilor criminalului război antisovietic, împotriva „Gărzii de fier" această forţă de şoc teroristă îndreptată împotriva poporului, împotriva tineretului.

Împotriva elementelor duşmănoase lichidatoriste, P.C.R. a pus, în ianuarie 1939, problema reclădirii Uniunii Tineretului Comunist, subliniind că toate organizaţiile de partid trebuie să lupte hotărît pentru lichidarea neglijării muncii în rîndurile tineretului. Numai reorganizat pe baza celulelor de fabrică, din şcoli, facultăţi şi de la sate, U.T.C. putea pătrunde în masele tineretului, putea organiza şi mobiliza masele de tineret.

Prin intermediul „Scînteii", partidul comunist trasa ca sarcină Uniunii Tineretului Comunist, care trebuia refăcută, să lupte pentru a uni toate forţele progresiste ale tineretului împotriva agenturii hitleriste — „Garda de fier", pentru independenţa naţională a ţării, pentru pace şi democraţie, pentru satisfacerea revendicărilor tineretului, pentru scoaterea tineretului de sub influenţa organizaţiei fasciste regale „Straja ţării", pentru folosirea la maximum a posibilităţilor legale în mobilizarea tinerilor la lupta antifascistă. Partidul atrăgea atenţia că U.T.C. trebuie să pătrundă în rîndurile tineretului de la sate: „Trebuie arătat tineretului democratic orăşenesc — scria «Scînteia» — că el poate duce cu succes lupta lui contra «Gărzii de fier», pentru pace şi democraţie, precum şi pentru drepturile lui, numai în cazul cînd este susţinut în mod activ de către tineretul rural. De aceea acest tineret trebuie să privească organizarea tineretului sătesc ca una din cele mai importante sarcini ale lui" [3].

O intensă muncă de educare democratică, antifascistă trebuia dusă în rîndurile tinerilor care erau obligaţi să facă instrucţia premilitară, în rîndurile copiilor, pentru ca înainte de a fi luaţi la armată să fie edu-

[1] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32.819 275, fila 129.
[2] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia, 1917 1944*, p. 422.
[3] *Ibidem*, p. 425.

www.dacoromanica.ro

·cați în spiritul urii față de fascism. „Scînteia" preciza că „tinerii comuniști trebuie să lucreze mereu în așa fel în organizațiile de masă, ca pe baza muncii lor neobosite în lupta pentru interesele tineretului, a apărării păcii, democrației și independenței naționale a țării, să cîștige simpatia maselor largi de membri..." [1]. Organizația U.T.C. era îndrumată ca dintre cele mai înaintate elemente ale mișcării antifasciste să formeze cadre educate în spiritul marxism-leninismului, al dragostei față de partidul comunist.

Pe baza acestor îndrumări ale partidului comunist, în prima jumătate a anului 1939 a început în întreaga țară, și în primul rînd în Capitală, activitatea de reînființare a celulelor U.T.C. La 27 iunie, Comisia centrală a tineretului comunist din Capitală a ținut o ședință la care a analizat activitatea pentru viitor și în ceea ce privește acțiunea concretă în vederea reconstituirii organizației orășenești a U.T.C. La această ședință „s-a hotărît ca fiecare comisiune de sector să fie responsabilă de organizarea tineretului muncitor din sectorul respectiv, în mișcarea comunistă recrutîndu-se elemente din fiecare fabrică, atelier, întreprindere, cerc cultural, cartier, organizație sportivă etc." [2]. Pentru pregătirea ideologică marxist-leninistă a tineretului organizat în mișcarea comunistă s-a hotărît ca fiecare comisie de sector să prelucreze lucrări comuniste și să facă lunar expuneri politice [3].

La 10 iulie 1939 comisia tineretului comunist din sectorul IV Verde a ținut o ședință conspirativă în care a discutat problema intensificării muncii organizatorice în rîndurile tineretului. Pentru a se atrage noi tineri s-a hotărît organizarea unei excursii cu tinerii muncitori și ucenici de la fabrica metalurgică „Vulcan" [4]. La 25 iulie s-a ținut o nouă ședință a Comisiei centrale a tineretului comunist din Capitală, la care au participat responsabilii sectoarelor, „asistați fiind scrie documentul — de un vîrstnic". În rapoartele de activitate care s-au dat s-a constatat că tinerii „au reușit să pătrundă și să se impue în asociațiile profesionale, culturale și sportive... au reușit să dea viață muncii de tineret în bresle. Tinerii din diferite fabrici au fost antrenați în asociații culturale, s-au ținut cu ei chiar consfătuiri tratîndu-se despre diferite probleme cu caracter general, cît și specifice tinerești în strînsă legătură cu problemele economice" [5]. Din rapoarte a reieșit că, în condițiile de activitate ca urmare a măsurilor luate de dictatura regală, nu au fost folosite îndeajuns toate posibilitățile, nu s-a făcut tinerilor o pregătire politică necesară, în presă s-au publicat puține materiale cu privire la tineret.

În București, Comisia locală a tineretului comunist, în urma instrucțiunilor C.C. al P.C.R. în legătură cu reclădirea U.T.C., a hotărît „să se procedeze la organizarea de fapt a tineretului muncitoresc prin crearea de grupuri de tineri pe fabrici și întreprinderi". Aceste grupuri, remarcă

---

[1] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia. 1917 1941*, p. 426.

[2] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 275, fila 142.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem*, fila 115.

www.dacoromanica.ro

documentul, „vor forma celula de bază a noii organizații" [1]. Într-un alt document, în care se dau unele date despre o ședință a tinerilor comuniști care activau în bresle, se spune că la respectiva ședință „s-a hotărît să se facă o intensă propagandă în rîndul tineretului muncitor pentru crearea celulelor de fabrică" [2]. Comitetul Central al tineretului comunist s-a preocupat de educarea antifascistă a maselor de tineret. Comitetul Central folosea toate posibilitățile pentru a arăta maselor pericolul apropiat al declanșării războiului pregătit de forțele imperialiste, fasciste, popularizînd felurite materiale despre mișcarea antifascistă și antirăzboinică.

Masele populare din întreaga lume, în frunte cu partidele comuniste, s-au ridicat cu indignare împotriva războiului mondial declanșat de Germania hitleristă în septembrie 1939 prin atacarea perfidă a Poloniei. În broșura *Războiul imperialist de azi și sarcinile clasei muncitoare din Romînia*, editată în octombrie 1939, partidul comunist, definind caracterul războiului, chema poporul romîn, tineretul, la luptă împotriva măcelului mondial, care se extindea.

La chemarea partidului comunist, chiar în primele luni de la începerea războiului în Europa, s-au înmulțit acțiunile antirăzboinice ale maselor. Organul teoretic al P.C.R., „Lupta de clasă", arăta în numărul din decembrie 1939 că în această perioadă au avut loc în întreaga țară „zeci și zeci de acțiuni în unele întreprinderi metalurgice, textile, de pielărie, de alimentație" [3]. În afară de participarea la acțiunile muncitorilor vîrstnici, au avut loc o serie de manifestații ale tinerilor din întreprinderi, din școli și facultăți, de la sate. Tinerii lucrători de la „Fier-Metal" din Cluj s-au ridicat împotriva orelor suplimentare, ucenicii de la Atelierele C.F.R. - „Grivița" au protestat împotriva condițiilor grele de viață, înrăutățite ca urmare a pregătirilor de război [4].

În primele luni după declanșarea războiului, influența comuniștilor asupra maselor, asupra tinerilor a crescut, lucru remarcat chiar de către Siguranța statului burghezo-moșieresc, care arăta la sfîrșitul anului 1939 într-o notă informativă: „Dacă comuniștii au mai mult ascendent asupra muncitorilor, dacă ei au o influență superioară conducătorilor social-democrați, dacă cuvîntul lor este mai ascultat" aceasta se datorește faptului că „în activitatea profesională se prezintă ca apărători ai intereselor muncitorilor" [5]. În fața sarcinilor crescute și din ce în ce mai dificil de înfăptuit ca urmare a conjuncturii create în condițiile existenței dictaturii regale și declanșării războiului mondial, viața arăta că trebuie grăbită refacerea Uniunii Tineretului Comunist, cureaua de transmisie a partidului comunist în rîndurile tineretului.

La sfîrșitul anului 1939, partidul comunist a refăcut Uniunea Tineretului Comunist. Peste puțin timp, la 23 februarie anul următor, organul central al P.C.R. „Scînteia" scria: „De două luni de zile a început să fiinţeze Uniunea Tineretului Comunist ... Peste tot

[1] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32.819—275, fila 149.
[2] A.C.I.I.P., microfilm, 167, doc. nr. 9.
[3] „Lupta de clasă", nr. 7 din decembrie 1939.
[4] *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din Romînia 1917—1944*, p. 436.
[5] A.C.I.I.P., dosarul nr. 3. 113/8.

www.dacoromanica.ro

unde prin grija și sprijinul Partidului Comunist se înființează secțiuni ale U. T. C., tinerii cu entuziasm și hotărîre aderă la ele, văzînd în U. T. C. o armă puternică a luptei tineretului din Romînia pentru drepturile sale, pentru o viață mai bună și contra celei mai mari nenorociri în care dictatura regală vrea să arunce poporul și tineretul — războiul" [1]. Același ziar, prezentînd sarcinile puse de P.C.R. în fața U. T. C., subliniază că partidul comunist a încredințat organizației unice revoluționare a tineretului, reclădită, „steagul luptei în rîndurile tineretului împotriva războiului, împotriva dictaturii regale, împotriva jugului capitalist-moșieresc, pentru socialism" [2].

Reînființarea, în ajunul războiului, a Uniunii Tineretului Comunist a avut o mareimportanță pentru activitatea partidului în rîndurile tineretului. Uniunea Tineretului Comunist și-a însușit sarcinile trasate de partidul comunist care stăteau în fața tineretului în noua perioadă de luptă. În primul său număr apărut la 15 martie 1940. ziarul „Lupta tineretului", noul organ al C.C. al U.T.C., sublinia în editorialul *Drumul luptei revoluționare* că: „Reclădită cu ajutorul Partidului Comunist, partidul luptei revoluționare a celor ce muncesc, U.T.C. își reia locul de luptă în fruntea maselor tineretului muncitor" [3].

Imediat după reînființarea sa, U.T.C., activînd în condiții grele, cînd, după dizolvare, un șir de cadre se împrăștiaseră, iar altele au fost dezorientate, demobilizate, s-a preocupat de antrenarea maselor de tineri la lupta împotriva dictaturii regale și a pregătirilor reacțiunii în vederea zvîrlirii țării în război. Într-o notă informativă din 4 ianuarie 1940 se arată că atunci C.C. al U.T.C. „a dat dispoziții organizației respective din București (după cum reiese din alte documente, și celorlalte organizații regionale — *n.n.*) să intensifice acțiunea de organizare a tineretului prin crearea de celule în fabrici, ateliere, întreprinderi și cartiere" [4]. Într-o broșură despre dictatura regală, citîndu-se din „Scînteia" din 27 februarie 1940, se arată că U.T.C. depune eforturi pentru a conlucra cu tineretul social-democrat, că luptă pentru ca tinerii să primească salarii egale la muncă egală, pentru îmbunătățirea regimului de trai în căminele de ucenici și de studenți, împotriva orelor suplimentare de muncă impuse în folosul pregătirilor de război, împotriva bătăii și hranei proaste în armată, pentru multe alte revendicări economice și politice ale tineretului, asemenea acțiuni făcînd parte integrantă din lupta antifascistă.

U.T.C. a intensificat activitatea sa în bresle, demascînd caracterul reacționar al acestora, și a atras tineretului atenția asupra pericolului războiului. La 7 ianuarie 1940 tinerii comuniști din breslele din Capitală au ținut o consfătuire ilegală unde au discutat sarcinile trasate de P.C.R. în legătură cu creșterea pericolului războiului în Balcani, s-a vorbit despre grevele muncitorilor de la „Metallo-Globus", „Gallia" care s-au declanșat în pofida terorii din ce în ce mai înăsprite. La ședință s-a hotărît intensificarea propagandei comuniste în rîndurile tineretului muncitoresc [5].

[1] „Scînteia", an XX, nr. 27 (117) din 23 februarie 1940.
[2] *Ibidem.*
[3] „Lupta tineretului", an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.
[4] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819—275, fila 175.
[5] *Ibidem*, filele 177—178.

www.dacoromanica.ro

O atenție deosebită a dat U.T.C. demascării concentrărilor militare care au început să fie făcute de către guvernul dictaturii regale. Organizația revoluționară a tineretului și-a sporit activitatea sa în rîndurile tinerilor soldați, a tinerilor care urmau să fie recrutați, în rîndurile părinților ai căror fii fuseseră încorporați. Comitetul Central al U.T.C., se scrie într-un document din 5 februarie 1940, a dat îndrumări și sarcini organelor și organizațiilor U.T.C. „să înceapă o largă acțiune pentru desconcentrarea tinerilor muncitori". Tinerii comuniști primeau sarcina să facă propagandă antirăzboinică în rîndurile familiilor celor concentrați. Pentru crearea unui curent de opinie pe această temă în rîndurile muncitorilor precizează documentul — tinerii comuniști au primit dispoziții să lipească pe zidurile întreprinderilor industriale și în cartierele muncitorești diferite lozinci, ca: „Vrem desconcentrarea muncitorilor", „Jos războiul imperialist", „Jos dictatura regală" etc. [1].

În acest timp au fost lipite numeroase asemenea lozinci, manifeste, „fluturași". Astfel, un manifest al U.T.C., pe care era imprimat proeminent semnul „secera și ciocanul" arăta tinerilor că „războiul dezlănțuit de reacțiunea mondială e un război în care muncitorii, țăranii și toți cei ce muncesc n-au nimic de cîștigat", iar „Guvernul dictaturii regale pregătește intrarea Romîniei în acest măcel". Tinerii sînt chemați să lupte contra dictaturii regale, care concentrează frații și părinții, introduce munca forțată în vederea pregătirilor de război, știrbește libertățile democratice [2]. Într-un manifest semnat de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist din Romînia se scria: „Tineri! Fii ai poporului muncitor! Glasul vostru (împotriva războiului *n.n.*) să ajungă în fabrici și sate, în școli, cămine, subcentre premilitare, pe zone...". După ce demască pregătirile de război împotriva Uniunii Sovietice, manifestul cere tinerilor: „Nu permiteți Partidului națiunii [3], partidului călăilor asasini, să vorbească în numele tineretului. Să se știe: tineretul nu vrea să fie carne de tun pentru războiul imperialist romîn! Nici un ban și nici un om pentru acest război...". Prezentînd cîteva sarcini și chemări de luptă, formulează importanta idee: „Prin greve și demonstrații, prin lupta revoluționară a tineretului alături de masele muncitorești, să grăbim momentul cînd poporul muncitor să-și ia soarta în mîinile-i proprii, să grăbim solidaritatea internațională a tineretului muncitor" [4]. Un asemenea manifest a fost lansat în limba maghiară de către Comitetul regional din Ardeal și Banat în care se demască scopul fascist al înființării Partidului Națiunii, subliniindu-se că reacțiunea din Romînia a pășit pe calea introducerii în țară a „celui mai tiranic fascism, după modelul Germaniei". Manifestul cheamă pe tineri la luptă „împotriva dictaturii regale, care se pregătește și pe mai departe de război și face tot posibilul pentru a duce tineretul țării în baia de sînge" [5].

---

[1] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819—275, fila 183.

[2] *Ibidem*, fila 200.

[3] Partid fascist, format de Carol al II-lea prin transformarea „Frontului renașterii naționale" creat imediat după instaurarea dictaturii regale.

[4] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 275, fila 209.

[5] *Ibidem*, fila 203.

www.dacoromanica.ro

Marele Stat Major a trimis Siguranței mai mulți „fluturași" — mici manifeste cuprinzînd o singură lozincă — dezlipiți în ziua de 1 august. Pe unul se scria: „Jos premilităria și munca forțată — U.T.C."; pe altul: „Nici un ban pentru înarmare U.T.C."; pe celălalt „Jos P.N.* dușman al poporului — U.T.C." [1]. Tot așa, informează un agent al poliției, s-a găsit un asemenea mic manifest în Constanța: „Jos fasciștii și hitleriștii, Trăiască U.R.S.S. — U.T.C." [2]. La Galați, inspectoratul regional de poliție raporta la 4 iunie 1940 că pe pereții unei clădiri s-a găsit scris cu creion albastru: „Jos F.R.N." [3], iar dedesubt inițialele „U.T.C."; pe pereții altei clădiri de pe aceeași stradă era scris: „Pact cu U.R.S.S."; pe oblonul unei ferestre s-a scris cu cretă albă: „Jos regele!", iar pe gardul unui depozit de lemne: „Jos dictatura", sub toate asemenea inscripții fiind semnătura „U.T.C.". La uzinele „Vulcan", în noaptea de 4 spre 5 octombrie 1940, au fost răspîndite în atelierul de fierărie aproximativ 200 tichete, cuprinzînd lozinci comuniste, precum și 11 exemplare litografiate ale unui manifest al C.C. al U.T.C. intitulat: „Tineri muncitori, țărani, intelectuali din Romînia" [4].

Demascarea pe calea presei a regimului de tip fascist al dictaturii regale, dezvăluirea pericolului războiului s-au putut face mai pe larg în coloanele ziarului „Lupta tineretului".

În editorialul pe care deja l-am mai menționat, ziarul dezvăluie reacționarismul profund al dictaturii regale. În subcapitolul „Dictatura regală vrea război" se arată că guvernul are relații de prietenie cu imperialiștii, cu țările fasciste, însă fuge „ca dracu de tămîie" de alianța cu U.R.S.S., singura țară — subliniază ziarul — care vrea cu adevărat să apere pacea. „Războiul e dus — remarcă ziarul — pentru dominația lumii, pentru înăbușirea revoluției celor ce muncesc, pentru aruncarea forțelor imperialiste contra U.R.S.S.".

Pentru a justifica și mai bine de ce războiul împotriva Uniunii Sovietice este antipopular, criminal, ziarul menționat înfățișează viața lipsită de exploatare din țara socialismului victorios și arată condițiile de existență ale tineretului sovietic, care are toate posibilitățile de dezvoltare. „Ce fericit este tineretul acesta care nu cunoaște frica zilei de mîine, nu cunoaște șomaj, care e plătit cu salariu egal la muncă egală și căruia îi este larg deschisă calea calificării, ba și calea spre studii superioare", se scrie în articolul *Din țara socialismului* [5].

U.T.C. chema pe tineri să organizeze cît mai multe acțiuni, să se integreze întotdeauna în lupta muncitorilor vîrstnici pentru satisfacerea revendicărilor. Cînd, în 1940, la „Malaxa" s-a introdus un nou procedeu de retribuire a muncitorilor care ducea efectiv la scăderea salariului,

---

* Partidul Națiunii.
[1] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 275, fila 212.
[2] *Ibidem.*
[3] „Frontul renașterii naționale".
[4] A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819—275, fila 236.
[5] „Lupta tineretului", an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

www.dacoromanica.ro

U.T.C. arăta prin „Tînărul luptător" că „tineretul are datoria să protesteze împotriva acestei jecmăniri". La „Concordia" — Ploieşti, în plicurile cu salariu muncitorii găseau mai puţini bani. Ei au protestat; unii, de foame, au fost nevoiţi să le ia şi aşa. „Tineri muncitori de la « Concordia » — sublinia acelaşi ziar al C.C. al U.T.C. — luptaţi alături de vîrstnici" pentru mărirea salariului, împotriva corvezilor şi a terorii din fabrică etc. Tot aşa, cînd la „Leonida" muncitorii au întreprins o însemnată acţiune pentru mărirea salariilor, U.T.C. indica: „Tineretul muncitoresc de la « Leonida » trebuie să formeze împreună cu vîrstnicii un comitet de acţiune care să pregătească şi să organizeze lupta lor" [1].

La C.F.R., unde după cum menţionează şi ziarul „Lupta tineretului" amintirea eroicelor lupte din ianuarie — februarie 1933 era mereu vie, reacţiunea a luat măsuri de zădărnicire a oricărei împotriviri a muncitorilor, oricît de mică ar fi fost. Despre „batjocorirea şi neîndreptăţirea tinerilor ceferişti ar fi multe de spus" [2] — consemnează ziarul amintit. Nu de mult, scrie acelaşi număr al ziarului, tinerii de la C.F.R. au dus o acţiune pentru hrană mai bună: „Dar bătăile, pedepsele, regimul de cazarmă continuă, iar conducătorii « Străjii Ţării » de la C.F.R. nu cruţă nici o osteneală pentru a face viaţa ucenicilor cît mai grea". Organul C.C. al U.T.C. cere tineretului ceferist să lupte unit, alături de vîrstnici, în frunte cu un comitet de acţiune, pentru satisfacerea cerinţelor arzătoare.

Îndrumaţi de uteciști, tinerii de la fabrica „Fier-Metal" din Cluj, în număr de peste 100, au refuzat să facă ore suplimentare, s-au ridicat împotriva „Străjeriei", care era susţinută de patron fiindu-i necesară acestuia pentru educaţia antimuncitorească, şovină şi războinică a tineretului [3]. De asemenea, la căminul „Şerban Vodă" din Bucureşti, unde hrana era proastă şi insuficientă, ucenicii au refuzat-o. Directorul i-a ameninţat cu închiderea căminului, „dar ucenicii au fost dîrzi" [4]. lucru care a făcut ca directorul să fie nevoit să cedeze.

În urma activităţii împotriva războiului desfăşurată de organizaţiile U.T.C., au avut loc tot mai numeroase cazuri de nesupunere, de protestare la instrucţia premilitară. La subcentrul nr. 29 din Bucureşti, comandantul a cerut tinerilor premilitari, deşi era un mare ger, să stea de planton. aşteptînd venirea colonelului. „Vom sta de planton dacă ne veţi da bocanci şi şube" — au răspuns tinerii vociferînd, apoi au plecat acasă. La subcentrul nr. 14, au refuzat să aducă banii ceruţi pentru „înzestrarea armatei" 148 de premilitari din cei 150. La Roman, tinerilor premilitari li se făcea, în timpul instrucţiei, propagandă antisemită. Împotriva acestor acţiuni de învrăjbire „tinerii au făcut protest colectiv". La subcentrul municipal din acelaşi oraş, premilitarii au protestat solidar contra co-

---

[1] „Lupta tineretului", an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

mandantului care a bătut pe un premilitar [1]. La subcentrul nr. 11 din Ploieşti programul era încărcat, tinerii, ca şi în alte locuri, erau înjuraţi şi bătuţi. În această situaţie, premilitarii nesupunîndu-se ordinelor comandantului „au fost arestaţi şi duşi la inspectorat". Tinerii ploieşteni au trimis însă o delegaţie care „să ceară eliberarea celor arestaţi". În faţa protestelor, inspectoratul a fost nevoit să-i elibereze. La un subcentru din Constanţa, un tînăr premilitar a refuzat să presteze muncă „obştească" în folosul ciocoilor [2].

Făcînd o privire de ansamblu asupra creşterii protestului împotriva instrucţiei premilitare, concretizat în numeroase acţiuni de felul celor expuse mai sus, ziarul „Lupta tineretului" sublinia în articolul *Din viaţa şi lupta celor tineri* că: „Pe zi ce trece tot mai mult înţeleg tinerii că pregătirea premilitară nu e altceva decît pregătirea tineretului pentru război în folosul capitaliştilor şi moşierilor. Tot mai mult se ridică vocile premilitarilor contra regimului". În toată ţara, sînt cazuri cînd tinerii premilitari refuză să îndeplinească munca forţată în frig; ei luptă contra terorii comandanţilor, contra bătăilor şi înjurăturilor; tot mai mult ei refuză să contribuie la împrumutul forţat pentru înzestrare. „Deoarece numai uniţi şi solidari ei pot obţine revendicările, se pot împotrivi instrucţiei premilitare, contra războiului capitaliştilor şi moşierilor" [3].

În pofida stării din armată, în unele cazărmi, după cum reiese din unele mărturii ale vremii, în rîndurile tinerilor recruţi şi concentraţi aveau loc nemulţumiri, acţiuni de protest, individual şi chiar în grup. La regimentul 26 Craiova ofiţerul comandant a ordonat recruţilor să cureţe zăpada cu mîinile. Recruţii au refuzat. Au ieşit la raport la colonel, însă acesta, spre a-i pedepsi pentru „îndrăzneala" lor, a încarcerat 10 tineri dintre cei care s-au manifestat mai curajos. În zilele următoare, tinerii recruţi, solidari, au refuzat hrana proastă. Dispunînd şi de alte informaţii, organul C. C. al U.T.C. generaliza că „printre recruţi domneşte un spirit antirăzboinic" [4].

Tinerii, în frunte cu uteciştii, îşi exprimau prin felurite forme protestul lor împotriva dictaturii regale, împotriva fascismului odios şi războiului imperialist.

În valul de proteste al poporului nostru împotriva răpirii nordului Transilvaniei de către Ungaria horthistă prin „Dictatul de la Viena", acceptat de către reacţiunea din Romînia în frunte cu regele, s-au aflat şi tinerii în frunte cu uteciştii, care au înţeles cuvîntul partidului comunist, exprimat în *Punctul nostru de vedere*. În acest document, partidul comunist arăta maselor că prin sentinţa imperialismului germano-italian de la Viena, imperialismul romîn n-a cedat Ungariei numai un teritoriu de cca 45 000 km², ci a supus

[1] „Lupta tineretului", an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.
[2] „Tînărul luptător" din septembrie 1940.
[3] „Lupta tineretului", anul I, nr. 1 din 15 martie 1940.
[4] *Ibidem*, an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

www.dacoromanica.ro

jugului străin peste 1 000 000 de muncitori şi ţărani romîni, subliniind totodată că eliberarea lor naţională se va dobîndi numai prin lupta revoluţionară unită a popoarelor, a proletariatului romîn şi maghiar. Prin presă, U.T.C. a exprimat punctul de vedere patriotic al partidului comunist. „Tînărul luptător", organ al C.C. al U.T.C., publica în numărul din septembrie 1940, pe prima pagină, articolul protestatar *Ce înseamnă arbitrajul de la Viena*, care demasca „Dictatul" şi îndruma pe tineri să nu se lase antrenaţi în campania şovină stîrnită de reacţiune, de fascişti [1].

Mişcarea maselor poporului romîn împotriva războiului care se întindea în Europa, împotriva trădării intereselor naţionale, a luat amploare. Evenimentele care au avut loc la sfîrşitul lui august şi începutul lui septembrie 1940 au agravat neputinţa reacţiunii de a-şi apăra poziţiile şi interesele chiar şi cu metodele teroriste, poliţiste ale dictaturii regale. Reacţiunea, cu sprijinul Germaniei hitleriste, a recurs la instaurarea, la 6 septembrie 1940, a dictaturii fasciste, deschise, legionaro-antonesciene. Lipsind unitatea clasei muncitoare, lipsind frontul patriotic antifascist, nu s-a putut împiedica instaurarea sîngerosului regim fascist. În primele zile după instaurarea dictaturii antonesciene, P.C.R. prevenind poporul romîn asupra faptului că dictatura legionară este un regim terorist, sîngeros, că ea va transforma ţara într-o bază de atac a Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, sublinia că în aceste momente grele „mai mult ca oricînd e nevoie nu numai de vigilenţa poporului muncitor, ci şi de muncă neobosită pentru întărirea relaţiilor frăţeşti cu clasa muncitoare şi popoarele Uniunii Sovietice". Formulînd sarcina mobilizării poporului pentru doborîrea dictaturii legionaro-antonesciene, partidul comunist arată în septembrie 1940 că el luptă „pentru un guvern popular compus din reprezentanţii celor ce muncesc, care va duce o politică în interesul poporului muncitor şi se va bucura de încrederea poporului, care va realiza năzuinţele poporului muncitor pacea stabilă prin sincera şi strînsa amiciţie cu ţara socialismului, unica ţară care poate ocroti poporul nostru de nimicitoarea catastrofă a războiului" şi chema masele „pentru republica democratică populară" [2]. În manifeste „fluturaşi", partidul se adresează maselor populare : „Jos dictatura gardistă a moşierilor şi fabricanţilor ! Trăiască Republica Populară Romînă" [3].

Uniunea Tineretului Comunist a fost la locul ce-i revenea în lupta grea a poporului nostru, condusă de Partidul Comunist din Romînia împotriva dictaturii fasciste. Ziarul „Tînărul luptător" arăta, demascator, tineretului că generalul Antonescu „noul dictator şi jefuitor al poporului", care caută să ameţească masele cu proclamaţii, este în solda lui Hitler. Adevărata dreptate nu e cea trîmbiţată demagogic de şeful guvernului fascist, ci „dreptatea înseamnă salarii mai mari, ieftinirea traiului, încetarea închiderii întreprinderilor, oprirea concedierilor,

[1] „Tînărul luptător" din septembrie 1940.
[2] A.C.I.I.P., dosarul nr. 273 1.617.
[3] „Tînărul luptător", septembrie 1940.

www.dacoromanica.ro

reprimirea celor concediaţi, îngrijirea medicală gratuită, desfiinţarea premilităriei, învăţămînt gratuit pentru tineret, libertate politică şi libertate de organizare şi asociere, libertate de presă, desfiinţarea teroarei din întreprinderi" [1]. Prin intermediul ziarului menţionat, U.T.C. cheamă pe tineri „la luptă revoluţionară", pentru răsturnarea dictaturii militare gardiste, „pentru guvern popular".

În anii întunecaţi ai dictaturii fasciste, cînd clasele exploatatoare au împins ţara la 22 iunie 1941 în prăpastia războiului criminal antisovietic dezlănţuit de Germania hitleristă, Partidul Comunist din Romînia a fost singura forţă politică care s-a ridicat în apărarea intereselor naţionale, pentru independenţa patriei, pentru o viaţă democratică şi progres social. Înfruntînd teroarea, dăruindu-se trup şi suflet cauzei poporului muncitor, sacrificîndu-şi chiar viaţa, uteciştii s-au împotrivit sîngerosului regim fascist. La chemarea partidului, tineretul a participat cu bărbăţie, împreună cu masele largi ale poporului, la înfăptuirea actului de la 23 August 1944, care a eliberat pămîntul patriei de sub jugul fascist, s-a avîntat în iureşul luptei revoluţionare pentru instaurarea puterii populare, pentru libertate şi socialism.

О ВКЛАДЕ МОЛОДЕЖИ В БОРЬБУ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ РУМЫНИИ ПРОТИВ ФАШИЗМА И ПОДГОТОВКИ АНТИСОВЕТСКОЙ ВОЙНЫ

РЕЗЮМЕ

Исследование, основанное на изучении нелегальной коммунистической и легальной прогрессивной прессы, а также и архивных документов, поднимает особо важную проблему, недостаточно разработанную в румынской историографии: деятельность молодежи во главе с утечистами (члены Коммунистического союза молодежи), проводимая под руководством коммунистической партии против политики наиболее реакционных верхов буржуазии и помещиков, направленной на фашизацию страны и на подготовку преступной антисоветской войны.

После того как автор подчеркивает значение опыта героических классовых битв румынских рабочих в январе-феврале 1933 года, он показывает, как выступала под руководством Коммунистической партии Румынии молодежь в главе с утечистами против фашизма и подготовки преступной антисоветской войны. В статье показывается, что ЦК Коммунистического союза молодежи неоднократно предлагал руководителям социал-демократических молодежных организаций создать единый фронт молодежи как составную часть единого фронта рабочего класса; он предложил также всем молодежным организациям, которые по той или иной причине проявляли себя враждебными фашизму, сплотиться в единой антифашистской борьбе молодого поколения. Однако руководство этих организаций не дало согласия на участие в осущест-

[1] „Tînărul luptător", septembrie 1940.

www.dacoromanica.ro

влении единства молодежи, единства всего народа — единственной силы, способной преградить путь фашизму.

В статье говорится о многочисленных различных антифашистских действиях, предпринятых в это время молодежью. В годы фашизации страны и подготовки войны молодежь во главе с утечистами не жалела усилий и даже жизни для того, чтобы внести свой вклад в борьбу за защиту демократических свобод, за защиту народных интересов и независимость родины. Прекращение деятельности Коммунистического союза молодежи в начале 1937 г. вследствие ликвидаторской позиции оппортунистических враждебных элементов, пробравшихся тогда в руководство коммунистической партий, не дало возможности мобилизовать и организовать как можно лучше молодежные массы, ненавидевшие фашизм.

Восстановленный партией в 1939 году Коммунистический союз молодежи с силой разоблачал фашистскую сущность королевской диктатуры, установление военно-фашистской диктатуры, вовлечение Румынии, вопреки воле трудящихся, в войну против Советского Союза, единственного в то время государства рабочих и крестьян, и организовал ряд выступлений угнетаемой молодежи.

Статья знакомит с антифашистской борьбой, проводимой КПР в тяжелых условиях подполья, разоблачает кровавый фашистский режим, содействует коммунистическому и патриотическому воспитанию трудящихся.

CONTRIBUTION DE LA JEUNESSE À LA LUTTE DU PARTI COMMUNISTE DE ROUMANIE CONTRE LE FASCISME ET LES PRÉPARATIFS DE LA GUERRE ANTISOVIÉTIQUE

RÉSUMÉ

Se fondant sur l'étude de la presse communiste illégale, des publications progressistes légales et sur des documents conservés dans les archives, l'auteur aborde un problème d'une importance exceptionnelle, dont l'historiographie roumaine ne s'est point suffisamment occupée jusqu'ici : l'activité de la jeunesse, l'Union de la Jeunesse Communiste (U.T.C.) en tête, déployée sous la direction du Parti Communiste, contre la politique des dirigeants les plus réactionnaires de la bourgeoisie et de la grande propriété terrienne, préparant la fascisation du pays et la criminelle guerre antisoviétique.

Après avoir souligné l'importance de l'expérience acquise au cours des luttes héroïques de janvier-février 1933, l'auteur analyse l'activité de la jeunesse ouvrière qui s'engagea dans la lutte contre le fascisme et la préparation de la guerre criminelle contre l'U.R.S.S. L'auteur rappelle à cette occasion qu'à différentes reprises, le C.C. de l'U.T.C. avait proposé aux dirigeants des organisations social-démocrates de jeunesse, la constitution d'un front unique de la jeunesse comme partie intégrante du front unique de la classe ouvrière ; il avait en outre proposé à toutes les organisations de jeunesse hostiles au fascisme, de s'unir pour la lutte antifasciste en un front de la jeune génération. Les dirigeants de ces organisations refusèrent de contribuer à la réalisation de cette unité de la jeunesse, de l'unité du peuple tout entier, qui eût été la seule force capable de barrer la route au fascisme.

www.dacoromanica.ro

L'article cite de nombreuses actions antifascistes de toute nature, entreprises à cette époque par la jeunesse. Dans la période de fascisation du pays et des préparatifs de guerre la jeunesse, l'U.T.C. en tête, n'épargna aucun effort, allant jusqu'au sacrifice de la vie, afin de contribuer efficacement à la lutte pour la défense des libertés démocratiques, des intérêts des masses et de l'indépendance de la patrie. La dissolution de l'Union de la Jeunesse Communiste, au commencement de 1937, conséquence de la position des éléments opportunistes et ennemis se trouvant parmi les dirigeants du parti communiste, a annihilé la possibilité de mobiliser et d'organiser de façon adéquate les masses de jeunes qui haïssaient le fascisme.

Reconstitué par le P.C.R. en 1939, l'U.T.C. a vigoureusement dénoncé le contenu fasciste de la dictature royale et l'instauration de la dictature militaire fasciste qui, contre la volonté du peuple laborieux, traîna la Roumanie dans la guerre contre l'Union Soviétique. En même temps l'U.T.C. organisait une série d'actions de la jeunesse opprimée.

L'article contribue à faire connaître la lutte antifasciste déployée par le P.C.R. dans les conditions d'une clandestinité de plus en plus rigoureuse et à démasquer le sanguinaire régime fasciste; il contribue en même temps à l'éducation communiste et patriotique des masses laborieuses.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL RAPORTURILOR DINTRE ȚARA ROMÎNEASCĂ ȘI UNGARIA ANGEVINĂ

(PROBLEMA STĂPÎNIRII EFECTIVE A SEVERINULUI ȘI A SUZERANITĂȚII ÎN LEGĂTURĂ CU DRUMUL BRĂILEI)

DE

M. HOLBAN

În rîndurile de față vom cerceta problema stăpînirii efective a Severinului pînă în ultimul pătrar al veacului al XIV-lea, ea constituind oglindirea cea mai fidelă a raporturilor politice dintre regii angevini și domnii Țării Romînești pînă la începutul domniei lui Mircea. Cercetînd problema stăpînirii efective a Severinului, precum și cea a pretențiilor regale asupra drumului Brăilei credem că lămurim pentru Țara Romînească problema însăși a suzeranității angevine, desigur nu în esența ei teoretică, ci în desfășurarea sa practică. Lucrul acesta nu va fi însă posibil decît dacă vom reuși să determinăm în timp o serie de momente hotărîtoare și de puncte de reper care să ne îngăduie să urmărim procesul istoric pe care vrem să-l studiem.

Problema stăpînirii efective a Banatului de Severin în prima jumătate a veacului al XIV-lea e una din cele mai puțin lămurite din istoria noastră. Nu e vorba numai de deosebirea de vederi dintre istoricii burghezi maghiari și cei romîni, dar și de o netăgăduită disparitate de opinii în sînul istoriografiei romînești. Credem că a sosit momentul să fie reluată această problemă *pe baza exclusivă a documentelor*, urmînd ca numai după aceea să fie luate în discuție diferitele interpretări istorice care au complicat peste măsură datele problemei; urmărind deci pas cu pas șirul documentelor cunoscute pînă azi vom constata mai întîi că încă din vremea tulburărilor care au însoțit prăbușirea ultimului rege Arpadian nu se mai pomenește de un ban de Severin[1] pînă tîrziu în 1330 cu prilejul

[1] Adică din anul 1279 (11 mai) cînd, după cum a observat foarte bine I. Minea, apare pentru ultima oară banul de Severin — cf. I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert*. Totuși același istoric primește de bună (*ibidem*) mențiunea din 9 oct. 1291 a banului de „Severin Laurențiu care era și comite de Cheve și Caras". Dar acest act din 9 oct. 1291 pare foarte suspect. O comparație cu alte două documente din același an, anume doc. din 12 martie 1291 publicat în Hurmuzaki, *Documentele istoriei romînilor* (în continuare vom cita prescurtat

www.dacoromanica.ro

expediției lui Carol Robert în Țara Românească [1], cu singura excepție a mențiunii din anul 1324 a unui ban Paulus [2], care însă, după cum s-a arătat, nu e ban de Severin, ci de Mačva [3]. După expediția amintită, mai întîlnim două mențiuni din anul 1335 [4] urmate de o eclipsă imediată [5] și apoi iarăși de o singură mențiune din 1336 [6]. În toate aceste trei mențiuni apare în lista dregătorilor banul de Severin Dionisie Szecsi purtînd în același timp și titlul său obișnuit de mare stolnic [7] pe care i-l cunoaștem încă din 1322 și pînă în 1338.

Pînă la moartea lui Carol Robert nu mai apare alt ban unguresc de Severin. E limpede că aceste elemente nu îngăduie presupunerea că banatul de Severin s-ar fi aflat în stăpînirea efectivă a regelui Carol Robert decît trecător în cursul campaniei din 1330 și poate mai apoi, tot atît de trecător, în 1335—1336 în urma unor întîmplări ce nu le cunoaștem [8]. O cercetare mai atentă a împrejurărilor istorice din prima parte a domniei lui Carol Robert, ocupată în întregime de luptele pentru înfrîngerea rezistențelor separatismelor locale sau ale marilor feudali, așa-zișii „oligarhi", lămurește îndeajuns că nici nu poate fi vorba de o stăpînire a sa asupra Severinului în vremea aceasta. Doar încă și în 1319 se mai ivește în nordul Transilvaniei răscoala lui Moyus [9], comitele de Bistrița, pe cînd în Banat se desenează veleitatea de rezistență a lui Ioan, fiul „banului" [10] Teodor

---

Hurm.) I, 1, p. 511 512, doc. 404 și din 22 febr. 1291 publicat în corpusul de *Documente din istoria Romîniei*, seria C. Trans. (în continuare vom cita prescurtat *Trans.*), XIII, 2. doc. 399 îngăduie observarea unor deosebiri destul de sugestive. Documentul din 9 oct. cuprinde printre dregători pe arhiepiscopul Ioan de Spalato care *nu apare în celelalte două documente* din același an. De asemenea el omite pe episcopii Toma de Bosnia și Pasca de Nitria ce apar în documentele din februarie și martie 1291. În sfîrșit, după pomenirea palatinului, a banului Slavoniei, a voevodului Transilvaniei, a marelui vistier, a judelui Curții și a marelui stolnic, care apar și în documentele din februarie și martie, el mai înșiră pe deasupra pe marele paharnic, marele comis, pe banul de Severin și încă 11 comiți de comitat la care se mai adăuga și Lukaci marele vistier al reginei, ce nu apar decît aci.

[1] E vorba de banul numit de rege îndată după ocuparea efemeră a Severinului, la începutul expediției regale sortite înfrîngerii, așa după cum reiese din relația cronicii ungurești care dă o importanță deosebită întregului acest episod.

[2] Paulus în lista lui Pesty din *A Szörény Bánság* luată după Pray, *Dissertationes.*

[3] cf. I. Minea, *op. cit.*, și E. Lăzărescu, *Despre relațiile lui Nicolae Alexandru Voievod cu ungurii*, în „Revista istorică", XXXII 1946.

[4] *Trans.* XIV 3, p. 348, doc. 236 din 19.V.1335 și p. 349—350, doc. 239 din 22.VI. 1335.

[5] *Trans.* XIV 3, p. 382, doc. 289 din 3.IV.1336 și p. 384, doc. 291 din 25.IV. Dionisie apare doar ca mare stolnic.

[6] *Ibidem*, p. 397, doc. 306 din 11.XI.1336.

[7] Trebuie bine precizat încă de la început că există o deosebire esențială între calitatea de ban de Severin recunoscută unui atare ban, fie chiar *în corpul* unui document oricît de oficial și apariția acestei calități în *lista marilor dregători* ai coroanei ungare din protocolul final al diplomelor solemne emanate de cancelaria regală. Constatăm că pe vremea lui Carol Robert. de pildă, banul Dionisie Szecsi va fi amintit cu această calitate de ban pînă în 1338 în textul unor documente și oficiale și particulare, pe cînd această calitate lipsește din lista marilor dregători din diplomele solemne emanate în aceeași vreme. În urmărirea calității de *ban efectiv* de Severin în timpul lui Carol Robert această distincție este de o importanță covîrșitoare. De la 20.II.1323 apare și calitatea de castelan de Mehadia.

[8] Cf. N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. III p. 180.

[9] *Trans.* XIV, p. 328, doc. 373 din 17 oct. 1319.

[10] cf. infra p. 319.

www.dacoromanica.ro

Voyteh, concentrată în jurul cetății Mehadia. Despre această rezistență mărturisește actul dat de rege în iulie 1324 pentru comitele de Sălaj, Martin fiul lui Bugar [1]. Din acest document reiese clar că deși s-a pornit *o expediție* regală contra cetății Mehadia, totul s-a soldat prin bună învoială [2]. Dar cînd a avut loc această „recuperare" a cetății Mehadia? Și cum s-a desfășurat ea?

Urmărind acest proces în trecut constatăm că în anul 1323 apare în mod cu totul neobișnuit printre marii dregători ai regatului un dregător purtînd și titlul de *castelan de Mehadia. De la 20 februarie 1323 și pînă la 29 aprilie* (inclusiv) din același an aflăm această calitate subsidiară de castelan de Mehadia adăugată la cea principală de mare stolnic a lui Dionisie Szecsi [3], pentru ca mai apoi ea să dispară în luna următoare [4] și să o mai regăsim la 9 octombrie 1323 [5] și 22 februarie 1324 [6]. De atunci încolo pînă la expediția din 1330 Dionisie apare doar ca mare stolnic, fără a se mai pomeni de funcția de castelan al Mehadiei. Care e rostul titulaturii de castelan de Mehadia? Prezența acestui castelan de Mehadia pe lista marilor dregători ai coroanei, unde nu își avea locul în mod normal, era menită să acopere absența banului de Severin nelipsit din lista marilor dregători ai lui Bela IV și Ștefan V, dispărut apoi cu totul încă din vremea ultimului rege arpadian. Ea constituie și un fel de program pe viitor. Ca atare această calitate rămîne secundară față de aceea principală a titularului de mare stolnic, și deci ea poate fi chiar și omisă uneori. Așadar, apariția sa la 20 februarie 1323 *nu constituie o limită hotărîtă* pentru începutul reinstalării autorității regești în cetatea Mehadia. Aceasta s-a putut efectua și mai înainte. Vom încerca deci să suplinim lipsa unor informații directe asupra acestui punct prin urmărirea în trecut a acelui Ioan de Voyteh, deținătorul nesupus al cetății Mehadia.

Există un document extrem de sugestiv dat de regele Carol Robert în august 1322 [7] prin care el încuviințează dăruirea unui număr impre-

[1] *Trans.* XIV 1, p. 129, doc. 282 din 26. VII. 1324 (se amintește credința comitelui Martin în diferite împrejurări ... „și în altă expediție pe care am avut-o sub cetatea Mehadia unde îndeosebi prin grija sa devotată și slujba sa credincioasă am redobîndit și am supus stăpînirii noastre cetatea pe care o ținea Ioan, fiul banului Teodor, răzvrătit împotriva majestății noastre...").

[2] Lucrul reiese din termenii moderați folosiți mai sus. Acest Ioan nu e calificat de *necredincios învederat*, cum s-ar fi întîmplat dacă ar fi ținut piept pînă la urmă regelui. De aseme nea, rolul jucat de comitele Martin în acest episod pare să fi fost de negociator și nu de luptător. În sfîrșit, curînd după lichidarea rezistenței Mehadiei îl vom afla pe fostul răzvrătit înfățișîndu-se înaintea regelui cu prilejul solicitării unei întăriri regești la un act de donație al tatălui său la care se asociau și cei doi fii ai acestuia.

[3] *Trans.* XIV 2, p. 66 (doc. 149); p. 67 (doc. 152); p. 69 (doc. 159); p. 70 (doc. 164).

[4] *Ibidem*, p. 74, doc. 168 din 18.V.1323.

[5] *Ibidem*, p. 91, doc. 201 din 9.X.1323.

[6] *Ibidem*, p. 111 doc. 246 din 22.II.1324.

[7] *Trans.* XIV 2, p. 54 55, doc. 125 din 28.VIII.1322:

„Carol ... etc. ... etc. ... nobilul bărbat, magistrul Teodor de Voiteg < precum și Nicolae și Ioan, fiii aceluiaș, venind în fața noastră fără a fi siliți de apăsarea vreunei nevoi, ci, dimpotrivă, îndemnați de iubirea și simțămîntul dragostei deosebite pe care o poartă față de magistrul Gall, fiul lui Nicolae, notarul nostru special, iubitul și credinciosul < nostru> primindu-l pe el în chip de rudă prea iubită și dîndu-i pomenitul Teodor pe fiica sa, au mărturisit prin viu grai că în numele și în semnul acestei înrudiri, și întru trainica statornicire a dragostei sus pomenite ... ei i-au dat, i-au lăsat și i-au hărăzit lui, și prin el moștenitorilor săi și urmașilor

www.dacoromanica.ro

sionant de moşii făcută de „banul" Teodor de Voyteh împreună cu cei doi fii ai săi Ioan şi Nicolae, în favoarea lui Gall de Omor, notarul osebit al regelui, cu prilejul căsătoriei acestuia cu fiica „banului" Teodor, sora lui Ioan Voyteh, cel cu veleităţile de rebeliune. Constatăm că aceşti nobili apar în faţa regelui ca solicitanţi ai încuviinţării regale ce avea de rost să treacă asupra notarului regelui o parte însemnată din moşiile lor. Iar regele, după toată retorica inerentă unui asemenea act, motivează darea încuviinţării sale prin meritele beneficiarului fără vreo pomenire similară a meritelor donatorilor[1]. Amănuntul acesta nu ar da de gîndit dacă nu am avea de interpretat un alt document din 1329 [2], deci posterior cu şapte ani, prin care aceiaşi fii ai „banului" Teodor îi vînd aceluiaşi magistru Gall

---

moştenitorilor săi, nişte moşii ale lor de moştenire numite Zenthlaslow şi Zenthmargita cu biserici în <comitatul> Cenad, de asemenea Denta în comitatul Caraş, de asemenea Wyodour, Gier şi Gunggudyghaza cu biserici de piatră, de asemenea Regkurchwyly, Medyes, Donach, Chud, Bansarzowa, aflătoare în comitatul Timiş, cu toate folosinţele lor şi toate cele ce ţin de ele, adică păduri, livezi, dumbrăvi, locuri de pescuit, pămînturi de arătură şi gunoite, precum şi folosinţa rîurilor Mureş şi Timiş, şi le-au dat în acea întregime şi deplinătate, în aceleaşi hotare şi margini vechi în care au fost stăpînite şi ţinute de acel magistru Teodor şi de înaintaşii săi, ca să le stăpînească, să le ţină şi să le aibă pe veci şi nestrămutat, ei nepăstrîndu-şi nici un fel de drept de stăpînire sau proprietate asupra moşiilor pomenite, ci dimpotrivă, arzînd de dorinţa de a-l îmbrăţişa cu tot zelul înrudirii pe acest magistru Gall i-au trecut toată stăpînirea acestora întru moştenitorii moştenitorilor săi. Şi de oarece ... faptele şi măsurile care sînt întărite de încuviinţarea şi de pecetea <regească> dobîndesc o putere mai vădită şi capătă o tărie mai izbînditoare ca să rămînă pe veci <de> aceea magistrul Teodor <cu> Nicolae şi Ioan, fiii săi mai sus pomeniţi, ne-a rugat cu smerită stăruinţă şi ne-a cerut să binevoim a da învoirea şi încuviinţarea noastră regească acestei danii a lor, spre o mai mare siguranţă a faptului".

[1] *Ibidem*: „... noi ... luînd aminte la faptele de credinţă şi la meritele slujbelor, cu drept cuvînt vrednice de laudă, pe care magistrul Gall ni le-a adus şi ni le-a făcut nouă de la începutul copilăriei sale, stînd necurmat alături de noi cu toată însufleţirea credinţei şi avîntîndu-se la poruncile majestăţii noastre, fără a înceta pînă astăzi să ne fie pe plac zi de zi cu slujbele sale îndatoritoare, ceea ce a împăcat cu cea mai mare mulţumire sufletul nostru regesc, vrînd noi să-l răsplătim cu milostivirea noastră regească pentru multele şi marile dovezi ale credinţei sale ... ne-am dat învoirea şi încuviinţarea regească pentru suszisa danie a acestui magistru Teodor şi a fiilor săi Nicolae şi Ioan, găsind bună şi încuviinţînd acea danie pentru a dăinui pe veci".

[2] *Trans.* XIV 2, p. 287, doc. 540 din 12.V.1329, într-o scrisoare privilegială a capitlului de Strigoniu din 11 Iunie 1390: „... Capitlul de Strigoniu... arăta că înfăţişîndu-se înaintea aceluiaşi capitlu din Strigoniu însuşi Nicolae fiul lui Teodor de Voiteg în numele său şi în numele fratelui său Ioan, cu scrisoare de împuternicire a... capitlului de Cenad... pe de o parte, de asemenea magistrul Gall, fiul lui Nicolae, notarul special al domnului nostru regele şi castelan de Wgregh pe de altă (parte), acel Nicolae a mărturisit prin viu grai în numele său şi al acelui frate al său că a vîndut, a dat şi a hărăzit suszisului magistru Gall şi prin el moştenitorilor lui şi urmaşilor moştenitorilor săi, pentru o mie de mărci de argint fin după greutatea de la Buda — pe care le primise şi care i se plătiseră în întregime — nişte moşii de moştenire ale lor numite Wyodwar şi Gier în care fuseseră zidite biserici în cinstea sfintei cruci şi a tuturor sfinţilor, de asemenea satele numite Chud şi Regkurthuely şi pămînturile ce ţin de ele Keseud şi Donath, Medyes, Gungudeghaza cu o biserică de piatră în cinstea fericitului apostol Iacob şi Zanyr şi Bansarzoa, de asemenea satul dobîndit de ei Achad şi cu biserica de piatră zidită în cinstea fericitei fecioare şi aflător în comitatul Timiş, de asemenea satul Denta şi pămîntul Kulusfuk în comitatul Caraş, de asemenea Zenthlazlo şi Zenthmargyta (moşii) bisericeşti aflătoare în (comitatul) Cenad, de asemenea Petend şi Eleusylysse aflăţoare în comitatul Sirmiu, împreună cu toate folosinţele lor şi cu cele ce ţin de ele, cu eleşteele, pădurile, livezile şi fineţele şi cu pămînturile arătoare între aceleaşi hotare şi margini în care le-au ţinut şi le-au stăpînit ei şi strămoşii lor, ca să le ţină, să le stăpînească şi să le aibă pe veci şi nestrămutat, trecînd în întregime asupra acelui magistru Gall şi asupra moştenitorilor săi tot dreptul de stăpînire şi de proprietate al ziselor moşii" (textul la Pesty, III, p. 201).

www.dacoromanica.ro

de Omor, cumnatul lor, pe o sumă foarte ridicată, aceleași moșii dăruite în 1322 cu adaosul unui număr de trei moșii și un „pămînt" ce nu ar putea justifica ele singure plata de 1000 de mărci de argint ce corespunde desigur cu valoarea tuturor moșiilor înșirate în act. Înseamnă deci că acea vînzare venea să corecteze actul din 1322. Am putea deci conchide că acesta fusese impus de niște condiții atotputernice în 1322 și care nu se mai regăsesc în 1329. Dar oare aceste condiții imperioase din mijlocul anului 1322 nu trebuiesc cumva puse în legătură cu situația precară a lui Ioan de Voyteh și poate și a tatălui și fratelui său, siliți să se supună regelui în urma unor negocieri în extremis, semănînd desigur mai mult a somație ultimativă din partea suveranului pornit în expediție contra rebelului din Mehadia?

Nu știm ce legătură există între nesupunerea lui Ioan și calitatea de „ban" ce o poartă tatăl său și pe care o găsim menționată într-un act din 1288 rezumat într-un document din 1371 [1], în care apar ca bani atît acest Teodor, cît și frații săi Mihail și Veteh. Oare vechea calitate de ban (cumva de Severin?) [2] explică pretenția asupra uneia din cetățile cheie ale porțiunii occidentale a banatului de Severin? Cît privește părțile orientale ale acestui banat, misiunea ulterioară a comitelui Martin de Sălaj avea să fie tocmai aceea de a încerca o reîntregire a banatului de Severin prin acele solii (mai multe la număr) la Basarab voevodul Țării Romînești, deținătorul acelor părți. Căci avînd în vedere faptul că înainte de recuperarea Mehadiei de la rebelul Ioan Voyteh nu poate fi vorba de o stăpînire a regelui în părțile Severinului și că scurtă vreme după aceea, în 1324, aflăm de acele solii repetate ale comitelui Martin la domnul Țării Romînești, nu putem trage decît o singură concluzie: anume că formula suzeranității primite în cele din urmă de Basarab la o dată necunoscută nouă, dar posterioară celei din 22 februarie 1324 [3], era menită să împace pretențiile regelui Ungariei cu realitatea stăpînirii efective continuată și mai departe a Severinului de către domnul romîn, dar acum în calitate de vasal al coroanei ungare. Așa trebuie înțeles actul regesc din iulie 1324 [4] în care domnul romîn e numit „Basarab, voevodul nostru transalpin".

Dar credem că putem urmări și mai de aproape mersul acestor negocieri pînă la înțelegerea finală privind în primul rînd Severinul. Tratativele repetate [5], despre care amintește regele, în iulie 1324, au trebuit să se poarte încă din anul 1322. Căci deși episodul rezistenței Mehadiei fusese definitiv încheiat încă înainte de august 1322 cînd apare înaintea regelui banul Teodor împreună cu cei doi fii ai săi, dintre care unul e tocmai rebelul de la Mehadia, abia în martie și aprilie 1323 apare în lista dregătorilor castelanul de Mehadia cu valoare de ban *in spe* de Severin, pentru a dispare în luna mai și a mai reapare doar în octombrie

[1] Fr. Pesty. *Krasso Varmegye*, III, p. 117.

[2] cf. Homan și Szegfü, *Magyar Törtenele*, t. III, lista dregatorilor unde e trecut ca ban de Severin cu semn de întrebare.

[3] Cînd apare ultima dată calitatea de castelan de Mehadia.

[4] E vorba de actul dat pentru comitele Martin de Salaj amintit mai sus.

[5] ... „prin purtarea soliilor noastre în mai multe rînduri la Basarab, voevodul nostru transalpin, unde și-a îndeplinit slujba soliei sale în chip credincios și vrednic de laudă...".

www.dacoromanica.ro

1323 şi februarie 1324 [1]. Oare aceste apariţii nu corespund cumva cu declararea pretenţiilor regelui la „recuperarea" banatului de Severin? Şi chiar intermitenţele [2] nu ar putea fi oare puse în legătură cu soliile deosebite pentru ajungerea destul de anevoioasă la ţelul urmărit? Fapt e că în documentul dat pentru comitele Martin apariţia menţiunii „voevodului nostru transalpin" coincide cu dispariţia calităţii subsidiare de castelan de Mehadia a lui Dionisie, desemnat acum doar cu cea principală de mare stolnic.

Aşadar, în urmărirea fazelor stăpînirii Severinului trebuie să distingem mai întîi o primă perioadă anterioară datei de august 1322, cînd ştim că „recuperarea" cetăţii Mehadia e încă de cîtăva vreme fapt împlinit, întrucît înaintea regelui se înfăţişează în persoană, ca solicitant, alături de tatăl şi fratele său, însuşi fostul deţinător rebel al cetăţii, Ioan de Voyteh cu prilejul dăruirii cu moşii a notarului osebit al regelui Gall de Omor, ajuns noul său cumnat. În această perioadă, Severinul, precum s-a văzut, nu putea aparţine regelui Ungariei. Urmează o a doua perioadă, anume perioada tratativelor cu Basarab, care durează pînă după data de 22 februarie 1324, cînd întîlnim ultima menţiune a lui Dionisie în calitate de castelan de Mehadia. Nici în această perioadă Severinul nu putea fi în stăpînirea regelui Ungariei, care purta tratative tocmai în această privinţă. O a treia perioadă corespunde duratei vasalităţii lui Basarab, vasalitate amintită mai întîi în scrisoarea de dăruire a regelui în favoarea comitelui Martin Bugaru de Sălaj, din 26 iulie 1324. Începutul acestei perioade trebuie situat între data de 22 februarie 1324, cînd apare ultima menţiune a castelanului de Mehadia şi cea de 26 iulie 1324 cînd apare prima menţiune a vasalităţii domnului transalpin. Înăuntrul acestei perioade se situează momentul din 1327, cînd papa îi adresează domnului Transalpin aceeaşi recomandare a călugărilor inchizitori trimişi în regatul Ungariei pe care o îndreaptă totodată şi voievodului Transilvaniei şi banului Slavoniei. Domnul romîn apare într-o situaţie oareşicum asemenea cu cea a acestor doi dregători ai coroanei ungare, căci misiunea călugărilor inchizitori nu poate fi înţeleasă ca avînd a se exercita decît într-o regiune socotită catolică şi deci nicidecum în Ţara Romînească. Perioada se încheie cu ocuparea Severinului de către Carol Robert în

---

[1] *Trans.* XIV 2, p. 94, doc. 207 din 31.X.1323 şi p. 111, doc. 246 din 22.II.1324.

[2] La 31 octombrie 1323 Dionisie are calitatea de castelan de Mehadia, în lunile următoare îl aflăm doar ca mare stolnic; cf. *Trans.* XIV 2, între altele, doc. 211, 213, 217, 233, 239, 243. Putem, întocmi lista următoare:

Dionisie mare stolnic şi castelan de Mehadia în doc. din 1323 la 20. II, 26.IV, 2.III, 29.III („şi castelan de Jdioara") 29.IV, 20.VI, 19.VII, 9.X, 31.X; 1324 22.I'.

Dionisie doar mare stolnic
în doc. din: 1323, 18.V, 19.V, 19.VI, 29.VI, 15.VII, 17.VII, 22.VIII, 11.IX, 20.IX, 23.X, 20.XI, 27.XI, 29.XI, 8.XII; 1324 3.I, 11.I, 19.I, 3.II, 25.II, 25.III, 31.III, 11.IV, 17.IV, 27.IV, 23.V, 28.V, 23.VII.

După campania din 1330 apare doar ca mare stolnic la 5 oct. 1331, 2.XI 1332, 2.VI 1334. În 1335, mare stolnic şi ban de Severin la 19.V şi 22.V

Apoi doar mare stolnic la 4.VII 1335, 2.XI 1335, 26.XI 1335, 29.II 1336, 3.IV 1336, 25.V 1338.

Pentru apariţia sa ca ban de Severin din 11.XI.1336, cf. mai jos discuţia autenticităţii actului.

www.dacoromanica.ro

toamna anului 1330 şi atribuirea sa aceluiaşi Dionisie, fost pînă acum castelan de Mehadia (pe lîngă dregătoria sa de mare stolnic) şi numit acum în sfîrşit ban de Severin. Perioada următoare e constituită de durata stăpînirii angevine în Severin în legătură cu campania din 1330.

CAMPANIA DIN 1330

În lumina celor de mai sus înţelegem interesul viu al lui Dionisie Szecsi, fostul castelan de Mehadia şi ban *in spe*, pentru o acţiune cît mai grabnică îndreptată împotriva domnului Ţării Romîneşti, stăpînitorul Severinului [1]. Pentru fostul castelan de Mehadia, banatul Severinului constituia un fel de drept de care fusese deposedat prin înţelegerea din 1323—1324. O campanie victorioasă putea restabili cumpăna în favoarea sa. Aşa se şi explică pornirea acestei expediţii socotite nejustificată de însuşi cronicarul curţii, care povesteşte trista sa încheiere. Deci nu mai e nevoie de căutarea unor alte motive decît dorinţa de reconstituire a banatului Severinului de pe vremea Arpadienilor, regele nemaimulţumindu-se cu formula închinării formale socotite valabile în 1324. Căutarea unor asemenea motive de către unii istorici se datoreşte faptului că ei socotesc împăcarea din 1324 ca echivalînd cu o părăsire a Severinului [2] din partea domnului romîn. Ca atare, trebuia presupusă o ocupare intempestivă a Severinului de către domnul romîn scurtă vreme înaintea expediţiei regale. Asupra campaniei însăşi nu avem decît povestirea cuprinsă în cronica de curte [3], în care relatarea faptelor este subordonată unui scop precis. Ar fi poate locul de a lămuri şi datele privind expediţia însăşi. S-a încercat explicarea dezastrului suferit de rege printr-o trădare a voevodului romîn. Să vedem în ce constă această aşa-zisă *„trădare a lui Basarab"*.

---

[1] Că Severinul era în stăpînirea efectivă a lui Basarab reiese clar şi din povestirea expediţiei lui Carol Robert din cronica de curte a regelui Ungariei. Căci expediţia începe cu ocuparea Severinului şi încredinţarea banatului noului ban, Dionisie.

[2] Se presupune chiar existenţa unui război victorios al domnului romîn înainte de 1324. cf. St. Pascu, *Contribuţiuni documentare la istoria romînilor în sec. XIII şi XIV*, Sibiu 1944, p. 19 : Basarab ar fi ocupat şi alte teritorii în înţelegere cu răsculaţii din Ungaria ... Ioan fiul lui Teodor şi Moise fiul lui Moise... „In felul acesta un război pare să fi avut loc între Carol şi Basarab, război al cărui rezultat nu a putut fi decît favorabil voievodului romîn din moment ce în 1324 Carol trimete de mai multe ori la el *pentru pace* pe magistrul Martin comitele Sălajului". (Totuşi, logica ar cere ca în urma unui război victorios Severinul să rămînă învingătorilor. Greşeala constă în neînţelegerea sensului tratativelor urmate de magistrul Martin. Nu e vorba de încheierea unei stări de război printr-un tratat de pace, ci de realizarea unei înţelegeri devenite necesare prin înlăturarea stăpînirii oarecum independente a ţinutului Mehadiei care izola frontiera Ţării Romîneşti de hotarul regatului ungar. „Recuperarea" Mehadiei impunea găsirea unui *modus vivendi* cu domnul romîn. Soluţia adoptată atunci fusese o soluţie de compromis, respinsă mai apoi de rege în 1330).

[3] Această relatare e luată ca bază de toţi istoricii pînă în vremuri destul de recente. Daca, de pildă, Bonfinius adoptă întru totul amănuntele date de cronicar, pe care le mai amplifică, mai strecurînd şi ştirea unui pelerinaj la „locurile sfinte", spre care ar fi nagivat Carol Robert cîteva zile, renunţînd mai apoi la el pentru a porni campania din Ţara Romînească istoricul de mai tîrziu Fessler citează pentru descrierea luptei atît pe cronicar, cît şi pe Bonfinius, ca şi cum ar fi două izvoare deosebite. La rîndul său, Homan îi foloseşte pe toţi trei, supunînd izvorul astfel amplificat la mici tăieturi arbitrare şi nemărturisite de cîte ori observă unele nepotriviri

www.dacoromanica.ro

Se poate urmări elaborarea acestei ficțiuni dintr-o confruntare a unei serii de afirmații contradictorii, emanînd toate de la rege în cursul anilor următori, anume în scrisoarea sa către papă, în diferitele acte de danie hărăzite unor nobili ce s-au distins în luptă și în sfîrșit în formula folosită la pecetluirea din nou cu pecetea cea nouă a actelor ce purtau pecetea cea veche pierdută în dezastrul din Țara Romînească.

O cercetare atentă ne va permite clasarea lor în două categorii distincte: una adresată celor din afară sau în general unui public larg și nedeterminat, cealaltă unor persoane anumite din slujba regelui care trecuseră prin prăpădul știut și care erau acum răsplătite pentru serviciile aduse și pierderile suferite. Din prima categorie fac parte atît scrisoarea regelui către papă, cît și formula pentru noua pecetluire a actelor regale după pierderea peceții autentice regești, din a doua actele de danie amintite. Constatăm că ficțiunea „cursei mișelești" a voievodului romîn apare mai întîi în scrisoarea către papă trimisă tocmai prin iulie 1331, deci cam opt luni după eveniment. Expediția e înfățișată ca o expediție victorioasă contra tătarilor, înfrîngerea — ca o cursă întinsă regelui și oștii sale. Este de la sine înțeles — și zăbava acestei notificări ne-o dovedește pe deplin — că regele nu ținea să lățească zvonul înfrîngerii sale.

În iulie 1331, odată cu plecarea provincialului dominicanilor din Ungaria la Roma la scaunul papal, regele s-a văzut silit să întocmească o versiune oficială care avea să fie răspîndită în lumea largă, acoperind adevărul crunt cu o haină mai puțin umilitoare. Elementele acestei versiuni reies din termenii răspunsului papei Ioan al XXII-lea. E vorba de „scrisoarea regească prin care înălțimea ta regească ne-a vestit fericita înaintare a (oștilor) regești și slăvita biruință cîștigată împotriva tătarilor, dușmani ai credinței catolice, precum și nenorocirea care s-a întîmplat din pricina unor curse mișelești pregătite ție și oștilor tale la întoarcere" (5.VIII.1331).

Exact aceeași invenție avea să fie folosită și în formula noii pecetluiri. Regele, neavînd cu el decît o „parte a oastei", cu care a fost în Țara Romînească spre a o cerceta, a străbătut-o în liniște, cînd deodată a fost „surprins" la ieșire de Basarab „necredinciosul nostru romîn, cu răutatea unei necredințe mai înainte urzită, la adăpostul viclean al unei păci fățarnice năvălind cu dușmănie asupra unei părți din oastea noastră într-un loc crîngos și păduros încins cu dese întărituri" [1]. Precum se vede, elementele sînt aceleași ca în scrisoarea papei, dar mai amplificate, la care se mai adaogă și amănuntul prețios că regele nu se afla cu o oaste regală într-o expediție războinică, ci doar însoțit de o mică trupă de însoțire în drumul său de cercetare pașnică a Țării Romînești. Aceasta însă este într-o flagrantă contradicție cu versiunea dintîi — că se întorcea dintr-o expediție războinică împotriva tătarilor după o victorie strălucită și că deci avea cu el armata sa de luptă și nu doar o simplă escortă într-o plimbare pașnică.

Dar în actele de danie întîlnim alte elemente. În actul din 26.XI. 1332 [2], regele vorbește de pornirea „oștii noastre strînsă din poruncă

[1] *Trans.* XIV 3, p. 282 283, doc. 116 din 2.XI.1332.
[2] *Ibidem*, p. 287, doc. 123 din 26.XI.1332.

www.dacoromanica.ro

regească" (deci o oaste regească), cînd regele ajungînd „în nişte ţinuturi de margine ale regatului nostru, ce erau ţinute pe nedrept în ţara transalpină de Basarab schismaticul, fiul lui Thotomer spre marea nesocotire a noastră şi a sfintei coroane, acest Basarab, necredinciosul nostru romîn mînat de un gînd rău, fără să se teamă şi fără a ţine seama că acei ce încearcă a se împotrivi stăpînului lor firesc se vădesc a se împotrivi făţiş rînduielilor dumnezeeşti, nu s-a înfricoşat să ducă la îndeplinire nelegiuirile urzite în taina cugetului său şi s-a împotrivit maiestăţii noastre ca un răzvrătit şi trădător cu o cutezătoare îndrăzneală într-o luptă în care . . . nu puţini . . . au întîmpinat primejdia morţii . . ."

Dar aci, cum se vede, nu se pomeneşte de nici o „cursă mişelească". Şi nici nu e vorba de o simplă plimbare cu o escortă redusă. Accentul se pune cu mare patos pe împotrivirea lui Basarab „schismaticul" ca un „răzvrătit şi trădător". Termenii folosiţi sînt aceiaşi cu care fusese înfierată în trecut răzvrătirea unor mari feudali ca Matei de Trencin, marele palatin Kopuz, Moyus fiul lui Moyus etc. Aceeaşi atitudine în doc. din 2 ianuarie 1333[1], în care se arată că atunci cînd regele a pornit contra lui Basarab, „vădităul şi învederatul necredincios al nostru", însoţit de „fruntaşii regatului . . . prelaţi, baroni . . . şi nobili . . ." pentru a redobîndi acele părţi „. . . acel (Basarab) ca un bărbat nedrept şi plin de viclenie şi de înşelăciune, adunîndu-şi împotriva unei părţi osebite de oaste a noastră oareşicare putere şi ceată de romîni, prin înşelare călcîndu-şi credinţa sa [2] a năvălit asupra acestei părţi de oaste a noastră într-un loc strîmt şi întunecos . . ." etc.

Aci indignarea nu mai e stîrnită de simplul fapt al împotrivirii, ci de faptul că atacul romînului nu a fost făcut după un anume tipic cavaleresc, ci de oameni de strînsură ce au prins oastea regească la strîmtoare. De aceea se stăruie asupra faptului că a fost atacată o parte din oaste, şi nu toată oastea în desfăşurare cum s-ar fi cuvenit într-o luptă purtată după tipicul dorit.

Nu vom întîlni decît menţiuni fugitive în doc. din 2 iunie 1334, în care Basarab „necredinciosul nostru" e comparat cu banul Herric „cunoscutul necredincios al maiestăţii noastre" sau în doc. din 3 iulie 1334[3], 11 septembrie 1334[4] şi 13 ianuarie 1335[5] unde sînt doar menţiuni vagi a pierderii peceţii sau a sîngelui vărsat în Ţara Romînească de beneficiarul actului de danie. În schimb, în doc. din 22 iunie 1335[6] regele aminteşte de slujba făcută de magistrul Toma în Ţara Romînească „unde < am fost > noi întîmpinaţi în nişte locuri strîmte şi păduroase împrejmuite de întăriturî puternice de atacul duşmănos dat odată şi a doua oară împotriva *puternicei noastre oşti ce o aveam acolo cu noi* (subl. n. *n.a.*) de către Basarab romînul şi de fiii lui ce ţineau cu necredinţă zisa noastră Ţară

[1] *Trans.* XIV 3, p. 291—292, doc. 128, din 2.I.1333.
[2] „fraudulenter fide sua mediante".
[3] *Trans.* XIV 3, p. 324, doc. 190, din 3.VII.1334.
[4] *Ibidem*, p. 338, doc. 217, din 11.IX.1334.
[5] *Ibidem*, p. 343, doc. 222 din 13.I.1335.
[6] *Ibidem*, p. 349—350, doc. 239 din 22 VI.1335.

www.dacoromanica.ro

Romînească în dauna sfintei noastre coroane regeşti şi a noastră"... Nici aici nu se pomeneşte de aşa-zisa „cursă mişeleasc㔠inventată mai sus.

În sfîrşit, într-o întărire dată pentru vicecancelarul Thatamer şi fraţii săi Ştefan şi Bako, la care nepotrivirea de datare [1] deschide poarta îndoielii şi pentru celelalte elemente ce le cuprinde şi care sînt de-a dreptul senzaţionale — se aminteşte de timpul cînd regele a cercetat Ţara Romînească „cu toată puterea oastei noastre" şi cînd el (Bako) din porunca „...lui Toma voevodul Transilvaniei... s-a grăbit după noi şi după (Toma)... cu puţini oameni, în nişte solii şi treburi tainice apărîndu-se de duşman... etc...." şi mîntuindu-se printr-un noroc „...vrednic de mirare... ne-a ajuns tocmai sub cetatea Argeş, unde noi şi întreaga noastră oaste am rămas uimiţi de sosirea lui neaşteptată şi unde şi-a împlinit în chip vrednic de laudă însărcinările ce i-au fost date şi pe care şi le-a luat asupra sa... etc..." Nici aci nu întîlnim vreo aluzie la aşa-zisa „cursă mişeleasc㔠Şi nici nu poate fi vorba aci de vreo negociere dusă de acest Bako cu voievodul romîn în sensul acelei păci făţarnice amintite, ci mai degrabă doar de o eventuală încercare de a stabili legături cu alţi boieri sau stăpînitori romîni de sub dependenţa acestuia. Şi nici chiar în documentele date mai apoi de urmaşul lui Carol Robert, Ludovic pentru recompensarea luptătorilor de atunci nu se poate afla pomenirea acelei „curse mişeleşti" cu toată amplificarea dată elementelor iniţiale, la care mai adaogă tocmai în 1351 (!) prezenţa unor aliaţi ai lui Basarab neştiuţi pînă atunci [2].

Am văzut deci că aşa-zisa trădare a lui Basarab se reduce la faptul împotrivirii sale la o expediţie de cucerire întreprinsă de regele angevin în Ţara Romînească şi că argumentul pentru invocarea unei atari trădări se leagă de stilul în care s-a produs acea împotrivire : pe neaşteptate, la strîmtoare, cu o oaste de strînsură, şi nu după tipicul unor lupte cavalereşti, atît de depărtate de realităţile imediate întîmpinate în Ţara Romînească.

Dar afirmaţia lui Carol Robert asupra unei expediţii fictive contra tătarilor şi mai apoi pretinsul ajutor al „păgînilor" de care vorbeşte Ludovic într-un document din 1351 au creat oareşicare confuzie printre istoricii noştri.

---

[1] *Trans.* XIV 3, p. 399, doc. 308, n. 2, cu discuţia asupra datei evident greşite a une întăriri regeşti din 17 oct. 1336 a unui act cuprins ca transumpt purtînd data de 11 noiembrie 1336(!). Se presupune existenţa unei confuzii paleografice între lunile *Novembris* şi *decembris* socotite posibile în cazul grafiei IX bris şi X bris, fără însă a se fi putut controla această presupunere pe documentul original. Elementele unice, cu totul uimitoare, cuprinse în acea întărire, unite cu nepotrivirea de datare semnalată, impun cea mai mare rezervă în folosirea documentului pînă la lichidarea nepotrivirii constatate şi verificarea autenticităţii sale.

[2] *Hurm.*, I 2, p. 14—15 : „... Cum enim praedictus genitor noster *cum valida multitudine suae gentis ad recuperandum quasdam partes praedicti regni Hungariae* per Bozorab Vayvodam infidelem ipsius patris nostri occupatas contra eundem Bozorab ad partes transalpinas accessisset, praedictusque Bozorab quadam subdolosa infidelitate et damnabili praesumptuositate se contra eundem patrem, nostrum tanquam suum dominum naturalam cum tota sua potentia *et vicinorum paganorum ac aliorum eiusdem patris nostri infidelium aggregata caterva* diem extremum praedicti patris nostri claudere cupiens et animo desiderans anhelanti hostiliter obiecisset..."

www.dacoromanica.ro

N. Iorga (*Istoria romînilor*, III, p. 180), înţelegînd că prin denumirea de „păgîni", din amintita diplomă a lui Ludovic, s-ar face referire la tătari, „pe care ungurii aveau tot interesul să-i prezinte ca pe nişte păgîni veniţi să lupte contra purtătorului steagului de cruciată — şi pe care aiurea regele i-ar fi biruit", vede în ei nişte moldoveni supuşi „mai mult sau mai puţin autorităţii hanului". Dar în realitate termenii folosiţi de Ludovic nu au nici măcar atîta precizie, căci se vorbeşte de „toată puterea (lui Basarab) şi de ceata adunată a *păgînilor vecini*, precum şi a *altor necredincioşi* ai părintelui nostru..." E clar că aici se încearcă doar să se sporească de ochii lumii efectivele duşmanilor care l-au înfrînt pe rege. La C. C. Giurescu (*Istoria romînilor*, I, p. 356) acest ajutor al tătarilor capătă o realitate neaşteptată: la p. 356 7 citim: „Documentele contemporane [1] ne spun că la acest război Basarab a avut şi ajutorul « păgînilor vecini », aşadar al tătarilor: e un fapt semnificativ pentru politica întemeietorului Ţării Romîneşti...". Iar la p. 358 citim: „Schimbarea de atitudine a lui Basarab, care din aliat cu tătarii la 1330 devine peste un deceniu şi jumătate adversarul lor..." etc.

Un ecou al acestei închipuite „colaborări tătaro-romîne" răzbate şi într-o lucrare din 1947 în care autorul vorbind de participarea unor trupe romîne la lupta de la Velbujd susţinută de bulgari cu ajutor de la alani şi de la „tătarii negri", spune: „Sînt toate temeiurile pentru a se crede că domnul Ţării Romîneşti se afla în acea vreme în obedienţa imperiului mongol al Kipčakului cum erau pe atunci principatele ruseşti şi ţarul bulgar" [2].

Cum însă toate aceste ipoteze nu se sprijină pe nimic, căci aşa-zisa expediţie a regelui contra tătarilor nu a pătruns nici măcar în versiunea cronicarului de curte care exploatează doar invenţia „cursei mişeleşti", iar menţionarea „păgînilor vecini", aşa cum am văzut, este o amplificare tîrzie a elementelor iniţiale din documentele contemporane, credem că nu este cazul să construim în mod artificial un sistem politic al lui Basarab aliat cu unii contra altora cînd în realitate nici chiar cronica de curte, contemporană, nu pomeneşte de vreun ajutor străin. În schimb, istoricul Bonfinius vorbeşte cu patos de *prăpădul nespus al cumanilor ce luptau în oastea regelui Carol Robert.*

STĂPÎNIREA SEVERINULUI DUPĂ 1330

Este evident că după dezastrul cumplit al armatei regeşti nu mai poate fi vorba de o stăpînire angevină a Severinului ocupat doar efemer de expediţia regelui din 1330. Şi totuşi, istoricii nu sînt de acord asupra acestor puncte. La întrebarea: în mîinile cui se afla Severinul după înfrîngerea din 1330? — N. Iorga observă că regele Carol Robert încearcă după 4—5 ani o expediţie de răzbunare. Cum pierduse în 1330 Severinul,

[1] Termenul e nepotrivit, căci e vorba de un singur document din 1351, deci posterior cu 20 de ani evenimentelor pomenite.

[2] „Bulletin de la Section Historique de l'Académie roumaine" 1947, t. XXVIII 1, *Les Rois de Hongrie et les Principautés roumaines*, p. 9.

www.dacoromanica.ro

el izbuti între iunie 1334 şi iunie 1335, în condiţii pe care nu le cunoaştem, probabil fără o iniţiativă personală, să recapete această strajă contra romînilor, instalînd acolo ca ban [1] pe Dionisie, unul din curtenii săi. Pornind de la aceeaşi menţiune din 19 mai 1335, C. C. Giurescu [2] trage concluzii totuşi deosebite: „Cît a trăit pînă în 1342 Carol Robert n-a mai îndrăznit [3] să atace pe Basarab sau să-i ceară tribut. Se pare însă că cetatea Severinului a rămas totuşi în mîna ungurilor, deoarece găsim în 1335 pe Dionisie purtînd titlul de ban al Severinului. Afară doar de cazul cînd am avea de-a face tot cu indicarea unei amintiri sau a unei pretenţii, iar nu a unei stări de fapt". Sub aceste formulări destul de nuanţate transpare totuşi o opoziţie diametrală de vederi. N. Iorga e inclinat să creadă că Severinul a fost recucerit de Carol Robert în 1335, pe cînd C. C. Giurescu, dimpotrivă, că Severinul a rămas şi după 1330 în stăpînirea regelui Ungariei. Faţă de aceste îndoieli, poziţia lui I. Minea e cît se poate de categorică: Basarab a ţinut Severinul. Dionisie Szecs a fost ban efemer de „recuperaţie" [4].

În ultimă analiză, toată îndoiala provine din acele trei menţiuni ale lui Dionisie Szecs ca ban de Severin la 19 mai şi 22 iunie 1335 şi apoi la 11 noiembrie 1336. Să încercăm să le urmărim mai deaproape. Primele două menţiuni se află în lista marilor dregători în protocolul final al unor acte de întărire, unul privitor la vama ce trebuie plătită la Zagreb de negustorii streini, celălalt la dania făcută lui Toma castelanul de Chokakev pentru slujbele sale prestate îndeosebi în expediţia lui Carol Robert din 1330 împotriva lui Basarab. Aceste două menţiuni, pe lîngă faptul că au o dată certă, nesupusă nici unei îndoieli, mai capătă o precizie deosebită din locul pe care îl ocupă în lista marilor dregători. Amîndouă aceste caractere lipsesc din menţiunea a treia din 11 noiembrie 1336 (?). Într-adevăr, în documentul din urmă Dionisie Szecs nu apare în lista finală a dregătorilor, ci în cea din corpul actului printre cei care judecă alături de judele curţii reclamaţia vicecancelarului regal Thatamer şi a fraţilor săi Ştefan şi Bako. Lucrul e deosebit de important, căci vom vedea că în documentele din intervalul 1343—1349, de pildă, există o deosebire hotărîtă între valoarea menţiunilor de dregători după cum apar în corpul documentului sau în lista finală a marilor dregători. Vom vedea că nişte bani de Severin pomeniţi în cuprinsul a diferite acte nu apar în listele marilor dregători contemporane acelor acte [5]. Dar este un lucru constatat

[1] N. Iorga, *Istoria romînilor*, III, p. 180.

[2] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 371.

[3] Totuşi, în anul următor el se gîndea la o expediţie, desigur, în Ţara Romînească, cf. *Trans.* XIV, 3, p. 9, doc. 7 din 6.IV.1331. Regele porunceşte amînarea pricinei dintre locuitorii din Iaad şi Ioan fiul lui Ioan fiul lui Geubul din Bistriţa deoarece „(acela) ... *va merge cu ... Toma, voevodul Transilvaniei la oastea noastră...*"

[4] I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert*, p. 327.

[5] Astfel, banul de Severin, Stefan de Losonţ, este menţionat cu acest titlu într-o serie de acte cu caracter particular, din: 6.X.1343; 6.III 1345; 26.IX.1345; 8.I.1347; 29.I.1347; 5.II. 1347; 25.II.1347; 3.III.1347; 4.III.1347; 20.IX.1347; 14.X.1348; la care se mai adaogă şi o serie de acte oficiale: scrisoarea papei din 24.II.1348; o intervenţie a sa la rege din 4.VII.1349, în care poartă titlul de ban de Severin şi castelan de Mehadia; actul de danie regală în favoarea sa din 26.VIII.1349, alt act regal din 5.XI.1349, în sfîrşit alte trei acte regale din 13.IV.1350; 25.IV.1350 şi 25.IX.1350, în care e numit *fost ban de Severin*, fără ca în tot acest interval

www.dacoromanica.ro

că titlul de ban rămîne titularilor și după ieșirea lor din funcție, ca un titlu de deferență, pe cînd în lista dregătorilor nu pot apare decît titluri corespunzînd unor dregătorii efective.

În documentul din 11 noiembrie 1336, în care există o nepotrivire flagrantă între data de 11 noiembrie 1336 a documentului aflat ca transumpt și cea de 17 octombrie 1336 (!) a actului de întărire ce îl cuprinde, un lucru rămîne neîndoios : că în actul de întărire cu data neconvingătoare de 17 octombrie 1336 (corectată provizoriu în „după 11 noiembrie"), apare în lista marilor dregători Dionisie Szecs doar ca mare stolnic și *fără calitatea de ban de Severin*. Putem deci conchide că din cele trei mențiuni numai primele două întrunesc elemente absolut precise și ele se rezumă la două momente foarte apropiate : 19 mai și 22 iunie 1335. Va trebui deci să admitem că într-un interval destul de scurt cuprinzînd aceste date s-a produs o schimbare de natură să justifice această apariție a banului de Severin în lista marilor dregători ai coroanei ungare. Ne-am putea întreba dacă nu există o legătură directă între această schimbare și misterioasele pertractări ale arhiepiscopului de Calocea, cancelarul Ungariei, care se transportă de trei ori pînă la granița Banatului pentru a negocia „trecerea și strămutarea voievodului Bogdan, fiul lui Mykula, din țara sa în Ungaria..." [1]. În acest scop, cancelarul a zăbovit în trei rînduri „întîia oară de la sărbătoarea tuturor sfinților pînă la sărbătoarea botezului domnului, [2] a doua oară după aceea pînă la sărbătoarea rusaliilor [3] și, în sfîrșit, a treia oară pînă la sărbătoarea adormirii fericitei fecioare [4]". Să nu fie cumva vorba de atragerea de partea Ungariei a unui boier sau voievod din părțile oltenești care ar fi favorizat o acțiune a feudalilor maghiari [5] împotriva Severinului ținut de Basarab? Numai o întreprindere de o importanță precumpănitoare putea justifica deplasarea repetată a arhiepiscopului cancelar. Și ce încercare mai vrednică de luare aminte ca recîștigarea măcar și prin mijloace mai puțin eroice a Severinului rîvnit și ștergerea amintirii usturătoare a înfrîngerii suferite? Am avea deci încă din 1335 o acțiune similară cu aceea pornită de Benedict Himfy

---

să apară o singură dată pe lista marilor dregători din protocolul final al diplomelor solemne, cu o singură excepție datorată unui fals, anume doc. publicat ca regest de Fejer cu data de 1342 și reprodus de *Hurm.*, I 1, p. 672 673. Se află din greșală reprodus de două ori în *Trans.* XIV (doc. 65 și 125); cf. și lista documentelor greșit datate unde se propune data de 19 dec. 1341, ce nu se potrivește cu prezența voievodului Nicolae al Transilvanici care apare mai tîrziu, prin octombrie-noiembrie 1342.

[1] *Trans.* XIV 3, p. 360—361, doc. 257 din 6.X.1335. Pentru punerea la punct a ciudatei invenții că acel Bogdan ar fi însuși viitorul întemeietor al Moldovei, cf. „Revue de Transylvanie", 1939 nr. 3, p. 289—312.

[2] — 1 XI 1334 — 6 I 1335.

[3] = ? — 4 VI 1335.

[4] = ? — 15 VIII 1335.

[5] Nu cumva trebuie făcută o legătură cu acea „izbîndă" pe care a anunțat-o regele papei și de care pomenește acesta în răspunsul său din *5 august* 1335? (*Trans.* XIV 3, p. 356) „... auzind de biruința pe care cel prea înalt din ceruri ți-a hărăzit-o în aceste vremuri trecute împotriva dușmanilor credinței creștine, inima noastră a săltat de bucurie...
... virtutea și harul pe care ți l-ea hărăzit pentru zdrobirea dușmanilor creștinătății...
... să te silești pentru răspîndirea dreptei credinți în acele părți..." (izbîndă nepomenită nicăieri în cronica oficială a Curții).

www.dacoromanica.ro

în toamna anului 1374 [1] din porunca regelui, folosind de asemenea agitaţiile unor elemente din sînul marii boierimi [2], nemulţumite de guvernarea domnului.

Dar încercarea aceasta nu a reuşit. Încă din 4 iulie 1335 constatăm din nou lipsa unui ban de Severin dintre dregătorii coroanei ungare, constatare repetată şi în legătură cu documentele din 13 iulie, 2 noiembrie, 26 noiembrie, 3 aprilie 1336, 25 aprilie 1336 etc. Doar documentul cu data suspectă de 11 noiembrie 1336 de care a mai fost vorba mai vine să întrerupă această serie negativă ce constată absenţa banului de Severin. Şi încă şi acolo, actul de confirmare din 17 octombrie (?) 1336, precum am văzut, intră şi el de fapt în şirul acestor dovezi negative.

Pînă la moartea lui Carol Robert nu mai apare niciodată vreun ban de Severin în înşirarea marilor dregători din diplomele solemne. Menţinerea calităţii de ban a lui Dionisie într-un act din 1338 [3] privind o judecată a sa, deci de natură particulară, nu infirmă concluzia ce se impune, anume că banul de Severin a încetat să mai apară pe lista dregătorilor, întrucît banatul său nu mai are o existenţă efectivă. Menţinerea formală a titlului de ban ca simplă distincţie onorifică a fostului titular din 1330 trădează doar o intenţie de a nu socoti chestiunea recuperării banatului ca închisă, ci doar ca amînată pentru un prilej mai prielnic.

Dar dacă aşa stau lucrurile cu stăpînirea Severinului, înţelegem că nu poate fi vorba de o suzeranitate a regelui Ungariei în afara intervalului dintre pomenirea domnului romîn ca „voievodul nostru transalpin" în iulie 1324 şi toamna anului 1330 cînd se porneşte expediţia regală în chip cu totul intempestiv şi nemotivat, după cum reiese din însăşi naraţiunea cronicii. Care fuseseră exact obligaţiile de vasalitate ale domnului romîn, în afară de plata acelui tribut de care pomeneşte cronica ungară cu prilejul campaniei din 1330, nu putem şti.

SITUAŢIA SEVERINULUI SUB LUDOVIC I

Dar care este situaţia sub urmaşul lui Carol Robert? Chiar de la începutul domniei lui Ludovic întîlnim un nou [4] ban de Severin, anume Ştefan fiul lui Dionisie de Losonţ [5].

---

[1] cf. *Doc. Val.*, p. 253, doc. 210 din 4.X 1374, în care a se anunţă sosirea lui Benedict Himfy în Banat cu o misiune specială.

[2] Cf. *ibidem*, p. 251, doc. 207 din 6 VII 1374, cu numele marilor boieri ai lui Vlaicu fugiţi la regele Ungariei cu pîri grele contra domnului lor.

[3] În acest sens trebuie înţeles titlul pe care îl poartă Dionisie de ban de Severin în actul din 8 mai 1338 relativ la un proces al său cu privire la o porţiune de moşie. *Cf. Trans.* XIV 3, p. 463, doc. 385.

[4] Nu mai poate fi vorba acum de prelungirea mecanică a calităţii de ban a lui Dionisie Szecsi numit ban în 1330, pomenit în această calitate pe lista marilor dregători în mai-iunie 1335 şi a rămas apoi cu titlul onorific de ban. Acum regele conferă această calitate, anunţînd prin aceasta un program de recuperare a banatului de Severin, de pus în legătură şi cu cererea regelui de reînnoire a indulgenţelor acordate de papa Ioan XXII pentru cei ce mor în luptă împotriva „păgînilor şi schismaticilor, precum şi de scutire de post în timpul luptei.

[5] Fără vreo legătură de filiaţie cu banul Dionisie Szecsi, predecesorul său, cum crezuse N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

Dar deși acest ban apare într-o serie de acte *particulare* privind niște moșii și procese ale sale, și deși e chiar beneficiarul unor diplome de hărăziri regale, unde îl vedem apărînd cu această calitate, și unde chiar primește sub acest titlu din partea papei o scrisoare [1] de intervenție în favoarea principilor napolitani în timpul campaniei italiene a trupelor lui Ludovic al Ungariei, totuși *el nu apare niciodată pe lista dregătorilor în protocolul final al diplomelor solemne date de rege* [2].

Sensul adevărat al acestui ban de Severin se luminează dintr-odată dacă observăm mai bine într-un document din 4 iulie 1349 [3] titlul exact pe care îl poartă acest Ștefan fiul lui Dionisie, anume titlul de ban de Severin și *castelan de Mehadia*. Înseamnă deci că el se află exact în situația predecesorului său, Dionisie Szecs în anul 1323. La acea dată calitatea de castelan de Mehadia o înlocuia provizoriu pe cea de ban. După 1330 titlul de ban, adăogat doar ca un accesoriu la cel real de mare stolnic și neapărînd în lista marilor dregători, poartă mărturie doar de epizodul efemer din 1330, cînd în adevăr Dionisie Szecsi împlinise meteoric această funcție. În 1349 calitatea minoră de castelan de Mehadia pe lîngă aceea de ban de Severin circumscrie extinderea acestei dregătorii. Înțelegem că Ștefan de Losonț nu e ban efectiv de Severin, ci un fel de ban *in spe* [4], neavînd deocamdată în stăpînirea sa decît părțile occidentale ale fostului banat de Severin, cele orientale (oltenești) împreună cu cetatea Severinului aflîndu-se tot în stăpînirea domnului Țării Romînești. Și atunci este evident că în asemenea condițiuni nu se mai poate susține existența pentru vremea aceasta a unei suzeranități a coroanei ungare reînnoite de Ludovic la venirea sa în Transilvania, unde ar fi și primit omagiul lui Nicolae Alexandru.

PRETINSUL OMAGIU AL LUI NICOLAE ALEXANDRU

Izvorul principal folosit de toți istoricii în această problemă e cronica oficială de curte : *Chronicon pictum*. Cronicarul afirmă că noul rege s-ar fi grăbit să vină în Transilvania unde s-ar fi răsculat sașii care refuzau să-i mai plătească censul. Cu acest prilej ar fi alergat la rege la Brașov „potentissimus baro, Alexander Woyevoda" cu daruri și cu închinare, prestînd atunci omagiul unei fidelități nedesmințite pînă la moarte [5]. În general istoricii, și romîni [6] și maghiari, au socotit că această închinare

[1] *Trans.* XIV 4, p. 416, doc. 601 din 24.II.1348, adresat printre alții „*bano de Sceninio*".

[2] Cu unica excepție a documentului de „după 11 noiembrie 1336" socotit de noi a fi un fals.

[3] *Trans.* XIV 4, p. 488, doc. 705 din 4 VII 1349.

[4] De comparat cu procedarea identică a regelui în privința banatului de Ma va pierdut în 1339. Pe baza acestor numiri teoretice Homan crede că aceste teritorii se aflau în acel moment în stăpînirea efectivă a regelui (Homan — *Gli Angioini di Nap li in Ungheria, p.* 562).

[5] Afirmație în dezacord cu declarația regelui în chemarea la oaste împotriva lui Vlaicu în 1364, îndată după urmarea acestuia la domnie.

[6] N. Iorga, *Istoria romînilor*, III, p. 185 (acceptă afirmația cronicarului) ; C. C. Giurescu, *Ist. rom.*, I, p. 365 (formulează unele rezerve asupra sensului acestei întrevederi care nu ar fi constat dintr-un act de supunere, ci ar fi avut „scopul general de reluare a raporturilor rupte

www.dacoromanica.ro

ar fi avut loc la 1343. Dar de îndată sîntem izbiți de o serie de nepotriviri. În 1343 nu a fost nici o răscoală a sașilor (și nici în 1344)[1]. Ludovic a venit în Transilvania tocmai după un an, în 1344, cînd a fost într-adevăr la Brașov. Dar nici atunci nu s-a putut produce această închinare, deoarece constatăm că raporturile coroanei ungare cu domnul romîn continuă să fie destul de tulburi, după cum rezultă din menținerea formală a acestui ban de Severin, precum și din cererea reînnoirii indulgențelor papale acordate celor ce mor în luptă cu „păgînii", tătarii și schismaticii[2]. Căci nu ar fi putut fi vorba de o prestare de omagiu fără o rezolvare hotărîtă a chestiunii Severinului. Existența formală a acestui ban de Severin în această formă ambiguă[3] îndreptățește concluzia că pe tot timpul cît a purtat acest titlu și pînă la 26 august 1349 nu s-a produs nici o apropiere hotărîtă între fiul lui Carol Robert, învinsul din 1330, și Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab învingătorul. Dar mai sînt argumente extrem de puternice, folosite și de istoricii noștri din trecut. Basarab nu a murit, precum se știe, decît în anul 1352. Cum s-ar putea închipui un omagiu al voevodului Țării Romînești Nicolae Alexandru înainte de această dată? Să fie vorba de un omagiu în calitatea sa de coasociat la domnie? Dar și așa ne aflăm în fața unei duble imposibilități : nu putea fi valabil omagiul coasociatului la domnie fără adeziunea domnului și, desigur, că dacă ar fi existat o asemenea adeziune la un atare omagiu, cronicarul, care nu pierde nici un prilej să scoată în relief tot ce ar putea spori prestigiul regal, nu ar fi pregetat să însemne cu toată prolixitatea un asemenea gest menit să șteargă amintirea înfrîngerii din 1330. Cum cronicarul afirmă categoric că e vorba de omagiul domnului pe care îl leagă de venirea regelui în Transilvania împotriva sașilor, ce pretinde greșit că s-ar fi răsculat,

---

de la războiul din 1330 și privind în special expediția ce se va porni împotriva tătarilor, expediție la care a participat și Alexandru, și care i-a adus stăpînirea asupra «părților tătărești» de mai tîrziu" etc.).

[1] Cf. Homan, *op. cit.*, p. 313, relatarea acestei pretinse întîlniri după cronica amintită, dar cu omiterea intenționată a oricărei aluzii la o răscoală a sașilor, pentru că se știe acuma că nu s-a produs o asemenea răscoală în vremea lui Ludovic. Istoricul angevinilor din Ungaria crede că poate accepta în bloc știrea cronicarului pe care apoi o modifică în amănuntele necorespunzătoare, fără a mărturisi nicăieri acest procedeu. Așa, omite mențiunea răscoalei sașilor, mută data venirii regelui în Transilvania în anul 1344, în loc de 1343, cum greșit însemnase cronicarul, dar fără o analiză critică a totalității elementelor aduse înainte de cronicar. De altminteri, nu este informat de data adevărată a morții lui Basarab, socotind-o cu puțin posterioară încoronării lui Ludovic. Fără a se preocupa de controlarea sau măcar citarea izvoarelor, el mai dă și unele amănunte suplimentare. Astfel, regele ar fi hotărît în primăvara anului 1344 un atac asupra lui Alexandru Basarab. Banul de Severin trebuia să-l lovească din apus și regele din nord. „Dar a intervenit cu multă diplomație episcopul Dumitru de Oradea și războiul a fost ocolit. Voievodul Alexandru s-a dus personal la Brașov cu daruri bogate și a făcut act solemn de închinare, ștergînd astfel amintirea trădării tatălui său cu 14 ani în urmă". Autorul crede că domnul romîn (= Nicolae Alexandru), ajuns de curînd voievod, a domnit ca domn neatîrnat pînă la închinarea sa din 1344. De asemenea, nu ține seama de cuvintele regelui care pomenesc de soliile episcopului Dumitru la domnul romîn *după înălțarea sa la episcopat*, deci după data de 15.VII.1345.

[2] *Trans.* XIV 4, p. 128, doc. 145 din 7.V.1343.

[3] Lipsa totală a unui asemenea ban ar mai fi îngăduit posibilitatea unei bănuieli că deținerea Severinului de către domn ar fi fost urmarea unui compromis asemănător celui din 1324—1330 sau a celui din 1366—1368 și din 1369 1374, dar lipsa lui doar din lista dregătorilor lămurește caracterul existenței sale pur fictive.

www.dacoromanica.ro

credem că trebuie renunțat la această întîlnire de la începutul domniei lui Ludovic. Într-adevăr, de ce ar mai fi fost nevoie de soliile lui Dumitru, episcopul de Oradea, purtate, precum se știe, după numirea sa ca episcop [1] (care a avut loc la 15 iulie 1345) dacă s-ar fi ajuns încă de mai înainte la o înțelegere între rege și coasociatul la domnie al domnului? Și apoi de ce în cursul aceluiași an (1345) regele, aflînd la misionarii franciscani ai papei veniți în Ungaria scrisori către diferiți principi (= cnezi?) și fruntași ai romînilor precum și către „Alexandru al lui Basarab" [2], *a oprit* acele scrisori sub cuvînt ca ar putea fi false, provocînd astfel scrisoarea papei din 17 octombrie 1345? Nu cumva regele voia să împiedice stabilirea unor raporturi directe între voievodul romîn și curtea papală? Trimiterea unei asemenea scrisori de recomandare a misionarilor presupune în cazul de față o informare a papei despre bunele dispoziții ale adresantului. Constatăm că această informare nu a putut veni din partea regelui, așa cum se întîmplase pe vremea lui Carol Robert în 1327 [3], cînd reieșea clar din însăși calitatea adresanților că era vorba de niște dregători ai coroanei ungare sau deținători ai autorității centrale în anumite porțiuni ale regatului ungar, alături de care apărea și domnul transalpin ca un fel de copie a banului Slavoniei de pildă. Acum calitatea adresanților e cu totul alta, după cum însuși scopul papei și căile de îndeplinire propuse sînt altele. Nu mai e vorba de sprijinirea unor acte de autoritate (de cercetare și reprimare a ereziei) pentru care e nevoie de deținătorii autorității centrale, ci de ocrotirea unor călugări cerșetori ce aveau să cutreiere toate regiunile și deci aveau nevoie a fi dați în seama a cît mai mulți simpatizanți ai unei asemenea misiuni. Printre destinatarii scrisorilor se află și regina mamă Elisabeta. Am crede așadar că la acea dată Nicolae Alexandru era deja căsătorit cu catolica Clara — al cărui nume sugerează și el legături cu marele curent franciscan, și deci e probabil că informarea papei cu privire la bunăvoința față de catolici să se fi făcut pe această cale. — Nu avem motive să credem că această căsătorie ar fi fost pusă la cale de episcopul Dumitru abia prin 1345. Numirea episcopului s-a făcut la 15 iulie 1345 [4]. Sfințirea lui nu a putut să aibă loc mai înainte de 24 octombrie 1345, întrucît scrisoarea papei [5] autorizînd sfințirea episcopului poartă data de 27 august și mai e urmată după 2 luni de alta cu data de 24 octombrie [6]. Am crede deci că misiunea

---

[1] În anul 1345, cf. *Trans.* XIV 4, doc. 320 din 15.VIII.1345, și nu „după 1341" cum se află în C. C. Giurescu, *Ist. rom.*, I, p. 365.

[2] *Trans.* XIV 4, p. 266—267, doc. 372 din 17.X.1345.

[3] *Ibidem*, XIV 2, p. 212, doc. 432 din 1.II.1327.

[4] Nu cunoaștem data nașterii celor două fiice ale Clarei cunoscute de istorie. Știm doar că în 1360 s-a încheiat căsătoria uneia din ele, anume domnița Anca, cu țarul sîrbesc Ștefan Uros, fiul marelui Ștefan Dușan. Data căsătoriei fiicei celelalte cu țarul bulgar din Vidin, Straşimir, a trebuit să preceadă pe aceasta după cum rezultă din însemnarea Synaxarului făcut din porunca ei la Vidin în anul 1360.

[5] cf. *Trans.* XIV 4, p. 250, doc. 327 din 27.VIII.1345 și p. 269, doc. 376 din 24.X.1345.

[6] Nu știm cîte solii a purtat acest trimis al regelui la fiul lui Basarab, știm doar din spusele regelui că ele se situează în intervalul 1345—1355. Pînă în 1345 nu se produsese nici o limpezire în raporturile regelui cu Țara Romînească. Poate că în vederea unei rezolvări a acestei probleme își anunțase regele apropiata sa venire în Transilvania în anul 1345. Cum din 18.IX.1345 eveni-

www.dacoromanica.ro

lui Dumitru al Oradei la Alexandru al lui Basarab a fost posterioară acestei scrisori, şi chiar provocată de ea.

Într-adevăr, regele nu putea lăsa să se stabilească legături directe între vecinul său şi scaunul papal, în afară de participarea sa sub o formă oarecare, cu atît mai mult cu cît raporturile regelui cu papa nu erau lipsite de asperităţi şi bănuieli. Tensiunea sporise cu prilejul numirii lui Galhard de Carceribus (strîngătorul dijmelor papale din Ungaria) la episcopia de Vesprem [1] împotriva voinţei regelui. De aceea cad pe rînd în bănuiala regelui toţi cei însărcinaţi de el cu cîte o misiune la curtea papală. În 1345 [2], episcopul Vitus de Nitra, fostul episcop al Milcoviei între 1322 şi 1334, se dezvinovăţeşte că n-a lucrat contra regelui. În anul următor, este bănuit episcopul Grigore al Cenadului (acest „om rău cu numele de Grigore") că l-ar fi vorbit de rău pe rege înaintea papei, care afirmă solemn că niciodată acesta nu i-a spus că acel rege ar fi prost (*stultum*), neputincios (*impotentem*), sărac (*pauperem*) şi urît de poporul său (*et suis gentibus odiosum*) [3]. Misiunea lui la papă avusese loc în 1345.

Aşadar, prima solie a lui Dumitru în Ţara Românească se situează cel mai devreme la sfîrşitul anului 1345, iar rostul misiunii sale era găsirea unui mod de convieţuire paşnică ajuns şi mai necesar în urma evenimentelor napolitane [4]. Aceste evenimente aveau să întîrzie mult venirea din nou a regelui în Transilvania. Abia în 1349 vine regele personal a doua oară în Transilvania în legătură şi cu expediţia sa contra lituanilor. La 26 august el dă din Vinţul de Jos o diplomă [5] în favoarea lui Ştefan (de Losonţ) „banul Severinului" şi a fiului acestuia, Dionisie, pentru „bunele şi nemăsuratele slujbe" făcute de el atît lui, cît şi părintelui său, Carol Robert. În Transilvania, deşi regele îşi propusese să zăbovească scurtă vreme [6], el stă totuşi de la 17 iulie pînă după 8 noiembrie. Itinerariul său poate fi reconstituit pe baza actelor eliberate de el. Vor trebui totuşi eliminate unele nepotriviri, ca cele de pildă ce rezultă din înşirarea următoa-

mentele de la curtea regatului din Neapole ocupă toată atenţia lui Ludovic, e probabil că misiunea a constat atunci în găsirea unui *modus vivendi* provizoriu prin menţinerea deocamdată a situaţiei existente. Dovadă este faptul că în cele două campanii italiene ale lui Ludovic, regele era însoţit atît de voievodul Transilvaniei, cît şi de aşa-zisul ban de Severin, indiciu preţios că nu se temea de vreun atac din partea Ţării Româneşti.

[1] *Trans.* XIV 4, p. 228—229, doc. 293 din 7.III 1345.

[2] A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I.

[3] *Trans.* XIV 4, p. 310—311, doc. 441 din 14.VII.1346.

[4] Acestea încep la 18 sept. 1345 cu omorîrea lui Andrei al Ungariei, fratele lui Ludovic, soţul reginei Ioana de Neapole, cu complicitatea acesteia şi continuă cu cele două expediţii de pedepsire ale lui Ludovic în Italia la 3 noiembrie 1347 şi apoi după oprirea forţată pricinuită de Marea ciumă (1348) în 1350. În oct. 1350 Ludovic se întoarce în Ungaria după încheierea armistiţiului, acceptînd arbitrajul papei. Regele a fost personal în Italia prima oară pînă în mai 1348 şi a doua oară pînă în oct. 1350.

[5] *Trans.* XIV 4, p. 496, doc. 722 din 26.VIII.1349. Dar încă mai înainte de aceasta, într-o diplomă solemnă a regelui din 4 iulie 1349, dată în favoarea unor nobili, Ştefan de Losonţ poartă titlul de ban de Severin şi *castelan de Mehadia* (*ibidem*, p. 488, doc. 705).

[6] În scrisoarea trimisă dogelui Veneţiei, regele arată că a întreprins călătoria sa la cererea... transilvănenilor. El lămureşte că nu a putut lăsa neîmplinite rugăminţile lor „atît pentru cercetarea suszisei noastre ţări, în care n-am mai fost de multă vreme, cît şi din unele alte pricini întemeiate ce s-au ivit într-această privinţă şi cu privire la care nu putem face altfel pentru cuvintele arătate", şi adaogă la urmă că nu are de gînd să zăbovească mult în Transilvania (*ibidem*, p. 489, doc. 708 din 11 iulie 1349).

www.dacoromanica.ro

relor date : la 11 iulie (1349) Ludovic e la „Pokus" în Ungaria, la 17 iulie e la Haţeg [1] (?), iar la 6 august e la Timişoara, de unde se îndreaptă spre Vinţul de Jos (26 august) şi Alba Iulia (29 august), Vinţul de Sus (9 septembrie), Bistriţa (15 septembrie), Tîrgu Mureş (24 septembrie), Sebeş (5 octombrie), Alba Iulia (11 octombrie), Deva (8 noiembrie). Este evident că ordinea Haţeg — Timişoara — Vinţul de Jos e neprobabilă [2] şi ca atare documentul trebuie reluat în cercetare pentru controlarea autenticităţii sale sau măcar a exactităţii datării sale. Nu reiese, care ar fi putut fi rostul unei închinări a domnului Ţării Romîneşti în împrejurările amintite? Campaniile italiene slăbiseră deocamdată autoritatea regală. În Transilvania, peste tot se accentuează o serie de rezistenţe locale. La saşii din Bistriţa [3], la cei din Copşa şi Valchid [4], la secuii din Şepsi şi Arpatac [5] se afirmă cu dîrzenie drepturile comunităţilor împotriva unor nobili susţinuţi de rege. Împrejurările de această natură aflate aci de rege la venirea sa în Transilvania în 1349 l-au silit să-şi prelungească şederea peste aşteptările sale [6]. Se ştia doar că în curînd regele avea să se întoarcă iar în Italia, unde pretenţiile sale erau tot mai serios ameninţate. Deci nu poate fi vorba de nici o presiune directă exercitată acum asupra Ţării Romîneşti pentru a impune recunoaşterea unei suzeranităţi străine. Dimpotrivă, împrejurările acestea nu putuseră decît să folosească domnului Ţării Romîneşti pentru extinderea autorităţii sale şi spre răsărit. Un indiciu în acest sens ar fi şi invitaţia papei Clement VI către ordinul minoriţilor îndemnat să vină „în părţile Cumaniei şi a altor multe neamuri necredincioase aşezate dincolo de marginile regatului Ungariei... (unde) a şi început să strălucească lumina credinţei... (şi unde) şi mulţi din aceşti necredincioşi s-au şi întors la mărturisirea acestei credinţe..." [7]. Este vorba deci de un teritoriu în afara stăpînirii regelui Ungariei care din cînd în cînd mai încerca să reînvie o autoritate inexistentă prin galvanizarea fantomaticei episcopii a Milcoviei şi unde, după experienţele din trecut, papa încearcă acum folosirea propagandei „populare" a călugărilor cerşetori fără a mai apela la rege. E o acţiune asemănătoare cu cea din anul 1345, pentru „aducerea" romînilor la credinţă catolică. Şi aici

[1] cf. *Trans.* XIV 4, doc. 710 din 17.VII.1349, publicat de contele Iosif Kemeny şi deci destul de suspect.

[2] Dacă regele a fost într-adevăr la Haţeg în cursul acestei călătorii, scopul unui asemenea drum nu a putut fi decît al unei mai mari apropieri pe hotarul dinspre Ţara Romînească, poate în vederea unei eventuale întîlniri cu domnul Ţării Romîneşti. E de la sine înţeles că în cazul acesta oprirea la Haţeg a trebuit să precedă imediată etapa de la Vinţul de Jos şi nu pe cea din Timişoara. Un lucru însă reiese destul de limpede : chiar dacă regele s-a abătut prin Haţeg în aşteptarea unei întîlniri sau a unui eventual omagiu, această aşteptare a trebuit să fie înşelată, deoarece actul de dăruire din 26 aug. făcut banului de Severin arată clar că în ochii regelui problema Severinului nu fusese soluţionată nici acum.

[3] Zimmermann Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, p. 71.

[4] *Ibidem*, p. 72 şi în *Trans.* XIV, p. 522—523, doc. 760 din 7.XII.1349 şi p. 523—524, doc. 763 din 13.XII.1349.

[5] *Szeckely Okleveltar*, I, p. 54—57 şi *Trars.* XIV 4, p. 503 505, doc. 735 din 19.IX.1349.

[6] *Trans.* XIV 4, p. 489 doc. 708 din 19.VII.1349, scrisoarea dogelui către regele Dandolo, şi 492, doc. 714 din 7.VIII.1349, — scrisoarea către ducele de Mantua unde anunţă intenţia de a pleca în septembrie la Neapole.

[7] Theiner, *op. cit.*, I, p. 763—764 şi *Trans.* XIV 4, p. 442—443, doc. 627 din 31.V.1348.

www.dacoromanica.ro

informarea papei trebuia să vină direct de la forfoteala vie a călugărilor cerşetori şi nu de la reprezentanţii eparhiilor bisericeşti organizate în tipare rigide şi birocratice, cu o competenţă circumscrisă la un anumit teritoriu dintre care doar episcopul Milcoviei ar fi putut acţiona dacă acea episcopie ar fi avut o viaţă reală. Faptul că papa îşi îndreaptă atenţia asupra „Cumaniei şi a... neamurilor necredincioase aşezate dincolo de marginile regatului Ungariei..." în anul 1348, deci înaintea vreunei acţiuni a regelui prin aceste părţi, îngăduie presupunerea că e vorba de teritorii eliberate pe altă cale decît prin mijlocirea regelui Ungariei [1].

În aceste condiţii, înţelegerea încheiată prin episcopul Dumitru prin 1346, în sensul probabil al unui statu-quo pe timpul complicaţiilor italiene, nu-şi mai avea rostul, mai ales după părăsirea politicii italiene şi după consolidarea feudalismului angevin prin vestitul decret din 1351. Şi într-adevăr, vedem că scurtă vreme după a doua venire a regelui în Transilvania se produce o schimbare în raporturile sale cu Ţara Romînească. La 30 octombrie 1350 [2] aflăm un nou ban de Severin în persoana lui Nicolae Szecs, fiul fostului ban din 1330, Dionisie , şi care de acum încolo *apare neîncetat chiar pe lista marilor dregători de pe diplomele solemne*. Astfel la 11 decembrie 1351 îl găsim printre dregătorii din protocolul final al decretului lui Ludovic. Apoi, pînă în februarie 1355 inclusiv îl vom afla nelipsit dintre marii dregători ai coroanei, el mai apărînd chiar şi în protocolul final al actului dat de rege episcopului Dumitru în care sînt pomenite soliile sale la „voevodul nostru transalpin" (*voyvoda nostra transalpinus*). Dar îndată după aceea dispare banul de Severin dintre marii dregători ai coroanei şi titlul de ban de Severin nu va mai apare decît într-o formă total schimbată în titlul lui Vlad din 1368 şi 1372.

Trebuie observat că noul ban de Severin apare pe diplomele solemne *cu titlul său de ban* într-un moment cînd el se află cu regele în expediţia din Croaţia şi apoi din Italia, ceea ce arată limpede că *nu este vorba de vreo schimbare a stării de fapt a Severinului* rămas şi mai departe în stăpînirea domnului Ţării Romîneşti, *ci de o schimbare de atitudine a regelui*

[1] Raporturile dintre Scaunul papal şi Ludovic ajung iarăşi la oareşicare încordare în urma măsurilor poruncite de Ludovic în Sicilia. Arestarea principilor napolitani şi execuţiile sumare ce au marcat înaintarea nestingherită a angevinilor de la Buda trezesc îngrijorarea papei. Prin multiple intervenţii în favoarea principilor prizonieri papa caută să frîneze pornirea neîndurată a regelui, venit ca răzbunător şi, de bună seamă, şi ca moştenitor de sînge şi pretendent la regatul Siciliei. Scrisorile papei se îndreaptă spre regina Elisabeta a Ungariei, spre membrii familiei regale şi mai ales spre sfetnicii mai de aproape ai regelui care îl însoţiseră în expediţia italiană: voievodul Transilvaniei, banul de Severin Dionisie, fraţii voievodului Transilvaniei etc. (*Trans.* XIV 4, p. 416—417, doc. 601 din 24.II.1348). Neluarea în seamă a acestor demersuri a creat o răceală tot mai bănuitoare între papă şi rege, destul de bănuitor din fire. Cordialitatea deplină va fi restabilită abia după părăsirea Italiei de către acesta prin 1350. Şi de astă dată întocmai ca în 1345 papa înţelege să lucreze direct prin misionarii franciscani în afară de orice amestec al episcopilor bisericii maghiare.

[2] *Trans.* XIV 4, p. 560, doc. 815 din 30.X.1350. În lista dregătorilor apare banul de Severin Nicolae „de Zech". Numirea sa trebuie însă să fi fost cel puţin din aprilie 1350, cînd aflăm în două porunci regale menţiunea lui Ştefan, castelan de Gymus, *fost ban de Severin* (*ibidem*, p. 536, doc. 783, 784 din 13.IV şi 25.IV.1350). Ultima menţiune a lui Ştefan ca ban de Severin e din 5 oct. 1349, în ultimul act dat de Ludovic în Transilvania în călătoria sa din 1349.

www.dacoromanica.ro

față de domnul Țării Romînești. Credem că ea trebuie pusă în legătură cu planurile de cruciate ce încep din nou să se înfiripe.

După încheierea aventurii italiene regele se afla iarăși în situația din anul preluării domniei. Ca și atunci [1], el obține sprijinul papei pentru o campanie contra „schismaticilor", dar pe cînd în 1343 acest sprijin solicitat de rege era mai mult de ordin moral, acum el se traduce printr-o serie de măsuri concrete privind atît mijloacele materiale pentru ducerea campaniei, cît și unele dispoziții în vederea consolidării cîștigului unei asemenea campanii [2]. Aceste socoteli menite să servească atît interesele regelui cît și ale papei amintesc destul de bine de înțelegerea din 1332, cînd papa îi cedează o treime din dijmele și veniturile papale din Ungaria în vederea unor mitice lupte contra *„rutenilor și altor schismatici care năvălesc în Ungaria"* [3], dar în realitate pentru a obține de la el îngăduința de a se strînge aceste dijme de către trimișii papali.

Momentul cel mai dinamic din acest interval pare să fi fost cel din anul 1352 cînd se și dau ordinele de pornire la luptă contra tătarilor [4], în timp ce papa pune bazele viitoarei campanii contra „schismaticilor", împărțind cu regele Ungariei dijma pentru lupta cu tătarii și „schismaticii" [5]. Raporturile dintre papă și rege se îmbunătățiseră. După lichidarea urmărilor campaniei napolitane, care nu-i putuse conveni papei, acesta avea toată bunăvoința să favorizeze expediții regale în regiuni mai depărtate. La 10 noiembrie 1354 se emite iar ideea unei cruciate contra tătarilor, lituanienilor și altora în legătură cu împrejurările din Polonia. Este posibil că în legătură cu acest proiect să se fi ajuns în sfîrșit la rezultate pozitive în tocmelile cu domnul romîn. Căci la 10 februarie 1355 acesta este numit de rege în diploma pe care o dă episcopului Dumitru de Oradea „voievodul nostru transalpin". Nu este nici o mirare ca după această înțelegere să dispară din lista dregătorilor banul Severinului. Fostul titular e acum jude al Curții. Ca atare, îl aflăm în documente începînd chiar din iunie 1355.

SUZERANITATEA ANGEVINĂ DIN 1355

Putem deci conchide că în anul 1355, începînd de prin februarie 1355, situația s-a lămurit între domnul romîn și Angevinul de la Buda, în sensul unei recunoașteri a suzeranității acestuia. Această recunoaștere

[1] Cf. *Trans.* XIV 4, p. 128, doc. 145 din 7 mai 1343, prin care regele cere reînnoirea iertării acordate în 1332 de papa Ioan XXII pentru cei ce ar muri „într-un apărarea credinței catolice în război sau în luptă împotriva schismaticilor, tătarilor și păgînilor și altor neamuri necredincioase, cu care regatul Ungariei este megieș și vecin..." etc.

[2] *Hurm.*, I 2, p. 16, doc. XIII din 11.VII.1351; p. 24, (doc. XVIII) din 15.VII.1352; p. 27—28, doc. XX, tot din 15.VIII.1352. Cf. și scrisoarea din 11.VIII.1354 (*ibidem*, p. 39—41, al bisericii împotriva „schismaticilor și ereticilor din Regatul Rassiei, precum și din pămînturile care sînt supuse tiraniei lui Uros, care își zice rege al Rassiei, cît și a celor ce se învecinesc cu ei", cu condiția ca să alunge și din Bosnia „răutatea ereziei" și să dea ajutor în Italia papei împotriva lui Francisc Ordelaffi și a altor dușmani ai săi. Caracterul interesat al unor asemenea înțelegeri reiese în chip evident.

[3] *Trans.* XIV 3, p. 269, doc. 89 din 1 iunie 1332.

[4] La 8.IV.1352, cf. *Hurm.*, I 2, p. 22, doc. XVI, după Fejer, *Codex*, IX 2, p. 206.

[5] *Hurm.*, I 2, p. 27 28.

www.dacoromanica.ro

desigur mai mult formală era plătită de recunoaşterea situaţiei de fapt a stăpînirii romîneşti în Severin şi poate de dăruirea sau întărirea stăpînirii micii enclave de peste munţi ce o vom afla fără alte lămuriri în stăpînirea domnului următor în sept. 1366. Aşadar, dispariţia banului de Severin nu trebuie interpretată în sensul unei cesiuni făcute de regele Ungariei a unui teritoriu stăpînit de rege pînă atunci şi predat acum domnului în schimbul omagiului, ci ca o acceptare într-o formă onorabilă[1] a unei situaţii de fapt. Domnul păstra efectiv Severinul, recunoscîndu-se formal ca vasal pentru această pretinsă feudă. Avem aci *o soluţie de compromis*, singura posibilă în împrejurările arătate. Dacă regele ar fi stăpînit Severinul nu se înţelege cum de l-ar fi putut ceda de bună voie într-un moment cînd puterea sa fusese consolidată după criza provocată de campaniile italiene. Cumpăna dintre cele două valori de schimb era departe de a fi egală — de o parte o stăpînire reală şi concretă (a Severinului), de alta o ficţiune ce nu devenea realitate decît într-un anumit echilibru de forţe, domnul putînd oricînd să se sustragă de la obligaţiile sale de vasalitate. Nu e de conceput de ce ar fi trebuit ca regele să plătească aşa de scump un omagiu de care nu putea niciciînd fi sigur. Lucrul însă se schimbă dacă socotim că acest compromis lichida o situaţie tulbure într-un moment cînd regele e preocupat de pornirea unei expediţii contra sîrbilor (1355) ce ar fi putut fi serios stingherită de vreo acţiune a domnului romîn. Expediţia din 1355 urma să fie reînnoită în anul următor, cînd însă în mod cu totul neaşteptat expediţia pregătită contra sîrbilor s-a îndreptat fulgerător contra stăpînirii veneţiene a cetăţii Zara. Alte mărturii ale unor raporturi mai strînse nu putem afla în afară de acea menţiune a „voievodului nostru transalpin" şi de dispariţia banului de Severin[2] de pe lista marilor dregători ai coroanei.

Dar cît a durat această situaţie creată de compromisul amintit? Avem unele indicii mărunte şi totuşi sugestive care ne-ar lăsa să întrevedem unele fricţiuni şi poate chiar semnele unei iminente rupturi. Ştim că în cursul funcţionării sale ca voievod al Transilvaniei (1356—1359) Andrei Lackfy a procedat la execuţii sumare printre rîndurile cnezilor sub învinuirea de *necredinţă*, ceea ce se întîmpla de obicei în momentele de criză acută[3]. O asemenea criză a trebuit să se producă probabil pînă pe la sfîrşitul anului 1359, cînd venind regele în Transilvania a restituit fami-

[1] Era în primul rînd o chestiune de prestigiu. Neputînd rezolva cu forţa reocuparea Severinului, regele se mulţumea cu acest expedient. Dar care era interesul domnului romîn în acceptarea unei atari soluţii? Poate alcătuirea unui front comun contra tătarilor şi desigur asigurarea păcii. Cît priveşte *înţelegerile şi beneficiile* (*pacta et beneficia*) despre care e vorba în chemarea la oaste contra lui Vlaicu în 1364, unde e amintită şi atitudinea tatălui său, s-ar putea să se refere la enclava de peste munţi, amintită mai apoi în 1366.

[2] Mai reapare oare în 1356 un nou ban de Severin? În colecţia lui Fejer, *Codex diplomaticus*, IX (2), p. 481—483, doc. 231, aflăm la „VI kal. Oct." (= 26 septembrie) din anul 1356 în lista dregătorilor pe banul Nicolae de Severin. Dar cum printre dregătorii acestui document îl găsim pe Nicolae Kont ca voievod al Transilvaniei (cînd ştim că voievod era Andrei Lackfy încă din 18.IV. a acestui an) şi pe comitele Toma ca jude al Curţii (cînd ştim că jude al Curţii era Nicolae Szecs) trebuie să eliminăm acest document suspect sau rău datat. Pentru discuţia apariţiei unui ban al Severinului în 1359 cf. infra, p. 342 n 1.

[3] Cf. articolul nostru *Deposedări şi judecăţi în Haţeg pe vremea Angevinilor*, publicat în rev. „Studii" nr. 5, 1960, p. 147—163.

www.dacoromanica.ro

liilor cnezilor bunurile confiscate cu acest prilej. Înseamnă deci că în acest interval 1356 1359 tensiunea dintre Țara Romînească și coroana Ungariei a fost destul de mare. Pe de altă parte, regele dînd în august 1359 o diplomă de dăruire boierilor romîni pribegiți la el, anume Carapciu, Stanislau etc. (fiii lui Ladislau, fiul lui Zarna) laudă plecarea lor din Țara Romînească *eo tempore quo Alexander Bazarabi vayvoda transalpinus nos pro domino naturali recognoscere renuebat.* Interpretarea acestei declarații e destul de anevoioasă, căci ea suferă două tălmăciri diametral opuse[1]. Pomenirea acestei vremi cînd Alexandru al lui Basarab refuza să-l recunoască drept stăpîn firesc (= suzeran) al său poate însemna la prima vedere că în momentul scrierii acestor rînduri situația era cu totul alta și că deci la 29 august 1359 lucrurile se limpeziseră în sensul recunoașterii suzeranității. Dar o stăruință mai atentă ne va lămuri totuși că nu aceasta e concluzia ce se impune. Căci regele nu mai folosește formula categorică: *vayvoda noster transalpinus*, ci doar: *vayvoda transalpinus*. Lipsa acestui *noster* e în contrast cu amintirea meritelor „romînilor *noștri* credincioși... Carapciu, Stanislau...etc..." într-un text unde se subliniază prigoana pe care au trebuit s-o înfrunte aceștia din partea domnului pentru a rămîne credincioși regelui. Dar însuși faptul dării acum a unui asemenea act de dăruire nu poate suferi mai multe tălmăciri, mai ales că, așa după cum rezultă din textul diplomei, beneficiarii actului plecaseră mai de mult din țară (adică probabil încă înainte de februarie 1355 cînd s-a ajuns la compromisul amintit) și au fost răsplătiți de rege abia după vreo cinci ani și într-un mod cu totul intempestiv. Într-adevăr, nu s-a urmat calea normală a unei asemenea dăruiri cu respectarea mersului firesc al unei prealabile reambulări și puneri în posesie, urmate de darea unei scrisori patente, după care abia în ultimă analiză urma darea privilegiului regal, ci tocmai invers: *cu darea mai întîi a privilegiului solemn* la 29 august 1359 și cu ordinul de reambulare și punere în posesie tocmai în anul 1361, concomitent cu dăruirea altei moșii tot în Banat, cerute personal de aceeași beneficiari ai actului din 1359. De ce a trebuit să se scurgă un interval atît de neobișnuit de lung între dăruire și trecerea în fapt a daniei regale? Nu cumva pentru că s-ar fi îmbunătățit ulterior raporturile cu domnul romîn și deci această miluire ar fi fost poate mai puțin oportună? În sensul acesta ar pleda și restituirile ordonate de rege în Hațeg în decembrie 1359 și ianuarie 1360, despre care a mai fost vorba mai sus. La începutul anului 1359, Ludovic condusese personal o expediție în Serbia care se ridicase împotriva dominației feudalilor unguri pe care o folosea în interes propriu cneazul Lazăr. Expediția se făcuse cu trupe din Transilvania. În decembrie 1359, cînd vine regele în Transilvania, el urmează aceeași linie pe care o va urma și în 1366, cînd va pregăti încercuirea lui Vlaicu, raliind diferitele grupuri teritoriale sau politice, satisfăcînd cererile sașilor, ale orașelor, ale nobilimii transilvănene. Acum, primul său gest e să dispună repararea actelor de autoritate ale fostului voievod al Transilvaniei — Andrei Lackfy —, apoi să-și apropie pe romînii mara-

[1] cf. *Istoria romînilor* de N. Iorga și cea de C. C. Giurescu pentru cele două interpretări opuse.

www.dacoromanica.ro

mureşeni în legătură cu complicaţiile din Moldova despre care nu avem decît foarte puţine informaţii directe. Poate şi din cauza aceasta momentul nu părea prea potrivit pentru o răfuială cu domnul Ţării Romîneşti.

PROBLEMA STĂPÎNIRII EFECTIVE A DRUMULUI BRĂILEI

Dar mai avem de cercetat un moment foarte enigmatic din şirul manifestărilor ce ar putea lămuri raporturile dintre domnul romîn şi vremelnicul său suzeran. În iunie (28) 1358, deci cu un an şi mai bine înainte de pomenirea laconică a lui „Alexandru al lui Basarab, voievodul transalpin", regele dă un act autorizînd pe negustorii braşoveni să circule liber şi neopriţi de nimeni pe fîşia de pămînt dintre rîurile Prahova şi Ialomiţa pînă la vărsarea lor, pe drumul adică ce se va numi după aceea drumul Brăilei. S-a discutat mult cu privire la sensul acestui act. E oare un act de suzeran cum susţine istoricul P. P. Panaitescu într-o comunicare [1] la Academia Romînă din 1938 înglobată mai apoi în lucrarea sa *Mircea cel Bătrîn* [2] sau o simplă confirmare cerută de negustorii braşoveni regelui (tot ca suzeran), într-un moment cînd raporturile dintre

---

[1] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn şi suzeranitatea ungurească*, comunicare la Academia Romînă la 4.II.1938, p. 5 (65). „Acest act al lui Ludovic pentru Braşoveni nu indică împrejurări momentane şi trecătoare, căci a fost confirmat întocmai în aceiaşi termeni de Sigismund la 1395 martie 7, în vremea lui Mircea cel Bătrîn... în aceeaşi zi, Mircea se afla refugiat la Braşov şi încheia vestitul tratat de alianţă cu Sigismund împotriva turcilor; deci a avut cunoştinţă de confirmarea acordată braşovenilor pentru ţara lui ce urma să fie liberată de sub turci.

...De observat că aceste drepturi ale suzeranului se exercită tocmai în domeniul comercial... era cel mai însemnat motiv al suzeranităţii însăşi. Desigur că existenţa unor astfel de privilegii nu priveşte situaţia specială numai a unei părţi a teritoriului Ţării Romîneşti, ci din punct de vedere unguresc situaţia juridică a întregului teritoriu. Pentru negustori ele reprezentau pînă la anume punct o garanţie, şi dreptul regelui de a da asemenea privilegii era recunoscut teoretic de domnul muntean. Zicem teoretic, căci peste acest drept al suzeranului se suprapunea dreptul mai real al domnului. Altfel nu ne-am explica de ce privilegiul regal nu era suficient pentru saşi şi ei cerură şi obţinură alături de dînsul şi privilegiile domnului romîn pentru a veni şi a face negoţ în ţara lor, şi anume chiar de la Vladislav şi Mircea şi pentru aceleaşi drumuri (*Hurm.*, XV, p. 1 şi p. 8—10)".

[2] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 95. „Cel mai vechi privilegiu al saşilor din Ardeal pentru negoţul cu Ţara Romînească este cel dat braşovenilor de către Ludovic cel Mare al Ungariei la 1358 prin care le dă voie să facă negoţ între *Buzău* şi *Prahova* de la locul unde Ialomiţa se varsă în *Dunăre* pînă unde se varsă Siretul. Acest act aşa de discutat, din care s-a tras de către unii concluzia că regiunea la răsărit de Prahova nu făcea parte integrantă din Ţara Romînească este un act care decurge din dreptul de suzeran al regelui Ungariei dovadă că a fost repetat întocmai şi confirmat la 1395 în vremea lui Mircea de către regele Sigismund.

Un lucru nu s-a observat pînă acum: actul indica *drumul obligatoriu* în sensul acestui obicei medieval definit mai sus şi dacă la capătul său constatăm porturile dunărene Brăila şi cetatea de Floci trecerea din Ardeal în ţară nu se făcea ca mai tîrziu prin Bran, ci pe valea Teleajenului şi a Buzăului. E posibil ca acest drum să fi fost un străvechi obicei care începea să fie părăsit, căci zece ani mai tîrziu Vladislav Vodă stabileşte vama tricesimei la intrarea în ţară la Cîmpulung. Negustorii braşoveni treceau peste Dunăre şi la întoarcerea din orient plăteau vama de intrare la unul din vadurile Dunării, vamă în natură: tricesima. Privilegiul lui Vlad face excepţie cu cei ce mergeau pe drumul Buzăului, care plăteau o singură tricesimă la Cîmpulung, la întoarcere. Brăila era deci ceea ce s-ar putea numi un porto franco pentru comerţul oriental, negustorii erau scutiţi acolo şi numai acolo de vama de intrare".

www.dacoromanica.ro

domn și coroana Ungariei fuseseră reluate de curînd [1], sau trebuie să vedem aci dovada existenței unui „culoar" unguresc după expresia istoricului Emil Lăzărescu [2], reluînd și amplificînd ideia emisă de Nicolae Iorga și mai înainte [3] și menținută de el în *Istoria romînilor* [4]. Chestiunea pusă în felul acesta nu-și poate găsi un răspuns categoric. E sigur că fîșia de pămînt arătată în autorizația dată brașovenilor trebuie să fi corespuns și atunci, ca și în vremurile mai recente, cu drumul oilor sau drumul mocanilor intrat în tradiție și nesupus probabil nici atunci nici unui fel de taxă din partea domniei. Este posibil să fi existat aci un regim special în legătură cu fosta episcopie a cumanilor, care a stat poate la baza și a unor scutiri speciale întîlnite în Țara Vrancei. Dar indiferent de regimul anterior privind probabil trecerile locuitorilor sau trecerile periodice ale ciobanilor cu turmele lor, folosirea unei atari libertăți pentru comerțul brașovean nu se putea face fără eliberarea unui privilegiu al autorității în drept. Dacă ar fi să socotim că acest drept îi revenea regelui ca suzeran, atunci calea normală de urmat într-o atare împrejurare ne este pe deplin arătată de modul de procedare din ianuarie 1368, cînd domnul romîn e pus să dea cunoscutul său privilegiu comercial brașovenilor. În 1368, cînd domnul romîn se afla sub suzeranitatea regelui Ungariei, acesta din urmă nu dădea el privilegiul necesar, ci trimetea la domn ca să dea acesta actul, desigur, pregătit și chiar formulat în bună parte de cancelaria regală [5]. Însuși domnul mărturisește că acest privilegiu [6] i-a fost cerut [7] de rege prin trimisul său osebit, nobilul Lepes. O cercetare oricît de sumară a actului însuși vădește clar că el nu a fost elaborat de cancelaria domnului romîn. E destul să-l comparăm cu stilul privilegiului dat de domn rudei sale Ladislau de Dobica pentru a ne da seama că privilegiul brașovenilor e departe de a fi fost dictat de domn și redactat în cancelaria domnească. Așadar avem în 1368 un exemplu concret de rezolvare pe calea suzeranității a unei situații cu premize identice cu cele aparente din 1358. De ce atunci în 1358 se încearcă o rezolvare în afară de participarea domnului romîn? Exemplele ce ni se dau de alte asemenea procedări nu sînt con-

[1] Cf. C. C. Giurescu, *Istoria romînilor*, p. 367. Relațiile dintre Nicolae Alexandru și regele ungur fiind reluate de puțină vreme după o atît de lungă întrerupere, negustorii brașoveni au ținut să aibă o asigurare în plus că nu li se va face nici un rău din partea dregătorilor munteni, și au cerut-o regelui Ludovic suzeranul „voievodului transalpin" (actul e dat de Ludovic în „epoca de relații strînse (cu Țara Romînească) și anume în anul 1358").

[2] E. Lăzărescu, *op. cit.*, și teza sa de doctorat rămasă inedită.

[3] *Istoria c merțului*, Cap. I, p. 38.

[4] În vol. III, p. 161.

[5] Pentru asemenea acte emanate de la domn dar întocmite de cancelaria oficială maghiară cf. Zimmermann Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, p. 334.

[6] *Hurm.*, I, 2, p. 144 și *Hurm.*, XV, p. 172.

[7] *Ibidem*, p. 1: ... „cum excellentissimus princeps dominus Ludovicus, inclitus rex Hungarie, naturalis dominus noster graciosus, magistrum Demetrium dictum Lepes, aule sue regie militem pro perpetue pacis vinculo inter nos parte ab una et universos cives et provinciales de Brasso, vicinos et amicos nostros Karissimos, parte ab altera, ordinando pariter et confirmando, ad nostram delegasset presenciam, per eundem districte nobis precipiendo ut eosdem Brassovienses in universis eorum libertatibus, per eos ab antiquis in terra nostra transalpina habitis, conservando confirmaremus, nos igitur *regiis semper cupientes nutibus obtemperare...*" etc.

www.dacoromanica.ro

vingătoare. Ni se spune [1] că în 1412 voievodul Stibor al Transilvaniei a dat el un privilegiu comercial braşovenilor, trimiţîndu-l doar ulterior domnului spre a emite acesta actul corespunzător. Dar în realitate lucrurile nu stau aşa. Ceea ce a făcut Stibor atunci a fost doar să dea o garanţie de autenticitate vechilor privilegii ale braşovenilor pe baza dovezilor existente, fără să introducă nimic nou [2]. Dar chiar dacă în adevăr actul lui Stibor ar avea sensul ce i s-a atribuit mai sus rămîne faptul de netăgăduit că cel în drept a da un atare privilegiu este tot domnul şi nimeni altul.

Alt argument [3], ce la prima vedere pare foarte întemeiat, este acesta că autorizaţia regelui Ludovic din 1358 a fost confirmată de regele Sigis-

[1] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 96. Cu un an înainte ca Mircea să fi dat cele două privilegii ale sale pentru braşoveni, Stibor voievodul Ardealului stabilise la 7 septembrie 1412 printr-un privilegiu al său în calitate de reprezentant al regelui suzeran tariful de vamă ce urmau a-l plăti negustorii ardeleni în Ţara Românească la oraş, pasuri şi la desfacerea mărfurilor. Privilegiile date de Mircea braşovenilor nu sînt decît o simplă parafrazare, adică reproducere cuvînt cu cuvînt al privilegiului voievodului Stibor. La 6 august, cu învoirea delegaţilor saşi sosiţi în ţară, Mircea promulgă la Cîmpulung privilegiul pentru braşoveni.

[2] Cf. Zimmermann Werner, *op. cit.*, III, p. 544—547, doc. 1692 din 7 februarie 1412. Stibor, voievodul Transilvaniei, împreună cu o comisie instituită de rege cercetează toate privilegiile de confirmare, dăruire sau răsplătire date de regele Ludovic, de fiica sa regina Maria şi de regele Sigismund, înfăţişate în original, adeverind clauzele cuprinse în ele, şi nu numai cele privitoare la vămi, dar şi cele relative la judecăţi, amenzi, procedură penală etc. În adevăr braşovenii îi înfăţişează „literas quasdam antiquas et vetustas privilegiales iuria, laudabiles libertates ab antiquo consuetas tentas as usitatas suis ab antiquis et vetustis privilegiis quasdam libertates sive tributorum articulos distinctim eximentes fide dignis personis ac providis viris testimonio fideli approbantes humili cum instantia ac devote nostris coram assessoribus supplicarunt praesentantes, quatenus antiquas litteras, Iura, laudabiles libertates at antiquo usitatas tentas et consuetas, datas necnon concessas una cum tributorum articulis modo ordinato inferius nostris in litteris insertis confirmare dignaremur...". Urmează tariful vămii pentru anumite articole cu adaosul : „et sic de singulis", apoi taxa de trecere pentru un om pe jos, de asemenea pentru un cal, pentru ca imediat după aceea, fără nici o transiţie, să se treacă de la plata taxelor şi livrărilor în natură etc. la prescripţii judecătoreşti, clauze pentru stabiliri de amenzi etc. „Idem de homine pedestri unum ban de uno equo solo unum cum medio ducato. Ceterum incusatus de homicidio furto et simili expurgabit se cum viginti quinque viris. Item si actor non recipit iuramenta iudex recipit birsagium... Item autem proscriptionem hominis iudex nihil habet recipi... Item quicumque acaptaverat res minus iusta... etc... Item si iudex regius captaverit hominem..." etc.... Pe toate acestea le confirmă voievodul Transilvaniei cu pecetea mare atîrnată, adică *atît clauzele privind tariful anumitor taxe vamale, cît şi cele privind judecăţile şi procedura penală*. Faptul acesta nu îngăduie interpretarea ce i s-a dat acelui act al lui Stibor. Voievodul Transilvaniei nu stabileşte *„printr-un privilegiu al său în calitate de reprezentant al regelui suzeran tariful de vamă ce urmau a-l plăti negustorii ardeleni în Ţara Românească..."* etc., ci pur şi simplu atestă valabilitatea actelor vechi ce i s-au înfăţişat spre cercetare, întărind clauzele ce le cuprind prin punerea peceţei mari atîrnate. Pentru a înţelege mai bine antecedentele acestei măsuri trebuie ţinut seama de reglementarea lui Stibor din 21 iulie 1412 privind taxele comerţului spre Moldova, provocate de sporirile abuzive ale taxelor vamale din partea unor elemente ca acel Procopie ce s-a făcut stăpîn pe ţinutul Rodnei din slăbiciunea şi toleranţa lui Sigismund. Lucrul reiese clar din document (*Hurm.*, XV, p. 7 8) „La Bistriţa i s-au plîns judele Andrei şi juratul G. Rot că taxele celor din Rodna ce vin şi pleacă cu negoţul în Moldova au fost nedrept sporite din vremea lui Procopie, şi acum se percep sporite spre paguba oraşului, districtului şi negustorilor care au încetat să mai vină şi astfel e sărăcit oraşul precum şi toată provincia". Voievodul Stibor ordonă aşadar revenirea la vechile taxe pe care le înşiră în act. Deci se vede că drept urmare a acelei limpeziri pentru taxele comerţului spre Moldova s-a purces apoi la cercetarea şi confirmarea celor pentru comerţul cu Ţara Românească cu prilejul recunoaşterii şi confirmării vechilor privilegii date de Ludovic, Maria şi Sigismund.

[3] Cf. supra p. 338, n. 1.

www.dacoromanica.ro

mund la Brașov în 1395 — aproape concomitent cu încheierea acelui vestit tratat de alianță cu domnul romîn Mircea ce se afla chiar atunci la Brașov. Dar confirmarea aceasta capătă un sens cu totul schimbat dacă ne dăm seama că ea nu este un act izolat avînd de scop anume această întărire, ci *o repetare mecanică* și automată a *întăririi tuturor privilegiilor brașovenilor* supuse regelui spre reconfirmare *laolaltă în cursul aceleiași zile*[1].

Dovada că această confirmare nu anula nicidecum cuprinsul privilegiului din 1368 (care nu a fost, e drept, confirmat atunci de rege, căci nici nu ar fi avut vreo cădere să confirme un act emanat de la domnul Țării Romînești) constă în faptul că în privilegiul dat mai tîrziu de Mircea (în 1413) se ia ca punct de plecare, nu actul lui Ludovic din 1358, ci situația arătată în privilegiul din 1368. De asemenea, nu se poate afirma nici că actul din 1358 ar fi fixat un drum obligatoriu pentru negustorii brașoveni, căci el se rezumă în a determina acea fîșie de pămînt pe care să poată trece negustorii brașoveni fără plată.

În realitate actul lui Ludovic nici nu este un privilegiu comercial în sensul adevărat al cuvîntului, ci mai degrabă o încercare de afirmare a unui drept al său asupra acelei fîșii de pămînt dintre rîurile Ialomița și Buzău, urmate de o amenințare la cine ar îndrăzni să calce această poruncă regească. De ce natură putea fi acest drept? E foarte probabil că pretenția aceasta decurgea din ficțiunea perimată a episcopiei Milcoviei. Afirmația în forma aceasta în 1358 a acestui pretins drept *nu face decît să confirme că la această dată stăpînirea efectivă a acestui pămînt nu aparținea regelui.* Căci altfel în locul acelei amenințări la adresa celor ce ar călca această poruncă *s-ar fi aflat o recomandare a regelui către acel dregător regesc în jurisdicția căruia s-ar fi aflat pămîntul respectiv.* În toate cazurile unor asemenea dări de privilegii comerciale se însoțește acel privilegiu de o poruncă circulară îndreptată tuturor dregătorilor regești de a respecta acele dispoziții. Dar în cazul actului din 1358 o asemenea circulară lipsește cu desăvîrșire. Iar dacă ar fi să admitem ca bază a acestei porunci dreptul de suzeranitate, ar trebui ca porunca dată brașovenilor să i se adreseze totuși domnului în mod expres, în loc să fulgere amenințările acelea neprecise ce în actul amintit par cu totul lipsite de obiect. Așa cum a fost dat actul ne putem întreba care a putut fi rostul

---

[1] Dăm lista confirmărilor date brașovenilor în acea zi de 7 martie 1395. cf. Zimmermann Werner, *op. cit.*, III, p. 125 și urm.:

Doc. 1340 întărește pentru Brașov actul lui Ludovic din 1358 (la *Hurm.*, I 2, p. 373)
„ 1341 „ „ „ „ lui Ludovic din 1369 privind comerțul cu negustorii străini de postav (la *Hurm.*, I 2, p. 371)
„ 1342 „ „ „ „ din 1370 despre jurisdicția în legătură cu sancționarea folosirii unor măsuri și greutăți false și în general privind pricini în legătură cu mărfurile negustorilor
„ 1343 „ „ „ „ din 1370 privind comerțul liber cu Zara
„ 1344 „ „ „ „ din 1374, privind comerțul cu ceară (la *Hurm.*, I 2, p. 370)
„ 1345 „ „ districtul Brașov, actul lui Ludovic din 1377 alipind districtului un număr de comunități săsești etc. fără a mai pomeni de întărirea privind folosirea apelor, pădurilor etc. ca în actul lui Ludovic (la *Hurm.*, I 2, p. 372).

www.dacoromanica.ro

real al unui asemenea privilegiu fără nici o posibilitate concretă de a garanta beneficiarilor o scutire cît de cît efectivă? Credem că el nu se poate explica decît printr-un conflict foarte acut cu domnul Țării Romînești. Numai într-o asemenea eventualitate de rupere a raporturilor directe[1] dintre părți ne putem lămuri actul din 1358. În felul acesta ne explicăm și formularea ambiguă din diploma din august 1359 în care e menționat domnul Țării Romînești fără arătarea vreunei calități de vasal, dar totodată fără vreo caracterizare de infidelitate. Dacă ținem seama și de indiciile de slăbire a încordării din decembrie 1359 — ianuarie 1360 sîntem ispitiți să credem că după o ruptură în 1358 (sau și mai înainte) se ajunge prin 1359 la oareșicare îmbunătățire sau speranță de îmbunătățire care merge accentuîndu-se la începutul anului 1360.

ÎMPREJURĂRILE ÎN CARE A FOST DAT PRIVILEGIUL COMERCIAL AL LUI VLAICU

Numai ținînd seama de actul din 1358 al regelui putem înțelege rostul privilegiului comercial dat de Vlaicu în ianuarie 1368. Împrejurările în care fost dat privilegiul pot fi reconstituite urmărind seria documentelor privind Transilvania. Un document din 15 decembrie 1367 e deosebit de sugestiv. În el regele adresează un apel hotărît nobililor din Transilvania de a se pregăti de oaste, vestindu-le venirea sa apropiată în mijlocul lor în Transilvania. Termenii folosiți sînt destul de neobișnuiți. „Căci voi știți și obștea voastră poate fi încredințată fără umbră de îndoială (*evidenter*) că *pînă acuma am împlinit toată voia și placul* vostru și vom mai face aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu (*domini duce*")[2]. Cei ce nu ar răspunde la chemare sînt amenințați cu mînia regească. Este cumva o contrazicere între acest apel fără replică din decembrie 1367 și scutirea de a merge fără voie (*invitus*) la oaste acordată de rege nobililor Transilvaniei în iunie 1366 cu singura excepție a expedițiilor pornite împotriva necredincioșilor săi[3] în „acele părți"? De fapt declarația regelui din decembrie luminează privilegiul amintit dat de el nobilimii Transilvaniei în 28 iunie 1366. În același sens pledează și porunca regelui din 12.III.1367 de a se respecta întru totul privilegiile nobilimii transilvănene. Contra cui ar fi putut porni regele în luna decembrie, venind însuși în Transilvania, dacă

[1] Oare trebuie pusă în legătură cu această situație apariția neîndestul de controlată în aprilie 1359 a unui nou ban de Severin — Dionisie Lackfy — mare comis al regelui din 1343 pînă în 1359? În tabelul din *Istoria Ungariei* a lui Homan și Szegfü acest nou ban de Severin este așezat greșit în anii 1355—56. Noi aflăm elemente mai precise în colecția lui Smiciklas, în care îl întîlnim pe acest ban Dionisie pe lista marilor dregători ai regatului în două rînduri, anume la 13 și la 20 aprilie 1359. Dar se naște o îndoială serioasă din faptul că el nu apare în diploma de o autenticitate necontestată, a regelui Ludovic, dată la 25 aprilie 1359 pentru Abația Cîrța (Zimmermann, *op. cit.*, p. 162—163, doc. 748 din 25.IV.1359, cf. și p. 158—160, doc. 745 din 27.III.1359. O cercetare atentă a originalelor ar permite fie o rectificare a datei, fie o concluzie hotărîtă asupra gradului lor de autenticitate. Apariția aceasta efemeră, dacă se confirmă, nu implică o schimbare în starea de fapt a Severinului, ci un program de recuperare din partea regelui și denunțarea măcar vremelnică a compromisului din 1355.

[2] *Hurm.*, I 2, p. 139, doc. CI din 15 decembrie 1367.

[3] *Ibidem*, p. 120 122.

www.dacoromanica.ro

nu împotriva Ţării Romîneşti? Dacă punem în legătură apelul acesta cu darea privilegiului din 20 ianuarie 1368 în urma trimiterii unui sol special al regelui cu porunca acestuia şi cu textul gata redactat, pe care domnul avea doar să-l subscrie şi să-l pecetluiască în ianuarie 1368, şi dacă vom observa că după aceea nu se mai pomeneşte nimic despre o expediţie militară a nobilimii Transilvaniei vom lumina mai bine spiritul în care trebuie înţeles acel privilegiu. Mai întîi, o observaţie se impune: privilegiul a fost dat sub presiune, în urma, probabil, a unei somaţii ultimative. În spiritul acesta trebuie cercetate clauzele sale şi nu în urmărirea cine ştie căror avantaje dobîndite de pe urma sa de Ţara Romînească.

De la început sîntem izbiţi de excepţia de care se bucură negustorii braşoveni în negoţul lor de *tranzit pe drumul Brăilei*. Într-adevăr, spre deosebire de regula generală prevăzînd darea tricesimei de fiecare intrare sau reîntoarcere în ţară — potrivit căreia braşovenii ce treceau cu mărfurile lor peste hotare aveau a plăti o primă dată, la intrarea în Ţara Romînească tricesima, la Cîmpulung şi a doua oară la Dunăre, la înapoierea lor în Ţara Romînească — negustorii braşoveni ce treceau în părţile străine *prin Brăila nu plăteau nimic la intrarea lor în ţară*, urmînd să dea *o singură tricesimă la întoarcerea lor* şi anume la Cîmpulung, după care îşi puteau urma drumul neturburaţi pînă la ei acasă, la Braşov. A explica această favoare printr-o solicitudine pentru ridicarea Brăilei, care ar fi fost în situaţia unui fel de porto franc, este a nu ţine seama de tot complexul de împrejurări care au stat la baza dării acestui privilegiu. Dimpotrivă, totul se luminează dacă înţelegem că darea privilegiului acesta era absolut necesară pentru lichidarea complicaţiilor stîrnite de actul regelui din 1358. Odată ce exista un regim special pe acea fişie de teritoriu corespunzînd cu drumul Brăilei, el trebuia pus de acord cu noile raporturi dintre Ţara Romînească şi coroana Ungariei. Nu putem şti care a fost efectul concret al actului regelui la darea lui în 1358, avînd în vedere fricţiunile ce le-am putut surprinde pînă prin 1360. Din pomenirea în chemarea la oaste [1] contra lui Vlaicu din ianuarie 1365 a faptului că părintele acestuia se lăsase de credinţa sa faţă de coroana Ungariei în ultimii săi ani, şi a fost urmat pe această cale şi de Vlaicu, reiese că în tot acest timp nu s-a ţinut seama de porunca regelui din 1358. Raporturile nu se reiau între Ţara Romînească şi regele Ungariei decît după noul compromis ce-l aflăm indicat doar în octombrie 1366, cînd domnul este caracterizat de rege drept „voievodul nostru transalpin". Este de la sine înţeles că reluarea raporturilor, în sensul unei vasalităţi înţelese de fiecare din părţi în felul său, avea să pună în discuţie cît de curînd situaţia ambiguă creată de porunca regelui din 1358. Credem că fricţiunile ce au rezultat din neţinerea în seamă a poruncii amintite au culminat în criza din decembrie 1367, ce s-a rezolvat prin darea privilegiului din ianuarie 1368. Dar criza, datorită unui complex de cauze, deşi oprită vremelnic în ianuarie, a ajuns totuşi la o ruptură în toamna aceluiaşi an, cînd s-a produs şi acel cunoscut conflict armat ce s-a tradus prin dezastrul armatei voievodului Transilvaniei la cetatea Dîmboviţa şi eşecul personal al regelui la Dunăre în dreptul cetăţii Severinului.

[1] *Hurm.*, I 2, p. 92—93.

www.dacoromanica.ro

Aşadar, privilegiul din 1368 este consecinţa firească a actului din 1358. Concluzia aceasta e confirmată şi de observaţiile următoare. Ţara Romînească avea relaţii comerciale nu numai cu Braşovul, dar mai ales cu Sibiul. Drumul Oltului ce ducea la centrul comercial al Vidinului era cel puţin tot atît de însemnat ca drumul Brăilei. Şi totuşi, atunci cînd Vlaicu dă în ianuarie 1368 vestitul său privilegiu pentru braşoveni, el nu dă nici un fel de act similar pentru sibieni. Argumentarea curentă, cum că acele acte ar fi dispărut, întrucît o parte a arhivelor sibiene s-au pierdut, nu este valabilă. Căci au rămas o serie de acte şi privilegii comerciale date de rege negustorilor din Sibiu pentru vremea aceasta. De ce ar fi dispărut tocmai privilegiile sau actele date de Vlaicu? Trebuie ţinut seamă şi de faptul următor. Legăturile comerciale atît ale Sibiului, cît şi ale Braşovului cu Ţara Romînească sînt mult mai vechi ca data de 1358, cînd a dat regele porunca sa de liberă trecere pe fîşia amintită. Şi totuşi nu există nici un act dat în această privinţă pînă la actul lui Ludovic din 1358. Înseamnă deci că legăturile oraşelor săseşti cu Ţara Romînească îşi urmau cursul lor obişnuit în virtutea unor înţelegeri directe cu domnul Ţării Romîneşti, fără emiterea unor pergamente a căror utilitate nu se vădise pînă atunci. Abia după gestul regelui din 1358 a fost nevoie de o reglementare a acestor legături şi anume *numai pentru Braşov* şi *numai pentru drumul Brăilei* (şi poate pentru scutirea de vamă de la Slatina, în legătură desigur cu recunoaşterea oficială a stăpînirii Severinului de către domnii romîni). Toate celelalte clauze ale privilegiului menţin foarte probabil regimul existent pînă atunci. Singura schimbare e aceea privind plata unei singure tricesime pe această cale a braşovenilor. S-a recurs deci odată mai mult la un compromis. În loc de o scutire totală ca în actul din 1358 sau de plată a două tricesime ca în toate celelalte cazuri, s-a împărţit plata litigioasă pe din două, soluţie practicată constant de regele Ludovic de cîte ori întîlnea un obstacol de neînlăturat în calea sa.

К ИЗУЧЕНИЮ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ВАЛАХИЕЙ И АНЖУЙСКОЙ ВЕНГРИЕЙ

РЕЗЮМЕ

Разрешение вопроса о фактическом владении Северином в анжуйский период, в связи с вопросом о сюзеренитете венгерских королей, требует предварительного уточнения географических границ, соответствовавших этому названию, которое обозначало в то время крепость Северин с прилегающей к ней территорией, расположенную на западе Олтении. Что касается остальной части бывшего Северинского банства, находившейся в Караше, то до 1322 года не может быть речи о реальном господстве здесь венгерских королей, поскольку до тех пор сама крепость Мехадия была управляема одним восставшим князем.

Анализ того факта, что в 1323 году в списке высших сановников появилось дополнительное звание „правителя Мехадии" наряду с главным званием „великий стольник", носимым Дионисием Сеч (кратковременным правителем Северина во время

www.dacoromanica.ro

кампании Карла Роберта в 1330 году), звание, заменившего звание Северинского бана, постоянно фигурировавшее в официальных списках крупного сановничества во времена последних Арпадов, а с другой стороны, более точная датировка передачи крепости Мехадии королю объясняют необходимость и смысл компромисса 1324 года, когда Басараб продолжал править по-прежнему в Северине, но уже в качестве вассала венгерского короля.

Исследование документальных упоминаний о Северинских банах до 1350 года а именно наличие или отсутствие их имен в списке высших королевских сановников — поскольку только это отражало реальное положение вещей — позволяет сделать вывод, что после кампании 1330 года Басараб продолжал править Северином за исключением кратковременного перерыва, когда Северин (вероятнее всего, только крепость) в мае — июне 1335 года подпал под владычество Венгрии, по-видимому, в результате предательства.

Анализ внешнего положения феодального венгерского королевства и более точная датировка первой миссии епископа Думитру к Басарабу (осенью 1345 года), учитывая и ухудшение отношений с папским двором, позволяет установить период компромисса в отношениях с Валахией, длившийся до окончания итальянской кампании в 1350 году, а также и период некоторого напряжения, длившийся до заключения соглашения в 1355 году, когда, как и в 1324 году, появляется формула „*Vaivoda noster transalpinus*". Критический анализ так называемого „признания" вассальной зависимости Николаем Александру в 1343 году в Брашове, о котором сообщается в придворной хронике Людовика, относящейся к более позднему времени и перепутавшей все даты и события, связанные с этим фиктивным актом, опровергает ошибочное мнение, проникшее и в румынскую историографию, где оно подверглось самым различным толкованиям. На основании некоторых очень странных моментов — с одной стороны, наименование румынского господаря только лишь как *voyvoda transalpinus* без прилагательного „noster", указывающего на вассальную зависимость, в королевской грамоте от августа 1359 года, адресованной боярам, бежавшим за несколько лет до этого из Валахии (причем их верноподанические чувства к королю чрезмерно преувеличены), грамоте, противопоставлявшейся отказу румынского господаря от вассальной зависимости, а с другой стороны, королевский указ Людовика в 1358 году о свободном проезде брашовских купцов по территории между Праховой и Бузэу, в котором не упоминается ни румынский господарь, ни какой-либо высший сановник венгерского короля — можно определить период кризиса в отношениях между королем и его вассалом в 1355 году. Об этом свидетельствуют казни и конфискация имущества у некоторых румынских князей из Хацега, произведенные трансильванским князем Андреем Лакфи.

Это новое истолкование события в 1358 году влечет за собой обсуждение более старого толкования, согласно которому мы имеем здесь дело с актом сюзеранитета. В последней части работы автор обсуждает этот вопрос, противопоставляя этому акту мнимого сюзеренитета образец настоящей процедуры при подобных обстоятельствах путем дарования брашовцам коммерческих привилегий со стороны господаря якобы по приказу короля (1368 год). Изложение обстоятельств, при которых все это произошло, изменяет и смысл, до сих пор приписывавшийся данному акту, поскольку он фактически явился компромиссным выходом из положения, созданного в результате одностороннего акта 1358 года.

Таким образом, исследование вопроса о правлении в Северине и о торговом брэильском пути в связи с осуществлением анжуйского сюзеренитета приводит к

www.dacoromanica.ro

следующим выводам: Бассараб, правивший Северином еще до 1324 года, продолжал управлять им и дальше, однако на этот раз, до кампании 1330 года, управляя им как фиктивным феодом; после кратковременной оккупации в 1330 году Басараб правит, свободный от какой-либо вассальной зависимости; подобное положение продолжает сохраняться, как об этом свидетельствуют и события в мае —июне 1335 года, и после первой миссии епископа Думитру, которая привела к установлению определенного статус-кво без каких-либо вассальных связей. Опасность снова подпасть под вассальную зависимость возникает лишь в 1355 году, а также и в 1358 и 1359 гг. Возвание Людовика в 1364 году, направленное против Влайку, служит доказательством, что уже в последние годы предшествующего господарства не могло быть никакой ре'и о вассальной зависимости.

В работе автор уточняет и некоторые другие моменты, как например так называемое „предательство" Басараба в 1330 году или его якобы колеблющаяся политика: то он заключал соглашение с татарским ханством, то с венгерским королевством и т.д.

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DES RAPPORTS ENTRE LA VALACHIE ET LA HONGRIE DURANT LA PÉRIODE ANGEVINE

RÉSUMÉ

On ne saurait aborder le problème de savoir au pouvoir de qui se trouvait le Banat de Severin durant la période angevine, et quel fut le caractère de la suzeraineté hongroise de ce moment, sans préciser au préalable la valeur géographique qu'il faut donner à ce nom, désignant ici uniquement la partie orientale de l'ancien Banat du Severin (le château fort de Severin avec son territoire correspondant à l'extrémité ouest de l'Olténie ou Petite Valachie). Quant au restant du territoire de l'ancien Banat de Severin qui s'étendait au delà des montagnes dans la région du Caraş, il ne peut y être question jusqu'en 1322 d'une domination effective de l'autorité royale puisque jusqu'à cette date le château royal de Mehadia, lui-même, était au pouvoir d'un noble rebelle.

L'analyse du sens à donner à l'apparition en 1323 sur la liste des grands dignitaires de la couronne de la qualité subsidiaire de châtelain de Mehadia, accompagnant celle principale de grand Sénéchal (*stolnic*) portée par Denis Szecs (futur ban éphémère de Severin durant la campagne de Charles Robert en 1330), qualité ayant pour rôle de remplacer et d'annoncer celle du Ban de Severin figurant immanquablement sur la liste solennelle des grands dignitaires des derniers arpadiens et la détermination plus précise du moment de la reddition du château de Mehadia aux mains du roi, expliquent la nécessité et le sens du compromis de 1324 par lequel Basarab maintenait la possession de Severin, mais comme vassal du roi de Hongrie.

On peut toutefois établir une distinction qualitative entre les mentions documentaires des bans de Severin jusqu'en 1350, selon que celles-ci paraissent ou non sur la liste solennelle des grands dignitaires de la couronne dans la formule finale des diplômes royaux. Seules ces mentions correspondent à une réalité concrète jusqu'en 1350 quant cette distinction prend fin. Or la comparaison de ces deux sortes de mentions autorise à conclure que le banat de Severin continue d'être au pouvoir de Basarab aussi après la campagne de 1330, avec une seule interruption tout

www.dacoromanica.ro

à fait passagère des mois de mai-juin 1335 quand le banat de Severin (fort probablement seul le *château* de Severin) tomba aux mains du roi, peut-être par le fait d'une trahison.

L'analyse des circonstances de politique extérieure de la Hongrie et la détermination plus précise de la date de la première mission de l'évêque Démètre dépêché vers Basarab (durant l'automne de l'année 1345), tout compte tenu aussi de la tension accrue des relations avec la cour papale, fournissent des éléments permettant de distinguer une période de compromis dans les rapports avec la Valachie, jusqu'à la liquidation de la campagne italienne en 1350, suivie d'une période de rapports plus ou moins tendus jusqu'à l'accord de 1355, quand de même qu'en 1324 paraît la formule : „Vaivoda noster transalpinus". L'examen critique du soi-disant hommage personnel du prince Nicolas Alexandre en 1343 à Brasov sur la foi d'une mention de la chronique officielle du roi Louis de beaucoup postérieure à cette année et qui d'ailleurs embrouille toutes les dates et les circonstances liées à ce moment fictif, réussit à écarter une opinion erronnée qui a pénétré aussi dans l'historiographie roumaine, où elle a donné lieu à des commentaires variés. Grâce à la confrontation d'éléments demeurés inexpliqués comme par exemple la mention en 1359 du prince de Valachie simplement comme "voyvoda transalpinus" sans l'adjonction du possessif „noster" qui constitue en quelque sorte le sceau de la vassalité, dans un diplôme royal octroyé à des boïars valaques réfugiés quelques années auparavant auprès du roi, qui vante leur fidélité, affirmée naguère en dépit de mille dangers, l'opposant en quelque sorte au refus de vassalité du voévode transalpin, et par ailleurs l'étrange rédaction de l'ordre royal donné directement par le roi Louis en 1358 pour garantir le libre passage des négociants de Brasov sur le territoire compris entre les rivières de Prahova et Buzau, sans la moindre mention du prince de Valachie, mais ni d'aucun officier de la couronne, on peut déterminer une période de crise dans les relations entre le roi et son vassal de l'année 1355. Cette tension est attestée par les exécutions suivies de confiscation des biens de plusieurs cnèzes roumains du Hatzeg, ordonnées vers ce moment par le Voévode de Transylvanie André Lackfy.

Cette interprétation nouvelle donnée à l'acte de 1358 remet nécessairement en discussion les arguments de l'interprétation antérieure selon laquelle celui-ci constituerait un acte de suzeraineté. A cet acte de pseudo-suzeraineté on oppose l'exemple d'un acte de véritable suzeraineté représenté par le privilège commercial accordé aux citoyens de Brasov en janvier 1368, à l'injonction du roi mais par un diplôme émané du voévode transalpin. L'évocation des circonstances dans lesquelles fut arraché cet acte modifie radicalement le sens qu'on lui a attribué jusqu'à présent, puisqu'il ne fut en somme qu'une solution de compromis amenée par la situation créée par l'acte unilatéral de 1358. Ainsi donc l'examen du problème abordé ici mène aux conclusion suivantes. La possession de Severin dont Basarab jouissait dès avant l'année 1324, lui demeura aussi après cette date mais à titre de fief fictif jusqu'à la campagne de 1330. A la conclusion de celle-ci le voévode en était de nouveau le maître absolu, délié de toute obligation de vassalité. L'épisode sans lendemain de mai-juin 1335 constitué par la brève réapparition du ban de Severin hongrois en est la preuve. La situation ne change guère à la suite de la première mission de l'évêque Démètre qui dut aboutir à la reconnaissance du statu-quo sans nul lien de vassalité. Ce lien ne s'affirme qu'en 1355, pour subir presque aussitôt de fortes secousses (1358, 1359). La proclamation du roi contre le nouveau voévode Vlaicou en janvier 1364 démontre clairement que déjà depuis les dernières années du voévode Nicolas Alexandre, il n'avait plus été question de vassalité.

Au cours de l'ouvrage on rencontre aussi d'autres mises au point, par exemple celle ayant trait à la soi-disant trahison de Basarab en 1330 ou à sa prétendue politique de bascule entre les Tatares et les Magyars, etc.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

NOTE ŞI COMUNICĂRI

DIN ISTORIA PRESEI MUNCITOREŞTI „ROMÎNIA MUNCITOARE"

SERIA I — 1902

DE

I. FELEA

La 1 ianuarie 1902 cercul „Romînia muncitoare" din Bucureşti a editat un ziar intitulat „Romînia muncitoare". Ziarul a apărut de la 1 ianuarie pînă la 9 iunie 1902, în total 23 de numere.

În jurul noii publicaţii s-au concentrat elementele înaintate rămase devotate socialismului după trădarea „generoşilor". Este vorba de grupul de militanţi hotărîţi a nu înclina steagul roşu al muncitorimii revoluţionare, grup care avea în frunte pe Alecu Constantinescu, Ion C. Frimu, Alex. Ionescu, poetul Th. D. Neculuţă, studentul Iosif Nădejde (I. N. Armaşu) şi alţii.

Care era scopul editării acestei noi publicaţii? În articolul *O ochire asupra vechei mişcări socialiste din Romînia*, Ion C. Frimu a prezentat astfel rostul apariţiei ziarului *Romînia muncitoare* din 1902 : „Mişcarea meseriaşilor, legea meseriilor, înfiinţarea corporaţiilor au impus cercului („Romînia muncitoare" — *n.n.*) să-şi spună şi el cuvîntul în public în chestiile la ordinea zilei — şi la 1 ianuarie 1902 face să apară ziarul «Romînia muncitoare »"[1]. Şi Alecu Constantinescu, în amintirile sale, spune că după un an de la mutarea sediului societăţii „Munca" în strada Vămii, la sfîrşitul anului 1901, s-a hotărît „apariţia unui ziar nou ca titlu şi ca conţinut". „Muncitorii ceferişti spune mai departe Alecu Constantinescu ne asigurau de tot concursul lor material şi moral. Astfel a apărut « Romînia muncitoare » al cărei titlu a fost propus de Zosîn* care ne ţinea

[1] *Calendarul muncii, 1916*, p. 44—49.

* Prezenţa lui Panait Zosin la întemeierea ziarului „Romînia muncitoare" din 1902 confirmă teza că Ioan Nădejde, văzînd atît la Zosin, cît şi la Moşoiu atitudini protestatare împotriva ideilor sale capitularde, i-a eliminat din partid, împingîndu-i în felul acesta în braţele anarhismului.

www.dacoromanica.ro

din cînd în cînd cîte o conferință cu caracter științific" [1]. Printre cei rămași devotați socialismului se aflau Valerian Prescurea, tîmplarii Mihai Cornea și Gh. Popescu, metalurgistul Haralamb Constantinescu, cizmarul poet Theodor D. Neculuță, Gh. Ionescu, bătrînul Bucur, care ducea flamura roșie la toate manifestațiile partidului, ziariștii Iosif Nădejde-Armașu, Const. Z. Buzdugan [2].

În legătură cu scopul apariției noii publicații muncitorești, în primul număr al „Romîniei muncitoare", la rubrica „informațiuni", s-a arătat că inițiativa editării noului organ s-a datorat „unui număr de muncitori", vechi membri ai partidului social-democrat, împreună cu cîțiva tineri. „Inițiatorii gazetei au fost călăuziți de dorul de a întemeia un ziar în care să se facă educațiunea clasei muncitoare și a apăra interesele ei ...". Și în editorialul primului număr intitulat *Nu moare* s-a reluat și s-a continuat ideea tratată de Al. Ionescu în articolul *Sîntem și rămînem* apărut în „Lumea nouă" din 8 martie 1899. În editorial s-a arătat din nou că atîta timp cît vor exista nedreptățiți și obijduiți, socialismul va trăi. „Cîtă vreme nu s-a stabilit acel « Eldorado al dreptății » e loc de mișcare socialistă".

Reiese, prin urmare, atît din amintirile lui I. C. Frimu și Alecu Constantinescu, cît și din cele arătate în primul număr al „Romîniei muncitoare", că elementele înaintate rămase devotate socialismului au editat în 1902 un organ de presă „Romînia muncitoare", pentru continuarea propagării ideilor socialiste în Romînia după trădarea „generoșilor". Că muncitorii au primit cu bucurie noul ziar, ne spune tot Alecu Constantinescu în amintirile sale : „Ziarul a fost bine primit de muncitorii rămași credincioși socialismului. *Istoria muncii* de Grigorian era citită cu deosebită plăcere de muncitori, care ne felicitau prin scrisori entuziaste și ne cereau studii despre marxism ..." [3].

La începutul apariției „Romîniei muncitoare" principala preocupare a redacției a fost necesitatea stabilirii și precizării punctului ei de vedere în legătură cu tactica mișcării muncitorești din Romînia. În urma trădării elementelor burghezo-liberale strecurate în conducerea partidului — grupul așa-zișilor generoși [4] —, elementele înaintate au pornit o acțiune hotărîtă pentru continuarea activității mișcării socialiste.

O preocupare centrală a redacției era înlăturarea a ceea ce constituia o piedică în dezvoltarea ulterioară a mișcării muncitorești.Ea a combătut cu energie argumentele lichidatoriste ale trădătorilor. Astfel Ioan Nădejde, într-un interviu acordat unui redactor al ziarului „Adevărul", nu numai că a considerat inutilă o mișcare socialistă în Romînia, dar regreta „pierderea celor douăzeci de ani" de la sfîrșitul veacului trecut pe cîmpul de luptă al socialismului. Reconsiderînd acea perioadă, ziarul „Romînia muncitoare" a arătat că anii aceia n-au fost pierduți ; dimpotrivă. În această direcție, articolul *Socialismul în Romînia* [5], iscălit P. (Panait Zosîn — *n.n.*),

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului (în continuare vom cita A.C.I.I P.), fond nr. 95, dosar 2, rol. III, fila 28.

[2] Barbu Lăzăreanu, *I. C. Frimu*, 1948, Ed. C.G.M., p. 86—87.

[3] A.C.I.I.P., fond nr. 95, dosar 2, vol. III, fila 28.

[4] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*. Editura politică, București, 1961, p. 426.

[5] „Romînia muncitoare", nr. 1 din 1 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

e concludent. Autorul a arătat că nu e adevărată afirmația lui Nădejde că cei douăzeci de ani de mișcare socialistă ar fi fost timp pierdut. „Acelor ani se datorește în primul rînd apariția «Contemporanului» care a viețuit aproape nouă ani (zece ani — *n.n.*) și în care... s-au făcut cunoscute doctrinele și teoriile social-științifice care frămîntau Occidentul". În același articol se mai pomenește de ziarele „Muncitorul" „Drepturile omului", „Munca", „Revista socială" care nu reprezentau o muncă inutilă, așa cum pretindea Ioan Nădejde.

Nu numai că plecarea „generoșilor" nu era justificată de „indiferența maselor". Dimpotrivă, momentul acela era prielnic unui nou avînt al mișcării muncitorești. Tocmai în momentul cînd muncitorimea ardea de dorința de a da o ripostă energică samavolniciilor polițienești, cînd țărănimea organizată în cluburile țărănești a ripostat cu demnitate și energie teroarei guvernamentale, cînd se închideau cluburile de la sate, se arestau și se schingiuiau țăranii conducători ai acelor cluburi, înscenîndu-li-se procese odioase — tocmai atunci Nădejde și ai săi au părăsit mișcarea. „Nu afirm anume conchidea autorul — , dar oricine are dreptul să creadă că din lașitate I. Nădejde s-a retras". Și ca să fixeze și mai pregnant actul lașității, autorul a arătat că elemente burghezo-liberale din conducerea P.S.D.M.R. țineau la clubul din București discursuri în care îndemnau să nu se facă „nici un fel de zarvă" în jurul închiderii a doi socialiști „pentru ca partidul liberal (!) să vadă cumințenia socialiștilor și să se îndure întru a nu supune osîndei pe socialiștii închiși"[1].

În legătură cu stabilirea noii tactici pe care trebuia s-o adopte mișcarea muncitorească după trădarea „generoșilor", elementele înaintate au criticat cu asprime faimoasa „cale legală" cu care Ioan Nădejde urmărea să frîneze avîntul revoluționar al maselor. Prin aceasta redacția „Romîniei muncitoare" nu a înțeles că nu trebuiau folosite mijloacele legale. Elementele înaintate nu erau însă de părerea elementelor burghezo-liberale că lupta parlamentară era singura cale de luptă. Ele considerau că trebuiau folosite alegerile pentru a demasca în fața maselor caracterul de clasă al legii electorale de atunci, cu votul cenzitar, care înlătura exprimarea liberă a voinței maselor populare, și să se ceară votul universal. „Foștii socialiști — spunea autorul articolului citat mai sus — au împins legalitarismul lor pînă acolo că au cedat tocmai dorinței stăpînitorilor de a nu mai exista ca atare". Împotriva tacticii capitularde a foștilor conducători burghezo-liberali, autorul articolului *Socialismul în Romînia* preconiza „tactica multilaterală, adică atacarea clasei adverse pe toate terenurile, căutînd îndeosebi a lumina poporul asupra propriilor lui interese". Vorbind de „tactica multilaterală", autorul se referea la necesitatea sprijinirii și conducerii grevelor muncitorești, la organizarea demonstrațiilor de stradă, la solidarizarea cu răscoalele țărănești, pe care Nădejde și ceilalți trădători le repudiau; autorul cerea, în același timp, să se folosească toate posibilitățile de organizare și de luptă.

[1] „Romînia muncitoare", nr. 2 din 1 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

Același autor s-a ocupat de „criza" mișcării muncitorești din Romînia și în articolul intitulat *Învățăminte din mișcarea muncitorească belgiană*[1]. În articol se arată că „nu din lipsă de mediu industrial" s-a declanșat „criza mișcării socialiste din Romînia". Atunci cînd „s-a început la noi mișcarea țărănească", în momentul dezlănțuirii terorii guvernamentale la sate, atunci ... „se arătară lașii și neîncrezătorii, atunci Nădejde găsi că nu-i loc de a mai agita cauza muncitoare". Concluzia autorului a fost că socialiștii trebuiau să se călăuzească de convingeri. El scria: „... să nu ne îngrozim că putem fi osîndiți, să nu se pară așa de mare păcat a călca, cînd împrejurările cer, peste ceea ce s-a consfințit în vederea ca burghezia să fie la larg, iar muncitorimea la strîmtoare". Prin urmare, un nou atac împotriva faimoasei „căi legale" care constituia un cult pentru „generoși". Autorul a mai tras și o altă concluzie valoroasă: „Trebuie să căutăm a deveni o putere, a ne organiza și a ne impune".

În acțiunea de demascare a „generoșilor" și de stabilire a unei noi tactici de luptă, Al. Ionescu, redactorul responsabil al „Romîniei muncitoare", a făcut un aspru și concludent rechizitoriu concepției acelora care au susținut inutilitatea unei mișcări socialiste muncitorești în Romînia.

Chiar din primul număr al „Romîniei muncitoare", seria 1902, Al. Ionescu a atacat frontal actul renegaților. Într-un articol intitulat *Descurajații*, el arăta că plecarea unor intelectuali burghezi din mișcarea muncitorească nu trebuia să descurajeze pe muncitori, deoarece „interesul unei mișcări serioase nu e idealizarea indivizilor, ci a ideilor". Al. Ionescu arăta că intelectualii burghezo-liberali care au plecat nu aparțineau clasei muncitoare. În tinerețe ei au venit în mișcare, dar nu s-au atașat cu trup și suflet intereselor clasei muncitoare, socialismului. Cum au început, însă, să se „maturizeze", adică pe măsură ce li se ofereau posturi grase în aparatul de stat burghez, cei mai mulți „generoși" părăseau pe muncitori, iar unii deveneau chiar uneltele de asuprire a muncitorilor și țăranilor. Articolul *Descurajații* arăta mai departe că „socialismul va trăi, va crește ..." „... Progresele organizației de azi dezvoltă socialismul menit să răpună actuala stare de lucruri". În continuare, Al. Ionescu chema pe muncitori la strîngerea forțelor ca să lupte „cu foc și entuziasm".

Ca răspuns la interviul apărut în două numere ale ziarului „Adevărul", în care Ioan Nădejde nu numai că renega trecutul său de socialist, dar socotea că „o reînviere a socialismului în Romînia e o curată utopie", Al. Ionescu a publicat în „Romînia muncitoare" cîteva articole sub titlul: *D-nul Ioan Nădejde și mișcarea socialistă* [2], în care, pornind de la interviul apărut în „Adevărul", arăta că Nădejde și-a renegat trecutul. El spunea că rar se va găsi un caz similar ca cineva „să dea cu piciorul în tot trecutul său". Combătînd afirmația lui Nădejede că în acea vreme socialismul în Romînia era imposibil datorită stării înapoiate, Al. Ionescu declara răspicat: „A pretinde să aștepți ca Romînia să ajungă din punct de vedere economic la gradul de dezvoltare al Angliei, Franței sau Germaniei și

[1] „Romînia muncitoare", nr. 14 din 7 aprilie 1902.
[2] Primul articol a apărut în „Romînia muncitoare", nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

apoi să începi mișcarea socialistă, îmi pare un fel de sofisticărie teoretică pe care numai oamenii obosiți o pot invoca, pentru a-și masca inacțiunea lor". Și concluzia la acest atac: „... d. Ioan Nădejde a intrat teoretician socialist... la burghezie, cu misiunea de a combate mișcarea socialistă!... Rolul e cam ingrat!" [1].

Într-un alt articol [2], Al. Ionescu vorbește despre „rețetele" lui Nădejde în rezolvarea problemei muncitorești: „D. Nădejde are mai întîi o primă rețetă, așa-zisă rețetă a lui Kautsky. Ascultați-o: « muncitorii în politică să fie *coada* partidului liberal »".

Pe vremea aceea Karl Kautsky nu renegase încă fățiș principiile marxiste. În concepția sa ideologică existau însă germenii acestei renegări. Deși atunci cînd și-a manifestat unele păreri subiective cu privire la realitatea din țara noastră, Kautsky se bucura de autoritate în Internaționala a II-a, Al. Ionescu și-a exprimat deschis îndoiala asupra temeiniciei și justeței lor. La invocarea autorității lui Kautsky, Al. Ionescu ripostă cu hotărîre: „Dar se poate ca Kautsky să nu fi înțeles, să nu cunoască îndeajuns țara noastră". Apoi, cu sarcasm: „Parcă nu sînt mulți învățați care cred că... Romînia e în Africa?".

Împotriva faimoasei „căi legale" s-a ridicat și autorul articolului *Socialiștii, liberali inconștienți?* [3]. Răspunzînd lui Ioan Nădejde care afirmase în interviul acordat ziarului „Adevărul" că socialiștii romîni, prin programul lor, făceau liberalism fără să-și dea seama, autorul, iscălit *Quand-même*, a arătat că socialiștii romîni, ca și socialiștii germani, francezi, austriaci etc. aveau un program „după modelul programului german de la Erfurt", care, deși era superior programului de la Gotha, a fost și el criticat de Fr. Engels [4]. Programul socialiștilor romîni avea două părți, una teoretică și una practică. Programul practic avea ca scop ridicarea nivelului material și moral al muncitorimii, pentru „a pregăti omenirea" în vederea unei fundamentale schimbări, cum ar fi „socializarea instrumentelor de muncă și organizarea socială a producțiunii". Lupta pentru reforme democratice avea ca scop întărirea poporului „în vederea luptei definitive".

Concluzia autorului articolului sus-citat era: Nădejde nu are dreptate cînd spune că „nu e loc de socialism la noi." Socialism a fost, a făcut mult, ar fi putut să facă și mai mult dacă elementele burghezo-liberale în frunte cu Ioan Nădejde nu ar fi subminat mișcarea socialistă aflată în plină dezvoltare.

În problema tacticii ce trebuia urmată a fost solicitat să-și spună părerea și Const. Dobrogeanu-Gherea. Și Gherea a răspuns prin articolul *Socialismul își are oare rațiunea?...* [5]. El nu a răspuns, însă, în mod clar

---

[1] „Romînia muncitoare", nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

[2] *Ibidem*, nr. 3 din 20 ianuarie 1902.

[3] *Ibidem*, nr. 6 din 10 februarie 1902.

[4] *Programul de la Erfurt* al social-democrației germane a fost adoptat în octombrie 1891, la Congresul de la Erfurt, în locul programului de la Gotha din 1875. Greșelile programului de la Erfurt au fost criticate de Fr. Engels în lucrarea *Cu privire la critica proiectului de program social-democrat din 1891* (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, Adnotări, p. 507).

[5] „Romînia muncitoare", nr. 2, din 13 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

la întrebarea pusă. Gherea s-a mărginit mai mult în a arăta că tactica trebuie să fie una într-o țară înaintată și alta într-una înapoiată. Un om care e călăuzit de concepția socialistă — scria Gherea — rămîne socialist, indiferent în ce țară trăiește, capitalistă înaintată sau înapoiată. Deosebirea începe la tactică. Una este tactica social-democrației germane și alta este tactica care trebuia folosită într-o țară înapoiată, cum era de pildă Bulgaria. Gherea nu arăta în acel articol ce tactică trebuia adoptată în Romînia. Cînd și-a spus părerea în paginile „Romîniei muncitoare", Gherea urmărea de fapt să arate că era de acord cu Nădejde că la noi, „țară înapoiată", nu era loc pentru „tactica germană", adică nu era loc pentru politica militantă de clasă. Mișcarea socialistă din Romînia trebuia, după părerea lui Gherea, să se mărginească numai la educație... etc. Gherea urmărea ca elementele înaintate să fie împiedecate de a adopta tactica revoluționară din alte țări, în special tactica proletariatului rus. Tactica mișcării revoluționare era, însă, potrivită pentru țara noastră — se spunea în „Romînia muncitoare" — pentru că în Romînia, unde legile erau călcate în picioare, a preconiza „tactica legală", adică „să depinzi de fapt de interesele și capriciile organului executiv, e o absurditate" [1].

O dovadă în plus că redacția nu era de acord cu părerea lui Gherea asupra tacticii care trebuia urmată, este și informația din primul număr al „Romîniei muncitoare", în care s-a dezmințit afirmația gazetei burgheze „Patriotul" că ziarul ar fi aparținut lui Gherea. Nu numai că „Romînia muncitoare" nu aparținea lui Gherea, dar el — se spune în acea informație — nu face parte „nici din redacție nici din comitetul de redacție...". În numărul 2, redacția a revenit asupra acestei chestiuni, de astădată în pagina 1, printr-o declarație categorică: „Întreaga participare a d-lui Dobrogeanu-Gherea la această gazetă se rezumă în faptul că i-am cerut opiniunea într-o anumită chestiune (cu privire la socialismul în Romînia *n.n.*) și d-sa a avut bunăvoința să ne-o dea prin articolul publicat în numărul nostru trecut" [2].

În cele 23 de numere ale „Romîniei muncitoare" din 1902 există o serie de mărturii în legătură cu faptul că elementele înaintate își îndreptau privirile către mișcarea revoluționară a proletariatului european și, în special, către cea din Rusia. Răspunzînd lui Ioan Nădejde care, în „Adevărul", atacase „Romînia muncitoare", I. N. Armașu, în articolul *Anarhism și socialism* [3] s-a sprijinit pe unele argumente teoretice marxiste. Autorul a arătat, după Karl Marx, că modul de producție condiționează procesul vieții sociale („Nu conștiința omului hotărăște viața sa, ci invers, viața lui socială îi hotărăște conștiința"). El a adus, de asemenea, mărturia lui G. Plehanov care spunea că concepția materialist-istorică este „una din cele mai mari descoperiri ale veacului al XIX-lea". Această concepție „e sîmburele doctrinei marxiste, ea e baza întregului edificiu ridicat în domeniul științelor sociale de Marx și de urmașii săi".

---

[1] „Romînia muncitoare", nr. 4 din 27 ianuarie 1902.
[2] *Ibidem*, nr. 2 din 13 ianuarie 1902.
[3] *Ibidem*, nr. 4 din 27 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

Dar nu numai atît. Elementele înaintate din jurul „Romîniei muncitoare" urmăreau cu mult interes punctul de vedere al „Iskrei" leniniste în principalele frămîntări ale Internaționalei a II-a.

În cazul trădării socialistului francez Millerand — de pildă — „Romînia muncitoare" a publicat în nr. 17 o serie de considerații în legătură cu părerile socialiștilor din Internațională. Sub titlul *D. Millerand judecat de către socialismul internațional*, ziarul a reprodus după publicația „Le Petit Sou" o serie de păreri din mișcarea socialistă internațională în care se condamna acțiunea lui Millerand, păreri emise cu prilejul unor alegeri în care acesta candida împotriva unui socialist consecvent. Jean Longuet, ginerele lui Karl Marx, a arătat că prezența lui Millerand într-un minister burghez a dezorganizat partidul socialist francez, socotind actul lui ca o trădare. Iar August Bebel a declarat într-o cuvîntare ținută în parlamentul german la 30 ianuarie 1902 : „S-ar putea desigur întîmpla ca unul dintre noi să aibă nenorocirea să fie ministru și să-și renege principiile. Ei bine! *un om* își poate părăsi principiile, *dar partidul social-democrat le va ține sus și ferm și nu-l va ierta* (vii aprobări pe băncile socialiștilor)".

„Romînia muncitoare" a reprodus în această problemă, în mod deosebit, punctul de vedere înfățișat de „Iskra" leninistă în cazul trădării lui Millerand :

„Congresul de la Tours n-a primit nicio dovadă de simpatie de la partidele socialiste din celelalte țări. Socialismul internațional disprețuiește și refuză orice solidaritate cu partidul Jaurès-Millerand. E evident pentru toți că acest partid reprezintă partea inconștientă a proletariatului francez. El e diriguit de dibaci oportuniști, urmărind un singur scop, exploatarea proletariatului în folosul unui partid oarecare burghez. Străin proletariatului internațional, partidul jaurèsist se bucură de simpatiile burghezilor radicali, cu ajutorul cărora e probabil că va obține, în alegerile viitoare, un număr oarecare de scaune. Pentru burghezie, în adevăr, nimic nu-i mai plăcut decît de a putea opune partidului proletariatului un așa-numit partid al muncitorilor cu firmă socialistă, care de fapt merge mînă în mînă cu partidele burgheze" [1].

Reproducînd punctul de vedere al „Iskrei" leniniste în „cazul Millerand", redacția „Romîniei muncitoare" a găsit în acel articol o puternică confirmare teoretică din partea marxiștilor ruși a atitudinii elementelor înaintate din Romînia față de trădarea „generoșilor". Prin urmare, socialiștii care mergeau cu radicalii burghezi împotriva partidului proletariatului făceau jocul burgheziei, al dușmanului de clasă. Socialiștii din jurul cercului „Romînia muncitoare" găseau punctul de vedere al „Iskrei" cel mai just din întreaga Internațională a II-a.

Un alt articol apărut în „Romînia muncitoare", care se ocupa de mișcarea proletariatului revoluționar rus, este acela intitulat *Revoluția în Rusia* [2]. I.N. Armașu, bazat pe o bogată documentare, a înfățișat diferite faze prin care a trecut mișcarea revoluționară din Rusia, scoțînd în evidență creșterea mișcării social-democrate și diminuarea accentuată a

[1] „Romînia muncitoare", nr. 17 din 28 aprilie 1928.
[2] *Ibidem*, nr. 21 din 26 mai 1902.

www.dacoromanica.ro

curentului terorist. „Partidul social-democrat rus — scria Armaşu — reprezintă azi toate aspiraţiunile revoluţionare, căci el concretizează tendinţele evoluţiei fireşti a Rusiei". Autorul a adus în sprijinul tezei sale o serie de argumente care dovedeau dezvoltarea capitalistă a Rusiei în ultimele două decenii ale veacului trecut. „Nenumărate fabrici de tot soiul, industrii noi răsărite ca din pământ, căi de comunicaţie moderne, un comerţ din ce în ce mai întins, toate acestea au dat o viaţă nouă marelui imperiu". Creşterii burgheziei i-a urmat, ca un corolar, creşterea proletariatului.

Autorul a arătat că în mişcările de masă care au avut loc în Rusia la sfîrşitul anului 1901 şi la începutul anului 1902 împotriva autocraţiei ţariste s-a dovedit „că socialismul e răspîndit pe o scară foarte largă şi grevele colosale care au avut loc în vremile din urmă şi fraternizarea muncitorimii cu studenţimea revoluţionară arată că de astădată avem a face cu un partid puternic organizat, care va da mult de lucru celor ce vor încerca să i se opună". Despotismul în Rusia va fi sfărîmat „de noile forţe care se dezvoltă în sînul societăţii" — conchidea autorul.

Acest articol mai prezintă importanţă pentru modul cum autorul prevedea dezvoltarea mişcării revoluţionare în Rusia: „Steagul roşu al revoltei fîlfîie din nou în Rusia... Revolta e în aer. La ţară ca şi la oraşe, muncitorii agricoli, ca şi cei industriali, studenţi şi femei, toţi se agită, se frămîntă, fierb de mînie şi se dedau la acte de dreaptă răzbunare împotriva uneltirilor despotismului, ori pe alocuri la adevărate revolte cu caracter pronunţat socialist". Autorul spunea că aceste frămîntări... „par a fi manevre pregătitoare pentru un apropiat şi crîncen război social...".

Acest articol, ca şi altele cu privire la mişcarea muncitorească revoluţionară din Rusia, publicate în paginile „Romîniei muncitoare" din 1902, au contribuit la pregătirea teoretică a elementelor muncitoreşti din Romînia în vederea viitoarelor acţiuni.

Ziarul a publicat materiale în legătură cu mişcarea revoluţionară din Rusia şi în alte rubrici. Astfel, la rubrica „Din străinătate" [1], ziarul informa asupra mişcărilor studenţeşti din Rusia. În cadrul acestei rubrici se relata că la unele manifestaţii de stradă a luat parte un mare număr de muncitori: „În ziua de 17 februarie 1902, manifestanţii, cu toate că fuseseră înfrînţi în ajun de către cazaci, în număr de peste 30.000, cu steaguri roşii străbat străzile oraşului cîntînd cîntece revoluţionare".

Într-o altă corespondenţă după „Le Peuple" (nr. 10 din 10 martie 1902) s-a arătat că în Rusia nu erau numai mişcări studenţeşti. Pe lîngă acestea s-au adăugat „revoltele ţăranilor şi muncitorilor". Într-o regiune lucrau numeroşi muncitori şi „Comitetul revoluţionar le-a înmînat cărţi de rugăciuni între filele cărora se găseau vîrîte manifeste îndemnîndu-i la revolte. De prisos să mai spunem că lucrătorii au fost cîştigaţi cauzei sociale". O altă informaţie: „La 28 februarie muncitorii de la uzinele din jurul Moscovei s-au ciocnit cu soldaţii".

[1] „Romînia muncitoare", nr. 8 din 24 februarie 1902.

www.dacoromanica.ro

Informații de felul acestora nu aveau caracterul unor simple relatări. Redacția căuta să sublinieze tactica ilegală de luptă prin folosirea unor metode potrivite împrejurărilor din Rusia pentru a aduce la cunoștința muncitorilor cuvîntul partidului proletariatului. Iar scurtul comentariu cu privire la metodele de luptă ilegale din Rusia: „De prisos să mai spunem că lucrătorii au fost cîștigați cauzei sociale" — denotă punerea accentului asupra eficacității unor asemenea metode care aduceau o prețioasă contribuție la lupta pentru clarificarea ideologică din mișcarea muncitorească din Romînia.

În cadrul preocupărilor redacției de a lumina pe cititorii săi în legătură cu drumul cel nou pe care trebuia să meargă proletariatul din Romînia, s-a dat atenție deosebită acțiunilor cu caracter marxist din cadrul Internaționalei a II-a. Comentînd, de pildă, la rubrica „Din străinătate" [1], programul Partidului socialist francez prezentat la congresul de la Tours din 2 martie 1902, redacția a arătat că G. Deville, „al cărui nume avea un bun răsunet în socialismul internațional", a găsit proiectul „prea radical". Redacția cita ziarul „Hamburger Echo" care — spunea „Romînia muncitoare" — „cu multă dreptate se miră de declarațiile marxîstului de odinioară și se întreabă cu drept cuvînt: ce ar fi ajuns social-democrația germană dacă, de pildă, în vremea legii împotriva socialiștilor, ar fi urmat recomandarea lui Deville".

Sub formă de traduceri, adaptări sau comentarii, cele 23 de numere ale „Romîniei muncitoare" din 1902 conțin o serie de materiale din opera întemeietorilor socialismului științific, Marx și Engels. Chiar în primul număr s-a început publicarea, la rubrica „Foița Romîniei muncitoare", din lucrarea lui Karl Marx: *Munca salariată și capitalul*, capitol tradus de M.B. (Mihai Botez — *n.n.*). Într-o notă la subsol se spune că traducerea era făcută după lucrarea în germană *Lohnarbeit und Kapital*, întocmită dintr-un șir de articole publicate prin 1849 în „Neue Rheinische Zeitung".

La rubrica „Frînturi alese" s-a vorbit de asemenea despre formarea proprietății capitaliste și a celei socialiste. Formarea proprictății capitaliste e un proces îndelungat, înverșunat, greoi în comparație cu prefacerea proprietății capitaliste în cea socialistă. „Colo era vorba de exproprierea masei poporului de către niște puțini uzurpatori; aici e vorba de exproprierea puținilor uzurpatori de către masa poporului".

Despre importanța studiilor economice marxiste a scris V. Gh. Cupru care a arătat că „Marx a studiat această prea importantă chestie (a socialismului — *n.n.*) care i-a cîștigat nemurirea". În concluzie, autorul spunea că în urma celor expuse în articol, oricine se va convinge că „nu e un mister sistemul producției capitaliste, și că mizeria și sclavia vor exista atîta timp cît producția bogățiilor fiind socială în mijloacele și izvoarele sale, nu va fi socială și în repartițiunea sa" [2].

Și libertatea omului, se arăta în „Romînia muncitoare", era strîns legată de relațiile de producție. Sub titlul *Libertatea și proprietatea privată*[3]

[1] „Romînia muncitoare", nr. 9 din 3 martie 1902.
[2] *Ibidem*, nr. 10 din 10 martie 1902.
[3] *Ibidem*, nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

s-a arătat că nu poate exista adevărata libertate într-o societate în care există exploatarea omului de către om, în care există proprietatea individuală. „Numai atunci — se spune în articol — cînd, luminați asupra rolului lor istoric și a menirii lor, muncitorii vor învăța ce au de făcut și rupînd cu vechile tradiții și credințe răsuflate, se vor libera de jugul capitalismului, numai atunci ei vor fi cu adevărat oameni folositori lor înșiși și omenirii întregi".

Sub titlul *Discuții sociologice* (după Fr. Engels), M.I. Dimitriu a început să publice, în traducere și rezumat, din lucrarea lui Fr. Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului* [1], caracterizînd-o drept „o lucrare de mare însemnătate".

După ce citează din introducerea lui Engels în care acesta explica concepția materialistă a istoriei, traducătorul arată, după Engels, cum Karl Marx avusese de gînd să înfățișeze rezultatele cercetărilor lui Morgan în legătură cu concluziile propriilor sale cercetări istorice, în urmă cu patruzeci de ani. „Murind Marx, cu îndeplinirea acestei lucrări se însărcină tovarășul său Engels, alcătuind lucrarea de care am pomenit".

De asemenea, ziarul a publicat o parte din lucrarea lui Fr. Engels *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane* [2].

Sub iscălitura „Gregorian" (dr. Popescu, medicul fabricii de postav din Buhuși), ziarul a publicat un articol, scris într-o formă publicistică, intitulat *Ce este socialismul?* [3] în care autorul își bătea joc de aberațiile cu privire la socialism care circulau în cercurile burgheze. El a arătat că socialismul, cum l-a formulat Marx și discipolii lui, e o știință, cu toate protestările lui Bernstein. „Cu cît industrializarea producției se întinde și se dezvoltă, cu atît numărul proletarilor crește; cu cît se adîncește prăpastia între capital și muncă, se înăsprește dușmănia între salariat și patron".

Autorul a arătat că dezvoltarea industriei și pătrunderea capitalismului în agricultură fac ca numărul proletarilor să crească; totodată cresc și organizațiile lor. Capitaliștii se tem de această creștere. El a tras din aceasta următoarea judicioasă concluzie: „Dar o organizație pe baze teoretice false, oricît de însemnată și impunătoare ar fi, poate face greșeli de tactică: energie enormă poate fi pierdută și căi greșite umblate în zadar. De aici propagarea socialismului marxist printre muncitori, și acesta e rolul mare al agitatorilor culți". Cu cît numărul muncitorilor va crește în Romînia — conchidea autorul — cu atîta steagul își va desface cutele.

Sîntem la început de veac. Monopoliștii, după terminarea împărțirii coloniilor, caută să-și asigure prin forme noi dominația asupra pieței mondiale. Țările mici sînt atrase și apoi subjugate de imperialiști cu nada împrumuturilor acordate de către capitalul internațional financiar și industrial. Petrolul romînesc deschide pofta marilor concernuri internaționale. Situația politică din țară e propice jefuirii bogățiilor de către monopoliști. În această perioadă, monstruoasa coaliție între moșierimea conservatoare și burghezia

[1] „Romînia muncitoare", nr. 9 din 3 martie 1902.

[2] Primele pagini ale lucrării, însoțite de introducerea lui Engels scrisă în februarie 1888, au fost publicate în numărul din 31 martie 1902.

[3] „Romînia muncitoare", nr. 6 din 10 februarie 1902.

www.dacoromanica.ro

liberală din Romînia e consolidată. Grupul de socialiști rămași devotați steagului roșu dă alarma : monopoliștii își întind ghiarele și asupra bogățiilor țării noastre ! „În America — scrie Al. Ionescu în nr. 23 al «Romîniei muncitoare» — faimoasele trusturi se practică pe o scară foarte mare și în diferite industrii, cum sînt, de pildă, petrolul, zahărul, oțelul etc. S-au format companii cu capitaluri enorme care au monopolizat aproape cu desăvîrșire producțiunea și au ridicat prețurile produselor, realizînd astfel companiilor beneficii din cele mai mari".

Ziaristul socialist vedea cum această caracatiță imperialistă de dincolo de ocean tindea să acapareze piețele europene și, devotat clasei muncitoare, a dat alarma :

„Acest nou soi de organizare capitalistă a făcut și continuă să facă progrese uriașe în America. Ba chiar Europa e serios amenințată de trusturile americane care tind să acapareze principalele piețe de desfacere prin grămădirea de mărfuri care să zdrobească prin concurență produsele europene".

Al. Ionescu știa că în Romînia sosise un emisar cu mulți dolari din partea lui Rockfeller. Pe „regele" petrolului de peste ocean l-a apucat o dragoste subită de țara așezată între Dunăre și Marea Neagră și vroia „s-o ajute". Pentru un împrumut de 10 milioane de franci, Rockfeller cerea, drept garanție, 15 mii hectare teren petrolifer, pentru societatea familiei sale „Standard Oil".

Atît partidul conservator, cît și cel liberal au fost de acord în vînzarea independenței țării. Că era vorba de stoarcerea timp de 50 de ani a unei importante bogății naționale nu-l interesa nici pe Petre Carp, șeful conservatorilor, nici pe Dimitrie Sturzda, șeful liberalilor. Pe muncitori, însă, îi interesa.

Și Al. Ionescu nu s-a mărginit numai să arate acapararea de către monopoliști a celor mai importante izvoare ale bogăției țării. El a înfățișat în același timp caracterul lor hrăpăreț, prezentînd cartelurile ca o primejdie concretă, imediată, care atacă buzunarul cetățeanului sărac.

„Din inițiativa societății de petrol «Steaua Română» s-a format acum cîtva timp un cartel al tuturor producătorilor (capitaliști — *n. n.*) de petrol și a fost un timp cînd petrolul se ridicase de la 20—30 bani la 60 bani !"

Fenomenul acesta nu s-a petrecut numai în petrol.

„De asemenea, sticlarii (proprietari capitaliști — *n.n.*), au făcut un cartel și au ridicat încetul cu încetul prețurile produselor cu 40—50 la sută". Desigur, că această majorare de prețuri lovea, în primul rînd, în interesele muncitorilor și țăranilor. „Deja populațiunea muncitoare și de la orașe și de la sate duce greul și mizeria cea mai neagră. A îngădui și formarea de carteluri industriale cu scopul de a fi și mai rău speculată, înseamnă a pune la grele încercări răbdarea populației".

Cu aceste cuvinte și-a încheiat Al. Ionescu articolul *Jaful cartelurilor*, de altminteri ultimul scris de el în „Romînia muncitoare" din 1902.

Paginile „Romîniei muncitoare" din 1902 nu reflectă numai frămîntările de ordin teoretic, ele nu constituie numai o sinteză a discuțiilor în

www.dacoromanica.ro

jurul tacticii noi, intransigentă față de dușmanul de clasă, preconizată de elementele înaintate muncitorești. În sprijinirea concluziilor teoretice asupra necesității de a se porni pe un drum revoluționar s-a scris în cele 23 de numere și despre frămîntările muncitorești și grevele care s-au desfășurat în acea vreme.

În anii aceia muncitorii din portul Brăila se situau în fruntea luptei greviste desfășurată în porturi. „Romînia muncitoare" din 3 februarie 1902, sub titlul *Exploatarea muncitorilor din portul Brăila*, a înfățișat unele date în legătură cu exploatarea muncitorilor din principalul port dunărean din acea vreme. Comparînd tariful stabilit în urma grevei din 1875 cu cel existent în 1902, reieșea limpede modul cum jefuiau vătafii pe muncitorii din port. Căruțașii, de pildă, trebuiau să primească pentru fiecare kg de marfă adusă la magazie 1,40 lei; ei primeau 90 bani. De la magazia din port pînă la vapor era stabilit 70 bani; vătafii refuzau să dea mai mult de 35 bani.

Pe lîngă această formă de jecmăneală mai funcționa și zaraflîcul. Un vătaf avea de la 150 pînă la 200 de muncitori care lucrau sub ordinele sale și pe care-i plătea în fiecare seară. Firmele comerciale plăteau în bilete de bancă a 100 lei. Vătaful, spre a-și înlesni plata, „merge la un zaraf căruia îi dă *20 bani de suta de lei* spre a-i da de argint, iar el oprește de la fiecare muncitor cîte 20 de bani, adică oprește cîte 20 bani zaraflîc la fiecare 7 lei (cît primea un hamal pentru munca de o zi cărînd saci grei de la căruță la vapor, de la șlep la vapor, din șlep în șlep și din podul magaziei la căruță), pe cînd el a plătit 20 bani la suta de lei. La 200 de oameni, oprind el cîte 20 bani, se adună în total frumoasa sumă de treizeci la patruzeci lei care zilnic intra în buzunarul vătafului". Autorul spunea că adevărul era și mai groaznic, deoarece „lipitorile muncitorilor folosesc o sumedenie de procedeuri pentru a despoia pe muncitori de drepturile lor" [1]. Într-un alt număr [2], s-a semnalat o puternică agitație printre muncitorii din portul Brăila. Ceea ce trebuie subliniat e faptul că agitația s-a datorat exploatării sîngeroase la care erau supuși muncitorii străini. Astfel, pe cînd vătafii primeau 7 lei pe zi pentru munca unui muncitor străin angajat de ei, acesta primea cel mult 3—4 lei, ceea ce aducea vătafilor „de la o sută, o sută cincizeci de muncitori un cîștig de două-trei sute de lei pe zi". Prin urmare, muncitorii din portul Brăila nu cereau îndepărtarea muncitorilor străini, ci remunerarea muncii lor conform regulamentului, care trebuia aplicat tuturor muncitorilor, fără deosebire de naționalitate.

În același număr s-a publicat o știre despre o grevă a 200 de muncitori din portul Galați care au cerut fixarea orelor de lucru și stabilirea unui minim de salar. Greva a reușit. „Romînia muncitoare" din 1902, suspendîndu-și apariția, nu a mai fost prezentă la marile lupte din porturile dunărene din vara aceluiași an.

Ziarul s-a ocupat și de viața aspră a muncitoarelor de la Regia Monopolurilor Statului unde conducerea „scădea salariile și impunea unele

[1] „Romînia muncitoare", nr. 5, din 3 februarie 1902.
[2] *Ibidem*, nr. 22 din 2 iunie 1902.

www.dacoromanica.ro

obligații revoltătoare" [1]. Cînd regele făcea o vizită la Regie, șefii de atelier ordonau muncitoarelor să-i spuie că ele cîștigă 3 lei pe zi, cînd în realitate primeau cel mult 1,20 lei pe zi.

„Romînia muncitoare" s-a ridicat împotriva naționalismului șovin pe care-l propagau conducătorii așa-zisei organizații a meseriașilor romîni din jurul lui Iancu Brătescu, agent al conservatorilor. În articolul *Iubirea de nație* [2], Alecu Constantinescu a pus problema pe baza principiului de clasă, arătînd că între capital și muncă există o permanentă luptă de clasă. El a mai arătat că patronii cu toată demagogia lor naționalistă în practică preferau în locul muncitorilor romîni muncitori străini dacă aceștia acceptau să muncească pentru salarii mai mici. Patronii se conduceau după interesele lor de clasă.

Autorul a răspuns așa-zișilor naționaliști care învinuiau pe socialiști că propagă muncitorilor romîni ideea înfrățirii cu tovarășii lor de diferite nații. Naționalismul — a arătat Alecu Constantinescu — folosește „unei infime minorități de indivizi, care au de apărat niște privilegii personale".

În încheierea articolului, Alecu Constantinescu a scris că într-o societate în care oamenii sînt împărțiți în două clase, cu interese bine distincte, „nu putem preconiza muncitorimii naționalismul așa cum este el înțeles de dușmanii luptei internaționale a muncitorimii... Scăparea muncitorimii stă în luptă și solidarizarea internațională".

În amintirile sale, Alecu Constantinescu arată că „Romînia muncitoare" trebuia să aibă caracter „de revistă științifică și literară" [3]. Publicația nu a căpătat însă un astfel de profil, deși în cele 23 de numere au apărut o serie de materiale cu caracter literar. Astfel s-au publicat bucăți literare din opera lui Maxim Gorki (*În fața victii* — nr. 16 din 21 aprilie 1902), poeme în proză de *Fatma* (Elena Farago), *Vanda* (Vanda Mihail), poeme cu caracter social. În „Romînia muncitoare" s-a publicat proză din Jules Walles (*Mazos*) și din Ada Negri (*Infrînții*). În paginile „Romîniei muncitoare" apărută în 1902 au fost publicate unele din cele mai reușite poezii ale poetului cizmar Th. Neculuță.

Preocuparea pentru cultură s-a concretizat și prin crearea unui cerc cultural [4]. Redacția folosea în propagarea ideilor socialiste și unele broșuri socialiste [5] ca : *Ce vor socialiștii romîni*, *Carte de citire socialistă*, *Primejdia națională*, *Pușcăriașul* etc. Uneori, în mod greșit, ea punea alături de

---

[1] „Vine regele în inspecție muncitoarele sînt puse pe goană a veni îmbrăcate cît mai luxos...". La protestul muncitoarelor și la invocarea faptului că nu au îmbrăcăminte mai bună li se răspundea : „De unde ai, de unde n-ai să-mi vii gătită, că de nu... te dau afară, scurt!". Autorul articolului nu spunea, însă, ce trebuie făcut pentru curmarea acelei situații („Romînia muncitoare", nr. 15, din 5 mai 1902).

[2] „Romînia muncitoare", nr. 5 din 3 februarie 1902.

[3] A.C.I.I.P., fond nr. 95, dosar 2, vol. III, fila 28.

[4] În numărul 22 din 2 iunie 1902 s-a anunțat că în 28 iunie se va constitui un cerc cultural „care ar avea menirea să propage pe o scară cît mai întinsă ideile socialiste în clasa muncitoare, făcînd prin aceasta o pătură de muncitori instruiți care ar putea da viață unei viitoare mișcări socialiste în Romînia".

[5] „Romînia muncitoare", nr. 5 din 3 februarie 1902.

www.dacoromanica.ro

lucrările lui Marx și Engels, Lafargue și broșuri diversioniste ca *Răspunsuri la mesaj* de V. G. Morțun și *Casa rurală* [1].

Cu prilejul zilei de 1 Mai, „Romînia muncitoare" a publicat materiale propagandistice sub formă literară. În articolul intitulat *Trăiască sărbătoarea muncii*, autorul M.B. (Mihai Botez — *n.n.*) a început prin a arăta că sărbătoarea muncii nu e numai a muncitorilor, ci „a tuturor în vremea ce vine!" [2]. Trebuie continuat „cu împrăștierea luminii" — scria autorul —, a spune tuturor „marea lucrare" ce trebuie întreprinsă „pentru a aduce sănătatea, lumina în viața lumii". „Vremea bună" va veni după cum se va lucra „cu pricepere și mai cu putere ori nu". Articolul se termină cu un îndemn la participarea alături de muncitorimea de pretutindeni la sărbătoarea muncii, în cadrul căreia se manifesta pentru „ridicarea generală a traiului muncitorilor, înfrățirea internațională și pacea universală".

Frumoase versuri consacrate luptei muncitorimii a scris *Fatma* cu prilejul zilei de 1 Mai 1902 (*Vorba de îndemn*):

„ În umbră zace lașul ce tremură la gîndul,
Că drumul înspre luptă nu-i tocmai printre flori,
Noi mergem spre lumină în ea încrezători —
Curaj, în drum nici unul nu rupe rîndul!"

În pagina a 3-a, în articolul *1 Mai*, iscălit Z., se spunea că la congresul socialist de la Paris din 1889 s-a hotărît ca de 1 Mai muncitorii întregii lumi să manifesteze „împotriva clasei uzurpatoare și a organizației sociale actuale".

Deși cu unele părți confuze, articolul *Rolul sindicatelor în mișcarea muncitorească modernă*, iscălit M.B. (Mihai Botez), a adus o serie de precizări în legătură cu scopul luptei proletariatului. În pofida propagandei foștilor conducători burghezo-liberali pentru armonie de clasă, grevele s-au dezvoltat. Deși articolul nu vorbește de mijloacele prin care muncitorii vor ajunge la dezrobire, în el s-a arătat că statul va deveni stăpînul mijloacelor de producție, că „nu se va mai produce fără nici o seamă și pentru îmbogățirea cîtorva; iar întrucît privește plata, ea fiind potrivită cu munca". Autorul conchidea că „mersul lucrurilor se îndreaptă într-acolo și la mijloc nu-i decît o chestie de vreme". Pînă atunci sindicatele trebuie să ceară „recunoașterea unui minim de salariu întemeiat pe prețul hranei, locuinței și îmbrăcămintei unei familii mijlocii, organizînd instrucțiunea și educațiunea profesională a ucenicilor; urmărind înființarea de către puterea publică a unei case de retragere pentru bătrîni și invalizi; organizînd asigurarea împotriva lipsei de lucru fără voie precum și altor pricini de îngreuiare a vieții muncitorilor".

Autorul îndemna pe muncitori, într-un grai pe înțelesul tuturor, ca „să dea cît mai multă băgare de seamă acestor spuse", ei trebuind să știe că „nicăieri și niciodată muncitorii n-au să ducă, oricît li s-ar părea

[1] „Romînia muncitoare", nr. 2 din 13 ianuarie 1902.
[2] *Ibidem*, nr. 16 din 21 aprilie 1902.

www.dacoromanica.ro

unora de ciudat, casă bună cu cei cu care nu-i de dus, adică cu patronii și nici n-au să iasă din starea în care se găsesc atîta vreme cît unii vor ține să stea cu brațele încrucișate, așteptînd izbăvirea de acolo de unde numai de venit n-are să vie".

Ziarul „Romînia muncitoare" a apărut ca o urmare firească a convingerii ferme de care erau însuflețite elementele înaintate ale mișcării muncitorești din Romînia la început de veac, că socialismul nu moare! Și au dovedit aceasta prin activitatea pe care au desfășurat-o în noile condiții create de trădarea „generoșilor". În anul 1901, în cadrul societății „Munca" s-a desfășurat o vie propagandă cu caracter cultural. În pasajul Fieschi de pe strada Șelari din București s-a aniversat în acel an Comuna din Paris și s-a serbat 1 Mai. Intelectuali, simpatizanți ai mișcării socialiste, au ținut conferințe la sediul din Șelari. „Acolo s-a alcătuit, în 1902, grupul « Romînia muncitoare »[1]. În acel cadru îngust de cerc se desfășurau polemici în jurul tacticii de urmat, se aduceau argumente din bagajul teoretic socialist pentru precizarea ideilor călăuzitoare. În vremea aceea frămîntarea ideologică a avut ca țintă adoptarea unei tactici bazate pe lupta de clasă intransigentă, combaterea și lichidarea influenței burghezo-liberale, care grevase asupra mișcării muncitorești în ultimele două decenii ale veacului trecut.

Un exemplu concludent în legătură cu activitatea culturală desfășurată în 1901 este și editarea broșurii intitulate *Socialismul și intelectualii* de Paul Lafargue, în romînește de I. N. Armașu[2]. Prezintă importanță mai ales următoarele rînduri redacționale: „Broșura de față e începutul unei serii de broșuri care vor apare succesiv pe măsură ce se vor desface cele anterioare. Numărul doi va cuprinde *Munca salariată și Capitalul de Karl Marx*".

Dacă „ Romînia muncitoare", după cum s-a văzut mai sus, a reușit să publice materiale cu caracter educativ, să ridice unele probleme pe linia luptei de clasă intransigente, cele 23 numere apărute conțin și o serie de confuzii, influențe lassalleiene, proudhoniste, idei utopice, falansteriene. Un astfel de articol a fost *Și cînd sînt pierderi* de A. Delon[3], în care se manifestă tendința de „integrare" a unor categorii de exploatatori în socialism... Un alt articol confuz a fost acela intitulat: *Raznocinții romîni*[4] de V. Cupru. Pentru eliberarea țăranilor, autorul preconiza ca în programul socialiștilor să se înscrie necesitatea ca „să se deschidă proprietarilor ochii", arătîndu-li-se că, mai devreme sau mai tîrziu, „vor cădea odată prin însuși feudalismul lor". Să li se arate că „ mult mai bine și mai rațional ar fi ca să se dea mîna cu țăranii pe cale pacinică"...

---

[1] Barbu Lăzăreanu, *I. C. Frimu*, Edit. C.G.M., 1948, p. 86—87.
[2] București 1901. Tipografia „Speranța", str. Biserica Enei, nr. 4.
[3] „Romînia muncitoare", nr. 20 din 19 mai 1902.
[4] *Ibidem*, din 3 februarie 1902. V. I. Lenin l-a caracterizat pe raznocinți drept reprezentanți instruiți ai burgheziei liberale și democrate, care nu aparțin nici nobilimii, nici funcționărimii, nici micii burghezii, nici negustorimii, nici țărănimii. Numai o parte neînsemnată a raznocinților se situase pe pozițiile liberalismului. Printre raznocinți erau și unii militanți reacționari (*Marea Enciclopedie Sovietică*, vol. 35, p. 636).

www.dacoromanica.ro

Bineînțeles că „teoriile" acestea, în care se simte influența practicismului bernsteinian și a unui utopism falansterian, n-au prins în mijlocul elementelor înaintate.

Lipsa cea mai importantă a redacției „Romîniei muncitoare" constă, însă, în faptul că n-a folosit coloanele ziarului pentru a chema pe muncitori la reorganizarea partidului. Punctul de vedere al lui Frimu, Buzdugan și al altora era că trebuiau concentrate forțele în jurul acțiunilor cu caracter local, pregătindu-se, în același timp, cadrele necesare reorganizării partidului.

În cadrul redacției „Romîniei muncitoare" din 1902 s-au ivit divergențe cu prilejul depunerii în parlament a Proiectului de lege a meseriilor. Pe cînd elementele înaintate în frunte cu I.C. Frimu, Alecu Constantinescu și tinerii militanți Ștefan Gheorghiu, Dumitru Marinescu etc., partizani ai luptei de clasă intransigente, erau împotriva legii Missir, I.N. Armașu, într-un articol intitulat *Legea meseriilor* [1], ținea să demonstreze pe toată pagina întîia că legea lui P. Missir, ministru liberal la Domenii, era favorabilă muncitorilor [2]. Autorul se mira că o grupare de muncitori care se pretinde conștientă ar putea lua o atitudine potrivnică proiectului de lege „și să amenințe cu turburări și scandaluri spre a opri ca proiectul să devie lege" [3].

Și Al. Ionescu a considerat în mod greșit legea Missir favorabilă muncitorilor. Într-o convorbire pe care a avut-o cu Ioan Nădejde în legătură cu această lege, Al. Ionescu și-a manifestat părerea că „agitația" pentru legea meseriilor dovedea necesitatea activității socialiste. El credea că se va putea face propagandă socialistă prin corporații...

Și Alecu Constantinescu era pentru intrarea în corporații, însă din cu totul alte motive decît Al. Ionescu. De la început el a luat atitudine critică împotriva legii, ca și Ioan C. Frimu de altfel, arătînd că legiuitorul urmărea înjghebarea unei „căsnicii" între muncitori și patroni prin înființarea corporațiilor. Orice legătură conjugală — arăta Alecu Constantinescu în articolul *Participarea la corporații* [4] — se bucură însă de libertatea divorțului: „ne luăm curajul a le profetiza (corporațiilor — *n.n.*) aceeași urmare".

Corporațiile se vor înființa totuși — arăta el mai departe. Intrînd acolo, muncitorii trebuiau să ceară cu curaj aplicarea stipulațiunilor favorabile lor ca: stabilirea minimului de salariu, plata în fiecare sîmbătă,

---

[1] „Romînia muncitoare", nr. 3 din 20 ianuarie 1902.

[2] Legea meseriilor, era prima legiferare cu privire la reglementarea muncii. Astfel, legea prevedea că, în caz de concediere, patronul era obligat să dea un preaviz de 15 zile. Patronii erau opriți de a angaja ucenici sub 12 ani. Proiectul mai prevedea cel mult 10 ore de muncă, pentru elevi pînă la 14 ani, iar pînă la 16 ani cel mult 12 ore. Pînă atunci ucenicii erau forțați să muncească din zori pînă-n noapte. În acest orar de muncă intrau și două ore libere la prînz. Munca de noapte era interzisă pînă la etatea de 16 ani. Ucenicii nu puteau fi puși la munci „domestice".

Bineînțeles că părțile acestea ale proiectului de lege care constituiau un progres față de trecut n-au fost niciodată respectate în practică.

[3] „Romînia muncitoare", nr. 3 din 20 ianuarie 1902.

[4] Ibidem, nr. 12 din 24 martie 1902.

www.dacoromanica.ro

ateliere higienice, scăderea orelor de muncă. Rolul muncitorilor conștienți — susținea Alecu Constantinescu, ca și Ioan C. Frimu — era în acea vreme să pregătească spiritele pentru adevărata luptă de clasă.

Punctul de vedere al lui Al. Ionescu și Iosif Nădejde, de a se intra cu toată încrederea în corporații pentru a le transforma cu timpul în organizații socialiste, prevala însă în cadrul redacției. Direcția ziarului se pregătea să acorde un spațiu mare acțiunii de organizare a corporațiilor. Într-o știre intitulată *Către cititori* [1], direcția ziarului își anunța cititorii că, în timpul vacanței, ziarul își va suspenda apariția, deoarece „în acest timp o mare parte din colaboratorii ei părăsesc Capitala". Colaboratorii erau solicitați ca în timpul vacanței să pregătească articole „pentru educația muncitorilor și pentru popularizarea ideilor socialiste". În același timp, însă, direcția ziarului anunța că „la toamnă, cînd se va începe organizarea breslelor prevăzute în legea meseriilor, «Romînia muncitoare» va lua o parte activă la această organizare, sprijinind interesele lucrătorilor în noile organizații".

Ion C. Frimu scria în 1916 despre cauza dispariției „Romîniei muncitoare" din 1902 următoarele: „Terenul însă nu era pregătit și curățat de putreziciunile trecutului. Muncitorii își puseseră toată speranța în corporații. Nu vedeau încă realitatea și nu mai ascultau de alte glasuri, așa că acest ziar, după 23 de numere, încetează" [2]. Din cele arătate mai sus reiese însă că nu muncitorii își puseseră încrederea în corporații, ci unii din conducătorii lor, care erau și conducători ai ziarului.

Muncitorii cereau studii marxiste [3], iar conducerea ziarului se pregătea ca, „la toamnă", să dea muncitorilor articole despre corporații. Muncitorii — cititorii ziarului — i-au retras sprijinul. Iar ziarul și-a încetat apariția.

Cu toate aceste limite, datorite în primul rînd slabei pregătiri teoretice a redacției, confuziilor și influențelor străine de marxism, cele 23 de numere ale „Romîniei muncitoare" din 1902 și-au atins în bună parte scopul inițial: de a oglindi activitatea cultural-educativă desfășurată de primele cercuri „Romînia muncitoare" pentru găsirea unui drum just bazat pe lupta de clasă intransigentă.

O dovadă în această direcție este modul dușmănos cu care a primit Ioan Nădejde vestea apariției „Romîniei muncitoare". Într-un interviu pe care acesta l-a acordat unui reporter al ziarului „Adevărul", el a spus că „Romînia muncitoare" „e peste putință să aibă măcar o părere de succes" [4].

Faptele ne arată, însă, că „Romînia muncitoare" din 1902 a avut succes în mijlocul muncitorilor. În acel an 1902 au activat în mișcarea muncitorească tinerii muncitori Ștefan Gheorghiu, Dumitru Marinescu.

---

[1] „Romînia muncitoare", nr. 23 din 9 iunie 1902.
[2] „Calendarul muncii", 1916, p. 44—49.
[3] Din amintirile lui Alecu Constantinescu, A.C.I.I.P. nr. 95, dosar 2, vol. III, fila 28.
[4] „Adevărul" nr. 4469 din 7 ianuarie 1902.

www.dacoromanica.ro

Citind paginile „Romîniei muncitoare", broşurile editate de cercul „Romînia muncitoare", s-au format o serie de tineri muncitori care au devenit ulterior înflăcărați agitatori ca Gh. Oprescu, Voicu Andreescu-Rîureanu, Gh. Giosanu şi alţii. Este edificatoare în această direcţie amintirea tov. Vasile Anagnoste : „Cercul Romînia Muncitoare, creat în 1902, ne-a ajutat mult să ne limpezim ideile, să ne vedem în faţă sarcinile. Ne creştea inima de bucurie cînd citeam în primul număr al ziarului «Romînia muncitoare» cuvintele care ne îmbărbătau pe toţi : «Socialismul nu moare» " [1].

„Romînia muncitoare", apărută la început de veac, a chemat pe muncitori să-şi strîngă rîndurile pentru continuarea luptei. Forţe noi proletare au răspuns chemării şi lupta a continuat fără burghezo-liberali şi împotriva lor.

ИЗ ИСТОРИИ РАБОЧЕЙ ПЕЧАТИ „РОМЫНИЯ МУНЧИТОАРЕ"

I серия — 1902 год

РЕЗЮМЕ

Автор отмечает целый ряд аспектов, касающихся деятельности газеты „Ромыния мунчитоаре" (I серия), с момента появления которой (1902 г.) исполняется в этом году 60 лет. Он подчеркивает, что газета внесла важный вклад в действия, предпринятые передовыми элементами для идеологической разъяснительной работы после предательства со стороны так называемых „великодушных". Иоан Надежде и другие буржуазно-либеральные элементы, предавшие рабочее движение, отнеслись враждебно к появлению этой газеты. Конст. Доброджану-Геря, запрошенный редакцией, помимо одной статьи (в которой имеется ряд неясностей), не оказал газете никакой другой поддержки. „Ромыния мунчитоаре" появилась только благодаря моральной и материальной поддержке передовых рабочих и честной интеллигенции, особенно студенчества, вышедшего из народа.

В 23 номерах газеты смело обсуждался целый ряд организационных и тактических проблем, трактуемых с марксистских позиций. Редакция стремилась, чтобы читатели газеты были в курсе деятельности левого течения в Интернационале. Впервые в рабочей прессе Румынии на страницах газеты были представлены данные и факты из борьбы русских рабочих и приведены цитаты из „Искры" в связи с обсуждением в Интернационале вопроса о предательстве Мильерана.

Однако, из-за двусмысленного поведения Ал. Ионеску и других по отношению к профессиональному закону, рабочие перестали поддерживать газету, продолжая борьбу в профессиональных организациях, в кружках „Рабочая Румыния" и даже в профессиональных рабочих корпорациях вплоть до их роспуска в 1905 году.

[1] „Munca", nr. 2686 din 10 iunie 1956.

www.dacoromanica.ro

DE L'HISTOIRE DE PRESSE OUVRIÈRE « ROMÎNIA MUNCITOARE »

Ire SÉRIE, 1902

RÉSUMÉ

L'auteur signale certains aspects touchant l'activité du journal « Romînia Muncitoare » (La Roumanie Ouvrière) 1re série, fondé voici 60 ans. Il rappelle l'importante contribution de ce journal à l'action entreprise par les éléments avancés de Roumanie en vue d'une clarification idéologique rendue nécessaire par l'acte de trahison des « généreux ». Ion Nădejde et les autres éléments libéraux bourgeois qui avaient trahi le mouvement ouvrier se montrèrent hostiles à l'apparition de ce journal. En dehors d'un article écrit à la demande de la rédaction et qui contient d'ailleurs des confusions idéologiques, Const. Dobrogeanu-Gherea n'a prêté aucun appui au journal, lequel ne parut que grâce à l'aide morale et matérielle des éléments ouvriers avancés et des intellectuels de bonne foi, pour la plupart de jeunes étudiants issus du peuple.

Les 23 numéros parus discutèrent courageusement une série de problèmes d'organisation et de tactique, traités sous l'angle de la conception marxiste. La rédaction s'est attachée à informer les lecteurs du journal de l'activité du courant de gauche de la IIe Internationale. Pour la première fois dans la presse ouvrière de Roumanie, la « Romînia Muncitoare » a publié des précisions sur la lutte des travailleurs russes dirigées par les bolchévistes, ainsi que des extraits d'articles parus dans l' « Iskra » léniniste a l'occasion de la discussion, dans le cadre de la IIe Internationale, de la trahison de Millerand.

Par suite de l'attitude équivoque adoptée par Al. Ionescu et d'autres à l'égard de la loi sur les métiers, les travailleurs retirèrent leur appui au journal et pursuivirent leur lutte dans le cadre de leurs organisations professionnelles, dans celui des cercles « Romînia Muncitoare » et même des corporations, jusqu'à la création des syndicats ouvriers, en 1905.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

UNELE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU NUMĂRUL ȚĂRANILOR ARESTAȚI DUPĂ RĂSCOALA DIN 1907

DE

M. IOSA

Masele țărănești au înscris în primăvara anului 1907 una din cele mai glorioase pagini din istoria poporului nostru.

Spre deosebire de răscoalele de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, exceptînd răscoala din 1888, și din primii ani ai sec. al XX-lea, care s-au desfășurat izolat, cînd într-o regiune a țării, cînd în alta, răscoalele țărănești din 1907 „au cuprins întreaga țară, zguduind temeliile orînduirii burghezo-moșierești" [1].

Prin amploarea și intensitatea ei, răscoala țăranilor s-a încadrat în marile lupte de clasă pe care le-a inaugurat, pe plan mondial, prima revoluție populară din anii 1905—1907 din Rusia. V. I. Lenin a apreciat în mod deosebit această ridicare în masă a țăranilor din Romînia, arătînd că ea „a jucat același rol în ceea ce privește îmbunătățirea situației lor ca revoluția din 1905—1907 în Rusia" [2].

Se știe că burghezia și moșierimea din Romînia au înecat în sînge încercarea maselor țărănești de a se elibera de exploatare. Peste 11 000 de țărani au fost uciși, iar alte zeci de mii au fost arestați sau inculpați ca participanți la răscoală.

La propunerea Ministerului de Justiție, Consiliul de Miniștri a aprobat ținerea unor sesiuni extraordinare la Curțile cu jurați, pentru judecarea celor „vinovați de turburarea ordinei sociale".

★

Pînă în prezent se cunosc prea puține date despre numărul celor arestați în urma răscoalei din 1907. În volumul II al documentelor privind

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 427.

[2] *Lenin despre Romînia*, Ed. politică, 1950, p. 31.

www.dacoromanica.ro

„Răscoala țăranilor din 1907", publicate de Mihail Roller (vol. 1 și 3) și V. Ion (vol. 2) se dau, după diferite rapoarte ale procurorilor de tribunale, unele date asupra numărului celor arestați, însă numai pentru cîteva județe. Pe de altă parte, nici în studiile și articolele, puține de altfel, publicate pînă în prezent, nu s-a încercat să se reconstituie, cît de cît, numărul „inculpaților", amintindu-se doar unele considerațiuni generale.

La propunerile moșierilor și arendașilor zeci de mii de țărani au fost arestați. În unele județe numărul arestaților era enorm, dînd de furcă organelor administrative, care n-aveau încăperi suficiente pentru a-i adăposti. Așa, de pildă, prefectul județului Dolj I. Mitescu arată că „numărul arestaților din tot județul este prea mare, încît i-am închis în manejul artileriei. Cînd se vor aresta instigatorii din toate satele, de numele cărora am liste, toate localurile vor fi insuficiente" [1]. Exemplul citat aci este cît se poate de semnificativ pentru a ne da seama de numărul mare al celor ce-au fost arestați. Zeci de mii de țărani, care luptaseră pentru o cauză dreaptă, au fost ridicați din satele și comunele de pe întreg cuprinsul țării. Escortați de jandarmi, bătuți pînă la sînge, goi și flămînzi, răsculații au fost înaintați reședințelor de județe spre a fi judecați. Negăsind dovezi de acuzare, autoritățile burghezo-moșierești au fost nevoite să elibereze un mare număr de arestați, reținînd totuși, cîteva mii, care au fost înaintați instanțelor judecătorești superioare (Curților de apel).

La Arhivele Statului București, fond Ministerul de Justiție, Direcția judiciară, există un întreg dosar cu situații ale Curților de apel privind numărul tuturor celor ce-au fost arestați și judecați în sesiunea din iunie 1907. Am socotit că este important să facem cunoscute situațiile generale ale acestor instanțe judecătorești care, pe de o parte, ne oferă o imagine completă a tuturor persoanelor arestate și judecate în această sesiune, pe de altă parte, cunoscînd numărul tuturor arestaților, avem posibilitatea să apreciem, printre altele, mai bine, amploarea mărețului episod din lupta maselor țărănești, care a fost răscoala din 1907.

În cele patru Curți de apel din București, Iași, Galați și Craiova au fost arestați și judecați în sesiunea din iunie 1907 un număr de 7807 răsculați. Dintre aceștia 7640 erau acuzați de „devastare", 164 de „jafuri și omoruri" iar 3 de „atentat în contra liniștei Statului".

La Curtea de apel din București, în subordinea căreia se aflau instanțele judecătorești din județele : Argeș, Buzău, Dîmbovița, Muscel, Prahova, Teleorman, Vlașca, Ilfov și Ialomița (deși în aceste două din urmă nefiind răscoale, n-au fost nici procese) au fost implicați în proces un număr de 1 746 țărani [2], cei mai mulți aparținînd județelor Buzău (674), Teleorman (529) și Vlașca (355). Din totalul arestaților, la această instanță judecătorească au fost condamnați 49 de țărani și anume : 15 (13 din județul Argeș și 2 din Teleorman) la muncă silnică pe viață; 32 (28 din județul Teleorman și 4 din Vlașca) la închisoare pe termene între 5 și 12 ani, iar

[1] *Răscoala țăranilor din 1907, Documente și mărturii pentru istoria Romîniei*, vol. 2, 1948, p. 195.

[2] Arh. St. Buc. Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 266/1907, f. 15, 34.

www.dacoromanica.ro

2 (din jud. Dîmboviţa) la 6 luni închisoare [1]. Au fost achitaţi un număr de 272, rămînînd a fi judecaţi în sesiunile din septembrie şi decembrie încă 1 425 ţărani.

La Curtea de apel din Iaşi, de care depindeau instanţele judecătoreşti din judeţele : Iaşi, Vaslui, Dorohoi, Botoşani, Roman, Fălciu, Bacău şi Neamţ (lipseşte de aici jud. Suceava, unde nu au fost procese), numărul celor implicaţi în proces s-a ridicat la 3 457 [2], cei mai mulţi aparţinînd judeţelor Botoşani (982), Roman (741) şi Dorohoi (612). Dintre aceştia, au fost condamnaţi, pe diferite termene, 21 de ţărani (15 din jud., Vaslui, restul din Botoşani) ; au fost achitaţi 462, rămînînd a fi judecaţi în sesiunile următoare încă 2 974 ţărani.

Totodată, la Curtea de apel din Galaţi, unde au fost aduşi ţăranii din comunele judeţelor : Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Rîmnicul Sărat şi Brăila (mai puţin judeţele Tulcea şi Constanţa), au fost trimişi în judecată 1 140 ţărani [3] dintre care au fost condamnaţi 4, achitaţi 284, rămînînd a fi judecaţi restul de 852. În sfîrşit, la Curtea de apel din Craiova au fost inculpaţi în proces un număr de 1 464 ţărani [4] din comunele judeţelor : Dolj, Gorj, Vîlcea, Romanaţi, Olt şi Mehedinţi, aproape 40% fiind numai din judeţul Dolj (604). Din totalul de 1 464 au fost condamnaţi, pe diferite termene 13 inculpaţi, au fost achitaţi 48, rămînînd a fi judecaţi încă 1 403 ţărani.

Dăm aci situaţia generală a celor implicaţi în procese la cele patru Curţi de apel [5]

Nr. crt.	Curtea de apel	Acuzaţi	condamnaţi	achitaţi	rămaşi a fi judecaţi	arestaţi	liberi	dispăruţi	primari	învăţători	preoţi	şefi de garnizoană
1	Bucureşti	1 746	49	272	1 425	779	643	3	8	9	1	7
2	Iaşi	3 457	21	462	2 974	—	2 979	—	1	1	3	—
3	Galaţi	1 140	4	282	852	43	811	1	—	2	3	2
4	Craiova	1 464	13	48	1 403	1 108	249	53	5	6	2	7
	TOTAL	7 807	87	1 064	6 654	1 930	4 682	57	14	18	9	16

Din această situaţie rezultă o serie de concluzii :

1. Mai întîi, trebuie subliniat că numărul de 7 807 ţărani arestaţi se referă numai la cei înaintaţi de conducerea judeţelor Curţilor de apel, în faza finală a cercetărilor. În realitate, numărul ţăranilor răsculaţi, arestaţi şi schingiuiţi în capitalele judeţelor a fost mult mai mare, fără a fi, însă, toţi trimişi Curţilor de apel.

[1] Arh. St. Buc. Min. Justiţiei, Dir. Judiciară, dos. 266/1907, f. 13, 36.
[2] *Ibidem*, f. 253—338.
[3] *Ibidem*, f. 349—359.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, f. 352 şi 355.

www.dacoromanica.ro

2. Din totalul țăranilor arestați, aproape 59% erau din Moldova. Pe de altă parte, este de menționat că din numărul celor arestați au fost judecați în această sesiune numai 1 153, adică aproximativ 15%, restul de 6 654, adică peste 85% urmînd a fi judecați în sesiunile septembrie și decembrie 1907.

3. Au fost condamnați în această sesiune numai 87 de țărani. Firește numărul condamnaților este mic în comparație cu al celor arestați și judecați în această sesiune. Aceasta se explică, printre altele, înainte de toate, prin aceea că cei mai mulți capi ai răsculaților pieriseră în toiul răscoalei fiind incluși în numărul celor asasinați în timpul represiunii. Pe de altă parte, autoritățile burghezo-moșierești se temeau de o eventuală nouă ridicare la luptă a țărănimii, în cazul cînd s-ar fi făcut prea multe condamnări. În sfîrșit, trebuie să avem în vedere și faptul că, dacă s-ar fi condamnat mult mai mulți țărani, moșierii și arendașii ar fi fost puși în imposibilitatea de a-și mai fi putut lucra moșiile cu țărani „învoiți", întrucît la numărul celor peste 11 000 țărani deja uciși s-ar fi adăogat încă un număr prea mare de țărani condamnați, ceea ce ar fi făcut ca numărul celor rămași să fie insuficient pentru a acoperi necesitățile. Toate acestea au contribuit ca numărul celor condamnați în sesiunea din iunie 1907 să fie — în comparație cu al celor arestați — minim.

4. Din totalul condamnaților, 49, adică aproape 57% erau din satele și comunele județelor din Muntenia; 21, adică 24%, din comunele județelor din Moldova, 13, adică aproape 15%, din satele și comunele județelor din Oltenia, iar 4, adică 4%, din comunele ce aparțineau de Curtea de apel Galați. Această repartiție a celor condamnați arată că, de fapt, în județele din Muntenia, mai ales în Teleorman, Argeș și Vlașca, cum și în județele Olt, Dolj și Mehedinți răscoala a fost deosebit de puternică.

5. Totodată, se desprinde de aci și numărul dispăruților, al acelora care s-au ascuns de represiunea sîngeroasă, din care peste 90% erau din județele Dolj și Mehedinți.

6. În sfîrșit, printre masa mare a miilor de țărani arestați, desprindem și un număr mic de 57 persoane: primari, învățători, preoți. Unii dintre aceștia au participat la răscoală luptînd împreună cu masele de țărani, împinși de nevoia de a-și îmbunătăți situația. Dealtfel, în timpul desfășurării răscoalei, au căzut pradă represiunilor sîngeroase ale claselor dominante și unii învățători și preoți.

Datele arătate aci pun și mai mult în lumină tabloul impunător al măreției răscoalei din 1907 care, — așa cum arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, — a fost „una din cele mai glorioase pagini ale istoriei poporului nostru". Ele sînt o mărturie vie a luptei maselor țărănești, din primăvara anului 1907, pentru eliberare socială, pentru progres.

www.dacoromanica.ro

НЕКОТОРЫЕ УТОЧНЕНИЯ В СВЯЗИ С ЧИСЛОМ КРЕСТЬЯН, АРЕСТОВАННЫХ ПОСЛЕ ВОССТАНИЯ 1907 г.

РЕЗЮМЕ

Основываясь на некоторых архивных материалах, автор вносит ряд уточнений в связи с числом крестьян, арестованных после восстания 1907 года.

Испуганные этим восстанием буржуазно-помещичьи власти прибегли, особенно после восстания, к арестам и терроризированию десятков тысяч крестьян. Однако, не найдя обвинительных улик, они вынуждены были освободить большое число арестованных, задержав под конец расследования только 7 807 человек. Из них около 15 % были судимы в июньскую сессию 1907 г. в кассационных судах; были приговорены к тюремному заключению (пожизненно или на различные сроки от 12 лет до 6 месяцев) 87 повстанцев, остальные должны были быть судимы и приговорены в сентябрьскую и декабрьскую сессии 1907 года.

Террористскими мерами, применяемыми к крестьянским массам, господствующие классы стремились предотвратить повторение весенних событий 1907 года.

QUELQUES PRÉCISIONS RELATIVES AU NOMBRE DES PAYSANS ARRÊTÉS APRÈS LA RÉVOLTE DE 1907

RÉSUMÉ

Se fondant sur des documents officiels, l'auteur fournit certaines précisions sur le nombre des paysans arrêtés après la révolte de 1907.

Effrayés par l'ampleur du mouvement, les autorités recoururent, en particulier au lendemain de la révolte, à la terreur et à l'arrestation de dizaines de milliers de paysans. A défaut de preuves, elles durent néanmoins libérer un grand nombre de ceux qu'elles avaient arrêtés, ne retenant, dans la phase finale des enquêtes, que 7 807 personnes. De celles-ci, 15 pour cent environ furent jugées par les Cours d'Appel pendant la session de juin 1907. Seuls 87 révoltés furent condamnés (à vie ou à des peines allant de 6 mois à 12 ans de prison), le reste devant être jugés et condamnés au cours des sessions de septembre et de décembre 1907.

Par la terreur déchaînée contre les masses paysannes, les classes dominantes entendaient prévenir le retour des événements du printemps de l'année 1907.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

MATERIALE NOI PENTRU BIOGRAFIA LUI NICOLAE BĂLCESCU

DE

CORNELIA BODEA şi PAUL CERNOVODEANU

Din materialul documentar adunat de noi — şi menit a scoate la lumină date şi aspecte necunoscute sau nestudiate pînă acum din viaţa şi activitatea istoricului şi revoluţionarului romîn N. Bălcescu — înfăţişăm aici un grup de scrisori, reprezentînd corespondenţă cu caracter privat, intim. Sînt în total şapte piese, dintre care cinci autografe Bălcescu şi două provenind de la Alexandra G. Florescu, prietena cu cel mai important rol în viaţa lui. Este tot ce am reuşit să mai găsim [1], dintr-o corespondenţă ce se arată a fi fost mult mai bogată, atît prin natura relaţiilor dintre cei doi prieteni, cît şi datorită vicisitudinilor prin care au trecut şi i-au obligat să fie mai mult izolaţi unul de altul.

Alexandra — sau Luxiţa, Luţica, Luţa, Lucia — este al treilea copil, din zece, al marelui logofăt Iordache (Gheorghe) I. Florescu şi al Anicăi Gr. M. Suţu. E sora fraţilor Dumitru şi Costache Florescu cu un cunoscut trecut revoluţionar paşoptist, precum şi a lui Iancu Florescu, apropiat ca vîrstă de Nicolae Bălcescu, dar mai puţin apropiat în vederi. O nefericită căsătorie cu ofiţerul — polon de origine — Filip Krijanovschi, impusă la o vîrstă fragedă, şi desfăcută după o acţiune de divorţ, mediată de mitropolitul ţării, şi care a durat aproape patru ani pînă în iulie 1836, a avut repercusiuni din cele mai grele asupra sănătăţii sale şi deopotrivă asupra stării morale.

Alexandra Florescu a cunoscut pe Nicolae Bălcescu în casa părinţilor săi — din mahalaua Scorţarului pe marginea stîngă a vechii albii a Dîmboviţei [2] — casă bine cunoscută pentru reuniunile tineretului pro

[1] N. Iorga a publicat o scrisoare a Alexandrei Florescu către N. Bălcescu, datată 2/14 noiembrie 1852, în *Ultimele scrisori din ţară către N. Bălcescu*, Acad. Rom., Mem. secţ. ist. s. III, t. VII (1927) mem. 10, p. 6.

[2] Pe locul Ştrandului Popular din apropierea Teatrului de Operetă de astăzi.

www.dacoromanica.ro

gresist ce se ţineau acolo în deceniile patru şi cinci ale secolului trecut[1]. Propriu-zis, adevărata şi marea prietenie care i-a legat pe tot restul vieţii este atestată documentar, pentru întîia dată în primele două scrisori din cele de faţă. Ele datează din iulie şi decembrie 1847. Pe baza lor, însă, şi cu ajutorul altor materiale adiacente, investigaţiile noastre au putut înregistra ecouri mai îndepărtate decît 1846 sau 1847, continuînd apoi firul neîntrerupt al povestirii în anii revoluţiei, în vremea exilului, şi urmărindu-l şi după moartea lui N. Bălcescu, în viaţa copilului lui care a fost *Bonifaciu Florescu*, născut la Pesta în 17 mai 1848[2].

Scopul urmărit de noi prin tipărirea prealabilă a scrisorilor de faţă este a le lăsa să vorbească de la sine, despre frumuseţea sentimentelor acestei femei, despre puterea sacrificiului ei şi despre marele său patriotism. Să vorbească în acelaşi timp Nicolae Bălcescu, *omul*.

Rezumatele ce preced fiecare din scrisori, ca şi notele care le însoţesc, suplinesc în mod provizoriu o expunere amplă şi documentată pe care o pregătim.

Fondul de arhivă în care au fost găsite aceste scrisori: pentru cele provenind de la Nicolae Bălcescu, depozitarul este G. D. Florescu, strănepot de frate al Alexandrei Florescu, iar scrisorile ei — semnate *A.F.* — se găsesc în fondul de corespondenţă de la B.A.R.P.R. inv. 54098—99.

1

Paris, [25 iunie/] 7 iulie [1847]

Către Alexandra Florescu. *Plecarea neaşteptată a prietenei sale — spre ţară — îi determină mărturisirea adîncilor sentimente ce-i poartă. O roagă să se oprească la Viena, unde crede că va putea veni să o reîntîlnească.*

Paris 7 iulie

Iubită prietenă

Astăzi la 3 mă dusei la tine sigur că te voi găsi. Intrai în casă, casa pustie. O bătrînă îmi spuse c-ai plecat. Un fer îmi pătrunse inima. Pentru ce să pleci fără să mă aştepţi, fără să-mi spui? M-ai făcut tare să sufer. Alergai la Papa[3], îl întîlnii pe uliţă şi el nu ştia nimica de plecare-ţi. Intrînd acasă mîhnit tare, găsii răvaşul tău. Pentru ce să te grăbeşti Luţico, simţ cu durere plecarea ta. Parisul mi se pare pustiiu. Perzîndu-te, simţ cît îmi eşti trebuincioasă. Astăzi veneam la tine cu hotă-

[1] G. D. Florescu, *Istoricul unei vechi case bucureştene: Casa Floreştilor din mahalaoa Scorţarului*, Buc., 1935, p. 12—13.

[2] Cf. actului de adopţiune din 20 ianuarie 1858 — înregistrat la Tribunalul civil al Ilfovului, secţia I-a prin care Luxiţa Florescu îşi înfia propriul său copil—sau după expresia luată din document: *„născut de mine în văduvie"*—în vederea testării lui ca moştenitor „pe toată averea" mişcătoare şi nemişcătoare, după încetarea sa din viaţă.

[3] Vasilache Paapa (1818—1884). Prieten al Floreştilor şi al lui Bălcescu. În noiembrie 1847 figurează în „Lista de subtscriptorii Societăţii Studenţilor romîni la Paris" (*Anul 1848 în Principatele Romîne. Acte şi documente.* vol. I, Bucureşti, 1902, p. 83).

www.dacoromanica.ro

rîre să te rog să rămîi. Sînt ameţit, sînt nebun. Iartă Luţico de te-am făcut să suferi cum şi eu ţi-am ertat multe suferinţe. Opreşte-te Luţico unde te-i afla. Păstrează-te, păstrează-ţi sănătatea pentru mine, nu pentru

Alexandra Florescu
(desen în cărbune)

tine. Îţi mărturisesc Luţico, ţi-o mărturisesc din inimă. Eşti singura prietena mea, singura femee ce iubesc acum, dar te iubesc. Nu uita că liniştirea şi viaţa mea atîrnă de liniştirea şi viaţa ta. Aceea ce îţi zic este curatul adevăr. Zici că mă poţi întoarce în ţară. Ţi-o spui în credinţă că nu mă voi întoarce în ţară decît cînd voi avea nădejde că te voi găsi; cînd aşi fi putut să alerg după tine, te-aşi fi întors îndărăt. Nu ştiu încotro ai apucat, că o făceam negreşit. Am căutat eri de doă ori pe grec ce şade cu Suţu[1] ca să întreb de tine şi nu l-am găsit. Ii [!] scriu aceasta scrisoare fără să ştiu unde s-o trimiţ.

[1] Una din rudele după mamă ale Luxiţei (probabil Costache M. Suţu, 1820—1869, viitorul ei cumnat).

www.dacoromanica.ro

Uneori îmi închipuesc că poate vei fi avut fericita idee de a te aşăza lîngă Paris undeva. O ce fericit aşi fi cînd aceasta ar fi. Te doresc Luţico puternic. Poate nu-ţi vine să crezi aceasta, dar e adevărat singur adevăr. De la plecarea ta n-am odihnă. Prietena mea, îţi făgăduesc că vei fi mulţămită d-aci înainte de prietenul tău, de fratele tău. Trimite-m o binecuvîntare, trimite-m o sărutare prietenească în scrisoarea ta care să mă mîngîe. Trimite-m de poţi un portret al tău.

Scrisoarea ta o voi păstra cum şi toate cîte îmi vei mai scri. De ce să crezi că pui comparaţie între tine şi celelalte ! Care a avut un suflet mai nobil şi mai mare decît al tău !

Daca am fost adesea aspru către tine, a fost singur numai cu ideea că aceasta-ţi va aduce liniştire. Îmi ziceam, lasă să mă blesteme, să mă afurisească, numai să fie liniştită. Acum văz că în zadar aceasta. Îmi deschiz dar inima la prieteşugul tău. Luţico, sora mea, prietena mea, scrie-m cît mai des şi gîndeşte-te la mine.

Al tău frate,
N. Bălc[escu]

De eşti la Viena mai întîrziază acolo. Aşteaptă-mă că poate viu şi eu să te găsesc. Sau poate în ţară ne întîlnim, numai voi să ne întîlnim. Inima-mi are trebuinţă să te vază Luţico.

Diderot[1] îmi este mai scump acum şi îl sărutai acum căci vine de la tine.

Adio Luţico. Neorînduiala acestii scrisori îţi va arăta cît sînt de turburat, cît te doresc.

Al tău frate
N. B.

Aşteaptă la Viena pînă ţi-oi scri, întoarce-te în ţară mai tîrziu pe la avgust, unde voi veni să te găsesc, poate viu la Viena să te găsesc[2].

2

Paris, 3/15 decemvrie 1847

Către Alexandra Florescu. *Ii mulţumeşte pentru scrisori şi pentru banii trimişi şi de A. Tr. Laurian; despre dobînda mare percepută pe împrumutul făcut. — Despre starea sănătăţii şi despre ocupaţiile sale; „exerciţii cu armele", audierea de cursuri universitare, studiu. — Comentarii de politică internă pe marginea broşurii reacţionare* La Valachie sous le hospodar Bibesco. *Anunţă apropiata ieşire de sub tipar — la Paris — a „programului" partidei tineretului. — Ample explicaţii şi precizări în legătură cu scrisoarea primită de la Iancu Florescu, fratele Luxiţei.*

[1] Denis Diderot (1713—1784), filozof iluminist, ideolog al burgheziei franceze revoluţionare. Scriitor, critic, artist. Unul din fondatorii *Enciclopediei*. Aluzia din text se poate referi la vreuna din piesele sale (*Le fils naturel ou les épreuves de la vertu*; *Le père de famille*), la unul din romane (*Jacques le fataliste; Le Neveu de Rameau* etc.), sau la corespondenţa publicată.

[2] Rînduri şterse ulterior.

www.dacoromanica.ro

Paris 15/3 dechem. 1847

Iubita mea Luţico. Am priimit sînt trei zile ambele tale scrisori precum şi banii trimişi atît de tine cît şi de Laurian [1]. Aceştiea a venit cu atît mai bine cu cît eram trebuinţat, fiind silit d-a plăti o sumă însemnată pentru mai multe cărţi interesante pentru ⟨mine⟩ istoriea ţării ce cumpărasem în luna trecută, şi pe care era vreme a-i plăti. Ţi-aşi mulţămi de banii ce-mi împrumutaşi de nu mi-ar fi teamă ca să nu ei aceasta ca un reproş din parte-mi şi să-mi imputi că voi a te dojeni. De aceea dar tac. Numai crez că ar fi cu dreptul ca dobînda ce tu plăteşti la alţii pentru acei bani, să fie pe seama mea, fiind că mi-ai spus că şi tu te-ai împrumutat.

Ce fel de tîlhari de bancheri aveţi acolo? În vreme ce galbenu aci are 11 fr. şi 19 sous, acolo vi-l primeşte numai pe 11 fr. Şi astfel la 150 ce priimii se perde 143 fr., căci şi banii ce am priimit prin Halfon [2] de la Laurian tot pe 11 fr. galbenu mi s-a trimes. Acesta mă aduse la ideea de ce mare trebuinţă ar fi la noi d-o bancă naţională ca să nu ne mai lăsăm a fi furaţi [...].

Îmi imputi că nu-mi caut sănătatea? Dar cum nu îngrijesc? Nu ţi-am făgăduit-o? După povaţa doctorului Louis [3], ce am consultat aci, urmez tot acea cură, adecă iau nişte hapuri seara pentru tuse, şi mă feresc cît poci de umezeală. Sînt bine, tare bine. În cele din urmă zile aveam niţică tuse din pricina vremii, dar acum este o vreme aci de primăvară şi mi-a trecut tusea. Fac ecserţiţie cu armele de trei ori pe săptămînă, care îmi face asemenea bine. Lucrez pe cît poci. Ascult vr-o patru cursuri de filosofie, literatură şi istorie. Şi astfel îmi ocup toată zioa încît n-am vreme a mă trudi cu gîndurile şi a fi nenorocit. Acum singura distracţie şi ocupaţie ce îmi dau este învăţătura căci vremea nu m-a ertat a merge demult prin lume şi la teatru. Îţi mulţumesc de toate ce ai zis şi ai făcut pentru mine acolo şi le aprobez şi le întăresc din toată inima. D-ta mai bine decît toţi ştii că ţinta vieţii mele nu a fost nici odată galanteria către femei dar cu totul alta, fără a mă arăta sălbatic către secsul frumos cînd ocaziea s-a înfăţişat ca să poci a-l sluji dar şi fără a căuta mereu acele ocazii, din protivă am căutat şi caut şi mai mult a mă feri de această dulce pierdere de vreme.

Broşura de care ţi-am vorbit poartă titru: *La Valachie sous le Hospodar Bibesco* [4]. O poţi găsi gîndesc pe la Suţuleşti, care trebuie s-o aibă fiindcă reprezintează ideile lor [5]. Acum lucrurile ţărei se lămuresc.

[1] A. Tr. Laurian era redactor împreună cu N. Bălcescu la „Magazin Istoric pentru Dacia".

[2] „Casă de bancă", fondată în 1832 la Bucureşti, de către bancherul Salomon H Ifon (m. 1842) şi fiii săi. (După D. R. Rosetti, *Dicţionarul contimporanilor din Romînia (1800—1898)*, Buc., 1898).

[3] Doctorul Pierre-Charles-Alexandre Louis, renumit clinician francez (1787—1872) autor al unul tratat medical asupra tuberculozei datînd din 1825. Membru al Academiei de Medicină din Franţa (Cf. Dr. E. Gurlt, A. Wennich, Dr. A. Hirsch, *Biographisches Lexicon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*. Berlin-Wien, vol. III, 1931, p. 848).

[4] Bruxelles, 1847.

[5] Tot în legătură cu această broşură, N. Bălcescu scrisese lui V. Alecsandri, la începutul lui octombrie 1847, că: „Nu numai Bibesco este tare hulit într-însa, dar chiar şi naţia şi timerimea. Dupe cum am înţeles — continuă el — este lucrată de boierii fanarioţi, ce din păcate se

www.dacoromanica.ro

Partidele se împart în trei. 1°. Partida fanariotă care în această broşură şi-a dat programul ei. 2°. Partida bătrînilor boeri cu Bibescu, şi al 3-lea Partida tinerilor al cării program se tipăreşte acum şi va eşi la 1 ianuarie viitor, şi pe care ţi-o voi trimite îndată. Lumea apoi va judeca cine vede mai bine şi cine iubeşte mai mult ţara.

Am scris lui Iancu[1] spre răspuns la scrisoarea lui. Nu m-am întins în nimic alt, decît i-am arătat mulţumirea ce am simţit că mi-au scris şi m-au asigurat de prietenie ce îmi dă. Mi-ar părea rău ca scrisoarea mea să fi fost rău tălmăcită, sau rău priimită din parte-i. Ştii ideile mele. Ştii că după dînsele nu îmi e ertat a cerşători prieteniea nimului, şi voi ca ori cine să fie atît de onorat cu prieteniea mea dupe cum mă onorează şi pe mine prieteniea lui. Intr-această ca şi în toate iubesc egalitate. Gîndesc că Iancu ca şi ori ce om în ţara mea sau aiurea n-are cuvînt, a-mi refuza stima, căci nu socotesc a fi făcut vr-o faptă necuvenită în viaţa mea. Între a stima însă, şi a iubi pe un om este deosibire. Aceasta din urmă este efectul simpatiei, a asemănării simtimentelor şi a ideilor, şi mai cu seamă a principelor politice. Mă măguleam a crede că într-aceasta nu e deosibire între mine şi Iancu. Nu văz în relaţiile mele cu tine iubita mea prietenă o pricină împotrivitoare. N-aşi vrea să viu asupra trecutului ca să nu deschiz rane încă sîngeroase. Dar crez că dacă tu mă stimezi este cel mai mare cuvînt, că inima ta nu mă osîndeşte, nu mă găseşte vinovat şi îmi dă dreptate. Tu ai fost cea dintîi care ai cerut schimbarea relaţiilor noastre. Mi-ai cerut prieteşugul şi frăţiea, şi am priimit-o cu recunoştinţă, şi am fost şi sînt mîndru d-a te numi sora mea, d-a fi pentru tine un bun şi adevărat frate. Simtiment care singur poate fi trăitor, şi vecinic între doă inimi aşa de cumplit muncite de suferinţe. Te iubesc şi te stimez atîta, încît de te-aşi putea vedea mulţămită cu perderea vieţii mele, crede că aşi face-o bucuros. Nădăjduesc că peste puţin vei fi mai liniştită şi vei vedea că o frăţie curată şi sinceră poate îndestula frumosul tău suflet şi a-l face mulţămit. Aceasta am nădăjduit-o şi aceasta mă rog la D-zeu necurmat căci tu ştii cît sufletele noastre ţin unul de altul, cît e peste putinţă a trăi fără legătură împreună. De n-aşi fi simţit aşa totdauna m-aşi fi depărtat de tine din minutul ce am simţit inima mea prea mult ostenită de trude ca să mai poată ţine altă legătură decît a prieteniei. Nu-mi voi surioara mea daca mai adusei aminte acestea sfîşiitoare suvenire pentru amîndoi. Iubeşte-mă cum te iubesc. Fii prietena mea, sora mea mult iubită. Şi fie că aceasta să îndestuleze inima ta, şi să facă fericirea ta, dupe cum o face pe a mea ! Pentru ce D-zeu nu mi-a ertat a împlini toate dorinţele inimei tale? ...Pentru ce au trudit şi au secat astfel inima mea? Iartă-mă iubita mea prietenă că nu poci a urma, sufer tare în acest minut. Viaţa-mi trecută se desfăşură înaintea mea. Cîte visări sublime ! Cîte dorinţi de fericire căutate puternic şi neînfiinţate, perdute. Viaţa mea e toată în trecut. Viaţa-mi prezentă e o descolorată, o moarte tregănată. Sufer puternic acum ca să urmez scrisoarea. Plîng

află încă în ţara noastră. Eşirea acestei broşuri m-a supărat tare..." (Cf. I. Bianu, *Bălcescu către Alecsandri. Cinci scrisori*, publicate în „Convorbiri Literare", L (1916), nr. 1).

[1] Iancu Florescu (1818—1869), fratele Luxiţei (pentru date în legătură cu familia Floreştilor, cf. G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 12—14).

www.dacoromanica.ro

ca un copil şi lacrămile mele udă portretul tău ce ţiu în mîna mea şi această foae. Adio Luţica mea, adio

N. Bălc[escu]

O mie de mulţumiri pentru portofoliu ce îmi [trimiţi]. O să mă duc cu Papa şi la Rosta[n][1], [n]umai fiindcă tu ai confienţă în acel doctor.

3

Bucureşti, 12/24 aprilie 1848

Către Alexandra Florescu. *Restabilit după boală, continuă să sufere moraliceşte — nemulţumit fiind de starea de spirit întîlnită în ţară. — Pe deasupra e turburat şi nedumerit de* motivul ascuns *al plecării din ţară a prietenei sale. Îi mulţumeşte pentru lucrurile lăsate pentru el.*

Bucureşti, aprilie 24/12 1848

I u b i t a m e a p r i e t e n ă

Sunt acum bine de vr-o patru zile. Dupe plecarea ta am fost în aşternut 5 zile. Am avut ca un fel de junghi şi am loat puţin sînge de la mînă şi îndată mi-a trecut. Acum sunt de tot bine, es din casă. Astfel sunt fisiceşte, iar moraliceşte sufăr mult. Nădăjduiam că ajungînd aci voi găsi duhurile altufel încît să am o ocupaţie, dar slabă viaţă de romînii noştrii; acum mă căesc amarnic că am lăsat Parisul în momente cînd era atîta viaţă într-însul.

Aici mi-e urît de moarte. Nu poci nici ceti, nici lucra. Ce folos că sunt sănătos cînd moraliceşte sufer, şi nu poci să am viaţă. De ai fi fost tu aci mi-ar fi rămas mulţămirea în d-a petrece unele din lungele mele ceasuri lîngă tine, dar nu ştiu ce fatalitate mă goni ca să viu tocmai la plecarea ta. Nu poci să-ţi închipuieşti cît m-a turburat astă plecare, pricina căria nu ştiu pentru ce mi-o ţii un mister.

Scrie-m te rog des prietena mea, şi îngrijaşte de sănătate-ţi. Ştii cît îmi e de scumpă.

Adio prietena mea

al d-le prieten
N. B.

Am dat la cocoana Frosa[2] banii ce îmi trimiseşi la Paris pentru tîrguieli.

Luţico îţi mulţumesc pentru toate lucrurile ce mi-ai lăsat la soră-mea[3]. Scrie-m des, cît de des vei putea şi mult.

[1] Doctorul Louis-Léon Rostan (1790—1866). Profesor la Facultatea de medicină şi membru al Academiei de medicină din Paris (Cf. Dr. E. Gurlt, A. Wennich, Dr. A. Hirsch, *op. cit.*, vol IV, 1932, p. 887.

[2] Frosa G. Florescu (1820—1905), sora Luxiţei.

[3] Sevastiţa Bălcescu.

www.dacoromanica.ro

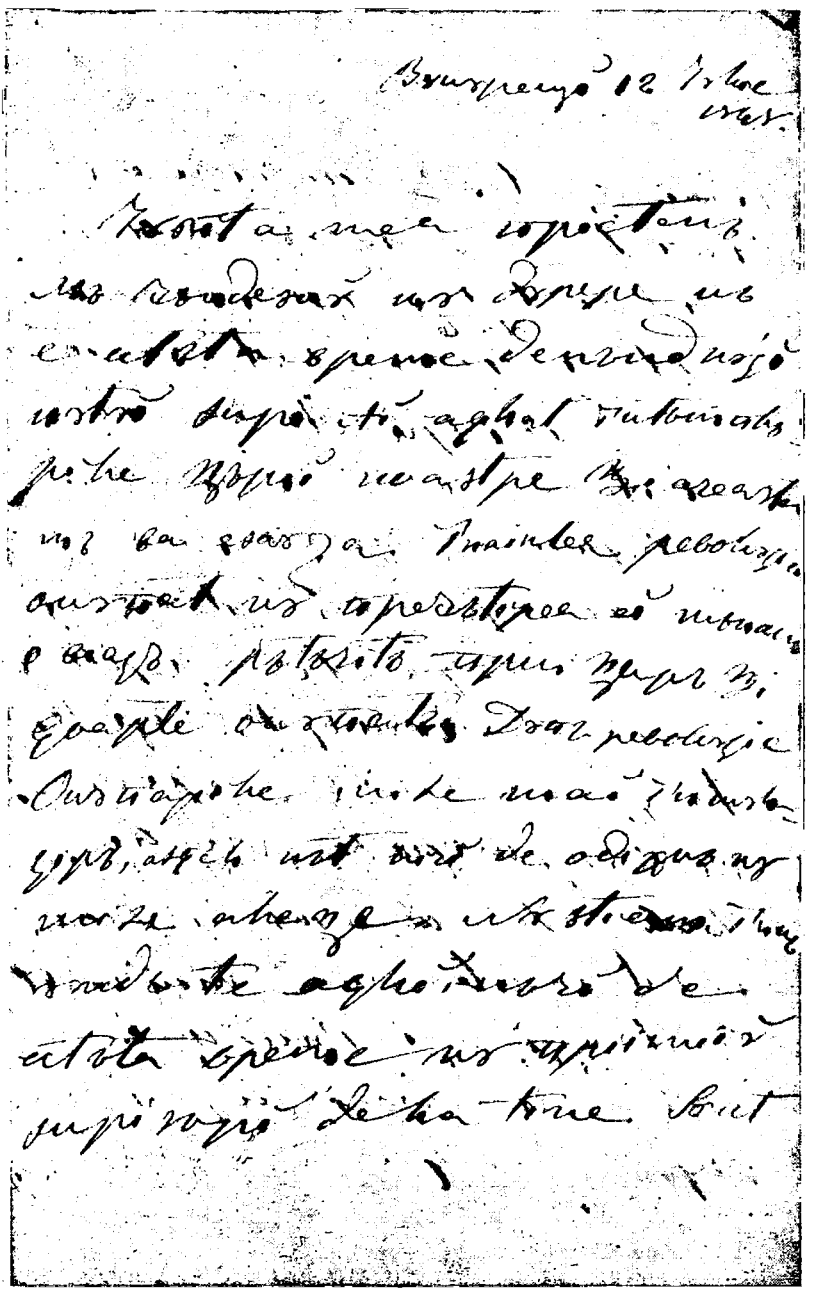

www.dacoromanica.ro

4

Bucureşti, 12[/24 iulie] 1848

Către Alexandra Florescu. *Despre motivele pentru care nu i-a putut scrie atîta vreme; pregătirea revoluţiei şi după revoluţie, lipsa unei clipe de răgaz. O roagă să-i dea veşti dese despre starea sănătăţii ei şi despre tot ce face.*

Bucureşti, 12 iulie[1] 1848

Iubita mea prietenă

Mă gîndesc cu durere că e atîta vreme de cînd nu-ţi putui scri. Ai aflat întîmplările ţării noastre şi aceasta mă va escuza. Înaintea revoluţiei, ocupat cu pregătirea ei, mînam o viaţă rătăcită prin ţară şi foarte ocupată. După revoluţie ocupările mi se mai înmulţiră, astfel cît nici de odihnă nu mi se alege. Nu ştiam încă unde te afli, căci de atîta vreme nu primii scrisori de la tine. Sînt încai sănătos. Lucrurile au început să ne meargă mai bine. Am trecut aci prin mari furtuni făcute prin blestemaţii de reacţionari[2]. Adesea m-am gîndit la tine în minutele de fericire ca şi de nenorocire. Am căit întîmplarea care te depărtă de mine ca să nu împărtăşeşti şi tu frăţeşte mulţămirile şi nemulţămirile mele. Te doresc şi te-am dorit iubita mea mai mult decît poţi a-ţi închipui.

Aş dori să-mi scrii pe larg ce faci? cum trăeşti?

De ai trebuinţă de bani, scrie-mi să caut a-ţi trimite ceea ce îţi sunt dator. Spune-mi cînd vii. Acum ia dă-mi voe să te judec. Tu, de ce nu mi-ai mai scris de atîta vreme? Pentru ce să te îndoeşti de mine? Aceasta nu ţi-o ert aşa lesne.

Adio Luţica mea. Scrie-mi te rog mai curînd şi mult, căci tu ai vreme îndelungată.

Al tău frate

N. Bălcescu

5

[Pesta], 23 iulie [/9 august 1848]

Alexandra Florescu către N. Bălcescu. *Îi mulţumeşte pentru rîndurile trimise. Îşi exprimă mîndria pentru „glorioasele sale fapte". Comentează ultimele evenimente din ţară (despre Unirea cu moldovenii şi alte*

[1] Că data scrisorii reprezintă stilul vechi, se confirmă şi prin faptul că la 12 iulie st. nou [30 iunie st. v.] N. Bălcescu, împreună cu întregul guvern revoluţionar, se afla fugar la Rucăr, în munţi, iar la Bucureşti, reacţiunea biruitoare instalase căimăcămia boierească (de la 29—30 iunie).

[2] Pentru evenimentele din ţară — de la sfîrşitul lui iunie şi începutul lui iulie — Cf. între altele şi Cornelia Bodea, *O scrisoare — din 1848 — redactată de Nicolae Bălcescu în numele lui Chr. Tell*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", III (1960), p. 277—280.— Vezi şi Ioana şi P. I. Panait, *Participarea maselor populare din Bucureşti la înfrîngerea comploturilor reacţiunii din iunie 1848*, în „Studii", nr. 6, XIII (1960), p. 83—98.

www.dacoromanica.ro

măsuri ale guvernului). Păstrează însă tăcere voită asupra unor chestiuni personale. Despre dorul de ţară şi de prieteni. Îl roagă să-i scrie.

28 julie, miercuri

Iubite Nicolache, c-o vie bucurie am priimit a ta scrisoare pe care încă o recitesc sărutînd-o şi udînd-o cu lacrămi de mulţumire. Îţi mulţumesc Nicolache că mi-ai scris, şi pentru gîndirea ce me-ai dat în ale tale ore vesele şi triste; m-am împărtăşat la toate iubitul meu, şi această inimă cu totul înecată în întristare de cîte ori au săltat de veselie. D-ai fi cunoscut cîtă dragoste şi prieteşug are sufletul meu pentru tine Nicolache, ai înţelege cît am simţit la toate întîmplările din ţara noastră, mai cu deosebire cunoscîndu-le d-a ta lucrare.

Curaj iubitul meu şi activitate! Cel dintîi pas l-aţi făcut care este şi cel mai greu. Vă rămîne o lungă lucrare; puterea să nu-ţi piarză buna voinţă şi veritabilul patriotism. Cu acestea nu neglija da-ţi îngriji cu scumpătate de sănătate, pentru care sînt tare îngrijată. De te-am iubit Nicolache, respectat şi onorat pînă acuma, astăzi am mai multă trebuinţă a le păstra, şi atîrnă d-a ta onorabilă purtare; din parte-ţi, de ţii l-al meu prieteşug, nobilile şi glorioasele tale fapte mi-l va dovedi.

De hrănesc moldovenii acelaş sentiment, dorinţe şi idei cu voi, ce aşteptaţi şi nu vă înţelegiţi cu dînşii? — care priimind constituţia romînă — a cunoaşte, acelaş guvern.

Mai nădăjdui dragă că întîea alegere a consului nu va fi din vro familie zisă întîea nobleţe, şi cînd aceasta se va întîmpla, crede că va fi un ticălos priimind. Mă mir însă cum aţi ertat [s]perjuru lui Neofit[1]; ce cavaler [...] v-au spăimîntat, sau în tot cleru n-aţi putut găsi ceva mai bun decît el. Putea fi unul din voi.

Dar mă întinz mult, eartă iubitul meu că m-am abătut la acestea; e că m-am deprins cu tine a vorbi ce-m vine, şi tu a le trece cu vederea.

Cîtă mulţumire am Nicolache că cîmpul Filaret a loat frumosul nume al Libertăţii.

Despre bani am scris lui Iancu; ear că nu-ţi răspund la toate întrebările tale despre mine, eartă Nicolache, că sufer, sufer puternic pe cît nu-ţi pot face o idee, şi ai mult frumoase zile ca să ţi le turburi. Reproşul însă ce-mi faci, am dreptul să ţi-l întorc, că pe cînd mă băteam cu moartea, am găsit putere pentru a ta linişte să-ţi scriu, ear tu în 2 1/2 luni n-ai putut avea 10 minute pentru prieteşug? d-ar fi fost cele de prînz sau de somn.

De nu va fi cu putinţă a mă întoarce acuma, Nicolache, cine ştie de voi avea veselia a mai călca pe liberu nostru pămînt şi de o să mai vă văz. Cît îl doresc, cît vă doresc. Adio Nicolache. Vezi cîte odată pe sărmana muma mea.

A ta A.F.

[1] Mitropolitul ţării şi preşedintele guvernului provizoriu constituit la Bucureşti în ziua de 30 iunie.

www.dacoromanica.ro

Acuma aş voi să văd în faţă unele din aristocrate rude. Odobescu[1] a trecut la Viena. Ai tăi ce fac? Sînt bine? Şi Golescu[2], sărută-l. Pe Arăpilă şi Brătianu[3] e-am văzut pe fereastră, păzindu-mă d-a nu mă zări.

Cînd eşti în cameră şi lucrezi pentru binele ţării noastre, te întrebuinţezi cu lucrurile ce ţe-am lucrat cu această gîndire? Acum puţinele minute ce le am ale mele, că nu am atîta vreme îndelungată pe cît îm dai, ţi le dau ţie lucrîndu-ţi un mic ecran[4].

Te rog Nicolache a nu da rea tălmăcire voinţei mele d-a rupe scrisorile mele, şi de ţii vreuna, te rog iubitul meu rupi-o. O voi şi o cer aceasta.

Această poezie scrisă de cel dintîi poet din Bucovina, o trimit poeţilor romîni să vază odată scriere nu ca a lor.

Te rog Nicolache ai bunătatea şi scrie-m ce fac ai mei, spune şi lui Iancu să-m scrie. Nimene nu mai îm scrie. Destule suferinţe am, să aflu cel puţin că toţi sînteţi bine.

6

[Pesta], 31 iulie [/ 11 august 1848]

Alexandra Florescu către N. Bălcescu. *Indemn la rezistenţă revoluţionară. — Solicită lui N. Bălcescu şi lui Iancu Florescu, fratele ei, să-i mijlocească un ajutor bănesc. Se vede obligată să părăsească localitatea. Cere ştiri „despre lucrurile din ţară".*

31 iulie, sîmbătă

Iubite Nicolache

Acuma primii o scrisoare de la Iancu, prin care aflai trista novelă din sărmana ţara noastră; stăruinţă şi curaj dragul meu, pierdeţi-vă starea, viaţa, totul, numai drepturile dobîndite nu!

Criticoasa poziţie în care mă aflu, amara suferinţă de care o idee nu poţi să-ţi faci, şi anevoinţa ce-mi arată Iancu d-a putea găsi bani, mă silesc ca în vremea d-acuma cu cîte turburări ai şi tu, a mă adresa, în încrederea prieteşugului, către tine. Ştiu Nicolache că n-ai, şi poate că nu vei găsi bani, dar fără a spune numele meu, fă o contribuţie de la ai tăi şi ai mei prieteni, macar d-ai loa de la unul un galben şi de altul un sfanţic, şi dă lui Iancu, de nu va găsi pînă în sfîrşit el bani; să fie ca vro 50 şi de m-oi înlesni eu cum nădăjdui înaintea ta ţi-i dau ca să-i întorci fără întîrziere de pe la cine oi loa.

---

[1] Colonelul Ion Odobescu.

[2] Probabil Nicolae Golescu.

[3] Al. G. Golescu-Arăpilă şi D. Brătianu se găseau la acea dată în misiune politică la Pesta.

[4] Casetă (vechi: răcliţă) (fr. *écrin*).

www.dacoromanica.ro

Păzăşte-te d-a nu te înşala să afle mumă-mea despre aceasta. Spune şi lui Iancu să lase egoismu şi să aibă mai multă abnegaţie pentru cei ce iubeşte, o voi, ca să nu spue nimic pe acasă; fără aceasta nici nu voi să se mişte din loc, să mă lase în mila D-lui, el mă va lumina ce să fac.

De va veni Iancu, înţelegîndu-mă cu dînsul, voi vedea de e cu putinţă să mă întorc lîngă sărmana mumă mea. Orcum d-aicea tribue să plec măcar or în ce alt loc.

Adio sufletul meu, îţi scriu în grabă, şi dă a lumina de zio,

A ta A. F.

Scrie-m, sau, pune pe cineva să-m scrie, de ceea ce se va alege despre lucrurile din ţară.

7

Paris, [25—26 iulie/] 6—7 august 1850

Către Alexandra Florescu. *I. Confirmă primirea scrisorii şi împlinirea întocmai a celor cerute. Noi mărturisiri despre adîncul devotament ce-i poartă. Scurte ştiri şi reflecţii despre „viaţa tristă de pribeag". — II. Explicaţii şi amănunte în legătură cu grija şi interesul arătat faţă de Dumitru şi Costache Florescu, fraţii Luxiţei. Despre* Question économique des Principautés danubiennes *— Despre motivele răririi corespondenţei.*

Paris, 6 avgust 1850

Iubita mea prietenă

Scrisoarea D-le trimisă prin M-me Jobin[1] am priimit-o şi voi face cum zici deşi nu pricep aste misteruri, dar însfîrşit împlinească-se voia ta precum în ceriu aşa şi pre pămînt cum zice Scriptura. Nu fii mîndră că îţi vorbesc ca la Dumnezeu, căci de nu eşti D-zeu ai fost pentru mine bună şi prietenoasă ca un înger al lui D-zeu. Una din cele mai cumplite ale mele dureri a fost suferinţele tale, multe poate isvorîte din pricina mea, dar fără vina mea.

Sunt sănătos dar foarte trist şi nu-mi petrec, cum crezi. Lucrez cît, poci şi pe cît supărările îmi lasă liniştea duhului, neapărată ocupaţiilor serioase.

Ţi-am răspuns la toate scrisorile ce mi-ai scris şi mă mir că zici că la doă scrisori nu ţi-am răspuns.

Aici au sosit mulţi de la Bucuresci şi Iaşi, dar fug cît poci de dînşii.

Mie dor de Ţeară şi de ai mei. E tristă viaţă pribeag şi în streinătate.

[1] Madame Jobin ţinea în Calea Victoriei (Casa Creţulescu) magazin cu articole de mănuşi, cravate, mode şi parfumerie (Cf. V. Bilciurescu, *Bucureşti şi bucureşteni de ieri şi de azi*, Bucureşti, 1955, p. 211).

www.dacoromanica.ro

N-am ce să-ţi scriu decît a te ruga ca să nu uiţi numele meu cînd te rogi la D-zeu. Am trebuinţă ca alţii să se roage pentru mine. Şi să crezi că sunt un bun prieten pentru D-ta.

N.B.

Multe respectoase complimente la c[o]c[oanele] Anica [1] şi Frosa.

Am aflat cu plăcere de la Costache [2] că eşti mult mai bine şi mai sănătoasă acum. Adevăr este?

7 avgust

Nu apucasem a da la poste aceasta scrisoare cînd priimii astăzi o scrisoare de la D-ta din 22/10 iulie.

Îmi pare rău că C[ocoana] Anica crede că am refusat d-a asculta rugăciunea ce mi-a făcut pentru băeţi [3]. Mai întîiu că în Cronstat cînd am plecat, una că băeţii nu avea atunci mijloace a veni şi al doilea că nu vream să plec departe la Paris ca să mă aşăz, cum zisesem întîi, şi am rămas la Belgrade ca să priveghies mişcările Ungariei. Încît pentru scrisoarea despre Iorgu [4] n-am priimit-o. Pe Costache îl văd des cum ţi-o fi scris, şi îl povăţuesc în ce socot că are trebuinţă.

Cred că vei fi văzut o broşură *Question Économique des Principautés Danubiennes* [5] ce s-a lucrat aci la Paris.

Nu te îndoi de prieteşugul meu şi nu te supăra că îţi scriu rar. Sînt într-o stare morală care mă face a găsi obositoare toate corespondinţile, de aceia le-am şi precurmat cu totul. Numai acasă mai scriu de doă ori pe lună d-ale sănătăţii.

НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ К БИОГРАФИИ НИКОЛАЯ БЭЛЧЕСКУ

РЕЗЮМЕ

Авторы публикуют семь писем, относящихся к переписке Николае Бэлческу с Александрой (Луксицей) Флореску. Они проливают свет на некоторые, до сих пор неизвестные, моменты личной жизни румынского историка и революционера. Большая дружба связывала Н. Бэлческу с Александрой Флореску. В мае 1848 г. в Пеште у него родился сын, *Бонифаций Флореску*, рождение которого было скрыто от окружающих.

Публикуемые письма имеют и литературную и историческую ценность. Они показывают Н. Бэлческу как *человека*, раскрывают силу любви его подруги, ее готов-

[1] Anica G. Florescu, mama Luxiţei (1790—1878).
[2] Costache Florescu, fratele Luxiţei (1826—1875).
[3] E vorba de Costache şi Dumitru Florescu (1828—1875) şi de pribegia lor după 1848.
[4] Cel mai tînăr dintre fraţii Floreşti (1831—1893).
[5] Broşură apărută în 1850 fără numele autorului, N. Bălcescu.

www.dacoromanica.ro

ность к самопожертвованию, ее великий патриотизм. Письма датированы 1847, 1848 и 1850 годами. Первые два отосланы Бэлческу из Парижа в июле и декабре 1847 г. Еще два письма были написаны в Бухаресте, накануне и в разгар революции; одно 12/24 апреля, спустя девять дней после его прибытия из Парижа, другое — 12/24 июля после второй народной победы над реакционным боярством. Два письма принадлежат Александре Флореску и отправлены ею из Пешта 28 июля /9 августа и 31 июля 12 авуста 1848 г. Последнее письмо, ответ Н. Бэлческу, отослано в 1850 г. из Парижа.

Письмам предшествует объяснительное вступление авторов статьи. Помимо этого текст каждого письма снабжен резюме и соответствующими комментариями.

NOUVEAUX MATERIAUX POUR LA BIOGRAPHIE DE NICOLAE BĂLCESCU

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent une correspondance intime de l'historien et révolutionnaire roumain Nicolae Bălcescu, qui dévoile un aspect insoupçonné de sa vie privée.

Il s'agit de sept lettres échangées par Bălcescu et Alexandra (Luxiţa) Florescu, jeune femme à laquelle l'unissait une étroite amitié. Un enfant, *Boniface Florescu*, leur était né en mai 1848 à Peste, dans des circonstances qui furent volontairement cachées même à Bălcescu.

Les lettres offrent une valeur littéraire aussi bien qu'historique. Elles nous font voir l'*homme* Bălcescu, la beauté des sentiments de son amie, la force de sacrifice et le grand patriotisme de celle-ci. Elles datent de 1847, 1848 et 1850. Les deux premières sont écrites par N. Bălcescu de Paris, en juillet et décembre 1847. Les deux suivantes sont écrites à Bucarest, avant la révolution et en pleine révolution : l'une date du 12/24 avril, 9 jours après l'arrivée de Bălcescu de Paris ; l'autre, du 12/24 juillet, après la seconde victoire remportée par le peuple contre les boyards réactionnaires. Les 5e et 6e lettres sont écrites par Alexandra Florescu à Peste, le 28 juillet/3 août et le 31 juillet 12 août 1848. La dernière lettre, datant de Paris, 1850, est une réponse de N. Bălcescu.

Le résumé et les notes qui accompagnent chaque lettre, ainsi que l'introduction précédant les documents, éclairent les circonstances dans lesquelles ces lettres ont été écrites et en facilitent l'entendement.

www.dacoromanica.ro

UN DOCUMENT INTERN REFERITOR LA COMPLOTUL ORGANIZAT DE MIHAIL GROSS ÎMPOTRIVA LUI IOAN VODĂ CARAGEA ÎN ANUL 1816

NOTELE SAU CONSPECTUL AUDIERII INCULPAȚILOR LA BUCUREȘTI ȘI SIBIU ȘI ASUPRA ȘEDINȚELOR TABLEI REGALE DIN TÎRGU-MUREȘ DIN ANUL 1817

DE

ION RANCA

Se cunoaște din literatura de specialitate[1] faptul că în anul 1816 supusul austriac Mihail Gross împreună cu un mic grup de aderenți în majoritate supuși austrieci — au complotat, fără succes însă, la viața lui Ioan Vodă Caragea, domnul Țării Românești, și a principalilor boieri și negustori de aici.

Fiind prinși înainte de a-și fi pus planul în aplicare, sînt judecați cu destulă asprime de Tribunalul criminal din București prezidat de stolnicul Constantin[2], pentru motivul de a fi încercat să organizeze „un lamentabil masacru al boierilor (*einen jämmerlichen Bojarenmord*)" și răsturnarea sistemului politic, atîțînd poporul prin făgăduiala eliberării de bir și iobăgie, împotriva cîrmuirii, clerului, boierimii și a păturii superioare a negustorilor și, în sfîrșit, „să smulgă prea Puternicii Împărății, Țara Românească, Moldova și Serbia"[3].

Faptul că nouă din cei 11 inculpați prinși erau supuși austrieci atrage atenția șefului Agenției consulare austriece de la București Fleischhackl von Hakenau care cere și obține — drept urmare a unor vădite interese diplomatice — ca inculpații de supușenie austriacă să fie extrădați.

---

[1] Andrei Oțetea, *Complotul Mihail Gross, în Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évofordulójára*, Tud. könyvkiadó Kolozsvár, 1957, p. 497—507; vezi și *Documente privind Istoria Romîniei. Răscoala din 1821*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., 1959, p. 101—112.

[2] *Ibidem*, p. 501.

[3] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Spre a evita eventuale conflicte diplomatice izvorîte din interpretarea ce se dădea mai ales scopului complotului — de altfel mărturisit de unii inculpaţi — la consimţămîntul Porţii, Caragea-vodă predă agenţiei austriece din Bucureşti pe cei nouă inculpaţi austrieci spre a fi judecaţi în interiorul graniţelor imperiului.

În cele ce urmează, prezentăm un document intern care prin conţinutul său ne oferă ştiri asupra interogatoriului luat inculpaţilor la Bucureşti şi la Sibiu care pînă în prezent nu ne erau cunoscute, precum şi unele date noi privind urzirea complotului.

Documentul a cărui prezentare face obiectul rîndurilor de faţă a fost găsit în anul 1954, iar în anul 1955, după înfiinţarea Filialei Arhivelor Statului din Aiud, documentul a fost depus în colecţiile acesteia[1].

Împrejurările în care a fost găsit, ca şi apartenenţa celorlalte documente cu care a fost păstrat şi achiziţionat ne-au dus la concluzia că a făcut parte din arhiva familiei nobiliare Kemény, una din posesiunile acesteia fiind la Ciumbrud (r. Aiud) în imediata apropiere a Aiudului[2].

Interesul deosebit ce l-a stîrnit judecarea inculpaţilor în complotul Mihail Gross la Tabla Regală din Tîrgu-Mureş, în anul 1817, nu numai în rîndul oficialităţilor, ci chiar şi în rîndul persoanelor particulare[3], a făcut — credem — pe asesorul Tablei Regale Kemény Simon[4] — al cărui caracter de scris l-am identificat în document — să noteze „din curiositate" (*'s pro Curiositate ide el t...*) atît extrasul din sentinţa Tablei, cît şi note privind declaraţiile inculpaţilor făcute la Bucureşti şi la Sibiu[5].

E greu de stabilit împrejurarea prin care a ajuns documentul la Aiud, ca şi stabilirea pe baza conţinutului şi a formei acestuia a scopului cu care a fost întocmit.

Am putea însă lega răsunetul şi interesul dezbaterilor chiar şi în opinia publică[6] de intenţia — eventuală — a asesorului Kemény Simon de a informa direct şi cu preciziune despre mersul dezbaterilor pe familiarii săi a căror arhivă se păstra în castelul de la Ciumbrud, unde dealtfel au fost depuse şi multe alte documente fără a avea legătură directă cu interesele familiei, sau poate chiar pe contemporanul, dar şi rubedenia sa în acelaşi timp, istoricul şi colecţionarul Kemény József[7], a cărui posesiune era la Grindeni (r. Turda), la numai cîteva zeci de km de Ciumbrud şi Aiud, locul găsirii documentului. Această ultimă ipoteză este mai puţin sigură, date fiind relaţiile rele ce existau între colecţionar şi ceilalţi kemé-

[1] Donaţii, I/6.

[2] Aici a fost păstrată arhiva fam. Kemeny înainte de a fi fost depusă în arhiva Comitatului Alba de Jos.

[3] Váczi János, *Kazinczy Ferenc levelezése*, XV, Budapesta, 1905, p. 254.

[4] Kövári L., *Erdély Nevezetsebb családai*, Kolozsvár, 1854, p. 118.

[5] A. Oţetea, *op. cit.*, p. 501.

[6] Váczi János, *op. cit.*, p. 254.

[7] Szinnyei József, *Magyar irok élete és munkái*, Budapest, 1897, p. 1435—1441.

www.dacoromanica.ro

nyeşti, pe lîngă faptul că, acesta, născut în anul 1795[1], avea în anul 1817 abia 22 de ani şi la această vîrstă nu-şi formase încă renumele de mare colecţionar de documente şi antichităţi.

Documentul este scris în limba maghiară cu intercalări şi completări în limba latină şi germană, compunîndu-se dintr-o filă dublă scrisă pe cîte două coloane. Umezeala care a acţionat asupra lui şi-a lăsat urmele pe unele părţi ale hîrtiei pe care este scris şi a distrus chiar în bună parte colţurile acesteia.

Trecînd la descrierea documentului, observăm că pe coloana dreaptă a fiecărei pagini (feţe) sînt trecute note, însemnări sau sînt intercalate observaţii referitoare la declaraţiile făcute de inculpaţi cu prilejul instrucţiei de la Bucureşti (*In Benigno Bukurestini*), iar pe coloana stîngă, însemnări privitoare la interogatoriul luat de autorităţile militare austriece la Sibiu [2]. Textele sînt scrise faţă în faţă, începînd cu numele inculpatului, continuînd în ordinea importanţei rolului ce urmau să-l aibă în îndeplinirea scopului propus, cu ceilalţi inculpaţi. Coloana dreaptă, în ceea ce priveşte unii inculpaţi, cuprinde condamnarea pronunţată prin sentinţa Tribunalului criminal din Bucureşti, între paranteze: (Bukurestini ad Mortem Damnatus).

Pe primele trei feţe ale documentului este textul conţinutului parţial sau integral al interogatoriului de la Bucureşti şi Sibiu, abundînd în note şi observaţii neoficiale, intercalate în timpul şedinţelor instanţei (*Stantibus Sessionibus*) de la Tîrgu-Mureş, iar pe faţa a patra este scris, cu capul în jos şi cu alt caracter de scris (asemănător cu cel al mai multor notiţe şi intercalări făcute pe documentul propriu-zis), un extras din sentinţa Tablei Regale din Tîrgu-Mureş din anul 1817.

Documentul datează din anul 1817, avînd dimensiunile fiecărei coli 24 × 28 cm, filigrana S.C. pe o coală şi o formă florală pe cealaltă.

O succintă analiză a textului documentului ne face să credem că avem în faţă notele sau conspectul audierii inculpaţilor la Tabla Regală din Tîrgu-Mureş, deducţie bazată pe unele note şi însemnări intercalate în locurile rămase libere din text, chiar în timpul sesiunilor instanţelor (*Stantibus Sessionibus*), aşa cum reiese din nota din pag. III, coloana stîngă, după notarea conţinutului declaraţiei inculpatului Nemeth sau Nemeti Iosef făcută la Sibiu (*Cibinii hic Nemth Iosef* ...) că „a dus la Gross doi oameni", în paranteză notează că „celelalte nu le-am auzit", după care iniţial închisese paranteza, apoi o taie cu patru liniuţe şi continuă: „nefiind linişte (probabil în sală — *n.n.*)".

În pag. I, coloana stîngă, cu semnul de intercalare „Θ" scrie în paranteză că „Din interogatoriul luat aici la Tabla Regală rezultă că ..." textul fiind intercalat ca şi celelalte note şi completări la declaraţiile făcute la Bucureşti şi la Sibiu cu date noi obţinute cu ocazia instrucţiei şi a dezbaterilor instanţei din Tîrgu-Mureş.

În sprijinul caracterului de note neoficiale a celor cuprinse în document mai vine „extrasul pricinii lui Gross Anno 817" consemnat pe faţa

[1] Szinnyei József, *Magyar irok élete és munkái*, Budapest, 1897, p. 1435—1441.
[2] A. Oţetea, *op. cit.*, p. 501.

www.dacoromanica.ro

a IV-a a documentului, despre care zice că „l-am făcut de la Tabla Regală în cursul procesului . . .”[1] depuse „Stantibus Sessionibus (pe acelea le-am rupt) punîndu-le pro Curiositate” (pe hîrtie — *n.n.*).

Cu completările aduse şi scrise, în multe cazuri — aşa cum am arătat mai sus — , în locul rămas liber între declaraţiile diferiţilor inculpaţi, documentul devine mai bogat în date din care nu vom aminti aici decît faptul că aduce două nume noi : 1) calfa de farmacist Lazar şi 2) un oarecare Pap Josif. Calfa de farmacist Lazar apare în document ca fiind anchetat cu ocazia instrucţiei judiciare de la Bucureşti, reieşind de aici că nu-i era străin secretul conspiraţiei care i-a fost comunicat de către Nikefor Ninkovits (este deci achiziţia acestuia), dar nu s-a alăturat ideii. Al doilea personaj, Pap Josif, ar fi dat un piastru (?) lui Nemeth Josef.

Merită să mai fie amintit amănuntul în legătură cu aşa-zisul scop ascuns al urzirii complotului — de alipire a Ţării Romîneşti Imperiului habsburgic — şi pregătirea de către Nikefor Ninkovits a unui cîntec „despre împăratul nostru” (al Imperiului habsburgic — *n.n.*). Informaţia a fost scrisă ulterior, după cum reiese din indicaţia „N.B.”, probabil ca urmare a instrucţiei de la Tîrgu-Mureş.

O cercetare mai atentă a documentului, unic în felul lui privind urzirea complotului, aflat în ţară [2], va scoate la iveală şi alte ştiri în legătură cu conspiraţia organizată în 1816 împotriva lui Ioan Vodă Caragea, ca şi confirmarea în mare parte a celor existente.

În cele ce urmează, redăm documentul în original, în facsimil şi în traducere.

ANEXĂ*

Idem Gross Cibinii Torturazták is Bukurestben[1] Elöbb az mondja hogy a Török Birodalmat fel akarta forgatni, késöbre tsak oda Qualificalja estet hogy tsak ola orszagot akarta az Török Jugum alol meg menteni. de nem léven embere eröl is le mondott s. az egész dologrol valo le mondása utan 1 Holnappal fogták el. Elárulojának mondja Sadlert Minden pénze volt 300 Piaszter. Nemet Josefnek nem mondotta meg a Plánumat Balluknak meg, de ö azutan al allot Satlernek meg mondotta a Plánumát Satler azt felelte. Er halte es nicht mit mir sagte aber es Wäre gut wen es ausgeführ werden könte er wolle sich ledend verhalten [2]

Θ nem akarta söt azt is hogy Predica <ti> ora

1°) *Gross In Benigno Bukurestini.* (:Bukurestini ad mortem Damnatus :) Est in confessis. Communicálta pedig az dolgot a) Balluk Joseffel.

b) Szilagyival Ezek ketten nem akar tak
c) Glognerrel bele allani es erre az meg
d) Nikeforral intetisre Gross is el allott a Plánumatol.

2°) *Satler I<n>B<enigno>B<ukurestini>* (Bukurestini ad mortem Damnatus :) Meg esméri, hogy ö is Tudta a' Conspiratiot es egybe veve á' vallamását, csak annyi jö ki bellöle, hogy Anxie haerealt hogy denunciállyae ? vagy nem. *Szatler* el ment Divictarhoz és ennekis elö beszéllette a' Comolotot, azt az elö beszélést Szatler ugy adja elö hogy nem hivta Divictart

[1] Originalul rupt 7 cm.
[2] Pînă în prezent. Cf. A. Oţetea, *op. cit.*, p. 498 şi 501.
* Notele se dau la sfîrşitul acestui text.

www.dacoromanica.ro

keszült (: Itt az K<irályi> Táblán lett ki kérdesztetésbol Constál hogy Bukurestben az napkeleti Keresztények Innepeikis az oh Calendarium Szerint Innepeltetnek :)

Idem Satler Cibinii. Husvétra[3] Virado ejtzakan maganal halotta Grosst ; azert hogy azon az ejtzakan ki ne üssön az lárma „dem Janco"[4] (: alias Divictarr) habe ich es erzahlet in der Beklommenheit, vermutlich um zu sehen was er sagen würde. „Janko, sagte ich, soll es niemanden sagen" (: A Virgulatol függ hogy ki mondotta Janko, Satlernek vagy meg forditva Satler Jankonak :)
Divictar pedig Bukurestben)[5] (: a Delator <iasban) hanem[6]) eppen Tiszta szokkal is ugy adja elé az dolgot hogy ötet Verbuálta légyen Szatler
Cibinii fatetur hic [7] Nikefor eodem plane modo.

N.B. (: Ninkovits, Glogner, Raduj, In Deliberato Bukurestini emanate poena quidem Digni judicantur, sed qualis et quantae non Exprimitur :)

† el[8] in plena Sessione, hanem Szekely tsak magának olvasta el lassan s azt mondotta rolla hogy semmi ad rem valo nintsen benne a' Complotba hanem az inditotta ezen elö bésszéllésre, hogy talán Divictar a' Szatler neve el halgatásávalis fel fedezi a' titkot

Ezen elöbeszélé esett loch $\frac{10 \text{ oh}}{22 \text{ uj}}$

Aprilisban
Divictar ellenben ugy adja elé hogy ötet hivta Complotba és nékie nagy hivatalokat igert N.B. a :) Szatler Husvet masod napjan Praedicalt. b) Azt is mondja Szatler

hogy nekie valami Bukuresti Tisztek gratiat igertek, a' Vajda életire meg esküvén.

annak hogy elöbb fel nemadta azt azokat is adja hogy a Husvéti Innepeket turbalni nem akarta ⊖[9]

Cibinii hic Glogner fatetur eodem Plane Modo.

3') *Nikefor Ninkowits I* : <*n*> *B* : <enigno> B : <ukurestini>[10] Meg vallya hogy ötet Glogner vitte Grosshoz s, ottan Gross nékie meg mondotta hogy a Bojéroktol meg menti az országot

De ö t :<udni>i<llik>Nikefor nem allott belé a' Complotba.
N.B.[11]. Ez készitet valami Éneket is mi Császórunkrol, es azt mond...[12] hogy ezen Enekben ezen szon...[13] *kada* ertette az Austriai...[14] ...) teriumot[15] (Ezen Eneket nem olvast...[16]
Az Benignumaban az Man...[17]
hogy a mit kereset nalla...[18]
azt feleli h...[19]
go ...[20]

4") Paticárius Legény *Lázár* I : <n>B :<enigno> B: <ukurestini>tiz nappal Husvet elött/: Görög vallásu lévén gondolhato képpen oh szerint beszél: /mondotta neki t<udni>i<llik>[21] Lazarnak Ninkovits hogy Gross Conspiralt de ö t : <udni> i : <llik> Lazar meg is intette s remelliis. hogy Gross el áll ezen Czéljától.

5) *Johan Glogner I* : <*n*> *B* : <*enigno*> *B* : <*ukurestini*> Meg vallya, hogy ö vitte Nikefort Grosshoz, de akkor meg azt tudta, hogy tsak kints ásásrol lészen a szo, de ottan osztán Gross meg mondotta hogy Conspiralni akar. hanem Nikefor nem állott réa[32] (: magárol nem mondja Glogner, hogy akkor belé allott vagy nem ? :) Caeterum azut ánis beszélt Glog-

www.dacoromanica.ro

nerrel Gross, hanem akkor máı Glogner directe meg mondotta, hogy nem elegyedik belé. Caeterum azt meg vallya, hogy nem denuncialta.

Cibinii hic Raduj Szavu fatetur eodem Plane Modo.

6) *Michael Raduj Szavu* Mogosi tisztarto I: <n>B: <enigno> B: <ukurestini> Husvétkor hozza ment Gros, es mondotta nékie, hogy jön egy Német Ármáda, de öis t: <udni>i: llik Gross állitot ki egygyet, es el foglallya Török Országot, de ö[33] t: <udni> i: <llik> Raduj Szavu nem állott bele hanem azt mondotta hogy Gross bolond, tsak ugyan nem is denuncialta.

Cibinii idem Balluk

Qualificat két Serbust az igaz, hogy verbualt, de még akkor nem tudta hogy mire azutan tudta meg hogy mire, es akkor osztán nem allot bé a' Complotba
...[22] gy nehany piasztert is kapott
...[23] sstol[24] (: Mikor a [25]) Conspira ti o tuda...[26] i vagy azutan? :)
...[27] k Szilagyi et Nemeti
...[28] Bukurestini ema...[29]
...[30] mortem Dam ...[31]

7°) *Balluk Josef* (: Bukarestini ad Mortem Damantus :) I: <n> B: <enigno> B: <ukurestini> Ötet Szilágyi Dani vitte Grosshoz, es Gross néki revelalta a' Conspiratiot, de ö nem állot belé elöbszöi aztis mondja, hogy Szilagyi Daniis verbuálta ötet, de azomban ugyan Szilágyi Dani mondotta néki aztis hogy Gross bolond. Aztis mondja, Balluk, hogy Gross késöbre mondotta nékie hogy már ö t: <udni> i <llik> Gross le mondott a' Plánumárol. Meg vallya csak ugyan Balluk hogy mutatott[35] Grossnak egy Serbust[36] hogy talán az is belé állana de a' csak ugyan nem állott bé.

Quest<io> Hol volt a' gyuléstek? Resp <onsio> Mondta ugyan nekem Gross hogy égy puszta házott szerez a' hol Gyüléseket tartsanak, de ö t: <udeni>i: llik Balluk soha gyülésbe nem volt

Caeterum Dani ditsekedett: hogy Husz embert már szerzett.

Cibinii hic Nemeth Josef Vitt Grossnak két embert (: Az többit nem hallottam nem léven Csendesség :)

8°) *Nemeti Joseff* alias Kureraru (: Szigyarto[37]) I: <n> B: <enigno> B: <ukurestini> Ötet Dani vitte Grosshoz, és Dani ellött mondotta néki Gross, hogy gyüjtsenek embereket 's, vegyék meg Krájovát, kapott is ekkor egy piásztert, vagy Grosstol, vagy Danitol, vagy Pap Jositol.

Egyéb aránt meg vallya, hogy egy Magyar köntösös ifiu embert verbualt légyen Grossnak.

www.dacoromanica.ro

Cibinii idem Szilagyi Qualificat Gros Szilagyit nem tolvajkodni, hanem a' Nemet Armádába hivta a'mellyel Gross Krájovát akarta meg venni, a' hol reméllette hogy egy Batalion még készén fog allani. Egyéb aránt ö Szilagyi senkit se verbualt, söt mihelyt meg mondotta Gross hogy Hora vilagot akar tsinalni azonnal el allott tölle Szilágyi, el fogattatása elött Hét vagy Nyoltz Héttel nem latta Grossot Caeterum Bukurestbe torturáztáztákis Meg valja hogy pénzt is kappott volt Grosstol de tölle valo el állásakor viszasza akarta neki adni az Θ[34].

9°) *SzilagyiDani*[38] ex Cc<mi>t<a>tu Bihar, I: <n> B: <cnigno> B: <ukurestini> a' Frantzia vitte Grosshoz. Gross mondotta, hogy gyüjtsen tolvajakat, s azután menyenek egy Basához 's, kapott is Grosstol valami kevés pénzt, de el fogattatása elött már Hét Héttel nem beszélt volt Grossal. A fársáng végin akartak ki menni tolvajkodni, Balluk, Josefet, ö vitte Grosshoz.
N.B. Esett czen Benignum 21 Aprilis, oh szerint, vagy is 3° Maji ujj Szerint.

— N.B. Erröl a Szilagyiröl azt mandatta Petrovits, hogy ötet Szilagyi Dani hivta titkos egyben gyülesre

Extractussat Anno 817[39] az Grossiane, Bukures...[40] del K: ⟨irályi⟩ Táblán folyt processusnak készitetem...[41, 42] ...[43] az Stantibus Sessionibus tett Rap...[44] (magokat azokat el szaggattam :) 's.[45] pro Curiositate ide el t...[46] hod lássam ha[47] szabad lesz meg tudni fellyebb...[48]
szen az Itélet Udvarnál. Itten az K: ⟨irályi⟩ Táblán Gross fövételre[49] Sadler 10 Estendei[50] Balluk[51], Nemeti es Szilagyi; Két Esztendei Rabságra, mind negyen ugy iteltettek hogy kezdödjek számlálni a Rabság a Die incaptivationis es az mi még hátra van az töltsék ki in Ergastulo Coronensi. Ninkovits, Glogner, Raduj Szávu pedig az eddig szenvedtekel elegendöleg meg büntetteknek találtotván absolváltatak ab ulteriori poena Caeterum tsinoson az is benne vann az De iberatumban hogy az Crimen Lesae Ma ⟨jes⟩ t ⟨a⟩ tis es perduellionisnak nem foruma a K: ⟨irályi⟩ Tábla.

Idem Gross Cibinii L-au şi schingiuit în Bucureşti[1] Mai întîi spune că a voit să răscolească Imperiul Turcesc, mai tîrziu modifică aceasta numai în sensul că a voit să salveze numai Ţara Românească de sub Jugul Turcesc dar ne având oameni a renunţat şi la aceasta l-au prins la 1 lună după ce a renunţat la toate. Spune de Sadler că e denunţătorul lui. Toţi banii i-au fost 300 de piaştrii. Lui Nemeth Josef nu i-a spus planul său. Lui Balluk da, dar după aceasta a renunţat, şi lui Sadler i-a spus. Sadler a răspuns. Er halte es nicht mit mir sagte aber es Wäre gut wen es ausgeführt werden könte ei wolle sich leidend verhalten.

Θ2 ba şi prin aceea că s-a pregătit pentru predică (: Din interogatoriul făcut aici la Tabla Regească rezultă că în Bucureşti şi sărbătorile greco-orientalilor se sărbătoresc după calendarul vechi.

Idem Satler Cibinii. În noaptea spre Paşti[3] l-a ţinut pe Gross să doarmă la el;

1°) *Gross in Benigno Bukurestini* (: Bukurestini ad mortem Damnatus :) Est in Confessis. A comunicat lucrul

a) lui Balluk Josef
b) lui Szilagyi
c) lui Glogner
d) lui Nikefor

Aceştia doi nu au voit să intre şi la această admonestare şi Gross s-a lăsat de planul său.

2°) *Satler* I ⟨n⟩ B ⟨cnigno⟩ B ⟨ukurestini⟩ (: Bukurestini ad mortem Dumnatus) Recunoaşte că şi el a cunoscut conspiraţia şi luată într-una declaraţia-i numai atîta reese că a ezitat s-o denunţe? sau nu.

Szatler s-a dus la Divictar şi acestuia i-a povestit complotul Szatler prezintă această destăinuire în aşa fel că el nu l-a chemat de Divictar în complot ci a fost mînat să facă această destăinuire crezînd că poate Divictarul va descoperi acest secret fără să amintească numele lui Satler.

www.dacoromanica.ro

ca să nu izbucnească zarva" dem Janco[4] (: alias Divictar :) habe ich es erzählet in der Beklomenheit, vermutlich un zu sehen was er sagen würde.
„Jank, sagte ich, soll es niemanden sagen" (De virgulă depinde cine a spus, Janco, lui Satler sau invers Satler lui Janko :)
Divictar însă la București[5] în denunț așa expune cazul, chiar dacă nu cu cuvinte clare[6], că pe el l-a recrutat Satler.

Cibinii fatetur[7] hic Nikefor eodem plane modo.

N.B. (: Ninkovits, Glogner, Raduj, în Deliberato Bukurestini emanate poena quidem Digni judicantur, sed quali et quantae non Exprimitur :)

el[8] în Plena Sessione, dar Szekely a cetit încet numai pentru el și a spus de el (de cîntec — n.n.) că nu conține nimic despre chestiune.

Cibinii hic Glogner fatetur eadem Plane Modo.

Cibinii hic Raduj Szavu fatetur eadem Plane Modo.

Această convorbire a căzut pe $\frac{10 \text{ vechi}}{22 \text{ nou}}$ Aprilie

Divictarul redă în schimb în așa fel că pe el l-a chemat în complot și i-au promiș mari funcțiuni.

N.B. Satler în a doua zi de Paști a predicat b) mai declară Satler că niște oficiali din București i-au promis grațiere jurîndu-se pe viața voevodului, că nu a făcut denunțul mai înainte îl motivează și prin aceea că n-a vrut să conturbe sărbătorile Paștilor, n-a voit[9].

3°) *Nikefor Ninkowits I<n> B<enigno>B<ukusestini>*[10] Declară că pe el Glogner l-a dus la Gross ; și acolo Gross i-a spus că va salva țara de boieri. Dar el anume Nikefor nu a intrat în complot. N.B.[11] Acesta a pregătit și ceva cîntec despre împăratul nostru și așa spune că în acest cîntee în acest cuvînt a înțeles[12] ...[13] *koda* al Austriei...[14] ... „teriumot"[15] (: Cîntecul acesta nu l-a citit...[16] În Interogatorul său...[17] ... că ce a căutat la el ...[18] ... răspunde...[19] ...go[20].

4°) Calfa de farmacist *Lazar* I<n>B<enigno> B<ukurestini> înainte de Paști cu zece zile (: fiind de religie greco orientală și se poate presupune[21] că vorbește după calendarul vechi :) Ninkovits i-a spus lui, anume lui Lazar că Gross a pus la cale o conspirație dar el, anume Lazar, l-a admonestat și speră că Gross va renunța la scopul său.

5°) *Johan Glogner* I<n>B<enigno>B<ukurestini>Declară că el l-a dus pe Nikefor la Gross dar atunci încă el așa a știut că este vorba numai de căutare de comori, dar acolo Gross i-a spus că voește să conspire, dar Nikefor nu a fost de acord[32] (Glogner nu declară despre el că el atunci a consimțit sau nu ?) Caeterum și după aceasta Gross a mai vorbit cu Glogner dar atunci deja Glogner i-a spus direct că nu se amestecă.

Caeterum mai declară nu l-a denunțat.

6°) *Michael Raduj Szavu* Megosi tisztarto I<n>B<enigno> B<ukurestini< la Paști s-a dus la el Gross și i-a spus că va veni o armată ger-

www.dacoromanica.ro

Cibinii idem Balluk.
Modifică, e drept că a recrutat doi şerbi (sîrbi) dar atunci încă nu ştia la ce, după aceea a aflat la ce şi atunci n-a mai intrat în complot.
...[22] a primit şi cîţiva piaştri
...[23] de la Gross[24] (Cînd a[25] ştiut (despre — n. n.) conspiraţie...[26] (înainte sau după?
...[27] Szilagyi ...[28] şi Nemeti Bukurestini-ema[29]...[30]
... ad mortem Dam[31] =

mană, dar şi el anume Gross va organiza una şi va ocupa ţara turcească, dar el[33] anume Radu Savu, nu s-a ataşat ci a spus că Gross este nebun, într-adevăr nici nu l-a denunţat.

7°) *Balluk Josef* (:Bukurestini ad Mortem Damnatus :) I<n> B<enigno> B<ukurestini.> Pe el Szilagy Dani l-a dus la Gross şi Gross i-a revelat conspiraţia dar el n-a fost de acord. Mai înainte mai spunea că Szilagyi Dani l-a recrutat pe el, Dar tot Szilagyi Dani i-a spus lui că Gross este nebun. Mai spune Balluk că Gross i-a spus lui mai tîrziu că el, anume Gross, şi-a abandontat planul.
Încă mai declară Balluk că i-a arătat[35] un şerb (sîrb)[36] că poate acela ar intra dar acela nu, într-adevăr n-a intrat.
Quest<io> Unde v-a fost adunarea?
Resp<onsio> Mi-a spus de fapt Gross că va găsi o casă părăsită unde să poată ţine adunările, dar el anume Balluk nu a fost nici odată la adunări.
Caeterum Dani s-a lăudat că a cîştigat deja două zeci de oameni.

Cibinii hic Nemet Iosef
I-a dus lui Gross doi oameni (: restul nu le-am auzit nefiind linişte :)

8°) *Nemeti Joseff* alias Kureraru (: Szigyarto[37] : I<n> B<enigno> B<ukurestini> a fost dus la Gross de către Dani şi Gross în faţa lui Dani i-a spus lui să recruteze oameni ca să ocupe Craiova, a şi primit atunci un piastru ori de la Gross ori de la Dani ori de la Pap Iosif. De altfel mai declară că a recrutat pentru Gross un tînăr care a fost îmbrăcat în strae ungureşti.

Cibinii Idem Szilagyi Qualificat Gross nu l-a chemat pe Szilagyi la tîlhărli ci în armata nemţească cu care Gross a voit să ocupe Craiova, unde a sperat că va mai fi un Batalion gata de acţiune. De altfel el Szilagyi nu a recrutat pe nimeni ba chiar îndată ce Gross i-a spus că voieşte să facă lumea lui Horia Szilagyi imediat s-a detaşat de el. Nu l-a mai văzut pe Gross înainte de deţinerea sa cu şapte sau opt săptămîni, (Caeterum) în Bucureşti l-au şi torturat Mărturiseşte că a primit şi bani de la Gross, dar la despărţirea de el a voit să i-i restituie[34]. N.B. Despre acest Szilagy a spus Petrovits că pe el Szilagy Dani l-a chemat la întrunire secretă.

9°) *Szilagy Dani*[38] ex Co<mi>t<a>tu Bihar I<n> B<enigno> B<ukurestini> Francezul l-a dus la Gross. Gross a spus să adune hoţi şi după aceea să meargă la un paşă şi a primit de la Gross ceva bani, dar înainte de arestarea lui cu şapte săptămîni n-a mai vorbit cu Gross. La sfîrşitul sfîrşangului au voit să meargă la tîlhărit, pe Balluk Josef el l-a dus la Gross. N.B. a căzut acest interogator pe 21 Aprilie (stil) vechi adică pe 2 Mai (stil) nou.

www.dacoromanica.ro

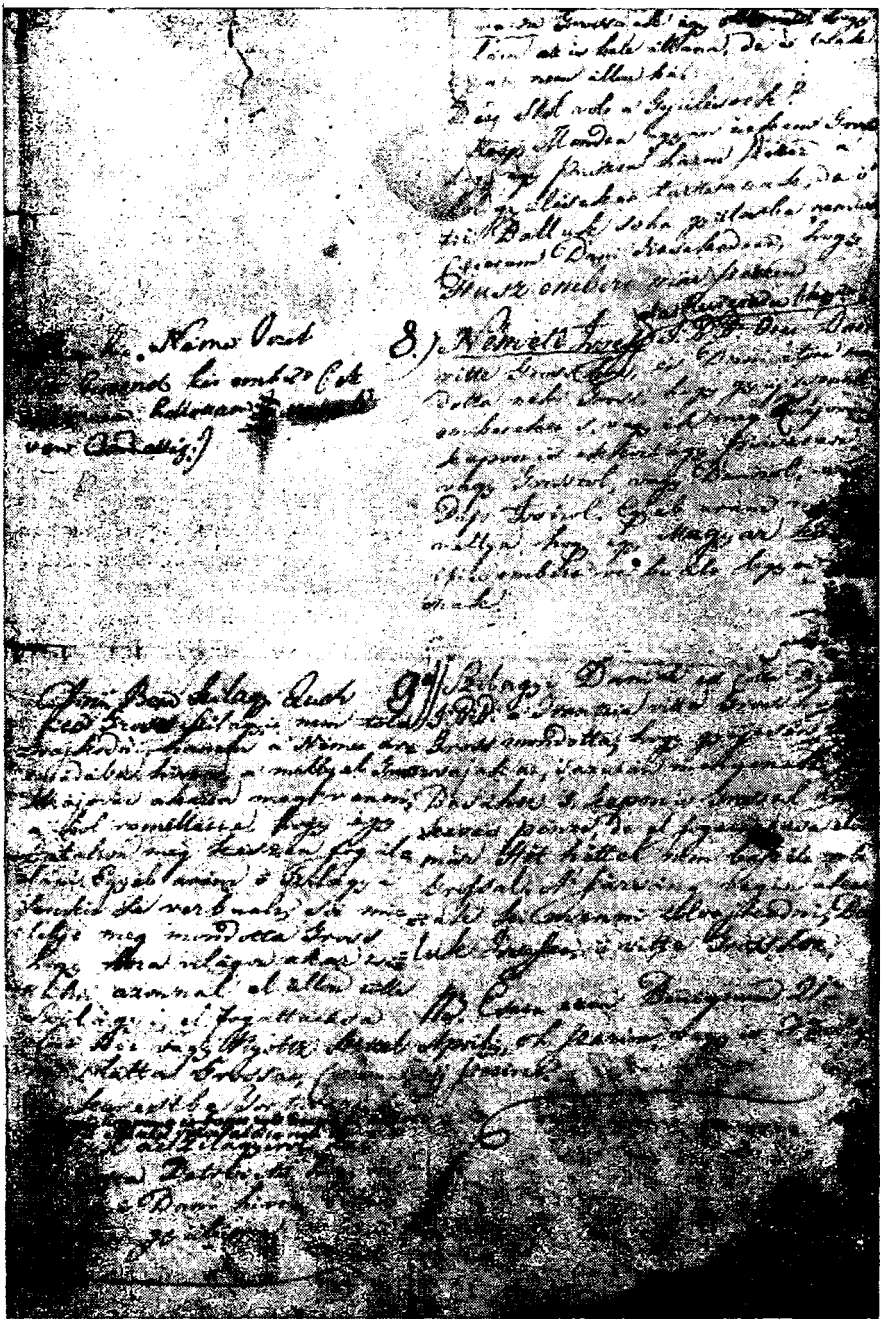

Fig. 1. Pagina I.

www.dacoromanica.ro

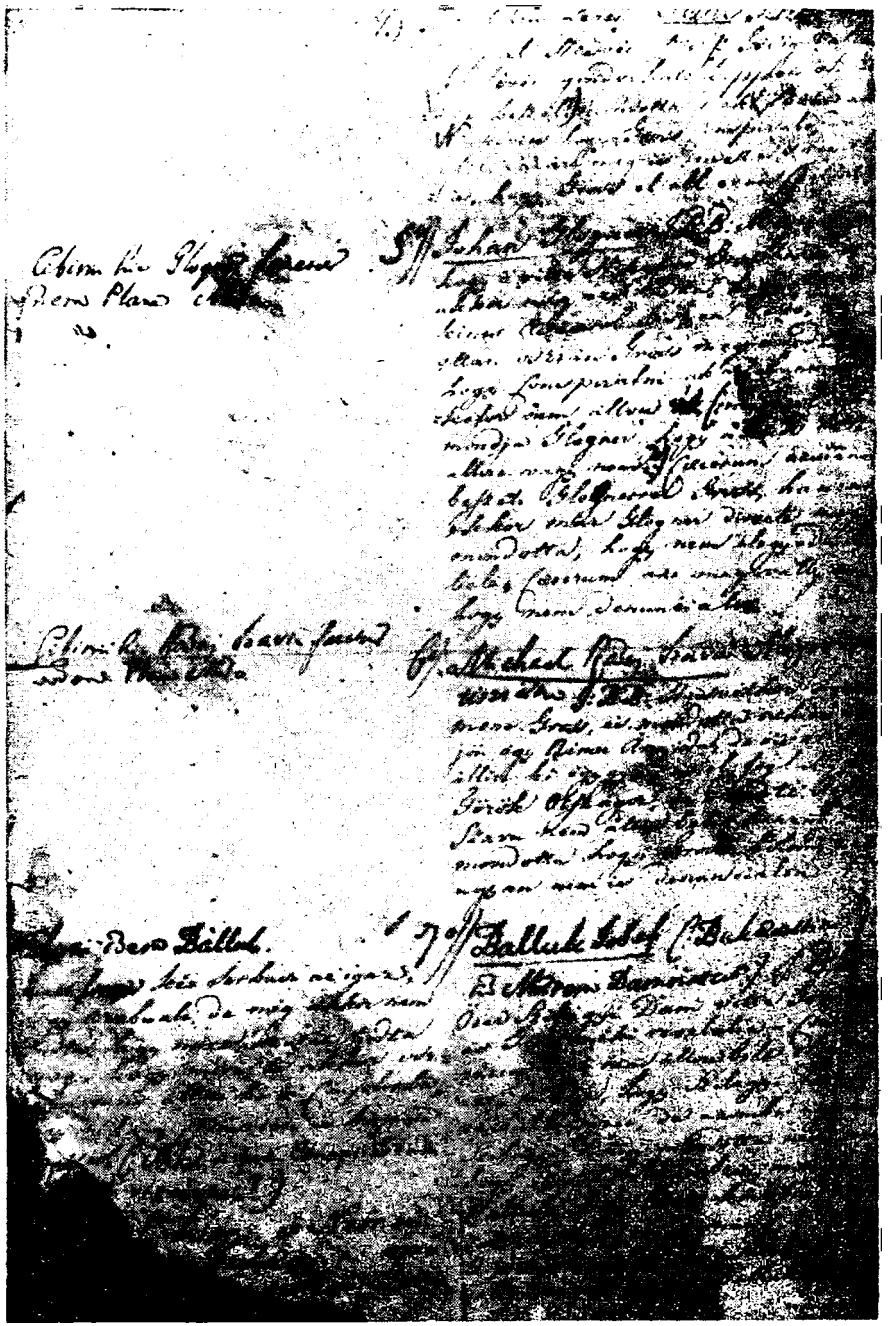

Fig. 2. Pagina II.

www.dacoromanica.ro

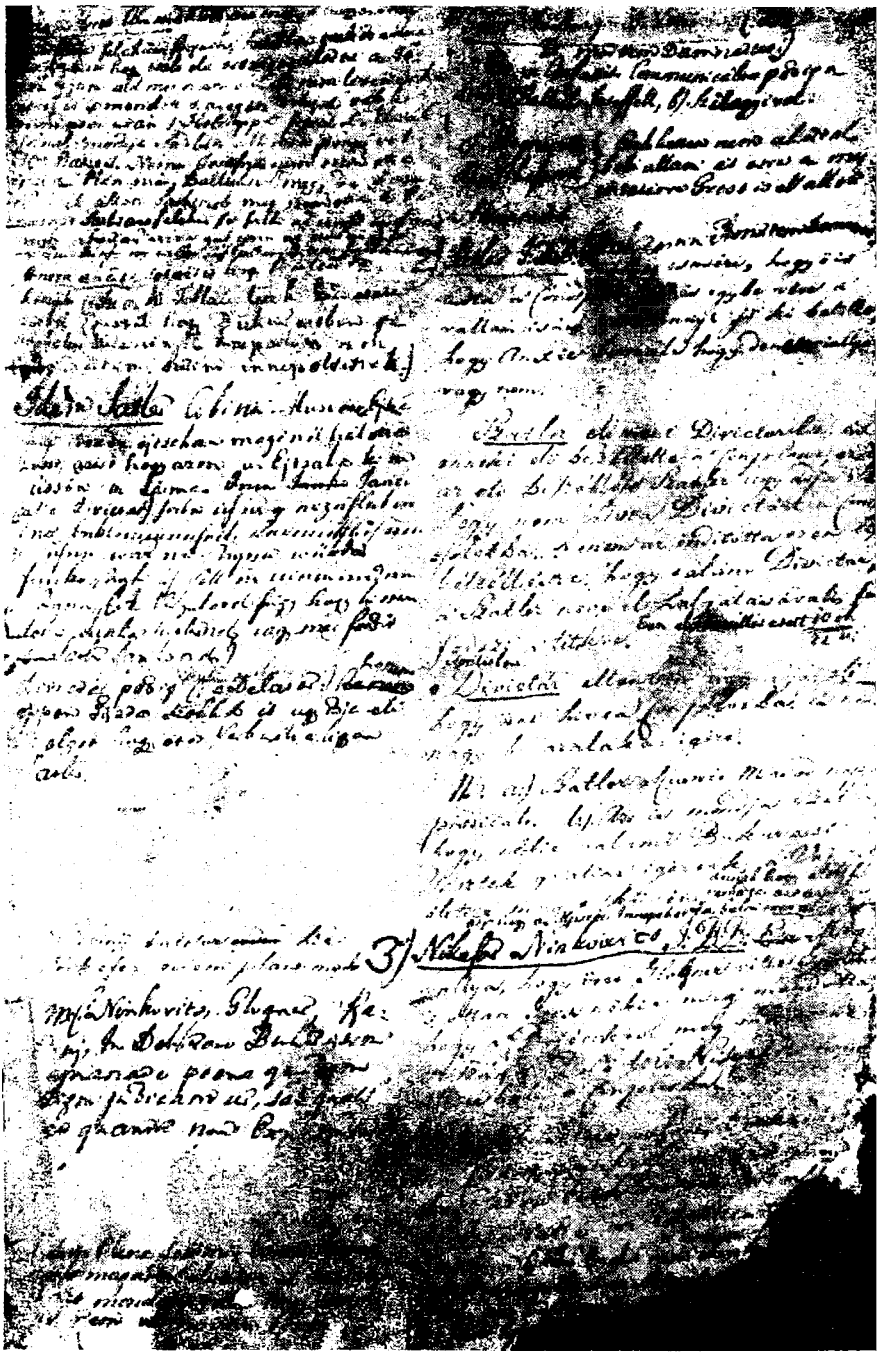

Fig. 3. Pagina III.

www.dacoromanica.ro

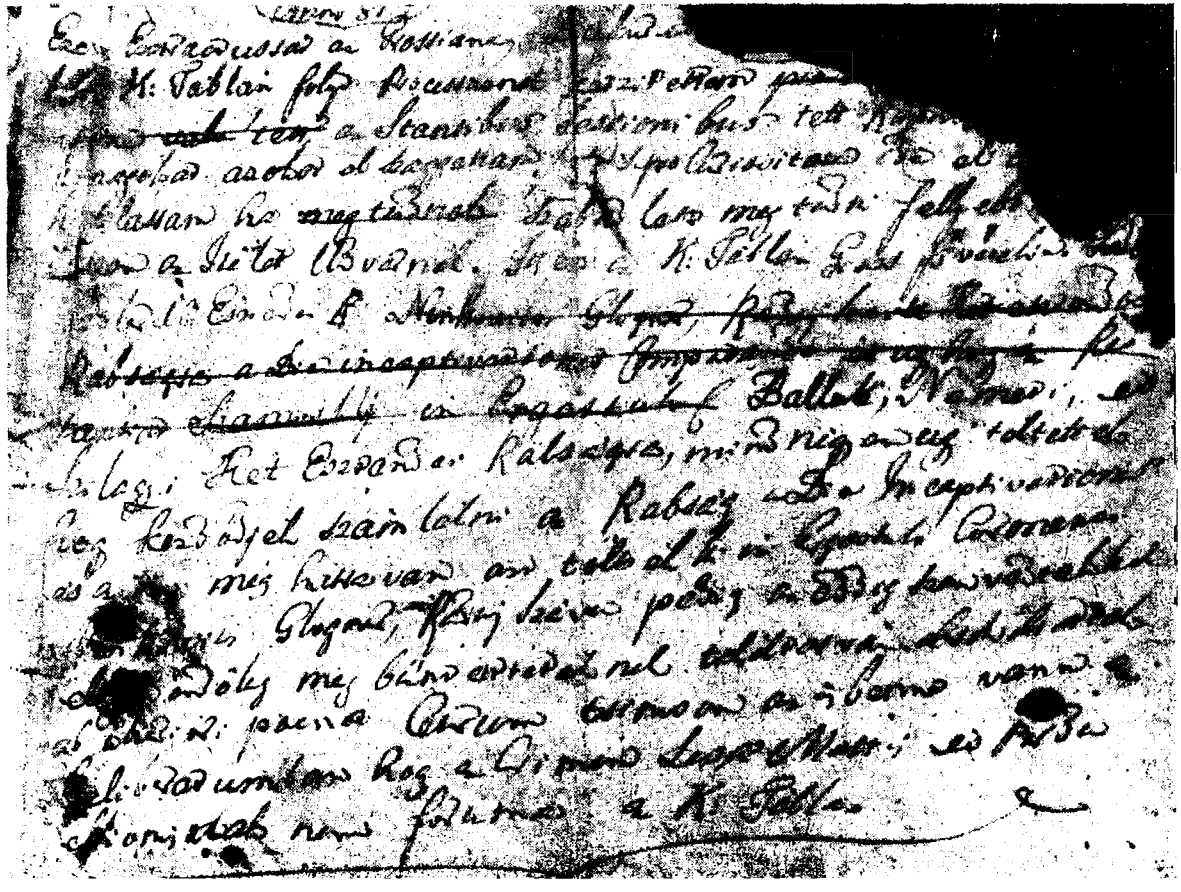

Fig. 4. Pagina VI.

www.dacoromanica.ro

Acest extras al pricinii lui Gross Anno 617[39] din Bucureşti[40]... l-am făcut de la Tabla Regească în cursul procesului ..[41] [42]....[43] depuse Stantibus Sessionibus[44] (pe acelea le-am rupt) şi[45] pro Curiositate le-am....[46] aici ca să văd dacă[47] va fi voe să ştiu mai sus[48] sentinţa la curte. Aici la Tabla Regească Gross a fost condamnat la moarte[49] Sadler la zece ani[50–51], Balluk, Nemeti, Szilagyi la doi ani robie; toţi patru au fost condamnaţi în aşa fel ca robia să fie socotită din ziua întemniţării, ceea ce a mai rămas s-o execute în temniţa din Braşov. Ninkovits, Glogner şi Radu Savu, găsindu-se că au fost pedepsiţi îndeajuns cu cele suferite pînă acum au fost deslegaţi de pedeapsa în continuare.

Caterum în sentinţă a fost introdus foarte frumos că pentru crima de lesmajestate şi trădare nu Tabla Regală este forul de judecată.

NOTE

[1] Cuvintele „Torturaztak is Bukurestben" au fost adăogate deasupra primei propoziţiuni care începe cu cuvintele „Elöbbazt mondja..." punîndu-se un semn de intercalare „O" între cuvintele „Cibinii" şi „Elöbb".

[2] De la cuvintele „annak hogy elöbb..." scrise pe col. dreaptă, pînă la cuvintele „turbalni nem akarta" după care s-a pus semnul „O", neîncăpînd, textul a fost întercalat în locul rămas gol după declaraţia lui Sadler făcută la Sibiu din col. stîngă, semnul de continuare a textului fiind acelaşi „O".

Vezi şi nota 5.

[3] După cuvîntul „Cibinii" iniţial a fost scris „Husvet Ejtsakai" corectat ulterior, adăugîndu-se cuvîntului „Husvet" silaba „ra" formînd „Husvetra", cuvîntul „Ejtsa kaj" fiind şters.

[4] Iniţial a fost scris „Janko", apoi corectat cu „Janco", deşi ulterior în text va fi folosită exclusiv forma iniţială.

[5] Cuvîntul „Bukurestben" scris deasupra cu semn de intercalare.

[6] Cuvintele „ha nem" scrise iniţial au fost şterse scriindu-se apoi deasupra, de data aceasta legate între ele.

[7] Cuvîntul „eodem" a fost şters şi înlocuit cu „hic".

[8] Această parte a textului este continuarea textului din col. dreaptă cuprinzînd însemnările privind pe Nikefor, care neîncăpînd acolo este trecută în col. stîngă cu semnul „O". Din cauza distrugerii acelei părţi a documentului, nu se poate constata exact în ce parte a textului a fost scris corespondentul semnului „O". Se pare însă, că după cuvintele: „(: Ezen Eneket nem olvast..." din col. dreaptă.

[9] Vezi nota 2. Cuvintele „nem akarta" sînt subliniate de o acoladă.

[10] A urmat iniţial cuvîntul „Ezt" care apoi a fost şters.

[11] A urmat iniţial cuvîntul „Egy" care apoi a fost şters.

[12] Originalul este rupt aci 1 cm.

[13] Originalul rupt 2 cm.

[14] Originalul rupt 3 cm.

[15] Particulă continuată din rîndul precedent care din cauza rupturii nu se poate şti ce a fost.

[16] Originalul rupt 5 cm. Vezi nota 8.

[17] Originalul rupt 7 cm.

[18] Originalul rupt 9 cm.

[19] Originalul rupt 10 cm.

[20] Originalul rupt 11 cm. Particula „go" nu se poate preciza ce va fi însemnat.

[21] Cuvintele „t udni i llik" adăugate deasupra cu un semn... de intercalare.

[22] Originalul rupt 1 cm.

[23] Originalul rupt 2 cm.

[24] Prima parte a cuvîntului lipseşte din cauza rupturii hîrtiei. A rămas lizibilă partea sa finală „sstol". Se pare că între, cuvîntul va fi fost „Grostol".

[25] După cuvîntul „a" a fost iniţial „tud", apoi a fost şters.

[26] Originalul rupt 4 cm.

www.dacoromanica.ro

[27] Originalul rupt 3 cm
[28] Originalul rupt 6 cm.
[29] Originalul rupt 6 cm.
[30] Originalul rupt 7 cm.
[31] Originalul rupt 8 cm.
[32] Inițial a fost scris „el" apoi a fost șters și înlocuit cu „rea".
[33] După litera „ö" a fost scris inițial „tud" apoi a fost șters.
[34] După semnul „O" textul este continuat pe marginea stîngă a colii de sus în jos conținînd cuvintele : „az 2 arany volt".
[35] Cuvîntul „mutatott" subliniat în original de o acoladă.
[36] Inițial a fost scris „Servust", apoi a fost șters, scriindu-se deasupra „Serbust".
[37] Cuvintele „alias Kureraru (: Szigyarto :)" adăugate deasupra, cu un semn de intercalare după cuvîntul „Joseff".
[38] Inițial a fost scris „Daniel", ulterior literele „el" au fost șterse rămînînd „Dani".
[39] Cuvintele „Anno 817" sînt scrise deasupra primului rînd avînd o acoladă de intercalare sub ele.
[40] Originalul rupt 10 cm.
[41] La marginea colii, cuvîntul „pro" a fost tăiat cu o liniuță orizontală. Originalul rupt 8 cm.
[42] Originalul rupt 7 cm.
[43] Cuvintele „... sione valo tett" tăiate în original cu o linie.
[44] Originalul rupt 4 cm.
[45] Inițial litera „s" a fost ștearsă, apoi scrisă din nou.
[46] Originalul rupt 3 cm.
[47] Între cuvîntul „ha" și cuvîntul „szabad" inițial a fost scris „megtudnek", care apoi a fost șters.
[48] Originalul rupt 2,5 cm.
[49] Originalul rupt 1 cm. La margine, cuvîntul „Sad" (probabil Sadler) tăiat cu o liniuță.
[50] După cuvîntul „Esztendei" litera „R" a fost tăiată cu 4 liniuțe.
[51] Cuvintele : „Ninkovitz, Glogner, Raduj Szavu ket Ezstendei Rabsagra a Die in captivationes Computando es ugy hogy a Restantiat Szamos Uj in Ergastulo" au fost șterse în original printr-o linie orizontală.

ВНУТРЕННИЙ ДОКУМЕНТ, КАСАЮЩИЙСЯ ЗАГОВОРА МИХАИЛА ГРОССА ПРОТИВ ИОАНА ВОДЭ КАРАДЖИ В 1816 ГОДУ

РЕЗЮМЕ

На основе ранее не известного документа, публикующегося в приложении, автор дополняет сведения, относящиеся к интересному событию, произошедшему в начале XIX века в Бухаресте: заговору австрийца Михаила Гросса против государя страны Иоана Водэ Караджи. Невозможно осветить все подробности этого политического события, поскольку документ касается расследования, произведенного в Бухаресте и в Сибиу. Показательным является тот факт, что 9 из 11 обвиняемых, будучи австрийскими подданными, переданы Караджей австрийскому консульству в Бухаресте для того, чтобы они были судимы в Австрийской империи.

www.dacoromanica.ro

UN DOCUMENT INTERNE RELATIF AU COMPLOT ORGANISÉ EN 1816 PAR MIHAIL GROSS CONTRE LE VOÏVODE ION CARAGEA

RÉSUMÉ

Sur la foi d'un document inédit, reproduit comme annexe à l'article, l'auteur complète les informations que l'on possédait sur un événement dont Bucarest fut le théâtre au début du XIXe siècle : le complot de l'Autrichien Mihail Gross contre le prince régnant de Valachie, le voïvode Ion Caragea. Il n'est point possible d'élucider toutes les implications de cet événement politique, le document en question ne faisant la lumière que sur l'enquête entreprise à Bucarest et à Sibiu. Fait significatif, 9 des 11 inculpés étant sujets autrichiens, ils furent livrés par Caragea au consulat autrichien de Bucarest pour être jugés en Autriche.

www.dacoromanica.ro

O CONDICĂ DE FIRMANE TURCEŞTI DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IPSILANTI ÎN MOLDOVA (1786—1788)

DE

MUSTAFA A. MEHMET

Cu prilejul prezentării unei condici turceşti [1] aflătoare la secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R., aminteam că aici se găsesc şi alte condici scrise în limba turcă, importante pentru ilustrarea diferitelor aspecte ale relaţiilor Porţii cu ţările romîne. Una din ele, deosebit de importantă, priveşte obligaţiile Moldovei faţă de Imperiul otoman pe vremea domniei lui Alexandru Ipsilanti (1786—1788). Ea se află în fondul de manuscrise orientale sub nr. 343 (sau la achiziţii, nr. 53 din 1954).

Avînd dimensiunile: 23 × 16 cm, această condică cuprinde o serie de firmane emise de sultanul Abdul-Hamid I (1774—1789) şi de marii viziri Şahin Ali-paşa (1785—1786) şi Iusuf-paşa (1786—1789) între decembrie 1786 (*evahır-ı Safer 1201*) şi aprilie 1788 (*evasıt-ı Regeb 1202*), adică de la numirea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova şi pînă la căderea lui ca prizonier la austrieci.

Condica are 110 foi, din care 20 sînt albe şi conţine 204 documente nenumerotate [2].

Cele mai multe firmane sînt adresate voievodului Alexandru Ipsilanti, dar cîteva se referă şi la diferiţi comandanţi turci care stăteau în Moldova sau la cetăţile mărginaşe ale Imperiului otoman de atunci ca: Bender, Hotin, Oceakov, Ismail ş.a.

Această condică este un *defter special de primire* a corespondenţei, deci un fel de *registru de intrare*, aparţinînd cancelariei domneşti, în care au fost copiate părţile importante ale firmanelor sosite de la Poartă pe

[1] Cf. Mustafa A. Mehmet, *O condică domnească din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea scrisă în limba turcă privind Ţara Romînească*, în „Revista arhivelor", Seria nouă, nr. 2/1958, p. 248—260.

[2] Pentru uşurinţa determinării lor le-am numerotat.

www.dacoromanica.ro

un anumit interval de timp. De remarcat că unele din firmanele cuprinse în această condică se găsesc şi în alte colecţii de documente otomane. Astfel, firmanul din 12 21 dec. 1786 (*evahırı Safer 1201*) privind învestitura lui Al. Ipsilanti în Moldova se află, într-o altă copie, şi în colecţia de documente turceşti din Biblioteca Academiei R.P.R. [1] Fiind vorba de copiile unor documente turceşti din veacul al XVIII-lea, condica respectivă este scrisă în limba turcă-osmană. Scrisul este în cea mai mare parte de tipul *divani* [2], dar uneori apare şi tipul zis *rik'a* [3].

Chiar şi în cazul aceluiaşi fel de scris se observă trăsături diferite de la un document la altul, ceea ce arată că înregistrarea poruncilor a fost opera mai multor persoane.

Din menţiunea grecească de pe foaia a doua: „Din ale lui Dimitrie Rali, contele aristocraţiei veneţiene" rezultă că acest manuscris a aparţinut fondului său de cărţi.

Copierea firmanelor din această condică pare să fie opera divan-efendii-lor turci trimişi de Poartă pe lîngă domnii romîni.

Chiar şi călătorul Evlia Celebi, care a trecut de mai multe ori prin ţările romîne, pe la mijlocul sec. al XVII-lea, afirmă că, pe lîngă alţi slujbaşi, voievozii romîni aveau „şi divan-efendii musulmani şi turci" [4]. Printre altele ei aveau şi sarcina de a citi firmanele sosite, de a redacta diferite rapoarte şi de a aplana diferendele dintre turci şi pămînteni [5].

Făcînd unele însemnări în condică, Dimitrie Rali redă pe scurt cuprinsul ei în limba greacă. Astfel, pe foaia a doua el scrie că această condică este o „Colecţie de firmane şi porunci, despre diferite chestiuni, date pe timpul domniei prea-înaltului domn Alexandru Ipsilanti, voievod de la 3 dec. 1786 pînă la 7 aprilie 1788 [6], cînd la năvala austriecilor asupra Iaşului acest domn a fost luat prizonier, aşa că această domnie a durat 16 luni şi 4 zile".

Cel mai vechi firman este din *evahır Safer 1201* (12—21 dec. 1786) [7] iar ca ultimă dată apare *evasıt Regeb 1201* (17—26 apr. 1788) [8]. Cu alte cuvinte, condica se referă la o perioadă de un an şi patru luni din istoria raporturilor dintre Moldova şi Poartă.

Firmanele n-au fost copiate în ordinea datării lor; unele sînt intercalate în spaţiile anume rezervate, mai cu seamă atunci cînd este vorba de documente cu conţinut asemănător. Unora le lipseşte data, desigur existentă în original.

Dat fiind vorba de o condică *de primire* a corespondenţei, documentele cuprinse în ea nu se referă atît la *obligaţiile îndeplinite* ale Moldovei cît la *cererile* de zaherea, cherestea, oi ş.a. din partea Porţii.

[1] Cf. Doc. turceşti. Pachetul III, nr. 229.

[2] *Divani* este unul din multiplele tipuri de scrisuri turceşti; era tipul de scris folosit de cancelaria otomană.

[3] *Rik'a* e un alt tip de scris otoman mai simplu şi mai uşor decît *divani*.

[4] Cf. Evlia Celebi, *Seyahatname* [Cartea de călătorii], Istanbul, vol. V, 1897 (1315), p. 358 şi vol. VI, 1900 (1318), p. 321.

[5] Cf. L. Şăineanu, *Influenţa orientală...*, vol. II, Buc., 1900, p. 47—48.

[6] Aceste date sînt desigur după stil vechi, deoarece voievodul a fost numit la 13 dec. 1786 (*22 Safer 1201*) — vezi doc. nr. 2 din condică.

[7] Vezi Condica, doc. nr. 2, p, 2 verso (în continuare se va indica doar nr. doc.).

[8] Vezi doc. nr. 203, p. 88 verso.

www.dacoromanica.ro

De asemenea, ținînd seama de limitele cronologice din condică (12 dec. 1786—26 apr. 1788), se pot ușor deduce împrejurările în care au fost emise aceste porunci către voievodul Alex. Ipsilanti. Este știut că perioada premerge sau privește războiul ruso-austro-turc care a început în luna august 1787 și a durat pînă în 1791—1792.

Imperiul otoman, nemulțumit de prevederile tratatului de la *Küciük-Kainargi* (1774), precum și de clauzele convenției ulterioare de la Ainalî-K'avak (1779), intenționa să declare din nou război Rusiei și de aceea făcea pregătiri febrile în vederea întăririi cetăților mărginașe ale Imperiului otoman ca: Hotin, Bender, Oceakov, Ismail ș.a. Din această cauză, Moldova, care era un fel de punte de legătură între aceste cetăți și restul Imperiului otoman, a fost pusă la grea încercare printr-o creștere necontenită a cererilor din partea turcilor.

Poarta spera ca noul voievod, Alex. Ipsilanti, să satisfacă aceste cereri, ca răspuns la „favorul" de a fi fost trimis în Moldova. După cum rezultă din documentele cuprinse în condică, el a fost numit la 13 dec. 1786 (*22 Safer 1201*) [1], dar pînă la sosirea sa la Iași, țara urma să fie cîrmuită de un grup de boieri, în calitate de caimacami, pe baza firmanului dat între 12—21 dec. 1786 (*evahır Safer 1201*) [2].

De asemenea, din cercetarea acestor documente reiese că Al. Ipsilanti a depus unele eforturi pentru a-și asigura încrederea sultanului. Tot atît de clar rezultă însă și faptul că el s-a eschivat adeseori de la îndeplinirea unor obligații sau, cel puțin, s-a străduit să întîrzie îndeplinirea lor. Așa se explică faptul că multe din cele 204 de firmane se referă la *urgentarea* procurării și expedierii de zaherea, cherestea, salahori ș.a., avertismentele date voievodului accentuîndu-se de la o poruncă la alta.

Firmanele din condică au un conținut variat determinat atît de complexitatea și de diversitatea raporturilor Moldovei cu Poarta, cît și de starea de război cu Rusia, apoi și cu Austria. Cele 204 documente se referă în special la probleme economice, politice și militare. Multe din ele privesc cererile ca Moldova să livreze oi, zaherea, cherestea ș.a., fie pentru Constantinopol, fie pentru cetățile otomane de la marginea imperiului; printr-o serie de porunci se cer bani și lucrători pentru fortificarea unora din cetățile mai sus amintite; o parte cuprinde dispoziții în vederea reglementării intrării supușilor otomani în Moldova sau pentru „ocrotirea" raielei moldovene cu scopul ca în timpul războiului ea să nu treacă de partea Rusiei și Austriei.

Alte porunci privesc raporturile Imperiului otoman cu Rusia și cu Austria, precum și măsurile pe care urma să le ia voievodul Alexandru Ipsilanti în cazul pătrunderii oștilor ruso-austriece în Moldova.

Importanța acestei condici constă și în faptul că, fiind trecute aci multe din poruncile emise zi de zi de Poartă pe intervalul de un an și patru luni, ea cuprinde o bună parte din cele ce impunea Imperiul otoman, deci și cuantumul aproximativ al obligațiilor materiale ale Moldovei față de turci în această perioadă de timp. De aceea, publicarea în întregime a condicii ar fi de un real ajutor pentru cercetătorii raporturilor

[1] Cf. doc. nr. 2 și 4.
[2] Cf. doc. nr. 4.

www.dacoromanica.ro

dintre țările romîne și Poartă. Chiar și simpla ei prezentare înseamnă, fără îndoială, un pas în această privință.

Numărul destul de însemnat al firmanelor cuprinse în condică permite gruparea lor pe probleme și ele vor fi prezentate ca atare.

1) *Zaherea.* Poruncile privind procurarea de zaherea, fie pentru Poartă, fie pentru aprovizionarea diferitelor cetăți mărginașe sau pentru întreținerea oștilor otomane concentrate în Moldova, ocupă un loc însemnat în condică.

Fiind în vremea războiului ruso-austro-turc, o bună parte a oastei otomane se afla în nordul Dunării, iar marele vizir urma să sosească și el în fruntea unei oști numeroase. La 16 febr. 1788 (*9 Djumadi II 1202*)el plecase deja de la Poartă spre Dunăre [1]. De aceea, aproape cincizeci de porunci ale sultanului și marelui vizir se referă la chestiunea zaherelei. În unele din ele se cer noi cantități de cereale, iar în altele se poruncește urgentarea procurării și expedierii lor la destinație.

Plata zaherelei se făcea în mai multe feluri și din diverse fonduri. Din analiza firmanelor cuprinse în condică rezultă că uneori se cerea trecerea plății lor în contul tributului (*djizie*) Moldovei față de Poartă, iar alteori se poruncea achitarea costului lor din așa-zisa „ajutorință" sau „ajutor de război" (*seferie akcesi* sau *imdadie-i-seferie*), dare instituită în perioada decadenței Imperiului otoman, cînd nu se mai putea face față nevoilor militare cu mijloacele folosite pînă atunci [2].

Uneori, foarte rar însă, zahereaua era plătită direct de miria [3] otomană. Dar în vremea războiului dintre anii 1787—1791, statul feudal otoman se afla în mari dificultăți financiare. De aceea, este ușor de înțeles că întreținerea oștilor otomane din nordul Dunării va fi lăsată pe seama țărilor romîne, mai ales că și războiul urma să se desfășoare în aceste părți.

Printre obligațiile voievozilor se număra și cunoscutul dar pentru numire zis giaize (*djaize*). Dar în senetul [4] dat Rusiei de către Poarta otomană, în 1783 (1198), privind unele privilegii ale Moldovei și Țării Romînești, se prevedea printre altele ca voievozii romîni să nu mai dea giaizele. „De la beii care sînt numiți — se spune în acest document — să nu se ia giaizele (*djevaiz*), iar ei să nu ceară bani de la raia sub acest pretext" [5]. Se știe însă că Alex. Ipsilanti promisese 4 000 de pungi [6] pentru numirea sa în Moldova. Această sumă reprezenta de fapt giaizeaua domnului și era destinată numai vistieriei haremului (*hazine-i enderun*), neputînd fi folosită în alte scopuri. În condică apar însă documente prin care se cere procurarea de zaherea din Moldova și în contul giaizelei.

Acest caz este ilustrat prin firmanul din 17 aug. 1787 (*3 Zi'l-ka'de 1201*) în care se spune: „Îți poruncesc să procuri numaidecît și să trans-

---

[1] Cf. doc. nr. 161, 183.

[2] Cf. *Islam Ansiklopedisi* [Enciclopedia islamică Istanbul], 1942, fasc. (cűz) 11, p. 13—19 (art. *Avariz*).

[3] *Miri*=tezaur public, fisc

[4] Senet (rom. sinet) = act, document etc. (cf. L. Șăineanu, *op. cit.*, II, p. 322.

[5] Djevdet-pașa, *Tarih* [Istorie], Istanbul 1792 (1309), vol. III, p. 334—335; vezi și Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, p. 420—425.

[6] V. A. Urechia, *Istoria romînilor*, Buc., 1891, vol. I, p. 242, nota 3 și p. 243.

www.dacoromanica.ro

porţi şi să predai cît mai repede la hambarele din Isaccea 100 000 de kile [1] de grîu (*hînta*) din zahereaua existentă în ţara Moldovei, cu condiţia de a fi socotită în contul banilor aflaţi la tine din obişnuita giaizea (*djaize-i mu'tad*) pe care o vei preda la visteria haremului meu (*enderun-i humaiun*)"[2]. Un alt firman asemănător a fost emis şi la 25 aug. 1787 (*11 Zi'l-ka'de 1201*) pentru :

1) 89 833 kile grîu (*hınta*) a 30 de aspri (*akce*) kila, cu transportul ;
2) 43 166 kile făină (*dakik*) a 50 de aspri kila, cu transportul ;
3) 33 333 kile orz (*şa'ır*) a 20 de aspri kila. pentru Bender, Hotin ş.a. [3].

Dar, fie din cauza obligaţiilor asumate de Poartă faţă de Rusia, prin senetul din 1783, privind Moldova şi Ţara Romînească, fie din alte motive, sultanul revine asupra poruncilor de a se procura zaherea „în contul giaizelei", cerînd ca plata lor să se facă din fondul „ajutorului de război" (*seferie akcesi*).

„Am poruncit — se spune într-un firman — ca plata zaherelelor mai sus amintite [4] să se facă din banii pentru expediţie (*seferie akcesi*) care se adună puţin cîte puţin" [5]. Totodată, se cere predarea giaizelei cuvenite la visterie, motivîndu-se că „pînă acum giaizeaua obişnuită era suma de bani care se preda mereu la visteria haremului meu imperial (*hazine-i enderun-i humaiun*) şi nu s-a văzut pînă în momentul de faţă ca ea să fi fost făcută havalea [6] pentru cheltuielile miriei".

Porunci similare apar şi în documentele emise mai tîrziu decît cele menţionate [7].

O problemă importantă ridicată de datele condicii este aceea a cantităţii de zaherea cerută de Poartă în intervalul de un an şi patru luni. Determinarea lor prezintă însă dificultăţi, datorită faptului că uneori cantităţile apar globale, iar alteori defalcate pe cetăţi sau grupuri de oşti, aflate în diferite părţi. De aceea, revenirea asupra aceleiaşi cantităţi de zaherea, sub o formă sau alta, îngreunează urmărirea ei în diferite firmane. Pe de altă parte, simultan cu obligaţiile curente, se emiteau adeseori porunci şi pentru procurarea de zaherea în contul anilor din urmă.

Pentru a putea preciza cantităţile şi felurile de zaherele impuse de Poartă în intervalul cuprins în condică, am analizat doar firmanele prin care se cer cantităţi noi de zaherele, lăsînd la o parte cele care se referă la urgentarea procurării şi expedierii lor la destinaţie.

Pentru mai multă claritate şi mai uşoară înţelegere, am socotit potrivit să prezint schemele de mai jos, cu elementele esenţiale cuprinse în firmanele privind problema zaherelei :

---

[1] Kila a fost o măsură de cantitate folosită îndeosebi pentru cereale. Ea diferă de la o regiune la alta şi de la o perioadă istorică la alta. Vezi şi mai departe pentru unele detalii, p. 410
[2] Cf. doc. nr. 76.
[3] Cf. doc. nr. 82.
[4] Adică a zaherelelor cerute în contul giaizelei (vezi doc. nr. 76 şi 82).
[5] Din 15 oct. 1787 (*3 Muharrem 1202*), cf. doc. nr. 108.
[6] *Havale* = a trece pe seama cuiva ceva.
[7] Cf. doc. nr. 76, 82, 96, 108 ş.a.

www.dacoromanica.ro

I. Grîul (hinta) cerut în intervalul 13 dec. 1787–16 apr. 1788

Nr. crt.	Cantitatea	Data	Nr. doc.	Destinaţia	Condiţiile de plată	Observ.
1	50 000 kile de Istanbul	21 febr. 1787 (*3 Djumadi I 1201*)	23	La Isaccea, pentru hotare: 20 000 kile pt. Hotin, 30 000 kile pt. Bender (doc. nr. 43). Ulterior intervin modificări.	30 de aspri (*akce*) kila cu transportul. Din banii de mirie aflaţi pe seama voievodului *uhdi nde olan emval-i mirieden*) adică din visteria Moldovei.	
2	100 000 kile <de Istanbul>	17 aug. 1787 (*3, Zi'l-ka'de 1201*)	76	La hambarele din Isaccea. 60 000 pt. Bender, 40 000 pt. Hotin (doc. nr. 108)	30 de aspri kila, cu transportul. Din giaizeaua obişnuită (*djaize-i mu'tadeden*).	Se anulează cererea de plată din giaizea poruncindu-se ca plata lor să se facă din „ajutorul de război" (*Seferie akcesi*)[1]
3	89 833 kile <de Istanbul>	25 aug. 1787 (*11 Zi'l-ka'de 1201*)	82	57 500 kile la Bender 32 333 kile la Hotin	30 aspri kila, cu transportul. Din giaizea.	
4	40 000 kile <de Istanbul>	19 sept. 1787 (*6 Zi'l-hidjge 1201*)	96	Această cantitate a pare din adaosul respectiv la 32 333 kile destinate pt. Hotin totalul fiind 72 330 kile.	30 de aspri kila, cu transportul. Din giaizea	

Total: 279 833 kile, din care se vor scădea 60 000 kile cerîndu-se în loc 90 000 de kile de orz [2]. Deci totalul grîului cerut a fost de 219 833 kile.

Se ştie în general că în cadrul Imperiului otoman erau în uz mai multe feluri de *kile*: de Istanbul, de Kütahia, de Brăila ş.a. În ceea ce priveşte kila de Istanbul, aceasta oscila între 18—22 ocale, ştiindu-se totodată că ocaua echivala cu 1,281 kg.

Într-un document turcesc din 1808 (1223 h.) referitor la transportul de zaherele pe malurile Dunării, se socoteşte şi cu media de 20 ocale pentru fiecare kilă de Istanbul [3].

După acest din urmă calcul, 279 833 kile de Istanbul echivalează cu 4 396 660 ocale sau 5 631 121,460 kg, deci peste 5 630 tone.

Cum o kilă de Istanbul grîu costa, cu transportul, 30 de aspri (*akce*) înseamnă că valoarea întregii cantităţi se ridica la 6 594 990 de aspri sau 55 000 piaştri (*guruş*), un piastru fiind egal cu 120 de aspri, aşa cum rezultă din calculele care se pot efectua pe baza indicaţiilor cuprinse în doc. nr. 25 din 8 martie 1787 (*18 Djumadi I 1201*).

[1] Cf. doc. nr. 108 din 15 oct. 1787 (*3 Muharrem 1202*).
[2] Cf. doc. nr. 135.
[3] Cf. doc. nr. 26 339 din Fondul Manuc bei, Muz. ist. oraş. Buc.

www.dacoromanica.ro

II. Orzul (şiir) cerut în intervalul 13 dec. 1786 16 apr. 1788

Nr. crt.	Cantitatea	Data	Nr. doc.	Destinaţia	Condiţii de plată
1	84 525 kile de Istanbul	10 ian. 1787 (*21 Rebi II 1201*)	19	La Isaccea pentru hotare. În doc. nr. 43 pt. Bender	Cu 20 de aspri (*akce*) kila cu transportul. Din banii de mi ie aflaţi pe seama voievodului (*uhdende olan emval-i mirieden*) adică din visteria Moldovei
2	50 000 kile de Istanbul	21 febr. 1787 (*3 Djumadi I 1201*)	23	La Isaccea pentru hotare. În doc. nr. 43 pt. Hotin	
3	33 332 kile ‹de Istanbul›	25 aug. 1787 (*11 Zi'lka'de 1201*)	82	26 666 kile la Bender 6 666 kile la Hotin	În contul giaizelei obişnuite. (*Djaize-i mu'tadeden*). Cu preţul de mirie, adică 20 aspri kila.
4	90 000 kile ‹de Istanbul›	21 nov. 1787 (*10 Safer 1201*)	135	La Isaccea	Din ajutorul de război (*Seferie-akcesinden*). Cu preţul de mirie, adică 20 aspri kila.
5	7 410 kile de Istanbul	21 dec. 1787 (*11 Rebi I 1201*)	148	La Hotin, pentru întreţinerea oştilor de acolo (*ta'inat*).	Din tributul Moldovei (*Bogdan djiziesi malından*) cu preţul curent de mirie adică 20 aspri kila.

Total : 265 267 kile = 5 305 340 ocale sau 6 796 140,540 kg deci mai mult, de 5 796 tone.

Pe de altă parte, încă 120 000 de kile de Istanbul orz urmau să fie încărcate în 12 corăbii spre a fi trimise la Poartă, după *nevruz* [1] care coincide cu 21 martie, deci tocmai cînd criza de cereale începea să se manifeste tot mai mult.

De asemenea, la 4 apr. 1788 (27 Djumadi II 1202) se poruncea procurarea a încă 2 000 de kile de orz socotit după kila de Brăila [2].

Totalul general de orz impus de Poartă în intervalul amintit se ridica deci la 407 267 kile de Istanbul, sau la 8 145 340 ocale, sau mai mult de 10 434 tone. Ştiindu-se că o kilă de Istanbul orz costa, la preţul de mirie, 20 de aspri (*akce*), socotit astfel, valoarea orzului cerut se urca la 8 145 340 aspri sau circa 67 877 piaştri (*guruş*).

[1] Cf. Doc. nr. 182 din 9—18 mart. 1788 (*Djumadi II 1202*).

[2] Cf. doc. nr. 197 (f. 86). Kila de Brăila a diferea de cea de Istanbul. Într-un document din anul hegirei 1233 (1818/19) se precizează că 1812 kile de

www.dacoromanica.ro

III. Făină (dakik) cerută în intervalul 13 dec. 1786–16 aprilie 1788

Nr. crt.	Cantitatea	Data	Nr.doc.	Destinația	Condițiile de plată
1	49 166 kile de Istanbul	10 ian. 1787 (*21 Rebi II 1201*)	19	La Oceakov (*Ozu*)	Cu 50 de aspri (*akce*) kila, cu saci și cu transport, din banii de mirie aflați pe seama voievodului (*uhdende olan emval i mirieden*) adică din visteria Moldovei.
2	43 166 kile <de Istanbul>	(25 aug. 1787 (*11 Zi'l-ka'de 1201*)	82	20 000 kile la Bender 23 166 kile la Hotin	În contul giaizelei obișnuite (*djaize-i mu'tad' den*), la prețul de mirie, deci cu 50 aspri kila,
3	27 299 kile de Istanbul	21 dec. 1787 (*11 Rebi I 1202*).	148	La Hotin	Din tributul Moldovei (*Bogdan giziesi maltndan*). Cu prețul de mirie, deci cu 50 aspri kila,

Total: 119 631 kile de Istanbul sau 2 292 620 ocale sau 2 936 846,220 kg, deci aproape 2 937 tone.

Întrucît o kilă de Istanbul făină costa 50 de aspri (*akce*), de aci rezultă că întreaga cantitate valora 5 981 550 aspri sau circa 60 000 de piaștri (*guruș*).

IV Grîul rîșnit (*bulgur*) cerut în acest interval a fost de 10 000 de kile, pentru Ismail „în contul tributului Moldovei" [1].

Cererea de a se expedia cantități mari de zaherele determina ca în Moldova să se resimtă puternic lipsa de cereale.

De altfel, în timpul războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787–1792 masele populare din Moldova au opus rezistență dîrză față de obligațiile silite ale Porții. Fuga era principala formă de manifestare a opoziției lor.

Mulți dintre locuitorii Moldovei se înrolau în armata rusă [2], o ajutau cu provizii sau sub alte forme [3], contribuind astfel efectiv la slăbirea forțelor otomane și la înfrîngerea lor.

Brăila cîntăreau cît 20000 kile de Istanbul. (Cf doc. nr. 2 din dos. LXXVIII 2, fondul M. Kogălniceanu, Așez. „N. Bălcescu"). În acest caz kila de Brăila apare de 11 ori mai mare decît kila de Istanbul.

[1] Cf. doc. nr. 20 din 12 ian. 1787 (23 *Rebi II 1201*).

[2] Cf. A. Vianu, *Note privitoare la participarea voluntarilor romîni la războiul ruso-austro-turc (1787–1792)*, în „Analele Romîno-Sovietice", nr. 3/1956, p. 97–111.

[3] Cf. I. V. Semenova, *Участие молдавского народа в русско-турецкой войне 1787–1791 гг.* în „Ученые Записки" (серия историческая) tom. VI, Chișinău, 1957, p. 67–98.

www.dacoromanica.ro

În multe porunci este amintită criza de cereale și de bani[1]. Astfel, în firmanul din 18 ian. 1788 (*9 Rebi II 1202*) se spune: „vorbești despre situația că în momentul de față, adunîndu-se în Moldova multă oaste pentru paza țării, e criză de zaherea" [2].

Deși sultanul recunoaște acest fapt în numeroase documente, totuși cere să se depună eforturi, motivînd că „sînt vremuri excepționale".

Cu toată criza de cereale, prin firmanul din 16 ian. 1787 (*29 Ša'ban 1201*) aflăm că voievodul Alex. Ipsilanti expediase deja, pînă la acea dată, o parte din zahereaua cerută, pregătind de asemenea și restul. „De cînd ai ajuns acolo — se spune de pildă în acest firman — datorită grijii pe care ai avut-o pentru pregătirea și expedierea zaherelei mai sus amintite [3], scrii și faci cunoscut precum că, pînă la sosirea acestei porunci ilustre, ai descărcat la schelele Isaccea și Reni (*Timarabad*) 27 500 kile grîu și 37 000 kile orz, că cea mai mare parte din aceste cantități ai predat-o intendentului de hambare (*anbar-emini*), iar o parte [4] a fost expediată încărcîndu-se în caiace, iar restul, 17 665 kile grîu și 101 525 kile orz, a rămas în Moldova, urmînd ca și această zaherea rămasă să fie transportată la cetățile mai sus amintite (Bender și Hotin) așa cum va fi dată porunca" [5].

Tot astfel, în firmanul din 14 martie 1788 (*6 Djumadi II 1202*) se arată că domnul raportase pregătirea, pînă la această dată, a: 72 333 kile grîu, 23 166 kile făină, 28 191 kile orz, în timp ce domnul Țării Romînești procurase: 24 667 kile grîu, 46 333 kile făină și 13 334 kile orz [6].

De asemenea, un oarecare Mehmed cumpărase cu 10 000 de guruși: 5171 kile grîu, 500 kile făină și 1190,50 kile orz [7].

Semnificativ este faptul că pentru a-l stimula pe domn Poarta îl și finanța, la nevoie, cerîndu-i să-și îndeplinească obligațiile asumate. Astfel, în urma arzumahzarurilor trimise de Alex. Ipsilanti despre lipsa de cereale și de bani, i se dau 75 000 de piaștri (*guruș*) pentru procurarea celor 90 000 de kile de orz [8].

Pe de altă parte, statul feudal otoman folosea diferite mijloace pentru respectarea anumitor obligații socotite „tradiționale". Tocmai pentru menținerea și îndeplinirea lor la termen, Poarta era dispusă să avanseze sume însemnate de bani. Astfel, în firmanul din 21 dec. 1787 (*11 Rebi I 1202*) se arată că, întocmai ca și în anii precedenți, și în anul hegirei 1202 [9], domnul Moldovei trebuia să procure pentru ostașii din Bender: 27 299 kile de făină (*cu kila de Istanbul*) și 7 410 kile orz „în contul tributului Moldovei" [10].

---

[1] Cf. doc. nr. 69, 156, 202 ș. a.
[2] Cf. doc. nr. 156.
[3] Este vorba de 50 000 kile grîu și 134 525 kile orz.
[4] 4 835 kile orz și grîu.
[5] Cf. doc. nr. 63.
[6] Cf. doc. nr. 184.
[7] Cf. doc. nr. 184.
[8] Cf. doc. nr. 151, 156.
[9] 1202 H. = 13 oct. 1787 — 1 oct. 1788.
[10] Conf. doc. nr. 148.

www.dacoromanica.ro

Domnul cere ca țara să fie scutită de această obligație, dar i se poruncește să nu arate „nici un motiv de întîrziere" [1].

După cum rezultă din alte firmane, Hotinul și Benderul se numărau printre „cele cinci cetăți" (*Kale-i hamse*) [2], iar plata soldelor (*mevagib havalatı*) ostașilor și ofițerilor de acolo era trecută în seama tributului țărilor romîne, reprezentînd un fel de „apanagiu vechi" (*hass-ı kadim*) al comandanților turci [3]. Într-o altă împrejurare i se ceruse voievodului să achite muhafîzului de Hotin, în patru rate, 10 000 de piaștri, făcîndu-se „havalea" tot din tributul Moldovei [4].

La arzumahzarul lui Ipsilanti de a se anula această obligație, i se răspunde că : „dar potrivit condicilor, cele 10 000 de piaștri, care se predau anual, în patru rate, din tributul vilaietului Moldovei (*vilaict-i Bogdan giziesi malından*) către vizirii mari și beilerbeii generoși, care sînt muhafîzi de Hotin, reprezintă apanagiul lor din vechime (*hass-ı kadim*)". De aceea se cere domnului să achite atît soldele ostașilor din Bender și Hotin cît și „drepturile de apanagiu" (*hass*) ale muhafîzului de Hotin care se pretinde a fi un apanagiu vechi al acestuia (*hass-ı kadim*) [5]. În același firman se mai arată că asemenea havalele din haraciul Moldovei se făceau și pentru alți demnitari otomani din alte cetăți ca : Ismail (3 400 piaștri), Vidin (6 000 piaștri) ș.a.

De aici se poate deduce că unele havalele nu erau obligații aparte, ci reprezentau o parte din haraciul global plătit de țările romîne și perceput sub cele mai diverse forme.

Respectarea acestor havalele avea o deosebită semnificație politică și juridică din punctul de vedere al intereselor Imperiului otoman.

În primul rînd, ea însemna accentuarea dominației otomane în țările romîne, căci asigurarea veniturilor unor demnitari turci direct din tributul Moldovei nu făcea altceva decît să adîncească aici sistemul de administrație specific otomană. Aceste hass-uri ale demnitarilor turci amintesc de fapt de feudele militare speciale numite hass-uri din provinciile otomane propriu-zise. Deosebirea consta în aceea că în hass-urile din celelalte provincii, feudalii slujbași își percepeau personal, sau prin trimișii lor, drepturile cuvenite, pe cînd în țările romîne aceste drepturi erau percepute din haraciul acestora și prin mijlocirea domnilor.

În al doilea rînd, asigurînd din Moldova veniturile unor demnitari și ostași, aflați în afara hotarelor ei, Imperiul otoman îi lega de fapt de această țară, obligîndu-i, indirect, să se intereseze de soarta izvoarelor lor de venituri.

Tocmai din considerentele mai sus amintite Poarta se oferă să-i avanseze domnului Al. Ipsilanti 10 000 de piaștri din vistieria otomană, în vederea îndeplinirii acestor obligații „numai ca obiceiul să nu fie călcat" [6].

---

[1] Cf. doc. nr. 175 din 2 martie 1788.
[2] Ele erau, pe cît se pare : Hotin, Bender, Ismail, Vidin, Oceakov.
[3] Cf. doc. nr. 168 din 22 ianuarie 1788 (*13 Rebi II 1202*).
[4] Cf. doc. nr. 129.
[5] Cf. doc. nr. 129.
[6] Cf. doc. 168.

www.dacoromanica.ro

De fapt, obiceiul de a se trece în seama tributului țărilor romîne plata soldelor oștilor aflate la cetățile mai importante de la serhaturi se instituise încă de mult [1].

Din numeroase firmane rezultă că la cererea armatelor turcești din Moldova de a li se da orez, capuchehaialele domnului raportau Porții lipsa acestui aliment în țară, cerînd procurarea lui, ca și cafeaua, din alte părți [2]. Potrivit dispozițiunilor Porții, domnul avea obligația de a procura orez numai pentru oastea de cavalerie, și numai o treime din cantitatea necesară, restul fiind înlocuit cu grîu rîșnit, zis „bulgur".

Transportul zaherelei și diferitelor materiale se făcea fie la schelele ca Isaccea, Brăila, Galați sau Ismail, fie direct la cetățile Hotin, Bender ș.a. Dintr-o serie de firmane rezultă că domnul cerea adeseori schimbarea locului de descărcare a cerealelor. Astfel, el a cerut ca zahereaua Oceakovului să fie transportată la Galați și Brăila „pentru ca raiaua să nu fie supărată" și primește act de învoire în acest sens [3].

De asemenea, el cerea cîteodată să se transporte direct la Hotin și la Bender zahereaua acestor cetăți, în loc să se descarce la Isaccea sau în altă parte.

Acestea sînt cîteva din problemele care se ridică în legătură cu chestiunea zaherelei.

2) *Cherestea.* Unul din produsele mult cerute de turci era și cherestea sub diferitele ei forme. Ea se utiliza atît pentru construcții, la Istanbul, cît și pentru fortificarea unor cetăți de la hotarele imperiului. De asemenea, și pentru construirea corăbiilor, a podurilor și tunurilor etc. se folosea tot lemnul adus din țările romîne.

Cererea de cherestea creștea și mai mult în perioadele de război. În condică se dau multe detalii cu privire la dimensiunile, ca și la volumul cherestelei cerute în diferite ocazii. Dar stabilirea cantităților de cherestea cerute sau expediate de Moldova prezintă de asemenea o serie de dificultăți, dispozițiile suferind unele schimbări. Adeseori nici nu se specifică numărul de scînduri sau grinzi, poruncindu-se doar ca să fie satisfăcute cererile diferiților comandanți de cetăți ale imperiului.

Plata cherestelei procurate din Moldova se făcea fie direct de cei care solicitau astfel de materiale [4], fie din vistieria otomană [5]. De cele mai multe ori însă era lăsată pe seama tributului Moldovei [6].

De relevat că, în principiu, slujbașii turci nu puteau cere nimic din țările romîne fără a prezenta rapoarte la Constantinopol, de unde se emiteau porunci, într-un sens sau altul, atît domnilor, cît și demnitarilor respectivi, specificîndu-se și condițiile de plată.

---

[1] Cronicarul otoman Mehmed Rașid (sec. al XVIII-lea) relatează că în anul hegirei 1129 (16 dec. 1716—4 dec. 1717), făcîndu-se havalea, din haraciul țărilor romîne, plata în bani și zaherea a soldelor oștilor aflate la paza Hotinului, se cerea ca din haraciul Moldovei să se trimită acolo 40 617 guruși, iar din cel al Țării Romînești 40 000 de guruși. (Cf. M. Rașid, *Tarih* [Istorie], Istanbul, 1865 (1282), vol. V, p. 121).

[2] Cf. doc. nr. 129.

[3] Cf. doc. 26 și 42.

[4] Cf. doc. nr. 50, 51, 134, 192 ș. a.

[5] Cf. doc. nr. 204.

[6] Cf. doc. nr. 30, 64, 68, 111, 122, 140, 166, 196 ș.a.

www.dacoromanica.ro

Acest sistem reprezenta de fapt una din principalele forme de evidență și control, întrucît documentele prezentate de domni, prin intermediul capuchehaialelor, erau înregistrate, de la caz la caz, în condicile de tribut, de giaizea ș.a.

Pe de altă parte, se obișnuia ca din materialele impuse, în cazul de față cherestea, o treime să fie lăsată pe seama voievodului Moldovei și două treimi pe seama celui din Țara Romînească, urmînd ca valoarea celor expediate să fie trecută în contul haraciului. Acest procedeu se numea „regula unei treimi și a două treimi" (*sülüs ve sülüsan kaidesi*) și se aplica adeseori nu numai în cazul cherestelei [1].

Astfel, în firmanul nr. 196 se specifică faptul că „s-a dat iradea pentru a se transporta în grabă din țara Moldovei și Țara Romînească, *potrivit regulei unei treimi și a două treimi*, restul materialelor necesare podului de la Silistra".

După cum rezultă din analiza firmanelor prezentate, materialele lemnoase de proveniență moldovenească erau folosite îndeosebi pentru postamente și roți de tunuri, pentru căruțe de campanie, sau poduri ca și pentru fortificarea diferitelor cetăți. În firmanul din 8 martie 1788 (*30 Djumadi I 1202*) se specifică chiar că „cheresteaua pentru tunurile din Bender se ia din Moldova" [2].

Domnii țărilor romîne erau adeseori obligați să pregătească și așazisele *tonbaz-uri* care erau niște pontoane speciale pentru construirea de poduri pe ape. Astfel, în porunca din 28 ian. 1788 (*19 Rebi II 1202*) se cereau din Moldova 14 tonbazuri de acest fel, iar din Țara Romînească se expediaseră deja 26 de tonbazuri [3].

În ceea ce privește construirea de șalupe, galere și alte feluri de vase pentru Imperiul otoman, aceasta era o obligație veche pentru Moldova și Țara Romînească [4].

Uneori se dădeau porunci ca ele să fie construite în contul giaizelei [5], dar ulterior se revenea asupra firmanelor de acest fel, tot pe considerentul mai sus analizat, cerîndu-se ca ele să fie plătite din „ajutorul de război" [6] Alteori, plata unei construcții navale (de pildă, șalupe) se lăsa pe seama *haraciului Moldovei* (*Bogdan giziesi malından*), o șalupă lungă de 22 de coți (*zira'*) valorînd circa 2 000 de piaștri [7].

3) *Salahori* (*cerahor*). Trimiterea de lucrători și de meșteri pentru diferite munci, în vederea întăririi unor cetăți, ocupă de asemenea un loc important printre obligațiile impuse țărilor romîne de Imperiul otoman. În preajma și în timpul războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787—1791, cererile de salahori au crescut tot mai mult. Astfel, prin firmanul din 9 februarie 1787 (*20 Rebi II 1201*) se poruncește trimiterea a 2 000 de salahori în vederea fortificării cetății Oceakov (nr. 25).

---

[1] Cf. doc. nr. 173, 196 ș.a.
[2] Cf. doc. nr. 173.
[3] Cf. doc. nr. 153.
[4] Cf. doc. nr. 71, 83, 94, 125, 127, 140 ș.a.
[5] Cf. doc. nr. 89 din 27 aug. 1787.
[6] Cf. doc. nr. 107.
[7] Cf. doc. nr. 83, 94.

www.dacoromanica.ro

Dar, în urma mahzarurilor prezentate de capuchehaielele de la Poartă, precum că nu pot fi pregătiți cei 2 000 de salahori, numărul lor a fost redus la 250 pentru Moldova și la 500 pentru Țara Românească „potrivit regulei unei treimi și a două treimi", restul pînă la 1250 urmînd să fie recrutați de către comandanții turci [1].

Ei urmau să lucreze pe lîngă inginerii francezi care veniseră prin părțile Oceakovului și Benderului [2], ca urmare a apropierii politice dintre Franța și Imperiul otoman, datorită alianței ruso-austriece din perioada amintită.

Întreținerea acestor salahori cădea tot pe seama domnilor, în contul haraciului (*gizie*), și după regula treimilor. Astfel, în firmanul din 27 martie 1787 se spune: „Tu care ești voievodul suszis al Moldovei, să scoți din țara Moldovei și să trimiți la cetatea mai susamintită (Oceakov) 250 de neferi salahori (cerahor), cu condiția ca plata lor cuvenită să fie socotită în contul tributului Moldovei (*Bogdan giziesi malından*). De asemenea, să predai intendentului de binale (*bina emini*) de acolo (din Oceakov) și cei 8 333 de piaștri (*guruș*) și 40 de aspri (*akce*), care reprezintă o treime din suma de 25 000 de piaștri, necesari pentru 60 de zile, fiecare din cei 1250 de neferi primind cîte 40 de aspri" [3]. Din textul aceluiași firman mai rezultă și faptul că deși domnul Moldovei trimitea doar 250 de salahori, pe lîngă cei 500 din Țara Românească și alți 500 adunați de prin părțile Tonbasari, Bugeac, Akkerman, el urma totuși să întrețină 417 lucrători în loc de 250 [4] fiind silit să expedieze o treime din suma totală de 25 000 piaștri. Potrivit regulei treimilor, rezultă că și domnul Țării Românești trebuia să achite 16 666 piaștri și 60 de aspri pentru 733 de salahori în loc de 500.

De asemenea și pentru fortificarea cetății Hotin se cereau 333 de lucrători [5]. Adeseori nici nu se specifica numărul salahorilor ceruți sau prezenți într-o cetate sau alta [6].

După cum se vede, locuitorii din Principate erau siliți să participe la întărirea unor cetăți mărginașe, întreținerea salahorilor respectivi căzînd tot pe seama domnilor, de obicei în contul haraciului.

Acest fapt lipsea țările române de un număr însemnat de brațe de muncă și sume importante de bani, îngreunînd tot mai mult starea lor economică și financiară. Ca atare, Al. Ipsilanti tergiversează adeseori scoaterea lucrătorilor ceruți, precum și trimiterea banilor de întreținere. Așa se explică numărul mare de porunci din condică, referitoare la urgentarea trimiterii salahorilor și sumelor necesare.

Turcii se interesau deopotrivă și de starea hambarelor din diferite cetăți ca și de starea poștelor (*menzil*). De cele mai multe ori construirea sau repararea lor cădeau tot în seama domnilor. De pildă, la 30 noiembrie 1787 (*19 Safer 1202*) i se cere lui Al. Ipsilanti să construiască niște ham-

---

[1] Cf. doc. nr. 25.

[2] În această vreme la Oceacov se afla, de ex. inginerul francez De Lafitte (Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 99)

[3] Cf. doc. nr. 25.

[4] Cf. și doc. nr. 59 din 2 iunie 1787 (*15 Ṣa'ban 1201*).

[5] Cf. doc. nr. 38.

[6] Cf. doc. nr. 39.

www.dacoromanica.ro

bare la Reni (*Timarabad*), „cu condiția că cheltuielile vor fi date din partea miriei, după terminare" [1].

De asemenea, la 19 dec. 1787 (*9 Rebi I 1202*) se mai poruncește ca, cercetîndu-se starea podului de la Isaccea, să se pregătească materiale, 150 de salahori, 40 de meșteri podari, „cu condiția de a fi plătiți din tributul Moldovei" [2].

4) *Oi* (*agnam*). Achiziționarea de oi, miei și carne, fie pentru Poartă, fie pentru oștile din diferite cetăți învecinate țărilor romîne, reprezenta fără îndoială una din obligațiile care apăsa greu pe umerii populației. Nici numărul oilor cerute sau expediate într-un anumit interval de timp nu poate fi determinat cu exactitate. Cert este însă faptul că în perioada la care se referă condica cererile de oi ale Porții nu erau mai puține ca în alte împrejurări.

Din condică reiese că la 9 febr. 1787 (*20 Rebi II 1201*) domnul primise porunca de a achiziționa 10 000 de oi pentru serascherul de Ismail, iar la 17 aug. 1787 (*3 Zi'l-ka' de 1201*) i se dăduse firman să procure încă 20 000 de oi pentru alte cetăți, „cu condiția de a fi socotite în contul tributului Moldovei" [3]. Dintr-o altă poruncă aflăm că, spre deosebire de alți ani, Al. Ipsilanti expediase în 1787, pînă la sfîrșitul lunii septembrie, 117 000 de oi, pregătind totodată și oile necesare pentru iarnă. În legătură cu aceasta, aducîndu-i-se elogii, i se arată că „efortul și străduința ta în ceea ce privește trimiterea de oi mai multe, față de anii trecuți, pentru nevoile Porții — fericirii s-au manifestat din abundență. Ne gîndim că zelul și devotamentul tău în toate privințele și îndeosebi în privința expedierii diferitelor feluri de cereale și oi vor fi de cîteva ori mai mari decît ale predecesorilor tăi" [4].

Zelul depus de Al. Ipsilanti în vederea îndeplinirii poruncilor emise de Poartă ca și elogiile care i se aduceau în această privință ilustrează pe deplin faptul că domnul și alături de el clasa boierească din Moldova colaborau cu turcii în exploatarea maselor populare, găsind un limbaj comun cu feudalii otomani în scopul realizării intereselor lor materiale, de clasă.

Uneori, cererea de oi se baza tot pe regula treimilor, iar plata se făcea din vistieria Porții, cu scopul de a folosi haraciul în alte împrejurări. Astfel, între 29 ian.—7 febr. 1788 (*evahır Rebi II 1202*) i se poruncește domnului ca, pe lîngă cele 13 333 ocale de untdelemn (*rugansade*) din totalul de 40 000 de ocale, să pregătească, pentru oastea care urma să sosească într-acolo, și 1 333 de miei din cei 4 000, „dat fiind obiceiul de a se procura o treime (*sülüs*) din Moldova și două treimi (*sülüsan*) din Țara Romînească" [5].

Se cerea de asemenea ca Poarta să fie informată asupra prețului curent al mieilor în Moldova „pentru ca, după ce mieii vor fi transportați la Isaccea, costul lor să fie achitat în întregime capuchehaielelor aflați aici" (adică la Constantinopol).

---

[1] Cf. doc. nr. 137, 150, 169 ș.a.
[2] Cf. doc. nr. 147.
[3] Cf. doc. nr. 53, 75, 77 ș.a.
[4] Cf. doc. nr. 98.
[5] Cf. doc. nr. 152.

www.dacoromanica.ro

Într-o altă împrejurare, i se dă firman lui Al. Ipsilanti precum că saigii numiți de Poartă să procure un număr de 40 000 de oi [1].

Moldova nu putea desigur să facă față atîtor cereri. De aceea domnul scrie mahzaruri precum că din lipsă de bani nu poate achiziționa un număr de 20 000 de oi, cerute. Dar pentru a le procura numai și numai din Moldova, marele vizir exercită presiuni asupra lui Al. Ipsilanti, avansîndu-i o dată 7 500 de piaștri [2] iar altă dată 12 500 de piaștri [3], în acest scop, deci cîte un piastru de oaie, în timp ce ele se vindeau cu cîte 2 piaștri [4].

În privința plății oilor din giaizea se observă aceeași revenire ca și în cazul zaherelei sau cherestelei, poruncindu-se ca ele „să fie plătite din ajutorul de război (*seferie akcesinden*)" [5].

Adeseori se apela și la vistieria Moldovei. Astfel, trimițîndu-i-se 7 500 de piaștri pentru achiziționarea a 20 000 de oi amintite mai sus, se poruncește totodată ca restul „să fie socotit din banii miriei aflați pe seama ta", adică din vistieria Moldovei [6].

În legătură cu achiziționarea de oi se ridică și problema gelepilor [7], care le procurau și le duceau în diferite părți ale Imperiului otoman. Deși, potrivit unor firmane vechi, ei erau scutiți de orice dări și impozite cînd plecau în afara țărilor romîne, totuși, ei erau adeseori persecutați de demnitarii otomani fiind impuși la diferite taxe. De aceea, ori de cîte ori gelepii urmau să treacă dincolo de hotarele țării, se solicitau firmane speciale de ocrotire a acestora, dările lor fiind percepute de domni, în cadrul tributului [8].

5) În condica prezentată un loc important ocupă și problema intrării supușilor otomani din alte părți pe teritoriile Principatelor, de fapt, un vechi deziderat al țărilor romîne.

În senetul din 1783 dat Rusiei de către Poartă pentru țările romîne se prevedea, printre altele, și respectarea acestei interdicții.

„Afară de negustorii purtători de firmane — se spune aici este interzis locuitorilor din țările învecinate, tuturor ostașilor (*iamak*) și altor persoane de a intra în cele două provincii mai sus-arătate (Moldova și Țara Romînească — *n. n.*) cu intenția de a persecuta raiaua, de a semăna pămînturile acestor raiale, de a însuși vite sau de a le introduce și a le paște" [9].

De aceea, slujbașii otomani de pe malurile Dunării primeau adeseori porunci în vederea respectării acestei clauze. Cei care mergeau spre Hotin trebuiau să treacă prin Isaccea, urmînd apoi malul stîng al Prutului, iar cei care se duceau spre Bender și Oceakov, trebuiau să treacă prin

---

[1] Cf. doc. nr. 181.
[2] Cf. doc. nr. 193.
[3] Cf. doc. nr. 194.
[4] Cf. doc. nr. 193.
[5] Cf. doc. nr. 181 din 9 martie 1788 (*1 Djumadi II 1202*).
[6] Cf. doc. nr. 193.
[7] *Gelcp* = negustător de oi, de vite ș.a. din Imperiul otoman.
[8] Cf. doc. nr. 1, 3, 10, 11, 12, 67 ș.a.
[9] Cf. D. A. Sturdza, *Acte și documente privitoare la istoria Renașterii Romîniei*, vol I, Buc., 1888, p. 194.

www.dacoromanica.ro

Ismail „pentru ca în felul acesta raiaua să fie ocrotită" [1]. Se aminteşte şi de existenţa unor hatt-i şerifuri emise anterior în acest sens. Domnii, de asemenea, primeau porunci speciale pentru a avea grijă „ca nimeni dintre raiaua de serhad să nu pătrundă în Moldova, fără firman şi fără misiune" [2].

Cu toate aceste interdicţii, abuzurile nu încetau. Astfel, în firmanul din 19 28 apr. 1787 (*evail, Şa'ban 1201*), referindu-se la tătarii de prin părţile Benderului, se arată că în ciuda dispoziţiunilor date în anul 1785 (1199) cu privire la nizamul [3] de intrare în Moldova „unii dintre locuitorii şi ostaşii (*iamak*) din Bender şi din alte părţi îndrăznesc să pătrundă în interiorul Moldovei, fără misiune şi aşezîndu-se pe moşiile raielei ţării le ară şi le seamănă" [4]. Chiar şi călăraşii trimişi cu misiune, care în mod obişnuit mergeau prin Măcin, treceau prin Silistra, persecutînd raiaua din acele părţi [5].

Mai mult decît atît, această poruncă de interdicţie era adeseori anulată şi prin dispoziţii oficiale, ţările romîne fiind tratate ca nişte „proprietăţi personale" ale sultanilor. Astfel, în firmanul dintre 28 febr. 8 martie 1788 (*evahır Djumadi I 1202*), deşi se precizează că „interzicerea intrării celor din împrejurimi în ţările Valahiei (*Eflak*) şi Moldovei (*Bogdan*), fără firman, face parte din nizamul ţărilor respective", se porunceşte totuşi domnului ca să nu folosească drept pretext interdicţia respectivă şi să permită stabilirea comandanţilor şi oştilor otomane în Moldova [6].

6) Cîteva firmane se referă la organizarea comerţului cu cele două Principate în general şi cu Moldova în special. Este ştiut că ţările romîne erau considerate un fel de „cămară a Înaltei Porţi" (*Kiler-i amire*). Dar în perioada domniei lui Ipsilanti se simţea nevoia reorganizării comerţului cu ţările romîne, mai ales că, după cum se precizează într-un firman, „cea mai mare parte a diferitelor feluri de zaherea se produce în cele două ţări mai sus amintite" (Moldova şi Ţara Romînească).

De aceea negoţul cu ele urma să se facă pe baza anumitor condiţii.

În firmanul din 9 18 apr. 1787 (*evahır Djumadi II 1201*) [7] se arată că unii negustori otomani ceruseră mai înainte învoire de a intra în Moldova, pentru negoţ şi li se dăduse permisiune cu următoarele condiţii:

a) raiaua nu trebuia să fie „persecutată" şi nu trebuia să se ia nimic cu forţa, ci cu bani şi cu voia raielei;

b) negustorii respectivi nu puteau să locuiască unde voiau, ci „acolo unde urmează să se facă locuri noi de bazar, lîngă schele şi în locurile fixate pentru ei";

c) Se cerea de asemenea ca „ei să nu înfiinţeze acolo cîşlale (*kîşlak*) şi să nu-şi procure vite sau alte lucruri asemănătoare";

d) toată zahereaua procurată trebuia dusă la Poartă, nepermiţîndu-se vînzarea ei în alte părţi;

---

[1] Cf. doc. nr. 5, 41 ş.a.
[2] Cf. doc. nr. 41.
[3] *Nizam* = regulă, lege, regulament.
[4] Cf. doc. nr. 55.
[5] Cf. doc. nr. 70.
[6] Cf. doc. nr. 71.
[7] Cf. doc. nr. 44.

www.dacoromanica.ro

e) negustorii urmau să fie chezași unii pentru alții; pentru a nu săvîrși abuzuri.

f) călcarea condițiilor stabilite prin poruncă atrăgea după sine eliminarea negustorului în cauză din asociație.

Dar, din pricina faptului că puterea stăpînirii otomane în Principate slăbea tot mai mult, acești negustori își desfăceau totuși mărfurile lor în alte părți, călcînd deci una din clauzele esențiale ale învoielii. De aceea se cere domnului ca el însuși să aleagă negustorii de încredere și cu capital bănesc, prezentînd numele lor pentru a primi o nouă aprobare în condiții similare.

Se știe de asemenea că pe toată durata dominației otomane, economia Principatelor Romîne a fost canalizată în direcția agriculturii și creșterii vitelor, îndeosebi oi, iar comerțul lor a constituit multă vreme un monopol turcesc. De aceea, ori de cîte ori produsele țărilor romîne ajungeau la un nivel la care puteau să concureze cu cele otomane din alte părți ale imperiului, atunci producția lor era îngrădită sub diferite forme.

Un exemplu concludent în această privință îl constituie și interzicerea exportului de tutun (*enfie*) moldovenesc. Astfel, referindu-se tocmai la această concurență în firmanul din 19 apr. 1787 (*1 Regeb 1201*) se poruncea domnului Moldovei: „Să închizi cherhanelele [1] de tutun care vor fi înființate de acum încolo și să depui sforțări și să ai grijă ca de azi înainte să nu să mai vîndă în alte părți nicio drahmă (*dirhem*) de tutun (*enfie*) din țara Moldovei" [2].

Chiar și după pacea de la Küciük-Kainargi (1774), care însemnase un prim pas pe calea îngrădirii monopolului turcesc asupra comerțului țărilor romîne, se întîlnesc porunci în sensul „să se producă atît cît e necesar pentru raia" [3]. Asemenea măsuri aveau fără îndoială o influență nefastă asupra ansamblului dezvoltării economice a Principatelor, precum și asupra comerțului lor [4].

Deși era în continuă slăbire, monopolul turcesc se manifesta totuși adeseori.

7) În condică se găsesc și o serie de documente din analiza cărora reiese că turcii se îndoiau de supunerea populației țărilor romîne. Mai ales în perioadele de război teama lor creștea și mai mult, ceea ce determina luarea unor măsuri de așa-zisa „ocrotire a raielei", acordîndu-se totodată și domnilor anumite privilegii.

Astfel, pe lîngă o serie de elogii, se satisface dorința lui A. Ipsilanti de a fi numit la Galați un comandant turc, preferat de domn [5]. I se cedează și avuția rămasă de la Al. Mavrocordat Firaris, care fugise în Rusia, lăsînd obiecte în valoare de circa 25 000 de piaștri [6].

---

[1] *Cherhane* = atelier, manufactură (cf. L. Șăineanu, *op. cit.*, II, p. 37).

[2] Cf. doc. nr. 54.

[3] Cf. doc. nr. 54.

[4] O asemenea poruncă de prohibire a exportului de tutun în Imperiul otoman a primit la 19–28 mai 1787 (*Șa'ban 1201*) și domnul Țării Romînești, motivîndu-se că acest fapt ducea la scăderea veniturilor statului și ale breslelor otomane (cf. Doc. turcești, pachetul III, nr. 232. Bibl. Acad. R.P.R., secția manuscrise).

[5] Cf. doc. nr. 14.

[6] Cf. doc. nr. 8, 101 ș.a.

www.dacoromanica.ro

Dar în schimbul unor asemenea favoruri i se cerea să aibe grijă ca raiaua să nu treacă de partea Rusiei şi Austriei, în timpul desfăşurării luptelor, pentru a putea asigura cele necesare oştilor otomane [1].

Situaţia grea a ţărănimii moldovene în această perioadă era evidentă. Sultanul însuşi recunoştea că: „din pricina unor dări (*tekialif*) raiaua ţării a fost necăjită", iar pentru a motiva greutăţile ce vor urma, declară că „în momentul de faţă, datorită apropierii expediţiei, ea va fi supărată, de nevoie, cu încă atîtea şi atîtea obligaţii şi de aceea ea nu poate fi comparată cu alte raiele" [2].

Tot cu scopul de a menţine dominaţia otomană în Principate se dădeau adeseori porunci în sensul ca demnitarii „să nu persecute raiaua cerînd, fără firman, dări peste cele rînduite" [3]. Totuşi şi în această perioadă oastea otomană din Moldova săvîrşea o serie de abuzuri şi devastări.

Astfel, în firmanul din 22—31 oct. 1787 (*evasıt Muharrem 1202*) se arată că cu prilejul răscoalei oastei otomane de pe teritoriul Moldovei, izbucnită spre toamna anului 1787, ostaşii „au atacat raiaua şi afară de faptul că au luat obiectele găsite în locuinţele lor, ei au cerut şi solde de cîteva ori mai mari, nemulţumindu-se cu cele ce li se dau şi au îndrăznit să prade zahereaua trimisă cu căruţe, înainte ca ea să fi fost distribuită" [4].

Pentru încetarea fărădelegilor fusese nevoie chiar şi de intervenţia vizirului Ali-paşa, serascher de Ismail, care primise poruncă în acest sens [5]. Unul din motivele revoltei îl constituia şi cererea necontenită de orez *pentru toată oastea*, deşi potrivit dispoziţiunilor, domnul trebuia să asigure doar o treime din cantitatea de orez necesară *numai pentru oaste de cavalerie*, aşa cum se precizează în alte porunci [6].

8) O serie de firmane se referă la probleme politico-militare şi la războiul cu Rusia şi Austria.

Astfel, la 4—14 sept. 1787 (*evahır Zi'l-ka'de 1201*) domnul primeşte poruncă pentru a recruta, pe lîngă garda sa personală, încă 3 000 de ostaşi, organizîndu-i în steaguri (*sandjak*) de cîte 20 de oameni [7].

Un alt aspect al politicii otomane faţă de Principate în timpul războiului ruso-austro-turc (1787—1791) îl reprezintă şi insistenţa Porţii de a menţine Moldova şi Ţara Romînească sub influenţa ei, recurgînd pentru aceasta la diferite metode de convingere a raielei. Astfel, într-o proclamaţie dată între 19 28 martie 1788 (*avasıt Djumadi II 1202*), recunoscînd „persecutarea raielei ţării" sultanul promite, pentru a abate atenţia maselor populare de la lupta pentru eliberarea de sub dominaţia otomană, că „după înlăturarea necazurilor cu Rusia şi Austria dările vor fi uşurate, iar populaţia ţării va obţine libertate deplină şi scutire totală de obligaţii" [8]. Indiferent de starea de război sau de pace, aceste

[1] Cf. doc. nr. 118.
[2] Cf. doc. nr. 188, 191 ş.a.
[3] Cf. doc. nr. 124 din 2 11 nov. 1787 (*evr. Muharrem 1202*).
[4] Cf. doc. nr. 123, 142 ş.a.
[5] Despre această răscoală vezi şi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III p. 151.
[6] De pildă în doc. nr. 126.
[7] Cf. doc. nr. 92 ş.a.
[8] Cf. doc. nr. 188.

www.dacoromanica.ro

promisiuni nu erau însă respectate. De aceea, proclamația dată între 19—28 martie 1788 a fost însoțită și de un firman special, emis la 23 martie 1788 (*15 Djumadi II 1202*), prin care se cerea domnului să țină ascunsă, pe cît posibil, proclamația despre promisiunile făcute cu privire la ușurarea dărilor. „Să prezinți ilustra poruncă amintită — se spune în acest firman — numai dacă va fi nevoie, iar dacă nu va fi nevoie, e bine să fie ținută secret" [1].

Pentru precizarea poziției domnului și a clasei stăpînitoare în general din Moldova, în perioada războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787 1791, prezintă importanță și o scrisoare a marelui vizir din 7.IV.1788 adresată lui Al. Ipsilanti, cuprinzînd mențiuni despre un mahzar al boierilor și reprezentanților clerului din Moldova prin care aceștia își exprimau credința lor față de turci.

„Văzînd mahzarul sosit din partea mitropolitului, episcopului și a boierilor țării Moldovei — se spune în acest firman s-a constatat că în cuprinsul lui se arată devotament și supunere..." [2]. Documentele de acest fel dovedesc trădarea intereselor țării de către clasele feudale din țările romîne, prin supunerea lor față de turci, fie ca urmare a legăturilor multiple pe care le aveau cu Poarta, fie de teama răzbunării din partea turcilor.

Una din metodele folosite de Poartă pentru asigurarea devotamentului domnului și boierilor de seamă era aceea a ridicării familiilor lor la Constantinopole, ca ostatece. După cum se precizează în firmane, acesta era „un obicei vechi" [3]. În timpul războiului amintit, problema familiilor unor boieri i-a preocupat mult pe demnitarii turci, pentru a se asigura că nu vor trece de partea Rusiei sau Austriei. De aceea au fost emise o serie de porunci în vederea găsirii unei soluții pentru aducerea familiilor (*harem*) lor la Poartă „fără ca populația să se agite" [4].

Pentru aceasta domnul era sfătuit să procedeze cu mult tact [5]. Al. Ipsilanti s-a conformat poruncii, expediindu-și familia sa la Poartă [6]. Dar el raporta mereu că „pentru trimiterea haremului boierilor va fi nevoie de folosirea forței" [7]. De aici rezultă că boierii nu mai voiau să respecte „vechiul obicei", unii dintre ei fiind de partea Rusiei, iar alții de partea Austriei. În fața acestei opoziții din partea boierilor, toată răspunderea a fost lăsată pe seama domnului. „Tu răspunzi de ei — se spune în firmanul de la începutul anului 1788 — și dacă îți iei răspunderea că ei nu vor săvîrși nimic contrar, atunci și înaltul devlet tot așa va socoti" [8].

Evident că această opoziție era manifestarea deschisă a încercărilor unor boieri de a rupe legăturile cu Imperiul otoman și de a trece fie de partea Rusiei, fie de partea Austriei, la momentul oportun. Cert este că

---

[1] Cf. doc. nr. 189.
[2] Cf. doc. nr. 200. Este vorba desigur, de mahzarul trimis de boierii filoturci și publicat de V. A. Urechia (vezi *op. cit.*, III, p. 145).
[3] Cf. doc. nr. 90.
[4] Cf. doc. nr. 91.
[5] Cf. doc. nr. 112.
[6] Cf. doc. nr. 130.
[7] Cf. doc. nr. 112, 130, 144 ș a
[8] Cf. doc. nr. 155.

www.dacoromanica.ro

ei au rezistat pînă la 16 aprilie 1788, rupînd astfel cu vechea tradiție de a-și trimite soțiile și copiii la Poartă în caz de război, drept garanție.

9) Destul de numeroase sînt și poruncile care se referă la raporturile Imperiului otoman cu Rusia.

La cererea reprezentantului Rusiei din Constantinopol, sultanul emite la 11 20 III 1787 (*evahır Djumadi I 1201*) un firman în care poruncește cadiilor de la Dunăre, precum și domnului Al. Ipsilanti ca negustorii ruși să fie supuși la o taxă vamală de 3% potrivit tratatului dintre cele două țări [1]. De asemenea, între 21—30 III 1787 (*evail Djumadi II 1201*) se dă firman în privința fugarilor din Rusia în Turcia și invers, cerîndu-se domnului să prezinte numele celor care trecuseră dintr-o parte în alta, spre a fi înapoiați potrivit tratatului de pace din 1774 [2].

Emiterea unor porunci asemănătoare și în deceniile următoare, precum și trecerea unor clauze de acest fel în tratatele de pace arată că situația fugarilor constituia o problemă importantă în cadrul raporturilor ruso-turce, ea afectînd totodată și relațiile țărilor romîne cu cele două puteri.

O parte din firmane privește direct războiul ruso-turc. Astfel, la 15—24 aug. 1787 (*evail Zi'l-ka'de 1201*) i se face cunoscut domnului că s-a declarat război Rusiei [3].

La 17 aug. 1787 (*3 Zi'l-ka'de 1201*) domnul primește porunca de a nu-i supăra pe negustorii ruși care, fiind stare de război, urmau să-și încheie negoțul lor în Moldova și să plece în termen de șase luni [4].

De asemenea, domnul era obligat să-l trimită înapoi și pe consulul Rusiei din Iași [5]. Pe de altă parte, Al. Ipsilanti și boierii primesc firmane speciale în vederea „ocrotirii" raielei ca ea „să nu treacă de partea Rusiei" [6].

Al. Ipsilanti era înștiințat și asupra unor manevre militare otomane. Astfel, pe la începutul lunii noiembrie 1787 (*Muharrem 1201*), el este informat precum că împotriva generalului Repnin a fost numit hanul din Cuban, Șehbaz Ghirai. Acesta trebuia să expedieze oști tătare în Moldova, urmînd să fie recrutați încă 10 000 de oameni din sudul Dobrogei (*Deliorman*). Domnul este sfătuit să treacă și el cu oastea sa sub comanda lui Ibrahim-aga, başbugul oastei turcești din Moldova, cerîndu-i-se în același timp să trimită la Poartă pe boierii pe care-i bănuiește că ar trece de partea Rusiei sau Austriei. Se amintește îndeosebi de rudele lui Grigore cel ucis (*Maktul*) [7], care erau partizanii lui Al. Mavrocordat Firaris și de care Al. Ipsilanti se plînsese în alte împrejurări [8]. De asemenea, el primește porunci severe pentru a-i prinde pe ostașii fugari din armata otomană care treceau mai ales prin Galați [9].

---

[1] Cf. doc. nr. 29.
[2] Cf. doc. nr. 33,
[3] Cf. doc. nr. 74.
[4] Cf. doc. nr. 74.
[5] Cf. doc. nr. 78 din 17 aug. 1787.
[6] Cf. doc. nr. 100.
[7] Grigore al III-lea Ghica (1774—1777).
[8] Cf. doc. nr. 132.
[9] Cf. doc. nr. 117 ș.a.

www.dacoromanica.ro

10) Cîteva firmane se referă la raporturile cu Austria, domnul fiind informat asupra politicii otomane față de această țară.

Unele din firmane privesc reglementarea relațiilor comerciale dintre cele două țări, cerîndu-i-se domnului să respecte legile vamale fixate anterior. Pentru negustorii austrieci taxele vamale nu depășeau 3% [1].

În urma declarației din 9 febr. 1788 (*2 Djumadi II 1202*) a Austriei de a se alia cu Rusia și de a-și retrage reprezentantul diplomatic din Constantinopol [2], sultanul poruncește tuturor demnitarilor de la Hotin, Belgrad, Niș, Ada-Kále (*Ada-i Kebir*), Vidin, precum și comandantului turc din Țara Romînească să se pregătească de război. Cu acest prilej, se cere și domnului Al. Ipsilanti din Moldova să stea și el pregătit.

Din firmanul emis între 8 17 febr. 1788 (*evl. Djumadi I 1202*) reiese că la data respectivă nu se știa încă dacă oastea otomană, care pornise din Constantinopol, se va îndrepta împotriva Rusiei sau a Austriei, „această hotărîre urmînd să fie luată la Dunăre" [3]. Aceleași dispoziții date anterior pentru negustorii ruși de a părăsi Moldova în termen de șase luni sînt emise și pentru cei austrieci [4].

În privința războiului cu Austria, Al. Ipsilanti primește firman să fie gata de a apăra Moldova cu cei 3 000 de ostași pentru organizarea cărora primise porunci speciale [5]. Ultima poruncă în legătură cu austriecii se referă la ciocnirile de la Fălticeni, fiind amintite în scrisoarea marelui vizir adresată la 7 IV 1788 (*1 Regeb 1202*) domnului și mubașirului [6] Iakub-aga, aflat lîngă Al. Ipsilanti [7].

Din porunca mai sus amintită rezultă că oastea care se ciocnise la Fălticeni cu austriecii, respingîndu-i, era tocmai cea desemnată de domn sub comanda lui Iakub-aga și a cîtorva boieri de încredere. Pentru serviciile aduse Porții el este elogiat în scrisoarea marelui-vizir, ceea ce vine desigur în contradicție cu afirmația că „Al. Ipsilanti a fost prizonier de bună voie" [8].

Afară de aceasta, domnul Moldovei trimitea și rapoarte la Constantinopol cuprinzînd informațiile culese din Apus cu privire la politica statelor europene atît față de Imperiul otoman, cît și la raporturile dintre ele [9].

11) „*Hotarul lui Halil-pașa*" [10] (*Halil pașa Iurdu*).

Firmanul nr. 58 din 19 28 mai 1787 (*evail Ș'a'ban 1201*) adresat vizirului Ali-pașa, valiu de Oceakov și serascher prin părțile Ismailului, se referă la așa-zisul teritoriu al lui Halil pașa din nordul și estul Bugeacului,

---

[1] Cf. doc. nr. 133.
[2] Cf. doc. nr. 160, 161.
[3] Cf. doc. nr. 161.
[4] Cf. doc. nr. 172.
[5] Cf. doc. nr. 164, 165 ș.a.
[6] *Mubașir* — aprod al divanului, delegat (pe lîngă voievod).
[7] Cf. doc. nr. 199.
[8] N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. III, Buc., 1938, p. 45.
[9] Cf. doc. nr. 187.
[10] Halil-pașa apare ca valiu de Silistra — Oceakov pe la anul 1672 (Cf. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, (ed. Hellert), vol. XI, p. 3[2]3 și 389).

www.dacoromanica.ro

teritoriu legat de numele acestui pașă, care apare și ca valiu de Cameniţa, după 1672 [1].

Cu privire la acest teritoriu s-au făcut și cercetări pentru stabilirea limitelor sale geografice, cuprinzînd și unele consideraţii istorice [2]. Limitele acestui pămînt ca și condiţiile de ședere a tătarilor în interiorul hotarului respectiv au fost fixate în jurul anului 1670, deși diferendele dintre tătarii bugeceni și moldoveni erau mult mai vechi. Firmanul amintit aduce unele precizări atît în ceea ce privește întinderea acestui teritoriu, cît și mai ales, despre caracterul relaţiilor tataro-moldovene din aceste părţi.

Aci se arată că din cauza neînţelegerilor dintre tătari și moldoveni fusese delimitată o porţiune de teren, lungă de „32 de ceasuri" și lată de „2 ceasuri", unde aveau dreptul să locuiască tătarii, dar cu anumite condiţii. Această întindere constituia un fel de barieră între moldoveni și tătarii care se aflau în Bugeac, pe teritoriul zis al lui Halil-pașa.

Potrivit poruncilor date anterior, pe pămîntul cuprins în limitele celor 32 × 2 ceasuri, care se întindea între Bender, Sălcuţa, Leova, Calinder, Todireşti și Geamăna [3], tătarii urmau să locuiască „cu condiţia de a face numai agricultură și de a paște vite". Dar ei nu se mulţumeau cu atît și depășeau tot mai mult hotarele stabilite prin firmane.

„Deși era interzisă — se spune într-un firman — înfiinţarea de sate și construirea de case, totuși, locuitorii mai sus arătaţi, contrar permisiunii, au înfiinţat sate și au construit case în unele locuri ale terenului amintit, persecutîndu-i pe moldoveni și au îndrăznit să ia unele moșii de ale lor" [4].

Pentru a se pune capăt acestor abuzuri s-a ţinut un sfat între reprezentanţii tătarilor și boierii numiţi de domnul Moldovei, potrivit firmanului emis între 20 29 dec. 1779 (*evasıt Zi'l-Hidjge 1193*) [5].

După multe discuţii contradictorii s-a hotărît ca locuitorii a șapte sate dintre cele ale familiei tătare Orakoglu, aflate în partea numită Hotărniceni (*Hotarni-djak*), să fie trimiși în Bugeac dincolo de hotarul lui Halil-pașa, iar în teritoriul evacuat, cuprinzînd 16 ceasuri din cele 32, să nu intre nimeni dintre bugeceni. De asemenea, din cele 42 de sate ale familiei Yur-Mehmedoglu, 6 sate urmau să fie mutate dincolo de hotarul lui Halil-pașa, iar în restul de 36 de sate locuitorii, tătari bugeceni, urmau să nu primească pe alţii din afară.

Pe de altă parte, cei care locuiau pe teritoriul celor 16 ceasuri (Hotărniceni) trebuiau să plătească domnului Moldovei zeciuială (*öşür*), albinărit (*kovan hakkî*), păşunat (*otlak resmi*) și alte dări [6], ca și mai înainte.

De remarcat este faptul că turcii căutau să întărească poziţia tătarilor pe acest „teritoriu al nimănui". De aceea, se hotărăște ca „în tere-

---

[1] Cf. Aurel V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul și ţinutul Lăpușnei*, Buc., 1937, p. XIV.

[2] Cf. Gh. I. Năstase, „*Hotarul lui Halil-pașa*" și „*cele două ceasuri*", Buc., 1932, 30 pag.

[3] *Ibidem*, p. 21 și urm. și harta.

[4] Cf. doc. nr. 58.

[5] În această perioadă în Moldova domnea Constantin Moruzi (30 sept. 1777—29 mai 1782).

[6] Cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. IX, p. 271—272.

www.dacoromanica.ro

nurile satelor aflate pe locul menționat să nu fie așezată raia moldovenească".

Tătarii trebuiau să cumpere totul cu bani de la moldoveni (cherestea ș. a.) și să plătească eventualele pagube pe care le vor pricinui moldovenilor, respectînd totodată și celelalte condiții.

În caz contrar ei urmau să fie strămutați cu toții și definitiv dincolo de hotarul lui Halil-pașa.

O atare înțelegere s-a încheiat între moldoveni și reprezentanții tătarilor bugeceni între 5 mai—3 iunie din anul 1780 (*Djumadi I 1194*).

Dar tătarii călcau mereu condițiile stabilite. De aceea, între 19 28 mai 1787, sultanul Abdul Hamid I a emis un nou firman, prin care cere ca valiul de Oceakov, vizirul Ali-pașa, să aplaneze aceste neînțelegeri dintre moldoveni și tătari, împreună cu muhafîzul de Bender și cu alți demnitari.

★

Din cele arătate pînă aici se poate desprinde faptul că această condică prezintă importanță pentru cunoașterea unor aspecte ale relațiilor Moldovei cu Poarta otomană, deși cuprinde o perioadă restrînsă de un an și patru luni din mai multe secole de dominație otomană.

Cifrele din această condică ne arată că imense cantități de cereale, de oi, de cherestea și alte produse luau drumul Constantinopolului sau al cetăților din jurul țărilor romîne, iar o serie de măsuri de îngrădire a producției și comerțului împiedecau dezvoltarea economică a țărilor romîne chiar și în această perioadă de slăbire a dominației otomane.

Firmanele cu caracter economic, politic sau militar, cele care precizează cantitățile sau normele de plată ale zaherelei, cherestelei ș. a., sînt documente care oglindesc nu numai situația politică a țărilor romîne față de Poartă, ci și gradul de exploatare a acestora de către Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

De aceea, publicarea integrală a acestei condici, ca și a altor izvoare asemănătoare, este fără îndoială utilă și totodată necesară în stadiul actual al cercetărilor istorice din R.P.R.

КНИГА ТУРЕЦКИХ ФИРМАНОВ ВО ВРЕМЯ ПРАВЛЕНИЯ В МОЛДОВЕ АЛЕКСАНДРА ИПСИЛАНТИ (1786 1788)

РЕЗЮМЕ

Из ряда турецких книг, имеющихся в библиотеке Академии РНР, автор передает содержание той из них, которая касается выполнения обязательств Молдовы по отношению к Турции за период в 1 год 4 месяца (с 12 дек. 1786 г. по 26 апр. 1788 г.).

Поскольку эта книга (*defter*) содержит корреспонденцию, автор указывает, что она отражает, главным образом, турецкие требования, касающиеся продуктов, которые доставляла Молдова в период австро-русско-турецкой войны (1787 1791)

www.dacoromanica.ro

и, оставляя в стороне документы, содержащие требования ускорить выполнение различных обязательств, вмененных Молдове, особое внимание уделяет фирманам с требованием присылки дополнительных количеств продуктов, приводя в связи с этим несколько синтетических таблиц. Указывается характер и размеры поставок (материалы Молдовы), а также условия их выполнения, как это вытекает из содержания официальных фирманов. Должны были быть поставлены зерно („захеря"), овцы, древесина, мука, чернорабочие и т.д.; выполнялись эти поставки в счет дани, выплачиваемой Молдовой, в счет денег, уплачиваемых господарями при вступлении на трон, в счет налогового фонда Молдовы или Турецкой империи, военной помощи и даже иногда на деньги, посылавшиеся господарям самой Турцией, которая, чтобы сохранить „укоренившийся обычай", часто была расположена пойти на некоторые уступки.

Из анализа этих документов вытекает также, что обязательства Молдовы и Валахии не всегда были одинаковыми; первая часто имела более тяжелые материальные задания на основании применения так называемого правила одной и двух третей (*sülüs ve sülüsan kaidesi*).

Ряд документов касается политических и военных отношений между Россией и Австрией, с одной стороны, и Турцией — с другой, которые в значительной мере определяли и положение Молдовы.

Вывод, вытекающий из общего анализа этих документов, таков, что огромное количество зерна и скота направлялось в Константинополь или в турецкие крепости по соседству с Молдовой; это обстоятельство определяло все большее усиление в стране хлебного кризиса, на который часто жаловались господари и бояре и наличие которого признавалось самим султаном в различных фирманах. Для удержания и в дальнейшем Молдовы в повиновении Турция то прибегает к обещаниям отменить дань после войны, то переселяет семьи некоторых бояр в Константинополь в качестве гарантии их преданности, а также использует в этих целях и другие методы. В коллекции вышеупомянутых фирманов имеются также сведения и о молдово-татарских отношениях, касающиеся, главным образом, положения татар, живущих на территории, называемой „два часа Халил паши" (*Halil paşa Iurdu*).

Подчеркнув важность этих не использованных до сих пор документов, отражающих не только политическую зависимость румынских княжеств от Турции, но и степень их эксплуатации со стороны турок во второй половине XVIII века, автор одновременно указывает на необходимость опубликовать полностью некоторые из подобных коллекций источников.

UN REGISTRE DE FIRMANS TURCS DATANT DU RÈGNE D'ALEXANDRE YPSILANTI EN MOLDAVIE (1786—1788)

RÉSUMÉ

La Bibliothèque de l'Académie de la R.P.R. conserve un certain nombre de registres datant du temps de la domination turque. L'un d'eux, dont traite le présent article, concerne les obligations de la Moldavie envers la Porte pour une période d'un an et quatre mois, du 12 décembre 1786 au 26 avril 1788. Ce registre (*defter*) étant destiné à la transcription de la correspondance, il reflète surtout les exigences de la Porte touchant les produits que la Moldavie était

www.dacoromanica.ro

tenue de fournir pendant la guerre russo-austro-turque (1787-1791). Laissant de côté les documents ayant trait aux instances en vue de l'exécution des différentes obligations imposées à la Moldavie, l'auteur s'occupe tout spécialement des firmans par lesquels la Moldavie était invitée à fournir des quantités supplémentaires de produits, que l'on trouve récapitulés dans quelques tableaux synthétiques. L'article indique la nature et le volume de ces obligations, ainsi que le mode de paiement, tels qu'ils résultent du texte même des firmans. Les livraisons consistaient surtout en céréales (*zaherea*), moutons, bois de construction, farine, hommes de peine, etc. Les modalités de paiement étaient fort variées ; ces fournitures étaient imputées tantôt au tribut de la Moldavie, tantôt à la *giaizea* ou don d'heureux avènement des voïvodes, tantôt au produit des impôts de la Moldavie ou de l'Empire Ottoman, ou encore considérées comme contribution de guerre. Parfois la Porte faisait pour ces fournitures des avances de fonds, pour ne pas déroger à « l'usage établi », pour le maintien duquel les dignitaires turcs étaient souvent disposés à faire certaines concessions.

L'analyse de ces documents nous apprend que les obligations de la Moldavie et de la Valachie n'étaient pas toujours de même proportion, les charges imposées à la première étant souvent plus lourdes, par l'application de la règle dite « du tiers et des deux tiers » (*sülüs ve sülüsan kaidesi*).

Une autre série de documents concerne les rapports politiques et militaires entre la Russie et l'Autriche d'une part et l'Empire Ottoman de l'autre, ces rapports affectant en grande partie la situation de la Moldavie.

La conclusion qui se dégage d'une analyse sommaire de ces firmans est que des quantités énormes de céréales et de bétail prenaient le chemin de Constantinople et des villes fortes turques voisines de la Moldavie, ce qui aggravait de plus en plus la pénurie de céréales dont se plaignent souvent les voïvodes et les boïards, et que le sultan lui-même reconnaît dans plusieurs firmans. Pour s'assurer la soumission du pays, la Porte recourt à différents moyens, tels que promesses d'exemption d'impôts après la guerre, déportation à Constantinople des familles de certains boïards comme garantie du dévouement de ceux-ci, ainsi qu'à d'autres méthodes.

La collection de firmans en question contient également quelques indications sur les rapports moldavo-tatars, notamment sur la situation des Tatars du territoire dit « des deux heures de Halil-pacha, » (*Halil paşa Iurdu*).

Soulignant l'importance de ces documents inutilisés qui illustrent à la fois la situation politique des provinces roumaines par rapport à la Porte et le degré d'exploitation auquel elles étaient soumises dans la seconde moitié du XVIIIe siècle par l'Empire Ottoman, l'auteur insiste sur la nécessité d'une publication intégrale des sources de ce genre.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII DOCUMENTARE

EDITAREA MONUMENTELOR DE DREPT ALE RUSIEI MEDIEVALE

Studiile istorico-juridice se bucură de o mare atenţie în U.R.S.S. Juriştii, istoricii, lingviştii şi paleografii colaborează sub diferite forme la editarea şi cercetarea vechilor monumente de drept. Atît editarea textelor juridice vechi, cît şi studiile de interpretare întocmite asupra acestor texte sînt urmate de largi dezbateri critice, ceea ce face ca studiul izvoarelor istoriei statului şi dreptului vechi să formeze un obiect de preocupare stăruitoare şi coordonată, iar rezultatele obţinute de învăţaţii sovietici să aibă şi în acest domeniu de cercetări o remarcabilă valoare ştiinţifică.

Necesitatea editării izvoarelor dreptului rus s-a impus învăţaţilor sovietici o dată cu dezvoltarea cercetărilor istorico-juridice bazate pe concepţia materialistă a istoriei. Dintre vechile ediţii de izvoare ale dreptului rus publicate înainte de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie nu se mai putea folosi decît, dar cu precauţie, *Crestomaţia pentru istoria dreptului rus* întocmită de M. F. Vladimirski-Budanov şi apărută în mai multe ediţii [1]. Aceasta era şi cea mai cuprinzătoare ediţie de izvoare juridice întocmită pe bazele metodologiei burgheze, cu texte selecţionate în aşa fel încît să nu pună în adevărata lumină caracterul de clasă al statului şi dreptului feudal. Crestomaţia aceasta, necorespunzătoare cerinţelor ştiinţei sovietice, devenise şi o raritate bibliografică.

I. NOILE EDIŢII ALE PRAVDEI RUSE

Atenţia cercetătorilor sovietici s a îndreptat în primul rînd asupra textelor vechii legiuiri care reprezintă dreptul ce s-a aplicat în Rusia kieveană şi care este *Pravda Rusă* (*Правда Русская*). În ultimii 200 ani studiile privitoare la această pravilă au avut un caracter oarecum neîntrerupt, cercetătorii vechiului drept rus căutînd să studieze sub toate aspectele acest valoros monument juridic. Cercetarea textelor şi cuprinsului *Pravdei Ruse* preocupă mai cu seamă pe savanţii sovietici care studiază dezvoltarea istorică a societăţii ruseşti de la începutul perioadei feudale, deoarece această pravilă oglindeşte îndeosebi începuturile organizării feudale pe teritoriile ruseşti. *Pravda Rusă* a fost principalul monument de drept aplicat în toate regiunile statului kievean în secolele IX XII. A intrat ca izvor în codificările ulterioare, în *Sudebnicul* din 1497 şi în cel din 1550, şi a exercitat o mare influenţă asupra dreptului din Polonia şi Lituania.

[1] M. F. Vladimirski-Budanov, *Хрестоматія по исторіи русскаго права*, vol. I, ediţia a şasea, vol. II III, ediţia a patra, Kiev, 1901 1908.

www.dacoromanica.ro

Istoriografia sovietică are la îndemînă în prezent trei ediţii critice ale *Pravdei Ruse*. Există şi o ediţie şcolară [1] a *Pravdei Ruse* publicată în 1940.

Prima ediţie critică a *Pravdei Ruse* a fost alcătuită de către profesorul S. V. Iuşkov şi publicată de Academia de Ştiinţe a Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene în 1935 la Kiev [2]. Textele originale ale *Pravdei Ruse* nu s-au păstrat, dar se cunosc manuscrise de mai tîrziu copiate după originale, unele datînd chiar din secolul al XII-lea. Ca şi alţi cercetători, Iuşkov constată că *Pravda Rusă* a avut două redacţii principale : una scurtă şi alta dezvoltată. El clasifică însă manuscrisele *Pravdei* în şase grupe, identificînd în *Pravda* dezvoltată patru versiuni diferite după adăugirile treptate aflate în manuscrisele cunoscute. Adîncind cercetările sale asupra acestui monument al dreptului rus, Iuşkov a publicat în 1950 lucrarea *Pravda Rusă, origina, izvoarele şi importanţa ei* [3]. Critica istorică sovietică a respins unele din interpretările propuse de Iuşkov [4], dar n-a contestat valoarea ediţiei sale în ce priveşte stabilirea textelor Pravdei.

A doua ediţie ştiinţifică a *Pravdei Ruse* este ediţia Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Această ediţie a apărut în două volume : în 1940 s-au publicat textele [5], iar în 1947 comentariile [6]. Lucrarea este remarcabilă prin cercetările minuţioase destinate să pună în lumină caracteristicile şi valoarea istorică a acestui monument de drept. Ediţia este opera unui colectiv de învăţaţi care au lucrat sub îndrumarea academicianului B.D. Grekov. Cercetînd textele şi comentariile *Pravdei Ruse*, alcătuitorii acestei ediţii au scos în evidenţă eforturile făcute de savanţii din ultimele două veacuri pentru înţelegerea acestei legiuri, rectificînd însă erorile lor de interpretare şi explicînd conţinutul *Pravdei* în lumina concepţiei materialiste a istoriei. Editînd textele şi comentariile *Pravdei*, colectivul alcătuit în acest scop de Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. a reexaminat în primul rînd studiile vechii istoriografii ruseşti privitoare la această legiuire, începînd cu ale autorilor normandişti ca Pogodin şi Karamzin şi ale autorilor antinormandişti ca Ivanişev şi Leşkov. Au fost apoi cercetate studiile reprezentanţilor şcolii istorico-juridice ca Sergheevici, Kolacev, Cicerin, Vladimirski-Budanov, Diakonov, Maximeiko, Mrocek-Drozdovski, precum şi ale altor autori ca Kliucevski şi Pokrovski.

Pentru interpretările bazate pe concepţia materialistă a istoriei, ediţia textelor şi comentariilor *Pravdei Ruse* pe care a publicat-o Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. a folosit studiile istoricilor marxişti : Grekov, Kocin, Piceta, Romanov, Rubinstein, Strumilin, Tihomirov, Iuşkov. Sînt folosite de asemenea cercetările lingviştilor Obnorski, Karaski, Sobolevski şi Şahmatov, precum şi ale paleografilor, între care figurează în primul rînd Liubimov. Pentru comentariile *Pravdei* au fost folosite îndeosebi interpretările autorilor ruşi. S-a făcut excepţie pentru trei autori străini şi anume : W. A. Maciejowski, autor polon care a consacrat o lucrare de şase volume istoriei dreptului slav, intitulată *Historja prawodawstwa Slawiańskich*, Warszawa, 1856—1865 ; Goetz, autor german al unei lucrări speciale despre *Pravda Rusă* cu titlul *Das russische Recht*, Stuttgat, 1912 1913 ; J. Rakowiecki, traducător al *Pravdei* în limba polonă cu titlul *Prawda Ruska*, I—II, Warszawa, 1820—1822.

Grekov împarte manuscrisele Pravdei Ruse în trei redacţii : 1) *Pravda* scurtă ce reflectă starea dreptului din secolul al XI-lea, 2) *Pravda* dezvoltată ce cuprinde în plus *Statutul* lui Vladimir Monomahul, precum şi alte izvoare provenite de la alţi oameni, 3) *Pravda* prescurtată

[1] *Правда Русская*, учебное пособие, Moscova-Leningrad, 1940.

[2] *Русская Правда*, ediţie alcătuită de prof. S. V. Iuşkov, Kiev, 1935.

[3] S. V. Iuşkov, *Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение*, Moscova, Gosiurizdat, 1950.

[4] Să se vadă critica făcută interpretărilor lui Iuşkov de către P. Epifanov în articolul *К вопросу о происхождении Русской Правды* în „Вопросы Истории", nr. 3, 1951, p. 93—104.

[5] *Правда Русская*, I. Texte. Sub redacţia acad. B. D. Grekov, Moscova-Leningrad, 1940.

[6] *Правда Русская*, II. Comentarii. Sub redacţia acad. B. D. Grekov, Moscova-Leningrad, 1947.

www.dacoromanica.ro

din ea dezvoltată, această redacție bazîndu-se pe manuscrisele de mai tîrziu și mai ales pe cele care au circulat în Marele Cnezat al Moscovei ; sub această ultimă formă *Pravda Rusă* înlătură unele vechi dispoziții căzute în desuetudine și cuprinde alte dispoziții noi intrate în uz.

Textele *Pravdei Ruse* figurează în ediția Academiei în cele două variante principale : redacția scurtă și redacția dezvoltată. După textul vechi al fiecărui articol al *Pravdei Ruse* urmează traducerile articolului respectiv și apoi comentariile. Pentru versiunea scurtă a *Pravdei* aflăm următoarele traduceri : traducerea germană a lui Ewers din 1826, traducerea rusă a lui Ivan Platonov din 1835, traducerea germană a lui Goetz din 1910 1911, traducerea rusă a lui Kafengaus. Pentru versiunea dezvoltată, ordinea traducerilor este următoarea : traducerea rusă a lui Ivan Boltin din 1792, traducerea poloneză a lui J. Rakowiecki din 1820 1822, traducerea germană a lui Ewers din 1826, traducerea rusă a lui Ivan Platonov din 1835, traducerea rusă ce figurează în colecția lui V. N. Sterojev sub titlul „Rusia Kieveana", din 1910, traducerea germană a lui Goetz din 1910. După traduceri, figurează comentariile așezate în ordinea cronologică a autorilor lor, începînd cu cei din secolul al XVII-lea. Folosirea comentariilor este înlesnită de patru indici alfabetici : bibliografic, terminologic, onomastic și geografic. În anexele volumului al II-lea al ediției sînt publicate trei fragmente din manuscrisele *Pravdei* și două articole ale lui V. P. Liubimov privitoare la unele manuscrise ale acestei vechi legiuiri.

A treia ediție a *Pravdei Ruse*, însoțită de un studiu introductiv, reproduce textele din ediția Academiei și este alcătuită de A. A. Zimin, fiind publicată în primul volum din colecția *Monumentele dreptului rus*, apărut în 1952 la Moscova sub redacția lui S. V. Iușkov [1]. Deși reproduce textele din ediția Academiei, această ediție are meritul de a prezenta pe lîngă o nouă traducere a textelor și interpretări noi cu privire la importanța juridică și semnificația istorică a unor termeni și instituții ce figurează în *Pravda Rusă*. Studiul introductiv redactat de A. A. Zimin a fost întîmpinat cu obiecțiuni de critica istorică sovietică. S-au obiectat lui Zimin de asemenea unele imperfecțiuni și erori în traducerea rusească a textelor *Pravdei* [2].

Publicarea textelor și comentariilor *Pravdei Ruse* a înlesnit dezvoltarea cercetărilor privitoare la trăsăturile orînduirii sociale pe care le reflectă această legiuire. Cercetătorii sovietici examinează conținutul *Pravdei Ruse* în lumina condițiilor economice, sociale și politice ale Rusiei kieviene din secolele IX XII. Cercetătorii au deosebit în cuprinsul acestei legiuiri mai multe straturi de norme. Cel mai vechi strat de norme are la bază dreptul nescris, care s-a aplicat în secolele IX și X. Acest drept nescris a fost codificat mai întîi de cnezul Iaroslav prin anii 1020 1030, apoi reprodus și întregit de către fiii săi — Iaroslavicii — pe la 1072 și în urmă dezvoltat și completat de către Vladimir Monomahul în 1113.

În versiunea ei scurtă, *Pravda Rusă* nu poate fi socotită o legiuire instituită de cneji deoarece are la bază vechiul drept popular rus. Este adevărat că unele articole din versiunea scurtă a *Pravdei* pot fi interpretate și în sensul că această legiuire ar fi fost alcătuită de cneji. Chiar articolul 1, în partea sa finală, poate fi invocat ca o dispoziție care ar prevedea amenzi în favoarea cnezului, statornicind astfel protecția cnezului pentru oamenii săi. S-a dovedit însă, cum arată Grekov, că fraza a doua din articolul 1, referitoare la protecția acordată oamenilor cnezului, este un adaos tardiv la textul inițial. Acest adaos nu poate oglindi deci situații juridice reglementate prin textul inițial.

Cercetătorii sovietici, care au adîncit sensurile articolului 1 din versiunea scurtă a *Pravdei*, susțin că acest articol nu instituie amenzi în favoarea cnezului, ci despăgubiri în favoarea păgubașului, și că organizarea socială din epoca formării dreptului popular inclus

[1] *Памятники Русского Права*, vol. I, sub redacția lui S. V. Iușkov, alcătuit de A. A. Zimin, Moscova, Gosiurizdat, 1952, p. 71—232.

[2] O asemenea critică au publicat P. N. Galanza și I. D. Martîsevici în „Statul și dreptul sovietic" (trad. rom.), nr. 1, 1954, p. 188—194.

www.dacoromanica.ro

în versiunea scurtă nu cunoştea amenzi judiciare în favoarea puterii cneziale, deoarece atunci obştea liberă hotăra singură asupra litigiilor din sînul ei. În versiunea ei scurtă, *Pravda* cuprinde norme proprii unei organizări sociale prefeudale şi oglindeşte trăsăturile arhaice corespunzătoare relaţiilor sociale din secolele IX X ale Rusiei kievene.

Versiunea scurtă a *Pravdei* oglindeşte o perioadă de tranziţie caracterizată prin descompunerea comunităţii primitive şi prin trecerea mai întîi de la proprietatea gentilică la proprietatea privată a ţăranilor liberi în limitele obştii săteşti şi apoi prin trecerea la modul de producţie feudal. În Rusia kieveană, obştea sătească a dăinuit şi în condiţiile orînduirii feudale, rezistînd jefuirii feudalilor pînă cînd a fost dezagregată prin acapararea pămîntului ţărănesc de către boierime. Din versiunea scurtă a *Pravdei* rezultă că ţăranii nu deveniseră încă întru totul dependenţi.

Versiunea dezvoltată a *Pravdei Ruse* reflectă alte relaţii sociale şi de aceea ea cuprinde unele dispoziţii ce contrazic conţinutul versiunii scurte. Normele ce s-au introdus ulterior, adăugîndu-se versiunii scurte, atestă schimbarea relaţiilor sociale. Astfel, spre exemplu, în versiunea scurtă răpirea unui cal se sancţionează în toate cazurile cu o amendă de 3 grivne; versiunea dezvoltată prevede pentru răpirea calului cneazului 3 grivne, în timp ce pentru răpirea calului ţăranului numai 2 grivne. Articolul 1 din versiunea dezvoltată prevede amenzi duble pentru vătămarea boierilor cneazului, ceea ce înseamnă că această versiune datează din perioada formării orînduirii feudale în Rusia kieveană.

Aşadar, dezvoltarea textului *Pravdei Ruse* reflectă însăşi transformările survenite în organizarea societăţii respective. Perfectarea normelor feudale consemnate în versiunea dezvoltată a devenit necesară, mai ales pentru fiii lui Iaroslav, după răscoala care a avut loc în 1068 la Kiev şi care a fost prima mare răscoală populară din statul Kievului. Într-adevăr între regulile fixate de către fiii lui Iaroslav figurează desfiinţarea răzbunării cu „omor pentru omor" şi înlocuirea răzbunării sîngelui printr-o amendă în bani. Văzîndu-se primejduiţi prin înteţirea răscoalelor populare, feudalii Rusiei kievene legiferează astfel voinţa lor de dominaţie asupra populaţiei exploatate, nepermiţîndu-i acesteia să se mai apere în conformitate cu obiceiul răzbunării sîngelui.

În versiunea dezvoltată a *Pravdei Ruse* a fost inclus ca parte constitutivă *Statutul* lui Vladimir Monomahul. Articolele care reprezintă materia legislativă luată din acest *Statut* legalizează exploatarea păturilor de jos orăşeneşti de către cămătari şi exploatarea ţăranilor îndatoraţi de către feudali.

II. COLECŢIA „MONUMENTELE DREPTULUI RUS"

În 1952, Editura de stat pentru literatura juridică din Moscova a anunţat publicarea izvoarelor istorico-juridice ale Rusiei feudale într-o colecţie specială intitulată *Monumentele dreptului rus*, sub îngrijirea ştiinţifică a profesorului S. V. Iuşkov. Acest învăţat avea într-adevăr o mare autoritate ştiinţifică bazată şi pe temeinica sa pregătire juridică. Iuşkov s-a stins din viaţă în timpul alcătuirii volumului al II-lea al colecţiei şi atunci sarcina redacţiei acestei colecţii a fost încredinţată profesorului L. V. Cerepnin, care are de asemenea o competenţă recunoscută în domeniul cercetărilor istorico-juridice. Acest învăţat şi-a asociat un grup de cercetători jurişti şi istorici, reuşind să asigure în condiţii şi mai bune editarea în continuare a izvoarelor istorico-juridice ale Rusiei feudale.

Volumul I din colecţia *Monumentele dreptului rus*, apărut în 1952 sub redacţia lui S. V. Iuşkov, poartă titlul *Monumentele de drept ale Statului kievean din secolele X XII* şi

www.dacoromanica.ro

este întocmit de A. A. Zimin[1]. În prefaţa acestui volum, Iuşkov anunţă editarea colecţiei în 9 volume, precizînd ce materiale urmează să intre în fiecare volum. Volumul I cuprinde : tratatele ruso-bizantine din anii 907, 911, 944 şi 971 (p. 1—70), textele *Pravdei Ruse* reproduse după ediţia Academiei (p. 71—232), *Statutul* cneazului Vladimir Sveatoslavici în trei redacţii (p. 233 252), *Statutul* cneazului Iaroslav Vladimirovici tot în trei redacţii (p. 255—285).

Volumul al II-lea, apărut tot sub redacţia lui Iuşkov, se intitulează *Monumentele de drept ale Rusiei din perioada fărîmiţării feudale (secolele XII XV)* şi este alcătuit de A. A. Zimin[2]. După prefeţele redactorului şi autorului (p. 1—21), volumul cuprinde monumentele de drept ale Rusiei Haliciului Volînici din secolele XII XIII (p. 22 33), ale cneazatului Smolenskului din secolele XII XIII (p. 34 98), ale Marelui Novgorod din secolele XII—XV (p. 99—273), ale Pskovului din secolele XIII XV (p. 275—383). În acest volum se publică şi un indice de materii şi de termeni pentru textele cuprinse în ambele volume apărute (p. 384—437).

Aceste două volume au fost în general apreciate de critica sovietică pentru faptul că au la bază cele mai bune ediţii de texte, că monumentele de drept sînt precedate de prezentări istorice şi că fiecare monument este însoţit de o bibliografie. Critica sovietică a formulat însă şi serioase obiecţii cu privire la aceste două volume. S-a obiectat redactorului şi autorului volumelor faptul că s-au limitat la descrierea exterioară a izvoarelor şi normelor juridice, că n-au explicat totdeauna just condiţionarea lor socială, că n-au arătat în ce mod suprastructura politică şi juridică a contribuit la închegarea şi consolidarea bazei economice a Rusiei kievene. S-a adus apoi redactorului şi autorului obiecţiunea că nu au acordat atenţia cuvenită rolului luptei de clasă a ţărănimii în procesul formării proprietăţii feudale. În sfîrşit, redactorul şi autorul au fost criticaţi şi pentru modul cum au selecţionat textele pe care le-au publicat şi pentru calitatea scăzută a unora din traducerile ce însoţesc textele[3].

Volumul al III-lea din colecţia *Monumentele dreptului rus* a apărut în 1955 purtînd titlul *Monumentele de drept din perioada de organizare a statului rus centralizat (sec. XIV—XV)*. Acest volum a fost întocmit sub redacţia profesorului L. V. Cerepnin de către V. N. Avtokratov, A. A. Zimin, S. M. Kaştanov şi A. G. Poleak[4]. În studiul introductiv (p. 1 46), semnat de Cerepnin, se pune în lumină dezvoltarea statului rus centralizat în condiţiile luptelor împotriva tătarilor şi turcilor, se relevă aservirea ţăranilor şi lupta acestora împotriva feudalilor, este caracterizată dezvoltarea istorică a oraşelor ruseşti, se învederează particularităţile proprietăţii feudale. Dreptul din această perioadă a avut un rol activ în întărirea bazei feudale a statului rus.

Volumul cuprinde următoarele texte : acte privitoare la stăpînirea funciară şi economia feudală (p. 43—82), plîngeri şi hotărîri (p. 83—152), acte ale autorităţilor locale (p. 153 228), acte judiciare (p. 229 248), cărţi ale marilor cneji (p. 249 340), *Sudebnicul* din 1497 (p. 341 418), monumente ale jurisdicţiei bisericeşti (p. 419—460), porunci şi privilegii ale hanilor tătari date mitropoliţilor Moscovei (p. 463 490). Volumul se încheie cu un indice de materii şi de termeni (p. 492—523). Fiecare monument de drept este precedat de o prezentare istorică şi însoţit de o bibliografie.

---

[1] *Памятники Русского Права*, vol. I, sub redacţia lui S. V. Iuşkov, alcătuit de A. A. Zimin, Moscova, Gosiurizdat, 1952, XVI+287 p.

[2] *Памятники Русского Права*, vol. II, sub redacţia lui S. V. Iuşkov, alcătuit de A. A. Zimin, Moscova, Gosiurizdat, 1953, 442 p.

[3] P. N. Ganza şi I. D. Martîsevici în recenzia lor privitoare la volumele I şi II ale colecţiei *Monumentele dreptului rus*, publicată în „Statul şi dreptul sovietic" (trad. rom.), nr. 1, 1954, p. 188—194.

[4] *Памятники Русского Права*, vol. III, sub redacţia prof. L. V. Cerepnin, alcătuit de V. N. Avtokratov, A. A. Zimin, S. M. Kaştanov şi A. G. Poleak, Moscova, Gosiurizdat, 1955, 527 p.

www.dacoromanica.ro

Volumul al IV-lea din colecţia *Monumentele dreptului rus* a apărut în 1956 şi se intitulează *Monumentele de drept din perioada consolidării statului rus centralizat (secolele XV—XVII)*, A fost întocmit sub redacţia profesorului L. V. Cerepnin de către A. A. Zimin, A. G. Poleak, S. M. Kaştanov, A. I. Kopanev [1]. În studiul său introductiv (p. 5—45), Cerepnin arată că în secolele XV XVII s-a adîncit aservirea ţăranilor, s-a întărit aparatul statului feudal, s-a constituit o legislaţie amplă care a folosit şi unele măsuri legislative din perioada anterioară. Scurte prezentări istorice preced textele. Indicaţii bibliografice însoţesc fiecare text.

Volumul cuprinde următoarele texte : acte privitoare la stăpînirea funciară şi economia feudală (p. 49 100), plîngeri şi hotărîri (p. 101—172), acte ale autorităţilor locale (p. 173—228), *Sudebnicul* din 1550 (p. 229 347), aşezăminte administrative (p. 353—408), *Sudebnicul* din 1589 (p. 409 478), *Sudebnicul* general din 1606—1607 (p. 479—572), acte date de Zemski Sobor şi de ţarii Rusiei în anii 1549 1607 (p. 573—603). Volumul se încheie cu un indice de materii şi de termeni (p. 604 630).

Volumul al V-lea din colecţia *Monumentele dreptului rus* a apărut în 1959 şi se intitulează *Monumente de drept din perioada monarhiei cu reprezentarea stărilor. Prima jumătate a secolului al XVII-lea.* A fost întocmit sub redacţia profesorului L. V. Cerepnin de către A. A. Zimin, S. M. Kaştanov, A. I. Kopanev şi A. G. Poleak [2]. Menţionăm apariţia lui după bibliografia indicată în nr. 6 din 1960 al revistei „Statul şi dreptul sovietic" [3].

Din volumele publicate pînă în prezent constatăm că vasta colecţie *Monumentele dreptului rus* este întocmită cu multă rigoare ştiinţifică de către învăţaţi care posedă deopotrivă competenţa necesară cercetărilor istorico-juridice şi pregătirea arheografică pentru studiul manuscriselor. Prin publicarea izvoarelor dreptului feudal se creează condiţii mai bune pentru dezvoltarea cercetărilor în domeniul special al istoriei statului şi dreptului. Se adîncesc şi cercetările istorico-filologice pe baza textelor juridice vechi. Se pun în lumină trăsăturile proprii ale dreptului Rusiei medievale. Se învederează funcţia unificatoare a dreptului folosit de monarhia feudală în perioada centralizării statului. Se arată întinderea şi importanţa sistemelor juridice regionale şi valoarea dreptului local. Se pot studia mai bine relaţiile sociale din diferite perioade şi se poate cerceta mai temeinic interacţiunea dintre drept şi baza economică a societăţii feudale ruseşti.

III. NECESITATEA CERCETĂRII COMPARATE A DREPTULUI FEUDAL

Poporul român şi popoarele slave înconjurătoare s-au dezvoltat în condiţii economice şi sociale asemănătoare. În istoria acestor popoare, cu toate trăsăturile lor proprii, există numeroase elemente comune. Ca şi în Rusia kieveană, în statele feudale româneşti au supravieţuit multă vreme unele norme proprii epocii prefeudale. Reglementările penale din *Pravda Rusă* prezintă multe asemănări cu dreptul penal al ţărilor române din primele secole. Menţionăm ca foarte caracteristic faptul că normele *Pravdei* privitoare la răzbunarea sîngelui, la fixarea compoziţiei şi la abandonul noxal sînt în unele privinţe foarte asemănătoare cu cele aplicate în ţările române în primele două secole ale statelor feudale, care s-au dezvoltat independent.

În versiunea ei dezvoltată, *Pravda* reglementează amenzile penale în raport cu condiţia socială a victimelor : 80 de grivne pentru omorîrea unui boier, 40 de grivne pentru omorîrea

[1] *Памятники Русского Права*, vol. IV, sub redacţia L. V. Cerepnin, alcătuit de A. A. Zimin, A. G. Poleak, S. M. Kaştanov şi A. I. Kopanev, Moscova, Gosiurizdat, 1956, 632 p.

[2] *Памятники Русского Права*, vol. V, sub redacţia prof. L. V. Cerepnin, alcătuit de A. A. Zimin, S. M. Kaştanov, A. I. Kopanev şi A. G. Poleak, Moscova, Gosiurizdat, 1959, 667 p.

[3] *Советское Государство и Право*, nr. 6, 1960, p. 164.

www.dacoromanica.ro

unui om liber, 5 grivne pentru uciderea unui om dependent sau unui rob (art. 1, 3, 5 și 16). Tarifarea amenzilor penale în raport cu poziția socială a victimelor s-a practicat și în țările române după aceleași criterii, cu deosebirea că amenzile gloabele se plăteau de obicei în vite, iar pentru robii uciși, vinovații trebuiau să dea stăpînilor alți robi în loc.

Studiul comparativ al termenilor juridici folosiți în *Pravda* și în izvoarele medievale românești oferă cercetătorilor noștri posibilități noi pentru înțelegerea instituțiilor prefeudale și feudale ale poporului român. Un asemenea studiu este cel publicat în 1958 de Valeria Costăchel sub titlul *Terminologia comună în Pravda Rusă și actele medievale românești*[1]. Se știe că actele cancelariilor domnești din țările române au fost redactate în primele secole în limba slavonă. Primele acte emanate din cancelariile domnești folosesc termenul *pravda* cu aceleași variate sensuri ce figurează și în *Pravda Rusă*, semnificînd: dreptul obiectiv, dreptatea, stabilirea dreptății prin judecată, jurămîntul. De asemenea, termenul *zakon* are aceleași sensuri de: drept, obicei, lege.

În actele redactate în limba slavonă categoriile sociale sînt indicate prin termeni care figurează și în *Pravda* ca: *liudi, celeadini, dvoreni, holopi, sosedi*. Același lucru se constată și în ceea ce privește terminologia referitoare la organizarea socială: *robotă, slujbă, drujină, jirebie, posadă, tîrg, ureadnic*. Caracterul comun se constată nu numai în ceea ce privește unii termeni, ci și în ceea ce privește unele instituții juridice. Astfel, în domeniul dreptului penal aflăm reglementări asemănătoare cu privire la *dușegubine, gloabe, căutarea urmelor*. Atît în *Pravda*, cît și în actele medievale românești crima este denumită *vina*, iar pedeapsa se numește *caznă*.

Ca și *Pravda Rusă*, primele acte medievale românești oglindesc supraviețuirea unor norme juridice proprii organizării gentilice și în același timp trecerea la relații feudale. Se trece de la practica răzbunării sîngelui la aplicarea amenzilor, care este proprie organizării statului feudal. Aceste cîteva exemple dovedesc îndeajuns utilitatea cercetării *Pravdei* pentru studiul comparativ al vechilor instituții juridice.

Lipsa unei traduceri românești a *Pravdei Ruse* o resimt mai cu seamă cercetătorii care studiază instituțiile juridice ale poporului român consemnate în documentele medievale și în pravile. Studiul comparativ al obiceiurilor juridice românești și al obiceiurilor juridice pe care le-au practicat popoarele învecinate dovedește că dreptul consuetudinar are peste tot multe trăsături comune, deoarece oglindește relații sociale în esență asemănătoare. Pentru cerințele studiilor comparative ne este foarte necesară o traducere românească a *Pravdei Ruse*. O asemenea traducere a fost pregătită cu cîțiva ani în urmă de către regretatul Aurel Sava pentru „Sectorul de drept vechi românesc".

Constatăm apoi că există unele analogii de conținut între pravilele rusești din secolele XVI-XVII și pravilele românești din aceeași perioadă istorică. Profesorul L. V. Cerepnin, redactorul colecției de izvoare juridice rusești ce se editează la Moscova, a relevat într-o comunicare prezentată la sesiunea Institutului de Studii Româno-Sovietic din iunie 1958 asemănarea dispozițiilor cuprinse în legiuirea rusă *Sobornoe Ulojenie* din 1649 și *Pravila Moldovei* din 1646 cu privire la aservirea țăranilor[2]. Cercetătorii sovietici N. A. Mohov și P. V. Sovetov au constatat asemănări între așezămintele din Moldova și Rusia cu privire la urmărirea țăranilor fugari[3].

---

[1] Valeria Costăchel, *Общность терминологии «Русской Правды» и румынских средневековых памятников*, în „Romano-slavica" I, București, 1958, pp. 73—87.

[2] L. V. Cerepnin, *Sobornoe Ulojenie din 1649 și Pravila lui Vasile Lupu ca izvoare pentru istoria aservirii țăranilor din Rusia și Moldova*, în „Studii privind relațiile româno-ruse și româno-sovietice", Buc., 1958, p. 30 41.

[3] N. A. Mohov și P. V. Sovetov, *Освящение истории Румынии XIV—XVIII вв на страницах журнала*, „Studii", în „Voprosi istorii", nr. 5, 1958, p. 211.

www.dacoromanica.ro

Prin recentele studii întreprinse în țara noastră s-au învederat analogii și între așezămîntul lui Mihai Viteazul și ucazul țarului Fedor Ivanovici din 1592 1593 cu privire la restrîngerea dreptului de strămutare al țăranilor [1].

Pentru cercetătorii romîni, studiul comparativ al instituțiilor este mult înlesnit prin noile ediții ale izvoarelor dreptului rus, care cuprind, pe lîngă textele normative și legislative, introduceri critice, bibliografii și indici de materii. Istoricii și juriștii vor găsi în indicii acestor ediții informații prețioase pentru cercetarea comparată a instituțiilor și terminologiilor proprii deopotrivă dreptului feudal al țărilor romîne și dreptului feudal al Rusiei. În indicii acestor ediții lingviștii vor găsi de asemenea informații utile pentru studiul semantic al unor termeni ce figurează în vechile izvoare istorico-juridice romînești și rusești.

Munca științifică a cercetătorilor sovietici pentru editarea izvoarelor dreptului rus se caracterizează prin colaborarea între istorici, juriști, lingviști și arheografi și printr-un pronunțat spirit critic. Elaborate în aceste condiții, noile ediții ale izvoarelor dreptului Rusiei feudale constituie modele și pentru cercetătorii noștri însărcinați cu pregătirea edițiilor de izvoare ale dreptului statelor feudale romînești.

Gh. Cront

[1] Șt. Ștefănescu, *Elemente comune de civilizație feudală în Țările Romîne și în Rusia*, în „Studii", nr. 2, an. XII (1959), p. 87 101.

www.dacoromanica.ro

DEZBATERILE PRIVIND MACHETA VOLUMULUI I AL LUCRĂRII *ISTORIA TEATRULUI ÎN ROMÎNIA*

În luna ianuarie a.c. a avut loc o consfătuire organizată pentru discutarea machetei volumului I al lucrării *Istoria teatrului în Romînia*. Au participat la consfătuire academicieni, cercetători din Institutele de științe sociale ale Academiei, cadre didactice din învățămîntul superior, istorici și critici literari și teatrali, precum și reprezentanți ai Ministerului Învățămîntului și Culturii.

La începutul consfătuirii, după cuvîntul introductiv al acad. G. Oprescu, Simion Alterescu, redactorul responsabil al volumului, a expus conținutul machetei. Arătînd că pentru prima oară se elaborează o istorie a teatrului în Romînia pe baze marxist-leniniste, vorbitorul a expus sarcinile care au revenit colectivului de autori din Institutul de istoria artei și colaboratorilor externi.

În prima parte a volumului, dedicată „Teatrului în orînduirile precapitaliste", sînt dezbătute problemele originii teatrului pe teritoriul țării noastre, autenticitatea și specificul formelor teatrale din această lungă perioadă istorică. Sînt studiate în această primă parte formele de teatru din cele mai vechi timpuri : elementele de artă teatrală din riturile, ceremoniile și spectacolele din epoca veche ; formele de spectacol la curțile domnești și boierești din epoca feudală și spectacolele de bîlci ; formele de artă teatrală populară pînă în secolul al XIX-lea, inclusiv. În special pentru această primă parte a fost necesară delimitarea obiectului de studiu în lumina concepției că teatrul este o formă de oglindire a realității într-un mod specific, studiindu-se elementele teatrale persistente în manifestările din epoca veche și epoca feudală, din teatrul popular.

A doua parte a volumului tratează despre arta teatrală în perioada destrămării feudalismului și a formării relațiilor de producție capitaliste. În această parte, care cuprinde începuturile teatrului cult în Romînia, sînt capitole destinate istoriei începuturilor teatrului în Țările Romîne în primele decenii ale secolului al XIX-lea, istoriei teatrului în anii revoluției de la 1848, precum și capitole care studiază problemele dramaturgiei, artei actorului, criticii dramatice ca elemente componente ale artei teatrale moderne în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pînă la întemeierea Teatrului cel Mare din București (1852).

Expunînd principiile care au stat la baza lucrării, vorbitorul a arătat că autorii au urmărit permanent determinarea obiectivă a fenomenului artistic, plecînd de la ideea că procesul cunoașterii prin mijlocirea artei este un infinit proces dialectic de aprofundare și lărgire a reprezentărilor, ideilor și concepțiilor noastre asupra lumii obiective. Autorii au acordat o tratare

www.dacoromanica.ro

mai larga fenomenelor de artă teatrală din perioada destrămării feudalismului și formării relațiilor de producție capitaliste, aceasta fiind perioada formării artei teatrale culte în țara noastră. Totodată autorii au arătat că sînt convinși de necesitatea unor îmbunătățiri în legătură cu prezentarea mai amplă a teatrului minorităților naționale, a teatrului popular etc.

La dezbaterile care au urmat au luat cuvîntul 26 de participanți. Aceștia au arătat că macheta discutată este în fond prima lucrare de specialitate realizată pe temeiuri științifice. Au fost scoase în evidență : metoda materialist istorică de cercetare și interpretare folosită, structura în general bună a volumului, judicioasa periodizare istorică a fenomenului artistic teatral, aportul de date inedite pe care-l aduce lucrarea. Aproape unanimitatea vorbitorilor a discutat problema titlului lucrării. Discuțiile în această problemă au mers spre adoptarea titlului propus de autori ca fiind singurul sub care pot fi cuprinse toate fenomenele teatrale de pe teritoriul țării, încă dinainte de formarea poporului romîn, ca și istoria teatrului minorităților naționale.

Reprezentanții Institutului de istorie al Academiei R.P.R. (M. Berza, Dan Simonescu, Liviu Ștefănescu, Dan Berindei) au discutat problema structurii și planului machetei, apreciind axarea volumului pe problema formării ideologiei naționale, ca și faptul că este urmărită demonstrarea unității spirituale a manifestărilor specifice din cele trei țări romîne. O observație interesantă a fost făcută în legătură cu dimensiunile prea largi ale volumului și necesitatea concentrării acestuia. În acest sens, observații judicioase au făcut aceiași vorbitori în legătură cu renunțarea la formele de protocol — neteatrale — din epoca feudală sau înglobarea evenimentului întemeierii Teatrului cel Mare din București în capitolul „Teatrul în anii revoluției de la 1848". De asemenea, istoricii, ca și alți participanți, au pus în discuție data limită a volumului I, propunînd în locul anului 1852 anii : 1848, 1859 sau 1861. Propuneri utile pentru completarea volumului sau proporționarea unor capitole au făcut arh. Grigore Ionescu, Zeno Vancea, Koczián László (Tg. Mureș), M. Ionescu-Voicana ș.a.

Unii vorbitori au abordat problema echilibrului dintre partea de istorie a spectacolului și cea de istorie literar-dramatică. Istoricii literari (N. I. Popa — Iași, Paul Cornea, G. C. Nicolescu), chiar dacă au manifestat preocupări unilaterale în legătură cu teatrul, au adus — și îndeosebi P. Cornea — contribuții interesante în discutarea capitolului dedicat dramaturgiei și în general în ce privește conexiunea teatrului cu istoria literaturii.

Cei care au susținut ideea unei istorii teatrale care să pună accentul pe spectacol au fost puțini. Esteticienii (M. Breazu, I. Pascadi) și istoricii de teatru (Horia Deleanu, Octav Gheorghiu, Mircea Mancaș, Valentin Silvestru, I. Kereszi — Tg. Mureș, Florin Tornea ș.a.) au susținut punctul de vedere al istoriografiei teatrale marxiste care a fost pus în practică de autori — că istoria teatrului este în același timp o istorie complexă a literaturii dramatice și a artei spectacolului, dat fiind însuși specificul literar scenic al artei teatrale.

Recomandări importante au făcut M. Breazu, I. Pascadi, V. Silvestru în legătură cu insistențele pe care trebuie să le depună autorii pentru o mai susținută dublare a viziunii istorice cu problemele estetice, în legătură cu definirea mai complexă a specificului artei teatrale. Virgil Florea, M. Breazu ș.a. au cerut o prezentare mai amplă a cadrului istoric la începutul capitolelor și totodată manifestarea unui spirit critic mai accentuat în relevarea caracterului contradictoriu al epocii. Problema continuității între diferitele capitole a suscitat discuții în special în legătură cu veriga dintre partea I-a și a II-a ale machetei, respectiv între teatrul popular și teatrul cult. Sugestii valoroase s-au făcut în legătură cu „Introducerea", cerîndu-se ca aceasta să cuprindă programul ideologic al întregii lucrări și nu numai al primului volum, precum și în legătură cu completarea capitolului de teatru popular, cu dezvoltarea analizei literar-dramatice în capitolul dedicat dramaturgiei și mai ales în legătură cu completarea volumului cu paragrafe

www.dacoromanica.ro

de istorie a teatrului maghiar și german din Transilvania. Observațiile în legătură cu bibliografia și aparatul critic au fost notate și luate în considerație de autori în vederea unificării criteriilor de alcătuire a bibliografiei și a confruntării cu sursele documentare.

Prezentînd concluziile colectivului de autori pe marginea dezbaterilor, S. Alterescu a mulțumit forurilor de partid și de stat și conducerii Academiei R.P.R. pentru prilejul ce le-a fost oferit istoricilor de teatru de a participa la o dezbatere atît de amplă în problemele istoriografiei teatrale. Totodată, mulțumind participanților la discuții, a exprimat dorința autorilor de a aplica în munca de definitivare a volumului cele mai prețioase sugestii, în vederea realizării în cît mai bune condițiuni a versiunii pentru tipar a primului volum din *Istoria teatrului în Romînia*.

În încheierea consfătuirii, Mircea Popescu, director adjunct științific, a mulțumit participanților la consfătuire în numele Institutului de istoria artei.

S. A.

MUZEUL ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI

Printre instituțiile culturale ale Clujului se numără și Muzeul Etnografic al Transilvaniei, care prin expozițiile și colecțiile sale atrage numeroși vizitatori. Este unul din cele mai mari muzee etnografice din țară atît prin numărul obiectelor și documentelor etnografice, cît și prin valoarea lor documentară.

Muzeul Etnografic din Cluj a străbătut de-a lungul existenței lui un drum destul de lung și anevoios, întîmpinînd numeroase greutăți izvorîte din neînțelegerea și lipsa de sprijin din timpul regimului burghezo-moșieresc. Muzeul Etnografic din Cluj, înființat în anul 1923, s-a dezvoltat prin achiziționarea unor colecții particulare și ale unor instituții culturale, cît și prin achiziționarea de noi obiecte în urma cercetărilor pe teren. În patrimoniul Muzeului a intrat în anul 1923 colecția lui Andrei Orosz de circa 6 000 obiecte diferite, reprezentînd aproape toate zonele etnografice ale Transilvaniei, în proporție de 3/5 obiecte oglindind cultura materială a poporului român, 1/5 cea maghiară și secuiască și 1/5 a altor minorități. În același timp, a intrat în patrimoniul Muzeului colecția lui Samuel Leitner, de circa 300 piese, conținînd mai ales ceramică, dar și obiecte meșteșugărești. Rînd pe rînd s-au adăugat alte colecții tot atît de bogate și variate : în 1926 colecția etnografică a Muzeului Industrial alcătuită din peste 400 de piese, mai ales textile și ceramică din Transilvania și din alte părți ; colecția prof. Gh. Munteanu-Murgoci, îndeosebi piese de port din Moldova și Bucovina și documente etnografice din America de Nord și Noua Zeelandă ; în 1935 o colecție de peste 2 000 de obiecte a fostei Societăți „Carpatina" și în 1951 colecția fostului Muzeu Ardelean de circa 8 600 obiecte din cele mai variate domenii ale culturii materiale din Transilvania. În afara acestor colecții, Muzeul Etnografic s-a mai îmbogățit cu unele colecții mai mici, dar de incontestabilă valoare culturală.

Pentru ca Muzeul Etnografic să corespundă scopului de a oglindi cultura materială din toată Transilvania, sub variatele ei aspecte, se impunea cu necesitate întregirea obiectelor etnografice. Acest lucru a fost început — în limitele modestelor posibilități materiale pe care le avea și a personalului foarte redus între anii 1923—1944 — prin cercetările pe teren. În urma acestor cercetări s-au putut achiziționa obiecte și documente etnografice din diferite zone ale Transilvaniei și mai ales din acelea care erau mai slab ilustrate : Țara Hațegului și zona Pădurenilor, Banat, Crișana, Maramureș, Cluj, obiecte în legătură cu ocupațiile, cu portul etc. Îmbogățirea colecțiilor Muzeului Etnografic și organizarea lui ca o instituție cultural-științifică a dat rezultate destul de modeste în timpul regimului burghezo-moșieresc, deoarece încă de la înființare el a trecut prin mari greutăți materiale. Ani în șir a fost lipsit cu totul de prevederi bugetare,

www.dacoromanica.ro

trăind din modeste subvenții. Astfel, Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj, ca și celelalte muzee din țară — al căror număr era de altminteri foarte redus —, a fost în toată această perioadă mai mult un depozit de materiale, de colecții neaccesibile oamenilor doritori să le cunoască sau să le studieze.

De o activitate planificată, de cercetări fructuoase pe teren și de achiziții importante de obiecte etnografice se poate vorbi numai în perioada regimului democrat-popular, cînd muzeelor li s-a precizat adevărata lor menire : aceea de a instrui și educa oamenii muncii prin înfățișarea, în mod științific, a celor mai reprezentative documente ale culturii materiale. Însușirea principiilor marxist-leniniste și experiența etnografilor și muzeografilor sovietici au constituit ideile călăuzitoare și în activitatea Muzeului Etnografic din Cluj în anii puterii populare. Sprijinul material și moral acordat de partid și de stat a făcut cu putință organizarea Muzeului potrivit cerințelor actuale. Numai datorită acestui ajutor s-a putut realiza în condiții bune acțiunea de centralizare a colecțiilor și secțiilor etnografice și amenajarea unei clădiri potrivite pentru desfășurarea activității cultural-educative și științifice a Muzeului.

Organizarea după 1945 a unor expoziții de bază, a altora cu tematici speciale, precum și a depozitelor au scos la lumină anumite lipsuri în ce privește documentarea diferitelor aspecte ale culturii materiale populare din diversele zone etnografice ale Transilvaniei. Pentru completarea lipsurilor sesizate au fost întreprinse, mai ales după 1950, numeroase cercetări pe teren cu scopul îmbogățirii documentelor etnografice, pentru ca Muzeul să poată oglindi în mod real specificul etnografic al Transilvaniei. Cercetările efectuate în Munții Apuseni, în regiunile Maramureș, Crișana, Cluj, Brașov, Banat, Hunedoara, Mureș-Autonomă Maghiară s-au încheiat cu îmbogățirea și întregirea colecțiilor, astfel încît Muzeul ilustrează toate aspectele principale ale etnografiei din Transilvania.

Începînd din anul 1954, colecțiilor Muzeului li s-au adăugat numeroase piese, deosebit de valoroase, produse în sectorul socialist prin valorificarea moștenirii artei populare românești și a minorităților naționale : textile, obiecte de pielărie, ceramică, obiecte de uz casnic etc. Pentru a ilustra transformările petrecute în viața țărănimii, pe măsura desfășurării procesului de transformare socialistă a agriculturii, s-au achiziționat gospodării țărănești și interioare de locuințe ale colectiviștilor din diferite părți ale Transilvaniei. Prin asemenea obiecte, Muzeul Etnografic înfățișează noul în arta populară care se dezvoltă într-un ritm necunoscut pînă acum.

Încă din 1929 Muzeul Etnografic din Cluj a început organizarea unui parc etnografic în aer liber. Începuturile au fost făcute prin achiziționarea unei case moțești din comuna Avram-Iancu, urmată de o gospodărie țărănească din zona Năsăudului. Aceste modeste începuturi au putut fi continuate intens în ultimii zece ani, cînd parcul etnografic de la Hoia s-a îmbogățit cu alte unități economice : un teasc pentru struguri din zona Tîrnavei Mari, un șteamp pentru zdrobit minereul din Munții Apuseni, o casă țărănească (din 1890) din aceeași zonă, o casă veche secuiască (din 1674) din regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, o presă de ulei din Munții Apuseni, o colibă ciobănească și un staul de oi din aceeași zonă, o moară cu ciutură din Banat, o casă veche de lemn (din 1795) din Maramureș, un atelier de fierărie de la Rimetea-Trascău, o piuă și o vîltoare din zona Năsăudului.

Tezaurul cultural-artistic al Muzeului Etnografic din Cluj se compune astăzi din peste 50 000 de documente etnografice, organizate în 8 secții : 1. ocupații ; 2. ceramică ; 3. așezări locuințe, alimentație ; 4. textile, îmbrăcăminte ; 5. obiceiuri și folclor ; 6. fototeca ; 7. biblioteca și arhiva ; 8. secția în aer liber.

Pe baza materialului bogat de care dispune, Muzeul Etnografic a organizat numeroase expoziții atît în sălile proprii, cît și în alte orașe din regiune, în întreprinderi și instituții de cultură. Cea mai nouă expoziție deschisă recent în clădirea Muzeului este consacrată *artei textilelor populare din Transilvania*. Aici se poate admira valoarea artistică a textilelor produse de poporul

www.dacoromanica.ro

romîn şi minorităţile naţionale din Transilvania, precum şi năzuinţa permanentă a lor de a îmbina utilul cu frumosul. Pentru ca să se poată înţelege clar procesul creaţiei artistice populare, expoziţia nu prezintă numai obiectul finit, ci înfăţişează evoluţia procesului muncii în toate verigile sale, prin uneltele şi materia primă folosită : fibrele vegetale şi animale, meliţă, pieptene, furci, vîrtelniţe, urzoi, război de ţesut etc. Cu aceste unelte s-au putut realiza, prin munca şi priceperea ţărancelor transilvănene, tehnici de ţesut şi ornamentări de o valoare artistică deosebită : textile de casă (covoare, ştergare, feţe de pernă), porturi populare (femeieşti şi bărbăteşti). În expoziţie se pot admira covoarele maramureşene, bănăţene, moţeşti, secuieşti şi din Ţara Bîrsei ; ştergarele din Făgăraş, Ţara Moţilor, Ţara Chioarului ; feţele de pernă din Huncdoara, Năsăud, Banat. Huedin şi Bistriţa ; îmbrăcăminte femeiască şi bărbătească din zona Pădurenilor, Banat, Oaş, Făgăraş, Huedin şi Bistriţa.

Colecţiile Muzeului Etnografic din Cluj, dintre care o parte sînt valorificate în expoziţii, iar o parte sînt păstrate şi conservate în depozitele muzeului sau în secţia în aer liber, constituie bunuri culturale de mare valoare artistică şi ştiinţifică. Ele sînt puse în slujba poporului, în munca de culturalizare a maselor, în slujba cercetării ştiinţifice a culturii materiale populare

Viorica Pascu

DISERTAŢII

În ziua de 13 noiembrie 1961 în faţa Consiliului ştiinţific al Şcolii Superioare de Partid „Ştefan Gheorghiu" de pe lîngă C.C. al P.M.R. a avut loc susţinerea publică a disertaţiei aspirantei *Maria Covaci* intitulată : *Lupta revoluţionară a maselor muncitoare din Romînia conduse de P.C.R. pentru doborîrea dictaturii fasciste şi pregătirea insurecţiei armate de la 23 august 1944 (1941—1944)*. Lucrarea cuprinde trei capitole : Cap. I Situaţia economică şi social-politică a Romîniei în anii celui de-al doilea război mondial ; Cap. II Lupta revoluţionară a maselor populare desfăşurată sub conducerea P.C.R. în anii 1941 1943. Crearea Frontului Patriotic Antihitlerist ; Cap. III Pregătirea şi înfăptuirea de către P.C.R. a insurecţiei armate din august 1944.

Conducătorul ştiinţific al aspirantei a fost conf. univ. V. Hurmuz de la Facultatea de istorie a Universităţii din Bucureşti, iar referenţi ştiinţifici oficiali : Gh. Zaharia, director adjunct al Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. ; prof. univ. V. Varga de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

Consiliul ştiinţific al Şcolii Superioare de Partid „Ştefan Gheorghiu" de pe lîngă C C. al P.M.R. a hotărît să acorde aspirantei *Maria Covaci* titlul ştiinţific de candidat în ştiinţe istorice.

★

În ziua de 13 noiembrie 1961 în faţa Consiliului ştiinţific al Şcolii Superioare de Partid „Ştefan Gheorghiu" de pe lîngă C.C. al P.M.R. a avut loc susţinerea publică a disertaţiei aspirantului *Nicolae Petreanu* intitulată : *Lupta Partidului Comunist din Romînia pentru apărarea intereselor clasei muncitoare în perioada stabilizării relative a capitalismului (1923 1928)*. Lucrarea cuprinde următoarele capitole : Cap. I Stabilizarea relativă a capitalismului şi situaţia clasei muncitoare (1923—1828). Cap. II Lupta P.C.R. împotriva ofensivei patronale şi pentru apărarea unităţii mişcării sindicale în anii 1923—1924. Cap. III Lupta P.C.R. pentru apărarea intereselor clasei muncitoare în condiţiile înteţirii terorii şi ilegalităţii (1924—1928).

www.dacoromanica.ro

Conducătorul științific al aspirantului a fost N. Goldberger, director adjunct al Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., iar referenți științifici oficiali : prof. N. Petrovici de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. ; conf. univ. C. Florea de la Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu" de pe lîngă C.C. al P.M.R. — candidat în științe istorice.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu" de pe lîngă C.C. al P.M.R. a hotărît să acorde aspirantului *Nicolae Petreanu* titlul științific de candidat în științe istorice.

★

În ziua de 29 noiembrie 1961 în fața Consiliului științific al Facultății de istorie a Universității din București a avut loc susținerea publică a disertației lectorului universitar *Nicolae Ciachir* intitulată : *Ajutorul acordat de guvernul rus Bulgariei în perioada 1875—1879.* Lucrarea cuprinde următoarele capitole : Cap. I Istoriografia problemei ; Cap. II Bulgarii în cadrul Imperiului otoman în ajunul deschiderii chestiunii orientale ; Cap. III Politica Rusiei în problema orientală în anii 1856—1875 ; Cap. IV Redeschiderea problemei orientale. Răscoala din Bosnia și Herțegovina (1875). Atitudinea Rusiei și a celorlalte mari puteri față de răscoală. Situația din Bulgaria în anul 1875 ; Cap. V Sprijinul acordat de Rusia poporului bulgar în perioada ianuarie 1876—aprilie 1877 ; Cap. VI Ajutorul acordat de Rusia privind organizarea detașamentelor de voluntari bulgari ; Cap. VII Ajutorul acordat Bulgariei în perioada aprilie 1877— februarie 1878 ; Cap. VIII Ajutorul diplomatic acordat de Rusia poporului bulgar (la San-Stefano și la Congresul de la Berlin) ; Cap. IX Ajutorul acordat de Rusia Bulgariei pentru crearea instituțiilor de stat de la terminarea războiului pînă la evacuarea trupelor rusești (iulie 1879).

Referenți științifici oficiali au fost : acad. prof. A. Oțetea — Universitatea din București, prof. V. Rață, de la Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu" de pe lîngă C.C. al P.M.R., conf. univ. V. Maciu, de la Universitatea din București.

Consiliul științific al Facultății de istorie a Universității din București a hotărît să acorde lectorului universitar *Nicolae Ciachir* titlul științific de candidat în științe istorice.

★

În ziua de 6 decembrie 1961 în fața Consiliului științific al Facultății de istorie a Universității din București a avut loc susținerea publică a disertației lectorului universitar *Radu Manolescu* intitulată : *Evoluția schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în secolul XIV—XVI.* Lucrarea cuprinde opt capitole : Cap. I Istoriografia referitoare la evoluția schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în sec. XIV—XVI ; Cap. II Evoluția schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în sec. XIV—XVI ; Cap. III Organizarea vamală a Transilvaniei de sud-est și a Brașovului în sec. XIV-XVI. Registrele vigesimale brașovene din prima jumătate a sec. al XVI-lea și importanța lor pentru studierea evoluției schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul ; Cap. IV Exportul Țării Românești și Moldovei la Brașov ; Cap. V Importul Țării Românești și Moldovei de la Brașov ; Cap. VI Tranzitul mărfurilor orientale din Imperiul otoman spre Brașov prin Țara Românească și Moldova ; Cap. VII Evoluția valorii schimbului de mărfuri (export, import, tranzit) al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în sec. al XVI-lea ; Cap. VIII Participarea orașelor și satelor din Țara Românească, Moldova și Transilvania la schimbul de mărfuri cu Brașovul în sec. XIV—XVI.

Referenți științifici oficiali au fost : acad. prof. A. Oțetea — Universitatea din București ; prof. I. Ionașcu de la Universitatea din București ; prof. dr. Șt. Pascu de la Universitatea „Babeș-Bolyai" — Cluj.

www.dacoromanica.ro

Consiliul științific al Facultății de istorie a Universității din București a hotărît să acorde lectorului universitar *Radu Manolescu* titlul științific de candidat în științe istorice.

★

În ziua de 25 decembrie 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu" de pe lîngă C. C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației prof. univ. *Victor Rață* intitulată : *Lupta pentru crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Rom'nia* (1893). Lucrarea cuprinde patru capitole : Cap. I Dezvoltarea capitalismului în Romînia și situația clasei muncitoare în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea. Începutul răspîndirii marxismului ; Cap. II Crearea cercurilor muncitorești. Luptele muncitorești și răscoalele țărănești din anul 1888 ; Cap. III Crearea cluburilor muncitorești și rolul lor în lupta clasei muncitoare pentru înființarea partidului ; Cap. IV Crearea P.S.D.M.R., Congresul I din 31 martie — 4 aprilie 1893.

Referenții științifici oficiali au fost : conf. univ. A. Loghin de la Universitatea „Al. I. Cuza" Iași ; conf. univ. Gh. Matei, de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C. C. al P.M.R. ; conf. univ. A. Deac. de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

Consiliul științific al Școlii Superioare „Ștefan Gheorghiu" de pe lîngă C.C. al P.M.R. a hotărît să acorde prof. univ. *Victor Rață* titlul științific de candidat în științe istorice

CRONICĂ

La începutul lunii ianuarie a.c. Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a fost vizitat de prof. Milos Gosiorovský, șef de catedră de istorie modernă și contemporană de la Universitatea din Bratislava, secretar științific al Academiei Cehoslovace de Științe din Praga. Prof. M. Gosiorovský a făcut parte din Comisia cehoslovacă pentru semnarea acordului cultural româno-cehoslovac pe anul 1962.

★

În perioada 3 21 ianuarie 1962 un colectiv de cercetători sovietici : L. N. Pușcarev, candidat în științe istorice, L. E. Semenova și N. S. Orlova de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. s-au aflat în țara noastră în legătură cu problema editării comune a culegerii de documente „Relațiile ruso-române în sec. XVI—XVIII", în două volume. Schimbul de experiență a constat în informarea reciprocă asupra etapei de lucru în care se găsesc cele două colective, stabilirii definitive a conținutului culegerii și alegerii documentelor, precizării metodei de prelucrare arheografică a textului documentelor în limba rusă și română, organizării lucrărilor comune în ceea ce privește aparatul critic și caracteristicile etc. Istoricii sovietici au efectuat cercetări în arhivele și bibliotecile din București pentru compararea materialelor culese în arhivele sovietice cu documente analoge care se află în Romînia, după care au avut loc ședințe de lucru împreună cu acad. A. Oțetea, V. Costăchel și D. P. Bogdan.

★

La 18 ianuarie a.c. Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a fost vizitat de doi istorici din delegația culturală cubaneză care ne-a vizitat țara : prof. dr. Fernande Portuondo del Prado, șeful catedrei de istoria Cubei de la Universitatea din Havana și prof. dr. Hortensia Richardo Vinals.

www.dacoromanica.ro

Prof. dr. H. Richardo Vinals a vorbit în fața unui grup de istorici despre etapa în care se află revoluția cubană în prezent.

*

În ziua de 12 februarie 1962 a avut loc în sala de conferințe a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. o sesiune științifică a secției de istorie medie. Au fost prezentate : comunicarea *Instituția jurătorilor în Țara Românească* de Gh. Cronț și o informare de către Ștefan Ștefănescu asupra lucrărilor celui de-al XII-lea Congres de studii bizantine de la Ohrida.

*

În ziua de 14 februarie 1962 prof. univ. Gheorghe Ștefan, membru corespondent al Academiei R.P.R., a vorbit la lectoratul central al S.R.S.C. despre *Formarea poporului român*

*

În vederea elaborării pe baze științifice a primului tratat de istorie a pedagogiei românești, Institutul de științe pedagogice a organizat în București, în zilele de 23 și 24 februarie a.c., o consfătuire în care s-au dezbătut o serie de probleme privind elaborarea acestei lucrări.

La această consfătuire condusă de prof. univ dr. Stanciu Stoian au participat istorici, specialiști în domeniul istoriei literaturii române și cercetători în probemele învățământului și pedagogiei românești. Pe baza referatelor prezentate s-au purtat discuții privind alcătuirea și redactarea primei părți a tratatului.

*

În ziua de 24 februarie a.c. într-un hol spațios al Bibliotecii Academiei R.P.R. s-a deschis expoziția : „Creația de artă oglindită în colecțiile cabinetului de numismatică".

Expoziția este rodul muncii cercetătorilor care lucrează la cabinetul de numismatică al Bibliotecii Academiei R.P.R. și conține vechi monede grecești, monede bătute de domnitorii țărilor române în perioada feudalității, tipare și inele sigilare din aceeași perioadă, precum și medalii bătute la diferite ocazii festive.

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

D. HUREZEANU, *Problema agrară și lupta țărănimii din Romînia, 1904—1906*

Ed. științifică, București, 1961, 330 p.

Problema agrară a frămîntat secole de-a rîndul masele țărănești. Ea nu și-a găsit însă rezolvarea decît în anii regimului democrat-popular, cînd masele țărănești, în alianță și sub conducerea proletariatului, au pus stăpînire pe pămînt, păşind azi cu încredere pe calea colectivizării și bunăstării.

Cu o deosebită acuitate s-a pus această problemă la începutul secolului al XX-lea, în perioada trecerii capitalismului la imperialism, cînd exploatarea maselor de către moșieri și arendași s-a accentuat pe de o parte, iar proletariatul — clasa cea mai înaintată a societății, cea mai revoluționară — a ridicat steagul luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru interesele vitale ale celor ce muncesc, pe de altă parte. Istoriografia burgheză a scris mult asupra problemei agrare; ea a ascuns însă contradicțiile social-economice care dădeau problemei agrare o deosebită ascuțime și, implicit, a trecut sub tăcere mișcările țărănești neîntrerupte de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea.

Îndrumată de partid, istoriografia noastră marxist-leninistă acordă o deosebită însemnătate acestei probleme, analizînd-o sub multiplele ei aspecte, scoțînd la iveală contradicțiile profunde care măcinau sistemul agrar, explicînd în mod științific mișcările țărănești și lupta susținută pentru pămînt și condiții mai bune de viață Prin publicarea documentelor, prin articole și studii în revistele de specialitate, prin cărți, istoricii noștri prezintă cititorilor trecutul glorios de luptă al poporului nostru muncitor.

În Editura științifică a apărut, la sfîrșitul anului 1961, lucrarea *Problema agrară și lupta țărănimii din Romînia 1904 1906*, (sub semnătura lui D. Hurezeanu).

Pe baza unei analize riguros științifice lucrarea aduce o contribuție importantă la cunoașterea evenimentelor social-economice premergătoare acelei glorioase pagini a istoriei poporului nostru care a fost răscoala din 1907.

În ansamblu, lucrarea lui D. Hurezeanu analizează, pe de o parte, relațiile agrare anterioare răscoalei din 1907 atît în vechea Romînie cît și în Transilvania, iar pe de altă parte, mișcările și frămîntările țărănești ale căror cauze erau generate de însăși natura acestor relații. În plus, lucrarea are o parte introductivă care trece în revistă diferitele opinii și curente asupra chestiunii agrare, de la cel conservator moșieresc și liberal burghezo-moșieresc pînă la poporanism și socialism.

www.dacoromanica.ro

Un loc important în lucrare îl ocupă analiza relațiilor agrare, ca generatoare a profundelor contradicții din agricultură, care accentuau criza sistemului agrar.

Trădarea de către burghezie a cauzei revoluției de la 1848 și înfăptuirea de sus a reformei agrare din 1864, sub presiunea luptei maselor țărănești, au dus la dezvoltarea capitalismului în Romînia pe calea prusacă, pe calea reformelor. Trăsătura esențială a acestei căi o constituia menținerea, în cadrul orînduirii capitaliste, a unor puternice rămășite feudale. Ca urmare, sistemul agrar din Romînia unea în sine trăsături specifice sistemului bazat pe dijmă, care avea urmări dintre cele mai negative asupra maselor țărănești, cu trăsături proprii relațiilor capitaliste în continuă dezvoltare. Natura relațiilor agrare era determinată de faptul că majoritatea pămîntului era deținut de către moșierime. Într-adevăr, un număr infim de numai 0,43% și respectiv 0,7% din numărul proprietarilor din vechea Romînie și Transilvania dețineau 57,41% și respectiv 40% din întinderea suprafeței agricole, în timp ce 99%, adică imensa majoritate a gospodăriilor țărănești stăpînea abia 34,18% în Romînia și aproape 60% în Transilvania din suprafața agricolă. Lipsite sau cu pămînt insuficient, masele țărănești erau nevoite să lucreze pămîntul moșieresc în dijmă, cu inventarul lor. Rămășițele feudale, și în primul rînd sistemul muncii în dijmă, aservirea țăranului de către moșier, inegalitatea în drepturi constituiau principala frînă în calea progresului agriculturii și a progresului țării, imprimînd întregului proces de dezvoltare un caracter anevoios, unilateral, extrem de lent și contradictoriu. De aceea, lupta maselor țărănești era îndreptată tocmai în direcția sfărîmării revoluționare a rămășițelor feudale prin lichidarea proprietății moșierești.

O problemă importantă pe care autorul încearcă s-o rezolve este aceea a arendășiei. Peste 60% din suprafața deținută de moșierime era arendată, ceea ce arată parazitismul proprietății moșierești. În Romînia arendașul avea o dublă natură. „Marele arendaș — arată autorul (p. 34) era purtătorul relațiilor de producție capitaliste și, prin urmare, al unei noi forțe productive, în măsura în care pe porțiunea exploatată pe cont propriu el organiza procesul de producție folosind inventar propriu și mînă de lucru salariată". Dar, pe de altă parte, el era și reprezentantul capitalului cămătăresc și comercial, realizînd o bună parte din produse pe seama micilor producători învoiți, speculînd „foametea de pămînt" a țăranilor. În acest din urmă caz marele arendaș realiza profituri exorbitante pe seama scăderii consumului țăranilor. Trustul Fischer, de pildă, deținea în arendă aproape 238 000 ha din care aproape 160 000 ha arabil, exploatînd masele de țărani, accelerînd ruinarea lor. „Conținutul economic conchide autorul al marii arendășii era prin urmare eterogen și contradictoriu, întocmai cum eterogen și contradictoriu era sistemul agrar care o generase" (p. 36).

Autorul analizează pe larg rămășițele feudale, arătînd că ele reprezentau o puternică frînă în calea dezvoltării agriculturii, accentuînd criza agrară și accelerînd procesul de ruinare a maselor țărănești. Unul din fenomenele în care-și găsea expresie procesul de ruinare și pauperizare a maselor îl constituia creșterea vertiginoasă a arenzii. În legătură cu aceasta, autorul își propune să elucideze o problemă deosebit de importantă și anume : cum reușeau moșierii, care n-aveau inventar agricol suficient (ei nu posedau decît abia 8% din numărul vitelor și 5% din numărul plugurilor), să participe intens, pe piața europeană, cu cereale și aceasta cu atît mai mult cu cît rămășițele feudale frînau dezvoltarea forțelor de producție, iar productivitatea muncii era scăzută? Explicația acestei probleme autorul o pune, în mod just, pe seama muncii sporite pe care trebuiau s-o execute producătorii direcți (țăranii) care, neavînd pămînt, lucrau în dijmă pămîntul moșieresc. Pe de altă parte, după cum arăta încă Marx, era însăși tendința modului de producție capitalist de „a transforma orice producție în producție de mărfuri". Întocmai, moșierii și arendașii erau interesați în a transforma o cantitate cît mai mare din

www.dacoromanica.ro

masa întregului produs agricol în bani, în valori de schimb. De aci tendința în obținerea unor proporții uriașe de cereale pe seama exploatării, sub diversele forme ale muncii în dijmă, a maselor de țărani.

Relieflnd rămășițele feudale din agricultură și implicit criza agrară de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, care contribuiau la intensificarea exploatării țărănimii, autorul relevă și aspectul lărgirii sferei relațiilor capitaliste în agricultură, care se reflecta într-o serie de indici ca: diferențierea și descompunerea țărănimii, folosirea mașinilor și uneltelor agricole perfecționate, utilizarea mîinii de lucru salariate, specializarea și comercializarea produselor agricole etc. În genere, procesul dezvoltării relațiilor capitaliste era mult mai avansat în Transilvania, în părțile de apus mai ales. Principalul indice care ilustra dezvoltarea relațiilor capitaliste la sate era acela al diferențierii țărănimii. Așa, de pildă, în vechea Romînie, 23,8% din gospodăriile țărănești erau proletare, 59,22%, deținînd numai 52,37% din suprafață, erau gospodării semiproletare și sărace, iar în Transilvania 72% din numărul gospodăriilor, posedînd abia 29,5%, erau gospodării sărăce. Grupul țărănimii mijlocașe era reprezentat de un procent de 14,03% din numărul gospodăriilor cu 29,54% din întindere, și de 17,9%, cu o suprafață de 29,6%, în Transilvania. În sfîrșit, grupul țărănimii chiabure, era de 2,89% din numărul gospodăriilor în vechea Romînie deținînd 18% din suprafață, și de 10,2% din numărul gospodăriilor, cu 40,9% din suprafață în Transilvania. Din această structură a proprietății țărănești rezultă marea fărămițare a pămîntului țărănesc, faptul că marea majoritatea a țărănimii era lipsită, ori poseda puțin pămînt, și în consecință gradul de sărăcire a maselor. Paralel cu aceasta iese în relief celălalt aspect, acela al creșterii burgheziei sătești, ceea ce ascuța și mai mult contradicțiile de la sate. Autorul completează tabloul diferențierii țărănimii și cu alți indici ca: repartiția vitelor, procentul arendării între țărani a pămîntului, bugetele gospodăriilor etc. În privința vitelor, este de observat, și autorul trebuia să explice acest lucru, că, pe cînd în Romînia mai bine de 92% din vite erau ale țăranilor, în Transilvania din potrivă, în cea mai mare parte ele aparțineau moșierilor (p. 105 106).

În lucrare este oglindit aspectul exploatării maselor țărănești — fie pe calea creditului ipotecar (și cambial în Transilvania), a prețurilor ridicate ale produselor industriale față de prețurile derizorii ale produselor agricole, a împrumuturilor cămătărești și impozitelor, — de către capitalul financiar.

Un factor important — relevat de autor — care a contribuit și mai mult la înrăutățirea condițiilor de viață, și așa destul de grele, ale maselor țărănești, înrîurind starea de efervescență revoluționară, a fost criza economică de la sfîrșitul secolului al XIX-lea începutul secolului al XX-lea. Autorul combate teoria anumitor exponenți ai regimului burghezo moșiercsc de a fi prezentat criza ca ceva incidental, datorită secetei anului 1899, analizînd-o „în strînsă legătură cu dinamica ciclului industrial mondial", socotind-o „parte integrantă a crizei economice mondiale" (p. 75). Firește, criza economică a fost agravată în țara noastră și datorită crizei financiare din această perioadă, avînd repercusiuni asupra tuturor păturilor sărace de la orașe și sate. Recolta slabă din toamna anului 1899 a așezat în ghearele foametei imensa majoritate a țărănimii nevoiașe, mulți săteni căzînd pradă cămătarilor și marilor proprietari. Burghezia și moșierimea au aruncat toate greutățile, survenite de pe urma crizei, pe umerii maselor de țărani, majorînd taxele de timbru și înregistrare, percepînd noi taxe la consumul de petrol și zahăr și sporind o serie de alte taxe (de pildă aceea asupra băuturilor spirtoase). La toate acestea s-a adăugat, apoi, seceta din 1904 de pe urma căreia a avut de suferit țărănimea muncitoare, nevoită să suporte noi taxe: accea a „pătulelor de rezervă", taxa de 5 lei pe recolta de vin etc. În sfîrșit, în 1905 a fost făcut un nou recensămînt fiscal care stabilea mari diferențe-

www.dacoromanica.ro

între impunerea marii proprietăți moșierești și a celei țărănești — ceea ce a înăsprit și mai mult situația maselor.

Lipsa de pămînt, condițiile înrobitoare de muncă, creșterea impozitelor, seceta și foametea periodică au înrăutățit situația maselor țărănești din Romînia și Transilvania. În plus, asuprirea națională din Transilvania și în general lipsa drepturilor politice pentru masele populare din ambele părți au dat naștere la puternice conflicte de clasă.

★

În partea a doua a lucrării autorul înfățișează un tablou al mișcărilor și frămîntărilor țărănești din anii 1904 1906 atît în vechea Romînie, cît și în Transilvania. Apreciindu-le comparativ cu mișcările țărănești din alte timpuri, autorul conchide că acțiunile de luptă ale țărănimii din perioada 1904—1906 „nu trebuie privite izolat, ca episoade sporadice, ci ca verigi ale lanțului sinuos al acestei lupte care străbate sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea" (p. 326)[1]. Acțiunile de luptă ale țărănimii din anii 1904—1906 au fost generate de însăși contradicțiile structurii social-economice ale satului romînesc din acea vreme. Deși cauzele imediate ale izbucnirii acestor mișcări sînt multiple, ele oglindind, variat, exploatarea țărănimii, totuși principala cauză care a activizat și ridicat masele țărănești la luptă a fost lipsa de pămînt. „Deși erau lipsiți de provizii, iar spectrul foamei devenea din ce în ce mai amenințător — se arăta în lucrare —, țăranii nu și-au manifestat protestul sub forma unor porniri limitate la luarea în posesiune a bunurilor de consum stăpînite de marii proprietari. În mod spontan ei intuiau faptul că numai rezolvînd problema pămîntului va fi înlăturată rădăcina socială a flagelului foametei și vor obține, în general, ridicarea nivelului de trai" (p. 144). Dobîndirea pămîntului pe care-l munceau de veacuri era năzuința generală a țărănimii. Masele țărănești aveau credința că prin obținerea de pămînt soarta lor va fi îmbunătățită radical. Stăpînirea pămîntului însă, în condițiile existenței regimului burghezo-moșieresc, nu însemna rezolvarea problemei agrare. Și din acest punct de vedere, pe bună dreptate, autorul scoțînd la iveală trăsătura distinctivă care caracterizează mișcările țărănești din această perioadă relevă că „tendința pe deplin conturată a țăranilor [era] de a-și lărgi, întări, consolida gospodăria, de a o face independentă de proprietatea moșierească prin obținerea de pămînt" (p. 326). Mișcările țărănești care au avut loc în decursul celor 3 ani nu s-au petrecut uniform, ci inegal, discontinuu și cu multe sinuozități. Aria de răspîndire a acestora se limitează numai la anumite teritorii din unele județe ale țării. Cele mai puternice mișcări au avut loc în județele Vaslui, Iași, Tutova, Roman, Ilfov, Gorj, Dolj, Teleorman, Vlașca, Bihor, Arad, Satu-Mare ș.a. În sfîrșit, mișcările țărănimii din acești ani ne oferă posibilitatea de a intra mai ușor în climatul revoluționar, în atmosfera agitată a țărănimii din preajma anului 1907.

În primul capitol din această parte autorul prezintă mișcările și frămîntările țărănești din anul 1904. Așa după cum se subliniază în lucrare, cele mai puternice mișcări țărănești din 1904 au avut loc în Moldova în lunile august-septembrie, și anume în județele Vaslui, Iași, Tutova și Roman. Înainte de a trata evenimentele revoluționare din toamna anului 1904 autorul se oprește asupra diferitelor mișcării țărănești care au avut loc în lunile februarie-iulie 1904. Prezentarea mișcărilor țărănești anterioare celor care au avut loc în toamna lui 1904 justifică teza că la sate exista printre țărani o stare de spirit revoluționară și că deci acțiunile întreprinse în toamnă de țărani își aveau rădăcini mai adînci. Frămîntarea țărănimii în toamna anului 1904 a cuprins teritorii atît în Moldova, cît și în Muntenia și Oltenia. Cele mai puternice mișcări țărănești din lunile august și septembrie au avut loc în județul Vaslui în comunele

[1] În altă parte a lucrării (p. 326) autorul arată că mișcările țărănești din această vreme formează „veriga de legătură dintre mișcările din 1899—1900 și marea răscoală a țăranilor din 1907" (p. 144).

www.dacoromanica.ro

Suhuleţ, Cadăeşti, Negreşti, Găurei, Tansa, Dumeşti, Tibăneşti etc. Acţiunele ţăranilor din Vaslui au avut ecouri şi în judeţele Iaşi şi Roman etc., precum şi în Muntenia şi Oltenia mai ales în jud. Ialomiţa, Ilfov, Dolj. Principala cauză a acestor mişcări şi frămîntari ţărăneşti, aşa după cum subliniază şi autorul, a fost lipsa de pămînt. Ţărănimea a folosit diferite căi — petiţii colective, delegaţii, demonstraţii, acţiuni de luptă — pentru a ieşi din situaţia economică disperată. Trebuie menţionat însă faptul că autorul a descris mişcările ţărăneşti din 1904 în aşa fel încît acestea par a fi fost deosebit de puternice şi violente ceea ce nu corespunde întru totul adevărului.

În cel de-al doilea capitol al părţii a doua din lucrare, autorul tratează despre mişcările şi frămîntările ţărăneşti din anii 1905 1906. Începutul acestui capitol se face prin prezentarea nemulţumirilor ce au existat la sate în iarna anului 1905 în legătură cu aprovizionarea lor cu cereale de către autorităţi, în urma secetei din vara anului 1904. Paralel cu mişcările provocate de foamete ţăranii şi-au manifestat nemulţumirea şi faţă de împovărătoarele învoieli agricole. Asemenea nemulţumiri au avut loc în comunele judeţelor Teleorman, Vlaşca, Ialomiţa, Vaslui, Tecuci, Olt. Frămîntarea ţărănimii din cauza acestei probleme era întotdeauna însoţită de cererea de a primi pămînt. Numeroase sînt cererile, petiţiile colective ale ţăranilor pe care le adresau autorităţilor în vederea satisfacerii justelor lor revendicări.

Autorul trece apoi la tratarea într-un paragraf a procesului de pătrundere a influenţei primei revoluţii ruse în rîndurile ţărănimii din Romînia. Evenimentele care au avut loc în Rusia în anii 1905—1906 au exercitat o înrîurire asupra luptei ţăranilor din aceşti ani şi în Romînia. Ţărănimea din ţara noastră lega evenimentele din Rusia de propria ei situaţie, de nevoile şi suferinţele sale.

Într-un alt paragraf autorul ia poziţie faţă de lucrările unor cercetători care situează răscoalele din 1907 pe acelaşi plan cu mişcările premergătoare, considerîndu-le, „doar" un punct culminant al mişcărilor anterioare. Autorul arată că răscoalele din 1907 nu sînt simple continuări ale mişcărilor precedente, ele avînd profilul lor calitativ bine reliefat. Răscoala din 1907 este „evenimentul care întrerupe caracterul dezvoltării treptate; este un punct central în procesul istoric al mişcărilor ţărăneşti" [1]. Sublinînd caracterul deosebit de ascuţit al răscoalelor din 1907 care au cuprins întreaga ţară şi au zguduit temeliile orînduirii burghezo-moşiereşti tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că acestea au fost : „Una din cele mai glorioase pagini ale istoriei poporului nostru" [2]. Pentru a nu estompa caracterul specific şi importanţa istorică a marilor răscoale ţărăneşti din 1907, autorul conchide că trebuie „să se renunţe la această viziune globală şi uniformizantă" (p. 222).

Lucrarea continuă apoi, pînă la sfîrşitul capitolului, cu tratarea mişcărilor din 1906. Deşi nu de amploarea celor din 1904, mişcările şi frămîntările ţărănimii din anul 1906 sînt destul de numeroase. Acţiunile de luptă ale maselor ţărăneşti erau îndreptate fie împotriva venalităţii autorităţilor, fie împotriva diferitelor poveri pe care regimul burghezo-moşieresc le punea în spatele ţăranilor (impozitul de 5 lei etc.), dar mai ales pentru micşorarea arenzilor sau pentru intrarea în stăpînire asupra pămîntului pe care îl munceau de veacuri. Vii manifestări de nemulţumire împotriva autorităţilor locale au avut loc în comunele Cîmpineanca (Putna), Lespezi (Suceava) etc. Dintre numeroasele acţiuni ale ţărănimii împotriva impozitului de 5 lei — pe care statul burghezo-moşieresc îl lua în vederea, chipurile, „asigurării" ţăranilor contra lipsei de porumb — cele mai puternice au avut loc în judeţele Suceava (com. Liteni, Dolhasca, Preuţeşti, Dolheşti etc.), Gorj (com. Costeni, Animisiu, Baia de Fier, Poienari), Argeş (Corbeni-Căpăţîneni, Baiculeşti-Manicesti, Oieşti) etc. Împotrivirea colectivă a ţărănimii de a plăti impozitul de 5 lei însemna o ascuţire a luptei

[1] D. Hurezeanu, *op. cit.*, p. 221.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, 1959 1961*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, p. 427.

www.dacoromanica.ro

de clasă în această vreme. Sînt descrise, de asemenea, şi conflictele dintre proprietari şi muncitorii agricoli sezonieri (Agigea-Constanţa, Lăceni-Ialomiţa, Măgura-Vlaşca etc.), cît şi protestele generale ale ţărănimii şi în special ale veteranilor de la 1877 împotriva colonizării.

Paralel cu împotrivirea ţărănimii contra impozitelor şi colonizării s-au desfăşurat acţiuni şi împotriva arendaşilor (mai ales în jud. Botoşani); depăşind faza protestelor vehemente masele ţărăneşti, în unele regiuni ale ţării, au încercat în nenumărate rînduri să intre şi să ocupe pămîntul moşieresc. Acţiuni mai puternice au avut loc în Stolniceni, Cozmeşti, Miroslăveşti (Suceava), Avrămeni, Sîrbi, Stiubeni, Petriceni, Vlăsineşti (Dorohoi) etc.

Capitolul III al părţii a doua din lucrare, capitol elaborat de A. Egyed, se ocupă de organizarea şi lupta ţărănimii la începutul secolului al XX-lea din Transilvania. Aşa cum se arată în capitol, una din formele pe care le-au îmbrăcat mişcările şi frămîntările ţărănimii transilvănene era însăşi organizarea acesteia. Organizaţiile social-democrate din Transilvania au avut o adîncă înrîurire asupra organizării ţărănimii. S-au constituit numeroase asociaţii ale muncitorilor agricoli şi parte din ele aveau legătură cu Partidul socialist independent. Ca urmare a acestui fapt, combativitatea ţărănimii a crescut. Acţiunile de luptă ale ţărănimii au sporit la începutul secolului al XX-lea, mai ales sub forma grevelor de seceriş. Numai în anul 1903 au avut loc 38 de greve în timpul secerişului. În anul 1904 numărul grevelor de seceriş a scăzut, datorită mai ales represiunilor autorităţilor. În anii 1905 1906 grevele secerătorilor au crescut. Mişcarea grevistă a secerătorilor din anii 1903 1906 s-a desfăşurat cu precădere în regiunile unde erau mari gospodării producătoare de cereale-marfă, şi anume în judeţele Bihor, Satu-Mare.

Revendicarea principală a ţărănimii era însă luarea în proprietate a pămîntului moşieresc. Sărăcimea satelor a folosit orice prilej pentru a face cunoscut revendicările sale. Un astfel de prilej s-a ivit la 24 aprilie 1904 cînd Partidul socialist independent a programat la Aleşd o adunare de înfiinţare a organizaţiei sale în această localitate. 4 500 ţărani romîni, maghiari şi slovaci din toată valea Crişului au venit la această adunare care a avut loc în ziua de 11/24 aprilie. Înlăturînd de la tribună pe vorbitorul burghez, ţăranii şi-au exprimat dorinţa de a împărţi pămîntul. Salva ucigătoare a jandarmilor a răpus 33 de ţărani şi a rănit grav peste 70 de persoane. Vărsarea de sînge de la Aleşd a stimulat lupta ţărănimii. Au avut loc numeroase adunări de protest. La Oradea muncitorii au declarat grevă generală.

Lucrarea se sfîrşeşte cu o scurtă prezentare a evoluţiei problemei agrare pînă în zilele noastre. Regimul democrat-popular a rezolvat pe deplin problema agrară. Condusă de P.M.R. şi în strînsă alianţă cu clasa muncitoare, ţărănimea din ţara noastră a păşit cu încredere şi hotărîre pe calea colectivizării agriculturii.

Lucrarea în ansamblul său ne dă o imagine completă asupra problemei agrare la începutul secolului al XX-lea şi a mişcarilor ţărăneşti premergătoare marii răscoale din 1907. Înainte de apariţia lucrării lui D. Hurezeanu, cercetarea evenimentelor care au avut loc în aceşti ani a fost fragmentară şi izolată. În lucrarea de faţă — cea mai cuprinzătoare pe această temă — autorul face o sinteză care stabileşte interdependenţa dintre diferitele etape ale mişcărilor ţărăneşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Autorul fixează momentele cele mai importante ale luptei maselor ţărăneşti, analizează formele de manifestare ale acesteia, stabileşte aria de răspîndire, caracterul şi natura acţiunilor de luptă ale ţărănimii din anii 1904—1906.

★

Pe marginea lucrării se impun însă unele observaţii, fie cu caracter general, fie cu caracter particular.

Observaţiile noastre critice le vom face ţinînd seama de ordinea problemelor tratate de autor.

În ceea ce priveşte structura lucrării, considerăm că ea ar fi avut de cîştigat dacă

www.dacoromanica.ro

autorul trata mai pe larg și plasa tabloul dezvoltării de ansamblu al Rominiei burghezo-moșierești la începutul secolului al XX-lea, încadrînd problema agrară în acest tablou, nu în încheiere. Aceasta ar fi dat cititorului o viziune mai clară asupra proceselor economice, iar problema agrară, cu însemnătatea ei, ar fi putut fi înțeleasă cu mai multă ușurință. Altfel, pentru a înțelege procesele economice, cititorul ar trebui să-și înceapă lectura cu încheierea, ceea ce nu e un mod fericit. În al doilea rînd, tot pentru justa înțelegere a problemei, considerăm că ar fi trebuit caracterizate mai amplu lucrările consacrate crizei sistemului agrar.

O problemă însă care ridică obiecții este aceea a însemnătății, după părerea noastră, mult prea mare ce o acordă autorul rămășițelor feudale în agricultură, în comparație cu analiza redusă a relațiilor capitaliste, în continuă dezvoltare după 1864. De altfel, autorul începe analiza relațiilor agrare tocmai cu ilustrarea rămășițelor feudale, cînd ar fi trebuit să procedeze invers, întrucît — în ciuda persistenței rămășițelor feudale — relațiile agrare capitaliste se dezvoltau continuu în agricultură. Furat de însemnătatea deosebită a rămășițelor feudale, autorul folosește adeseori expresia de „relații de tip feudal"[1], ceea ce nu este recomandabil, întrucît după 1864 în agricultură nu mai avem a face cu relații de tip pur feudal, ci cu rămășițe ale acestor relații. Ar fi fost necesară o analiză mai amplă a relațiilor capitaliste, a stratificării țărănimii prin ilustrarea mai largă a felului cum erau repartizate vitele, cu atît mai mult cu cît statistica din 1900 oferă un material bogat în acest sens, așa de altfel cum se face pentru Transilvania.

În legătură cu stratificarea țărănimii, pe baza repartiției suprafeței între diferitele grupuri, nu împărtășim întru totul punctul de vedere al autorului. Așa, de pildă, nu considerăm că pot fi socotite „gospodării proletare" acelea care posedau pînă la 3 ha (p. 59 60). Îndeobște proletarii agricoli nu aveau pămînt și inventar agricol, neposedînd decît forța lor de muncă. Autorul greșește atunci cînd generalizează că cei care aveau „între 3 5 ha alcătuiau grupa sărăcimii satelor" (p. 60). Desigur, în categoria aceasta erau mulți țărani săraci (ne referim la faptul că deși aveau pămînt nu aveau vite), dar în rîndurile acestora puteau fi și mijlocași, cum și chiaburi (în cazul în care foloseau muncă salariată). De altfel, în legătură cu acest din urmă aspect, autorul recunoaște (p. 64) că „o parte din gospodăriile cuprinse între 5 10 ha care luau în plus pămînt în arendă în scopuri lucrative mărea numeric burghezia sătească devenind gospodării chiaburești", ceea ce înseamnă că nu toți cei între 3 5 și respectiv 5—10 ha erau săraci sau mijlocași, așa cum indică la p. 59 60. Iată de ce socotim că autorul ar fi trebuit să analizeze, concomitent cu evidențierea rămășițelor feudale, într-o mai largă măsură relațiile capitaliste în continuă dezvoltare în agricultură. Dar și atunci cînd analizează relațiile capitaliste autorul accentuează că „lărgirea acestor relații însemna în condițiile date restrîngerea rămășițelor de tip feudal, înlăturarea rămășițelor feudale" (p. 50).

În general socotim că autorul ar fi trebuit să acorde o mai mare grijă unori formulări. Așa, de pildă, relevînd în mod just împletirea exploatării capitaliste cu cea a rămășițelor feudale, autorul lasă să se înțeleagă a fi existat și o exploatare imperialistă. „Împletirea exploatării capitaliste cu cea generată de rămășițele feudale a fost agravată de apăsarea imperialistă care începuse să se facă simțită..." (p. 65). În fond apăsarea imperialistă nu este decît o ultimă formă a exploatării capitaliste; avem a face, deci, nu cu o nouă formă de exploatare, ci cu intensificarea aceleiași forme în ultima fază a capitalismului. Semnalăm în această parte și unele contraziceri în ceea ce privește numărul argaților în Transilvania. În lucrare, la p. 100 se spune că „în Transilvania la începutul secolului al XX-lea erau 152 222 de argați", pentru ca la p. 116, tot pentru începutul secolului, să se indice 213 390. Pe de altă parte,

[1] Iată cîteva expresii de acest fel: „menghina" *exploatării de tip feudal* storcea ultima vlagă a țărănimii (p. 47); restrîngerea sferei relațiilor *de tip feudal* (p. 50).

www.dacoromanica.ro

la p. 100 sînt indicaţi 454 242 muncitori agricoli, iar la p. 116 sînt daţi 811 849. Care este cifra adevărată? Legat de aceasta se mai ridică şi problema dacă între argaţi şi muncitori agricoli existau deosebiri şi în ce constau acestea — lucru pe care nu-l arată autorul.

În partea a II a a lucrării semnalăm mai întîi de toate ca o lipsă faptul că autorul nu face o sistematizare a acţiunilor de luptă ale ţărănimii, a cauzelor care le generau ceea ce ar fi uşurat mult mai mult înţelegerea lor. Autorul se mărgineşte la o descriere cronologică a mişcărilor ţărăneşti. Adoptînd principiul tratării cronologice a evenimentelor care au avut loc, autorul este silit să amestece starea de spirit a ţărănimii din acea vreme cu însăşi acţiunile ei de luptă, fapt care duce la o anumită scădere a nivelului ştiinţific al lucrării. Fără îndoială că această chestiune pe care o semnalăm ca o lipsă a lucrării, în condiţiile cînd starea de spirit din rîndurile ţărănimii dintr-o anumită regiune ar fi fost urmată şi de acţiuni, principiul adoptat de autor ar fi fost indicat. Descriind starea de spirit dintr-o anumită comună şi trecînd apoi la tratarea unor acţiuni din alte comune, se forţează autenticitatea informaţiei istorice. S-ar fi impus tratarea în capitole separate a stării de spirit existente în rîndurile ţărănimii, şi în alte capitole descrierea acţiunilor ţărăneşti; înfăţişarea acestui tablou complex trebuia făcut în funcţie de cauzele care le-au generat. Tot aci trebuie amintit şi faptul că, de foarte multe ori, descrierea acţiunilor nu se face pînă la capăt. Cititorul nu poate să-şi dea seama ce s-a întîmplat cu anumite acţiuni de luptă ale ţărănimii (de exemplu: ţăranii au ocupat cutare moşie sau nu? o anumită acţiune a fost înfrîntă sau a reuşit? etc.). Autorul lasă pe cititor fără o imagine completă a unor mişcări şi frămîntări ţărăneşti. Există, fără îndoială, o motivare care ar putea fi adusă, şi anume lipsa informaţiilor. Aceasta nu justifică însă decît în parte lucrurile.

Ocupîndu-se de influenţa primei revoluţii ruse 1905-1907 — autorul pe bună dreptate scoate în relief înrîurirea ce au exercitat-o evenimentele din Rusia asupra maselor ţărăneşti din Romînia. Se impunea însă ca autorul să nu trateze în general despre influenţa revoluţiei din 1905 1907, ci numai de înrîurirea ce au exercitat-o evenimentele din anii 1905 1906. De altfel paragraful care tratează această problemă credem că nu este încadrat bine, adică între paragraful care tratează despre acţiunile ţărăneşti din 1905 şi paragraful care tratează despre lupta ţăranilor din 1906. Era mai bine dacă se încadra la sfîrşitul capitolului. La fel şi paragraful unde autorul ia poziţie împotriva acelor cercetători care socotesc răscoala din 1907 ca un punct culminant în lanţul luptelor ţărăneşti, ce au precedat sau succedat această mare ridicare a ţărănimii

De asemenea, considerăm că autorul a acordat prea multă atenţie unor fapte, cum ar fi „cazul Butman" sau „jubileul regal" în detrimentul unor concluzii şi generalizări ca şi la celelalte capitole.

Observaţiile critice înfăţişate nu diminuează valoarea lucrării, deoarece autorul a reuşit printr-o bogată documentare şi o judicioasă prelucrare a materialului faptic, expus într-un stil viu, atrăgător — să scoată în evidenţă momentele principale ale luptei ţăranilor din anii premergători răscoalei din 1907. Ea se înscrie ca una dintre cele mai valoroase lucrări monografice apărute în ultimii ani în domeniul istoriei moderne.

M. Iosa şi *M. Rusenescu*

V. N. VINOGRADOV, *Россия и объединение Румынских княжеств*, Издательство Академии Наук СССР, Moscova, 1961, 326 p.

În anul 1961 a apărut în Uniunea Sovietică monografia tînărului istoric V. N. Vinogradov, *Rusia şi Unirea Principatelor Române*. Autorul este cunoscut istoricilor noştri ca specialist pentru problemele secolului al XIX-lea, iar în anul 1959 a apărut în revista

www.dacoromanica.ro

„Studii" studiul său *Rolul diplomației ruse în Unirea Țărilor Române*,[1] bazat mai ales pe materialul din arhivele sovietice.

La doi ani după apariția studiului menționat, V. N. Vinogradov a publicat o monografie, care prezintă istoricilor sovietici un moment deosebit de important din istoria patriei noastre, scoțînd în evidență rolul pozitiv al Rusiei în perioada 1856 1859, cînd problema Unirii s-a pus cu toată tăria în fața Europei. Meritul monografiei lui Vinogradov constă în primul rînd în folosirea materialului de arhivă — privind poziția Rusiei — necunoscut pînă în prezent istoricilor români. Este folosit material de arhivă din Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei, în special fondul consulatului rus din Iași, fondul consulatului rus din București, fondul ambasadei ruse din Constantinopol și din Paris. De asemenea, unele dosare din fondul personal al țarului Alexandru II, și al generalului Budberg, care a fost președintele celor două divanuri din Țările Române în perioada 1853—1854.

Aceste materiale de arhivă reflectă punctul de vedere al guvernului rus față de problema Unirii Principatelor în perioada 1856—1859.

De asemenea, autorul folosește numeroase periodice rusești din perioada 1856—1859 ca: „Moscovschie Vedomosti", „Otecestvenie Zapischi", „Sovremennik", „Sîn Otecestva", „Ruskaia beseda", „Odeskii vestnik", „Ruskii vestnik" etc. care reflectă și punctul de vedere al opiniei publice rusești.

Lucrarea se bazează pe cunoscutele colecții de documente, (*Acte și documente relative la istoria renașterii României, Anul 1848 în Principatele Române, Documente privitoare la economia Țării Românești 1800—1850, Culegere de tratate și convenții încheiate de Rusia cu țările străine*, documente privind pe Kutuzov, Bagration etc., lucrările lui N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, A. Golescu, N. T. Orășanu și alte diferite lucrări ale istoricilor români, ruși și occidentali. Afară de cunoscuta lucrare a lui F. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, apărută și în traducere românească în anul 1940, autorul mai folosește două materiale ale lui Riker apărute în anul 1927[2] și 1929[3].

De asemenea folosește lucrări și articole ale istoricilor noștri marxiști: P. Constantinescu-Iași, A. Oțetea, Șt. Pascu, V. Maciu, N. Adăniloaie etc.

Din cele 326 pagini pe care le are lucrarea, primele 87 pagini se referă la situația socială și politică a Principatelor Române pînă la 1856, deci pînă la Congresul de la Paris. Primele 25 pagini formează introducerea și informează pe cititorul sovietic asupra celor două țări române pînă la revoluția de la 1848. Se arată rolul eliberator al războaielor ruso-turce pentru popoarele din Balcani, importanța tratatului de pace de la Adrianopol (1829) pentru Principatele Române și în special perioada 1829—1834. Autorul reproduce următoarele, scrise de Mihail Kogălniceanu în anul 1837: „Totul ne unește cu Rusia. Ea este mama noastră. Au trecut acele timpuri cînd ne puteam apăra singuri împotriva turcilor... Noi sîntem extrem de slabi și nu putem face nimic fără Rusia..."[4]. dar, arată V.N. Vinogradov, țarismul curînd și-a lepădat masca „de eliberator" și acest lucru s-a văzut practic în 1848. De fapt autorul trage concluzia justă că „deceniul 4 și 5 al secolului al XIX-lea a fost perioada celei mai mari influențe a guvernului țarist asupra teritoriilor românești" (p. 24), iar domnitorii apelau foarte rar la Constantinopol.

Dar tratatul de la Adrianopol, impus de Rusia Turciei, prevedea pentru locuitorii ce lor două principate că se vor bucura de deplina libertate a comerțului pentru toate produsele pămîntului și industriei lor, fără nici o

[1] „Studii" nr.2 1959, p. 35 53.

[2] *The Concert of Europe and Moldavia in 1857*, în „The English Historical Review", vol. XLII, nr. 166, aprilie 1927.

[3] *The Pact of Osborne — a controversial Episode in the Making of Roumania*, în „The American Historical Review", vol. XXXIV, nr. 2, 1929.

[4] M. Kogalnitscheanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaches transdanubiens*, tom. I, Berlin 1837, p. 403; vezi și Vinogradov p. 24.

www.dacoromanica.ro

restricție[1]. Toate acestea deschideau serioase perspective pentru îmbogățirea boierimii și a burgheziei române. Pe fiecare an tot mai multe vase străine intrau pe Dunăre și încărcau cereale. Prin construirea de depozite și magazii la Galați și Brăila s-a îmbunătățit calitatea cerealelor exportate (pînă atunci cerealele erau ținute în gropi săpate în pămînt), încît la bursa din Genua și Marsilia cerealele din Principatele Române erau cumpărate... „numai cu 5% mai puțin decît vestitul grîu din sudul Rusiei" (p. 75). V. N. Vinogradov arată că negustorii din Odesa priveau cu îngrijorare cum, lîngă ei, se dezvoltă un concurent care exportă aceleași produse și erau nemulțumiți de diplomația rusă care prin tratatul de la Adrianopol a permis deplina libertate a exportului din principate.

Autorul arată că între principate și Rusia comerțul era neînsemnat și această situație s-a menținut și ulterior: astfel în 1862, exportul din Romînia în Rusia de-abia depășea 1% din exportul total.

„Burghezia și moșierimea română folosind în interesele sale roadele victoriei armatelor rusești" (p. 76) se pregăteau să facă Unirea Principatelor cu ajutorul Europei Apusene, și în special al Franței. Autorul, după părerea noastră, ar fi trebuit să analizeze aici mai profund această situație și să vadă de ce burghezia din principate apela mai ales la Franța, mai ales că într-un capitol anterior este arătat rolul guvernului rus în anii 1848—1849.

Prezintă importanță, pentru noutatea materialului, ultimul subcapitol din capitolul I intitulat: „Rusia și problema principatelor dunărene la congresul de la Paris" (p. 87—101).

Guvernul rus, arată V. N. Vinogradov, se prezenta în fața Congresului de la Paris deplin conștient că condițiile păcii vor fi grele. Din timp a acceptat ca protectoratul asupra Moldovei, Țării Românești și Serbiei să fie înlocuit prin garanția colectivă a marilor puteri. De asemenea, a acceptat închiderea Bosforului și a Dardanelelor pentru vasele militare rusești ca și clauza inexistenței flotei militare ruse în Marea Neagră.

Încă nu iscălise tratatul și guvernul rus se gîndea la anularea lui. Diplomația rusă se gîndea la orice combinație care ar putea să ducă la slăbirea coaliției dintre Franța, Anglia și Austria. Interesele țarismului se ciocneau într-un mod deosebit de acut cu interesele Angliei în Balcani, Caucaz și în Asia Centrală, încît, după remarca lui Nesselrode, Anglia rămînea dușmanul cel mai primejdios și acut al Rusiei. Comportarea Austriei în anii 1853—1855, deși guvernul rus o salvase de „pericolul" revoluției maghiare în anii 1848—49, era, după expresia unui diplomat, „o rană care încă mai sîngera", iar Bismark, aflat cu 3 ani mai tîrziu la Petersburg, era uimit de atitudinea dușmănoasă față de Austria (p. 90). Datorită acestor considerente politice de ordin general, diplomația țaristă căuta să se apropie de Franța.

Franța a sprijinit Unirea deoarece urmărea formarea unui stat-tampon la gurile Dunării între cele trei imperii — rus, turc și austriac —, stat pe care însă să-l pună sub controlul ei politic și economic.

Guvernul țarist, înfrînt pe cîmpul de luptă în timpul războiului Crimeii, nu mai putea duce o politică de forță față de Imperiul otoman, iar pentru realizarea unor scopuri putea folosi doar combinații dilpomatice (p. 184). Guvernul țarist încerca prin orice mijloc să nu permită Turciei, Angliei și Austriei să se întărească în Principatele Române, deoarece pătrunderea Rusiei în Peninsula Balcanică îi era periclitată. Interesele Rusiei țariste de a slăbi Imperiul otoman coincideau cu interesele Principatelor Române, care își puteau înfăptui unirea și redobîndi independența prin slăbirea Imperiului otoman.

În 1856 pericolul cel mai mare pentru Rusia era întărirea influenței austriace în Balcani. „Dominația austriacă la Dunăre însemna prăbușirea întregii politici balcanice a Rusiei începînd de la Petru I" (p. 97). Și Vinogradov, arătînd că Imperiul habsburgic, introducîndu-și trupele în Principatele Române,

[1] Vezi și *Acte și documente relative la renașterea Romîniei*, vol. I, p. 318—325; actul separat pentru Principatele Române, p. 326—328.

www.dacoromanica.ro

n-au stat degeaba, şi autorul dă în acest sens o serie de amănunte privind în special penetraţia economică austriacă. În timpul discuţiilor de la Paris, Imperiul habsburgic şi Poarta otomană au făcut o greşeală tactică, afirmînd că nici populaţia din cele două principate nu se gîndeşte la unire, de acest lucru profitînd Franţa şi Rusia care au cerut să fie consultată populaţia. Diplomaţia rusă cunoştea năzuinţa maselor largi ale populaţiei pentru unire. Ea voia să-şi sporească prestigiul în Moldova şi Ţara Românească şi de aceea nu putea să acţioneze împotriva acestei năzuinţe.

Reprezentanţii Rusiei din cele două ţări române au primit ordin să studieze, fără părtinire şi fără idei preconcepute, situaţia la faţa locului. Diplomaţii ruşi şi-au dat seama la faţa locului că separatiştii sînt izolaţi şi n-au rădăcini în popor. Basili, într-un raport de-al său, sfătuia ca partidele care sînt la putere să nu fie sprijinite, deoarece ele n-au nici o perspectivă în viitor (p. 185). Totodată, arată V. N. Vinogradov, guvernului ţarist îi era frică să nu se facă această unire pe cale revoluţionară, de jos în sus, prin mişcări ale maselor populare, deoarece „incendiul revoluţiei putea foarte uşor să treacă peste graniţă în Rusia" (p. 186). De asemenea, deşi guvernul ţarist a sprijinit pe unionişti, în corespondenţa diplomatică se atrage atenţia asupra urmărilor care pot avea loc în cazul venirii unioniştilor la putere.

Deşi Basili — trage concluzia Vinogradov — în rapoartele către Ministerul de Externe şi în instrucţiile către cei doi Consuli arată că Rusia se situează „deasupra intereselor diferitelor partide", acestea erau vorbe goale, căci diplomaţia rusă a acordat un ajutor preţios unioniştilor în anul furtunos 1857 (p. 190).

Subcapitolul „Guvernul ţarist şi unioniştii" din capitolul II (p. 184—190), la care ne-am referit mai sus, trebuia după părerea noastră lărgit mult mai mult pe baza rapoartelor consulare, deoarece prin felul cum a fost prezentat nu ne dă o imagine prea clară asupra politicii dusă de guvernul ţarist în 1857.

Întrevederea anglo-franceză de la Osborne a dezîluzionat pe ţarul Alexandru II şi Gorceakov. Momentul atît de aşteptat de Rusia, de a se înrăutăţi relaţiile anglo-franceze, în vederea anulării tratatului de la Paris nu s-a realizat.

Kiselev socotea, pe bună dreptate, că guvernul francez este dispus să renunţe la unirea principatelor şi vrea numai să iasă din această chestiune „cu cinste". Diplomaţia rusă era convinsă că, o dată păşind pe panta concesiunilor, diplomaţia lui Napoleon III se va rostogoli pe ea fără a se opri. În întrevederea de la Stuttgart între Napoleon III şi Alexandru II „... Napoleon n-a spus nimic ce-ar fi putut să lezeze relaţiile de prietenie anglo-franceze" (p. 213). În aceste condiţii, diplomaţia rusă s-a îndreptat cu o stăruinţă şi mai mare spre asigurarea drepturilor şi privilegiilor Moldovei şi Ţării Româneşti. Rusia a trebuit să ducă o luptă grea la Paris în 1858, iar „... convenţia a fost fructul luptei şi a divergenţei marilor puteri, nicidecum documentul care să reflecte dorinţele poporului român" (p. 236). Dar, arată pe bună dreptate autorul, „mişcarea burghezo-naţională" din cele două principate române a trecut peste capul convenţiei de la Paris".

Ultimul capitol al lucrării, intitulat „Unirea din 1859 şi Rusia" (p. 237 300), cuprinde 3 subcapitole :

1. Alegerea lui Alex. I. Cuza la Iaşi şi Bucureşti ;

2. Ţarismul şi dubla alegere a lui Alex. I. Cuza ;

3. Societatea rusă şi Unirea Principatelor Române.

Natural, ne vom opri numai asupra problemelor noi pe care le aduce autorul, şi care n-au fost atinse nici în studiul apărut în revista „Studii" din 1959. Aceste probleme sînt incluse în subcapitolul doi : „Ţarismul şi dubla alegere a lui Cuza".

Îndată după alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei, consulul Rusiei Popov sfătuia guvernul rus să-l recunoască imediat, pentru a nu diminua lupta dusă pînă atunci de Rusia, ci să crească şi mai mult prestigiul politicii ruseşti. Pe această poziţie s-a situat şi Ghiers, care în toamna anului 1858 a fost numit consul general al Rusiei la Bucureşti. La

www.dacoromanica.ro

Petersburg încă nu s-a luat o hotărîre cînd a sosit ştirea alegerii lui Cuza ca domn şi în Ţara Românească. Ghiers informa pe larg guvernul rus despre întreaga conjunctură din Ţara Românească, ca şi despre discuţiile care aveau loc în cadrul Adunării elective. „Mişcările populare în ajunul alegerilor au impresionat adînc pe consulul general" (p. 270). El cerea ca domnitorul Cuza să fie recunoscut ca domn, „deoarece ar fi soluţia cea mai indicată, în situaţia creată, căci alegerea lui Bibescu ar fi dus la revoluţie" — scria Ghiers lui Lobanov (p. 270). Kiselev scria, din Paris, că el socoteşte o combinaţie mult mai reuşită alegerea unui băştinaş în fruntea principatelor, decît alegerea unui străin pe tronul Romîniei, deoarece ar fi atras Romînia în orbita influenţei ţării originare a prinţului respectiv (p. 274).

Austria, Turcia şi Anglia au hotărît din primul moment să intervină în principate. De asemenea, Austria cerea o intervenţie comună austro-rusă. Dar aceste propuneri mergeau împotriva liniei politice dusă de Rusia după războiul Crimeii „... şi de aceea au fost categoric respinse" (p. 280).

Autorul descrie conjunctura creată în Europa în urma declanşării războiului între Franţa şi Sardinia împotriva Austriei, şi presiunile făcute de Rusia şi Franţa la Constantinopol pentru a obliga Turcia să-l recunoască pe Alex. I. Cuza. Toată perioada 1859 — ian. 1862 este descrisă doar în cîteva pagini, încît cititorul n-are o imagine fidelă şi amănunţită a rolului pe care l-a jucat guvernul rus în acest răstimp.

Ultimul subcapitol descrie în cuvinte pline de căldură simpatia maselor şi a elementelor progresiste din Rusia faţă de năzuinţa fierbinte a poporului romîn de a se uni într-un singur stat naţional.

La sfîrşitul lucrării (p. 306—316), autorul are un scurt capitol privind istoriografia problemei. După părerea noastră istoriografia problemei este insuficient de adîncită, dar aceste mici scăpări nu diminuează cu nimic importanţa acestei lucrări, care prezintă istoricilor, pe baza unui bogat material de arhivă inedit, poziţia guvernului rus în perioada 1856—1859.

N. Ciachir

* * * *Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821 (Eteria în Principatele Romîne)*, vol. IV

Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960, 352 p.

În cadrul colecţiei de documente privind răscoala din 1821, Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a publicat de curînd un al patrulea volum, care pune la dispoziţia cercetătorilor un material important referitor la organizarea Eteriei şi activitatea ei în Principatele Romîne.

Creşterea conştiinţei naţionale la începutul secolului al XIX-lea, în urma dezvoltării elementelor capitaliste din Peninsula Balcanică, a dus la intensificarea luptei împotriva jugului turcesc, a luptei pentru crearea statelor naţionale independente. Eteria, organizaţie secretă întemeiată la Odesa în anul 1814, avea ca scop pregătirea revoluţiei greceşti care, cu ajutorul sperat al Rusiei, trebuia să ducă la eliberarea poporului grec şi la crearea unui stat naţional independent. Eteria, pur grecească la început, şi-a lărgit programul, căutînd să cuprindă toate popoarele creştine din Turcia europeană într-o luptă comună pentru cucerirea independenţei naţionale. După cum se ştie, Principatele Romîne au constituit terenul principal pentru desfăşurarea activităţii Eteriei.

Cele 151 documente din perioada 15 iulie 1813 — 2 martie 1829 şi textele narative publicate în volumul IV al colecţiei amintite prezintă aspecte importante ale organizării Eteriei şi activităţii ei pe teritoriul Moldovei şi Ţării Româneşti, legăturile conducerii eteriste

www.dacoromanica.ro

cu popoarele balcanice, izbucnirea şi desfăşurarea revoluţiei greceşti, atitudinea marilor puteri faţă de mişcarea eteristă, înăbuşirea ei de către trupele turceşti etc.

Cele mai multe documente din acest volum — aşa cum era şi de aşteptat — sînt scrise în limba greacă. Documentele greceşti inedite au fost redate, ca şi în celelalte trei volume, atît în original cît şi în traducere, inclusiv cele publicate de C. Erbiceanu în *Istoria Mitropoliei Moldovei*, deoarece prezentau erori de descifrare şi traducere. În marea lor majoritate însă, fiind reproduse în special din operele puţin cunoscute ale eteriştilor Emanuil Xanthos (*Memorii despre societatea prietenilor*) şi Ioan Filimon (*Manual istoric despre revoluţia greacă*), sînt publicate numai în traducere, textul grecesc putînd fi consultat în aceste publicaţii.

Eteria era organizată după modelul francmasoneriei, cu un ritual de iniţiere ce includea un jurămînt. În volumul de care ne ocupăm este publicat un formular care cuprinde normele după care trebuia să se desfăşoare ceremonia iniţierii şi textul jurămîntului (doc. nr. 2). Documentul a aparţinut boierului Rosetti Roznoveanu, fost eterist, şi probabil a folosit acestuia la recrutarea de membri în Eterie[1].

Prin scopul pe care şi-l propunea — lupta împotriva jugului turcesc Eteria a cîştigat de la început numeroşi adepţi în Principate. Volumul include scrisoarea de adeziune a lui Iacovachi Rizos Nerulos, marele postelnic — unul dintre cei mai activi eterişti din Moldova, — scrisă într-un limbaj convenţional (doc. nr. 7). Pentru a se crea Eteriei o bază mai largă şi mai sigură de acţiune în cele două Principate, a fost pusă la cale şi iniţierea domnitorilor, care în caz de refuz urmau să fie suprimaţi (doc. nr. 12). O serie de documente (nr. 44, 46, 47, 50, 51, 54 etc.) ne informează despre activitatea intensă a domnitorului Moldovei, M. Şuţu, ca eterist care, sperînd să obţină favoarea Rus'ei şi domnia Ţării Româneşti, a dat tot concursul organizării armatei eteriste în Moldova, fiind gata după cum arată el însuşi să ofere întregul său avut (55, 62). Cauza Eteriei a fost îmbrăţişată în Principatele Române nu numai de boierimea greacă (ce deţinea posturi importante în aparatul de stat, înlesnind astfel aplicarea măsurilor de pregătire a răscoalei), dar şi de o parte din boierimea pămînteană care, încredinţată de sprijinul armatelor ruseşti, spera să obţină independenţa de sub jugul otoman. Astfel, documentul nr. 37 ne dă ştiri despre iniţierea boierului Brîncoveanu; din alte documente (nr. 45, 92 etc.) reiese că şi o parte din clerul înalt aderase şi sprijinea această mişcare, ocupînd chiar posturi de conducere (mitropolitul Moldovei, episcopul de Roman, egumenii mănăstirilor Trei Ierarhi, Floreşti etc.).

Un mare număr de documente se referă la planurile de acţiune ale Eteriei pentru pregătirea şi desfăşurarea răscoalei. La 24 octombrie 1820, Al. Ipsilanti anunţa schimbarea planului iniţial (stabilit la Ismail), hotărînd ca răscoala să izbucnească la 14 noiembrie, înainte de data fixată, în Principate, pentru a i se înlesni trecerea peste Dunăre (doc. nr. 33, 34, 36). Despre alte planuri de răscoală găsim informaţii în doc. nr. 42, 49, 53, ultimul fiind alcătuit de către un eterist din Iaşi, care propune, printre altele, ca răscoala să înceapă în Principate şi să se trimită la Iordache Olimpiotul „un pămîntean care să fie deprins în treburile războiului, ca să i înarmeze soldaţii cum se cuvine şi să-i instruiască în mici unităţi".

Conducătorii Eteriei au căutat să folosească în scopurile lor conflictul izbucnit între Ali paşa din Ianina şi sultan şi au încercat să coopereze cu Miloş Obrenovici, cneaz sîrb, cu care au întreţinut o bogată corespondenţă (doc. nr. 15, 16, 25, 29, 31, 32, 44, 49, 50, 85, 108 etc). La 24 octombrie 1820 Al. Ipsilanti scria lui Miloş Obrenovici ca, îndată ce răscoala va izbucni în Principate, să trimită trupe la Lom şi Drinovaţ pentru a-i uşura trecerea Dunării (doc. nr. 35). Din documentele nr. 68, 85, 91 etc. reiese că şi populaţiei bul-

[1] Cf. N. Camariano, *Despre organizarea şi activitatea Eteriei în Rusia înainte de răscoala din 1821*, în *Studii şi materiale de istorie modernă*, vol. II, 1960, p. 85, nota 1.

www.dacoromanica.ro

gare i se rezerva un rol în răscoala proiectată de Eterie.

În volum mai sînt publicate numeroase documente referitoare la pregătirea răscoalei pe teritoriul Principatelor Române, atît în ceea ce privește strîngerea fondurilor bănești și a proviziilor, cît și recrutarea voluntarilor și înarmarea lor. Se publică și o bogată corespondență purtată în acest scop între Al. Ipsilanti și conducătorii Eteriei din Principate (doc. nr. 17—19, 22—24 etc.).

Un bogat material documentar atestă pregătirea răscoalei din Țara Românească de către Eterie încă cu mult timp înainte de izbucnirea ei. Rolul principal trebuiau să-l joace aici Iordache Olimpiotul, Bimbașa Sava și Ioan Farmache, conducătorii gărzii domnești (17, 18, 22, 23, 24, 27 etc.). Din documentele publicate în volum reiese de asemenea că și în Moldova au avut loc pregătiri intense în ajunul intrării aici a lui Al. Ipsilanti, care anunța că vine însoțit de 30 000 de oameni, pentru care domnul Moldovei trebuia să asigure aprovizionarea (doc. nr. 55, 57). Eforii Eteriei din Iași se ocupau în văzul tuturor cu recrutările și înregistrarea donațiilor și contribuțiilor, trezind neliniște în opinia publică (doc. nr. 45, 47, 50, 51, 54, 57, 58, 60, 63,64 etc.).

După multe pregătiri și amînări, la 21 februarie 1821, Al. Ipsilanti anunța că va pleca în seara aceleeași zile la Iași, pentru a începe răscoala. Într-o serie de documente se arată că momentul acesta nu mai putea fi amînat, întrucît numărul eteriștilor se înmulțise și secretul organizației era greu de păstrat (Poarta aflase, chiar, de existența Eteriei — doc. nr. 31), iar pregătirile se considerau terminate, atît în Peloponez, cît și în cele două Principate, încît orice întîrziere nu putea aduce decît pagube mișcării (doc. nr. 69, 70 etc.). În volum se mai publică și cele trei manifeste din 24 februarie 1821 lansate la Iași de către Al. Ipsilanti către grecii de pretutindeni, către eteriști și către grecii din Moldova și Țara Românească, prin care se dădea semnalul răscoalei, chemîndu-i să lupte pentru eliberarea patriei lor, și lăsînd să se înțeleagă că se vor bucura de sprijinul armat al Rusiei (doc. nr. 71, 72, 73). Se publică de asemenea apelul lui Al. Ipsilanti, din aceeași zi, către țarul Alexandru, prin care îi solicită ajutorul (doc. 74). Sînt publicate apoi documentele cu privire la dezavuarea mișcării eteriste de către țar și la schimbarea atitudinii consulului rus Al. Pisani în urma acestui fapt (nr. 94, 95, 97, 98, 119 etc.).

O serie de documente relatează despre evenimentele care au avut loc la Galați și Iași în ajunul sosirii lui Al. Ipsilanti și după aceea și despre panica pe care au provocat-o în sînul populației moldovene care se aștepta la răzbunarea turcilor (doc. nr. 64, 77, 80, 86, 91, 101, 102, 106, 150).

Acțiunea de strîngere a fondurilor și armelor și înrolarea voluntarilor au continuat în Moldova și după plecarea lui Al. Ipsilanti, în scopul de a-i asigura atît spatele frontului cît și o bază de aprovizionare (vezi doc. nr. 78, 80, 83, 84, 86, 87, 89 etc. etc.).

O altă serie de documente aduce unele știri despre răscoala condusă de Tudor Vladimirescu și despre relațiile lui cu Eteria (doc. nr. 123, 170, 182, 248 etc.), ca și despre efectivele trupelor sale și ale eteriștilor (doc. nr. 117). Interesantă ni se pare scrisoarea lui Rizos Nerulos (doc. nr. 64) în care arată că Tudor Vladimirescu a proclamat libertate, egalitate și desființarea privilegiilor boierilor și a răzbunat pe cei nedreptățiți.

Un număr de documente amintesc de unele jafuri și abuzuri săvîrșite de eteriști pe teritoriul Principatelor Române, fapt ce a făcut ca populația locală să aibă în general o atitudine ostilă față de Eterie (doc. nr. 106, 107, 118, 126 etc.).

Alte documente publicate în volumul de care ne ocupăm se referă la intervenția turcească și la ciocnirile dintre armatele turcești și cele eteriste (Sculeni, Tg. Neamț), la lichidarea mișcării eteriste de pe teritoriul Moldovei și Țării Românești și la nelegiuirile săvîrșite de turci cu acest prilej (doc. nr. 110, 118, 120, 133, 134, 135, 141, 142, 144, etc.).

În partea a doua a volumului sînt publicate pentru prima dată traducerile în limba română a două izvoare narative referitoare

www.dacoromanica.ro

la mișcarea eteristă în Principate: *Memoriu privind Expediția din 1821 a lui Ipsilanti în Principatele dunărene*, scris de un anonim, și *Progresul societății prietenilor în revoluție* de A. Xodilos.

În primul memoriu — considerat de F. M. Marshall, editorul textului grecesc, drept „cea mai completă expunere contemporană a expediției lui Al. Ipsilanti" — autorul, participant la răscoală, relatează pe larg întreaga desfășurare a mișcării eteriste, cu toate intrigile și neînțelegerile dintre conducători, jafurile săvîrșite de eteriști pe teritoriul celor două Principate, relațiile lui Tudor Vladimirescu cu Ipsilanti (privite din punctul de vedere al eteriștilor), luptele cu turcii etc. Memoriul conține un adevărat rechizitoriu la adresa lui Al. Ipsilanti, considerat laș și hoț, acuzat că în proclamațiile sale a divulgat secretul privind ajutorul Rusiei, fapt ce a determinat pe țar să-l dezavueze și a lipsit mișcarea de acest ajutor, condamnînd-o la înfrîngere; autorul consideră de asemenea ca o mare greșeală faptul că Al. Ipsilanti a întîrziat în Principate. În același timp, se scot în relief în mod deosebit meritele și calitățile lui C. Ducas, unul dintre comandanții principali ai armatei eteriste.

Al doilea izvor narativ publicat în acest volum se ocupă în special de începuturile Eteriei, aducînd unele știri noi, îndeosebi despre evenimentele de la 1821 petrecute în Moldova. Se reproduc și proclamațiile lui Al. Ipsilanti și o serie de alte scrisori, din care unele se găsesc deja publicate în prima parte a volumului[1].

Volumul se încheie cu însemnările autografe ale prințului G. Cantacuzino despre începuturile și acțiunea Eteriei în Principatele Române, scrise în limba franceză, document care se publică acum pentru prima dată.

★

Metoda de lucru folosită la alcătuirea primelor trei volume este utilizată și la cel de-al patrulea. Cu privire la aceasta avem de făcut unele observații.

Considerăm că editorii nu au aplicat în toate cazurile criterii stricte de selecționare a materialului pe volume. Astfel, în timp ce în primele trei volume de documente interne privind răscoala din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu se publică o serie de acte referitoare la Eterie în Principate, în volumul de față sînt incluse și unele documente care privesc Eteria în general: doc. nr. 28, 41, 69, 104 etc.

Ca și la primele trei volume, datarea de către editorii volumului a documentelor nedatate nu este motivată. Mai mult încă, datarea unor documente pare îndoielnică. De pildă, doc. nr. 62 și 63, două scrisori nedatate ale lui M. Suțu către Al. Ipsilanti, sînt datate ambele [15 februarie 1821], deși este greu de presupus că acesta i-ar fi adresat două scrisori în aceeași zi, cu atît mai mult cu cît îi trimite o nouă scrisoare (datată) a doua zi, la 16 februarie 1821. Considerăm, apoi, că editorii au datat greșit răspunsul lui Al. Ipsilanti către țarul Rusiei în aceeași zi cu scrisoarea de dezavuare a acestuia.

Editorii nu arată pe ce bază au făcut identificările persoanelor care apar cu nume convenționale. De asemenea, nu întotdeauna reiese dacă notele din subsol aparțin editorilor sau autorilor documentelor respective. Ni se pare, apoi, că față de abundența notelor explicative din primele trei volume, în care se aduceau numeroase știri suplimentare despre persoanele amintite în documente, notele din volumul IV sînt mult mai sărace.

Rezumatele nu exprimă întotdeauna în mod clar și complet conținutul documentelor. De exemplu nr. 2, 15, 50, 76, 144 etc.

Cu privire la indicele volumului, observăm că acesta conține unele greșeli și inconsecvențe. Uneori aceeași numire apare de două ori în indice sub forme diferite (de exemplu: localitatea Skodra sau Skutari apare și sub forma *Scodra* și *Școdra*; aceeași persoană Barbas apare și sub forma Barbis etc.), în timp ce alteori două nume sînt contopite într-unul singur (ex. mănăstirile Sf. Sava din București și

[1] Editorii puteau găsi o formulă pentru a evita publicarea repetată a acelorași materiale.

www.dacoromanica.ro

Iaşi). Unele numiri din documente lipsesc din indice (ex. seizi — p. 122, topuccii p. 123 etc.). În sfîrşit, uneori se face localizarea satelor şi oraşelor care apar în documente (*Luciul*, jud. Buzău, *Troppau*, oraş în Silezia etc.), de cele mai multe ori, însă, nu.

Deşi conţine puţine documente inedite, publicarea volumului IV al colecţiei de documente privind răscoala din 1821 este importantă prin faptul că în felul acesta se pune la dispoziţia cercetătorilor un material mai puţin accesibil, înlesnind cunoaşterea mai aprofundată a activităţii Eteriei pe teritoriul Principatelor Romîne.

Ioana Constantinescu

ALBERT SOBOUL, *Les sans-culottes parisiens en l'an II. Histoire politique et sociale des sections de Paris. 2 juin 1793—9 thermidor an II.* La Roche-sur-Yon, Imprimerie H. Poitier, 1958, 1168 p.

Cartea istoricului francez A. Soboul reprezintă un remarcabil studiu de pe poziţii marxiste al acţiunilor maselor populare pariziene în timpul celui mai frămîntat an al Revoluţiei burgheze franceze, anul II după calendarul revoluţionar.

În laborioasa şi întinsa sa cercetare de peste 1000 pagini autorul s-a bazat pe vastul material documentar rămas din arhivele fostelor secţiuni în care a fost împărţit Parisul [1].

Autorul a consultat un mare număr de registre cuprinzînd : deliberările adunărilor generale ale secţiunilor, procesele verbale ale şedinţelor comitetelor civile, militare şi de asistenţă socială, registre de înrolare în armata revoluţionară, dosare de corespondenţă a secţiunilor cu diferite autorităţi administrative, precum şi hîrtiile rămase de la numeroasele societăţi populare.

Aşa cum se precizează în introducere, scopul cărţii este de a arăta rolul secţiunilor pariziene în timpul evenimentelor din perioada cuprinsă între 2 iunie 1793, data care a marcat căderea partidului girondin şi a republicii liberale, şi 9 thermidor anul II, data prăbuşirii grupului lui Robespierre şi a speranţelor secţiunilor în instaurarea unei republici egalitare.

Autorul şi-a împărţit cartea în trei mari părţi : I Dezvoltarea şi stabilizarea mişcării populare (iunie 1793—pluviôse an II) ; II Sans-culotteria pariziană. Tendinţe şi organizare ; III Stagnarea şi declinul mişcării populare (ventôse — thermidor an II). Fiecare parte se subdivide la rîndul ei în şase capitole în care se tratează pe larg diferitele etape ale mişcării populare. În felul acesta, la studiul Convenţiei şi comitetelor ei şi la acela al Comunei din Paris, probleme care au reţinut îndeosebi pînă acum atenţia istoricilor, A. Soboul mai adaugă studiul activităţii şi frămîntărilor maselor populare pariziene în adunările lor generale şi în societăţile secţionare. Autorul atrage atenţia că, în această problemă, vasta istoriografie a revoluţiei franceze a rămas datoare. Pe scena istorică a revoluţiei n-a apărut pînă acum la locul pe care-l merită acel grup social aparţinînd atît vechii Franţe, cît şi Franţei revoluţionare, cunoscut sub numele de „sans-culottes".

Istoricii revoluţiei s-au ocupat totuşi — şi unii destul de larg — de rolul maselor populare urbane şi în special a celor din Paris în evenimentele revoluţionare. Această tratare însă a ridicat pentru A. Soboul următoarele probleme rămase neelucidate : dacă acţiunile populare au fost plasate la

[1] Cele 48 de secţiuni ale Parisului au fost organizate prin legea municipală din 21—27 mai 1790 şi ele au urmat celor 60 districte create la 13 aprilie 1789. La 19 vendémiaire anul IV, secţiunile au dispărut, fiind înlocuite cu 19 municipalităţi.

www.dacoromanica.ro

locul cuvenit în cuprinsul cadrului istoric; dacă n-a existat tendința de a socoti acțiunile lor ca determinate de burghezie și îndreptate exclusiv împotriva feudalismului și a puterii regale; dacă, în sfîrșit, sans-culoții au acționat mereu de acord cu burghezia revoluționară sau dacă au existat și divergențe între sans-culoți și burghezie.

Dintre istoricii revoluției, arată Soboul, primul care a subliniat rolul secțiunilor pariziene și autonomia acțiunilor lor în cadrul revoluției condusă de burghezie, a fost Thiers. Acesta s-a mărginit însă numai la studierea aspectelor politice a activității secțiunilor. Cel care însă și-a îndreptat atenția pentru prima dată asupra arhivelor secțiunilor a fost Jules Michelet. Dar Michelet n-a avut în vedere decît ceea ce a numit el „marile tragedii ale Parisului revoluționar", marcate prin aparițiile tumultoase ale sans-culoților. El nu a cercetat grijile, speranțele, nevoile și mobilurile de fiecare zi ale maselor populare pariziene. Nu a căutat să vadă dacă sans-culotteria era omogenă, dacă, cu alte cuvinte, între calfă și meșteșugarul patron exista numai identitate de interese sau erau și divergențe. Mai tîrziu, un alt istoric, Ernest Mellié a studiat organizarea și funcționarea cotidiană a secțiunilor; la el acțiunile poporului nu mai apar cu intermitență, limitate la marile evenimente politice, ci zilnic în lupta grea pentru existență. Studiul lui Mellié are însă și limitele sale. După părerea lui, acțiunile populare s-au desfășurat doar în funcție de burghezie, fără nici un specific și fără nici o autonomie față de conducătorii burghezi ai revoluției. Un pas mai departe a făcut F. Bracsch. Acesta a scris o istorie a secțiunilor pentru perioada iunie-decembrie 1792 în care susține că activitatea și presiunile exercitate de secțiuni au determinat multe măsuri ale guvernului revoluționar, atît în domeniul politicii municipale, cît și al celei generale. Căutînd să analizeze conflictul dintre cei avuți și cei săraci, Braesch a comis însă o eroare de perspectivă, arată Soboul. El a emis teza că, atunci ca și astăzi, lupta se da între muncitori și burghezia posedantă. Or, după Soboul, această analogie a faptelor din secolul nostru cu cele de la finele sec. al XVIII-lea nu este de loc conformă cu adevărul istoric. În acea vreme inamicul principal al sans-culoților era aristocrația. Tot pe linia combaterii analogiei făcute de Braesch, A. Soboul mai subliniază că în nici un caz calfa de atelier din jurul anului 1790 nu trebuie confundată cu muncitorul de uzină din zilele noastre. O transpunere în sec. al XVIII-lea a problemelor din timpul nostru o face și Daniel Guérin. Acesta vede în sans-culotteria pariziană o avangardă și în încercarea ei din anul II un embrion de revoluție proletară. Soboul combate tezele lui Guérin arătînd că sans-culotteria meșteșugărească și mic-negustorcască n-avea nimic comun cu proletariatul de fabrică. După A. Soboul, dimpotrivă, ceea ce D. Guérin lua ca o avangardă proletară nu a fost, în multe cazuri, decît o ariergardă apărînd pozițiile economiei tradiționale.

Puncte de vedere originale și bine întemeiate în studiul istoriei sans-culoților a emis Albert Mathiez. Soboul subliniază că cruditul istoric al revoluției franceze s a plasat în inima problemei atunci cînd a făcut din libertatea economică și reglementarea comerțului cu mărfuri de primă necesitate nucleul luptei dintre sans-culoți și posedanți și cînd a înfățișat grupul cunoscut sub numele de „enragés" ca purtătorul de cuvînt al drep tului de existență înaintea dreptului de proprietate. Dar Mathiez — atrage atenția Soboul — preocupat prea mult de antagonismul dintre sistemul maximumului general al teroarei economice cerut de sans-culoți și aspirațiile a ceea ce numește el „o societate pasionat prinsă de libertate" (mai degrabă de interesele burgheze, precizează Soboul), a neglijat antagonismul politic dintre democrația sans-culoților și guvernul revoluționar, supraestimînd în același timp și rolul lui Robespierre.

Dintre istoricii burghezi reacționari care au privit cu ostilitate participarea maselor populare la revoluție, Soboul citează pe Mortimer-Ternaux și pe H. Taine. Mortimer

www.dacoromanica.ro

Ternaux s-a dedicat unei denigrări sistematice a secţiunilor pariziene, nevăzînd în ele decît „48 de centre de agitaţie continuă". Singurul său merit e că a lăsat o serie de documente transcrise al căror original s-a pierdut. Taine, de asemenea, s-a plasat pe aceeaşi poziţie ostilă ca şi Mortimer-Ternaux. Taine a folosit, pentru a susţine ideile sale preconcepute, în special documentaţia lăsată de Mortimer-Ternaux. Taine a descris cu dispreţ şi teamă mişcările populare, căutînd prin aceasta să pună în gardă burghezia împotriva revendicărilor şi acţiunilor maselor muncitoare.

Concluzînd asupra consideraţiilor de istoriografie, A. Soboul desprinde două tendinţe la istoricii care l-au precedat în cercetarea istoriei sans-culoţilor: unii priveau acţiunile populare sub unghiul burgheziei, dirijate în special împotriva aristocraţiei şi deci integrîndu-se în revoluţia burgheză; alţii vedeau în aceste mişcări acţiuni premergătoare ale luptelor de clasă din sec. al XIX-lea şi al XX-lea, apreciind astfel în mod greşit caracterul original şi specific al revoluţiei populare din Franţa de la finele sec. al XVIII-lea.

În ceea ce-l priveşte, Albert Soboul fixează următoarele caracteristici pentru mişcarea sans-culoţilor. În primul rînd, aceştia au luptat împotriva aristocraţiei şi a absolutismului regal. Ei au furnizat burgheziei revoluţionare masa de manevră necesară pentru distrugerea vechiului regim şi înfrîngerea coaliţiei monarhice. În al doilea rînd însă, sans-culoţii au constituit un element social care, în multe puncte, se afla în opoziţie faţă de burghezie, avînd obiectivele sale proprii cu care burghezia nu era de acord. Ca şi ţărănimea, sans-culotteria tindea, dincolo de ruinarea aristocraţiei, spre scopuri care nu erau ale clasei burgheze conducătoare. Aşa cum în cadrul revoluţiei s-a dezvoltat un curent ţărănesc autonom faţă de conducerea burgheză a revoluţiei, tot aşa s-a dezvoltat şi un curent sans-culot specific. Originile sans-culoţilor trebuie căutate în poziţia lumii meşteşugarilor şi a micilor negustori din sînul societăţii vechiului regim, precum şi în criza economiei franceze care a determinat agravarea condiţiilor de existenţă ale maselor populare pariziene înainte de 1789. Sans-culoţii au fost puşi în mişcare de complotul aristocratic şi de criza subzistenţelor. Organizaţiile politice în cadrul cărora au acţionat ei au fost adunările generale ale secţiunilor pariziene dominate, în anul II, în mod exclusiv, de liderii lor. Evenimentele de la începutul lui iunie 1793 — instaurarea guvernului revoluţionar — şi de la 4—5 septembrie 1793 — mişcarea populară pentru decretarea legii maximumului — (presiune hebertistă după Mathiez, sau manifestări specific muncitoreşti după Guérin) n-au fost conduse de Hébert, de Chaumette sau de Comună. Aceste mişcări sînt considerate de Soboul ca neavînd un raport prea strîns cu mersul general al revoluţiei, care era în mod exclusiv burgheză. Sans-culoţii cereau taxarea alimentelor şi reglementarea comerţului, cereri pe care burghezia le va satisface abia la 29 septembrie 1793 şi numai sub presiunea populară. Soboul remarcă în aceste cereri o caracteristică a vechiului regim al producţiei de schimb, ostil spiritului burghez al libertăţii întreprinderilor. După autor, mentalitatea sans-culoţilor era adesea identică cu a ţărănimii care, în faţa progresului agriculturii capitaliste şi a individualismului agrar, căuta să apere comunităţile rurale şi drepturile colective care îi asigurau existenţa. Astfel, dincolo de conflictul dintre starea a III-a şi aristocraţia feudală, se înfruntau alte două curente: de o parte meşteşugarii, calfele lor, micii negustori şi ţăranii săraci, iar de altă parte marii arendaşi, marii negustori şi marii întreprinzători.

Dar, arată mai departe Soboul, antagonismele sociale se dublau cu cele politice. Mişcarea populară de după 1789 tindea la descentralizare şi autonomie locală, tendinţe vechi şi profunde, mult timp înăbuşite de necesitatea imperioasă a unei monarhii puternic centralizate. Aceste tendinţe se eliberară sub revoluţie. Războiul însă a făcut din nou actuală ideea centralizării. În primăvara lui 1793 logica apărării naţionale a impus unificarea tuturor forţelor stării a III-a revolu-

www.dacoromanica.ro

ționare. În timpul războiului poporul a impus guvernului revoluționar ridicarea în masă și economia controlată de stat prin care trebuia să asigure aprovizionarea orașelor și înzestrarea armatelor cu armament, echipament și provizii. Burghezia însă, care de la început apucase frînele revoluției, înțelegea să-și asume, prin montagnarzi, conducerea exclusiv în mîinile ei. Problema era dacă sans-culoții se vor mulțumi numai cu rolul de simpli executanți supuși și ascultători. Ei voi suporta cu greu autoritatea guvernului revoluționar, puternic centralizat, instalat la putere pentru a conduce războiul la granițe și a desăvîrși în interior distrugerea aristocrației. Conflictul dintre guvernul revoluționar și sans-culoți va evolua spre agravare, deoarece aceștia din urmă nu puteau avea despre democrație și dictatura revoluționară aceeași concepție ca și burghezia. Astfel — observă Soboul — în cadrul general al Revoluției burgheze franceze jocul luptelor sociale și politice a fost deosebit de complicat. Relevînd acest fapt, autorul subliniază că desfășurarea revoluției nu trebuie redusă la un schematism mecanic: această desfășurare a fost o mișcare dialectică pe care, pentru a nu o denatura simplificînd-o, cei care se atașează studiului ei trebuie s-o cerceteze cu toate contradicțiile și complexitățile ei. Din aceste contradicții și complexități cu interferențele lor multiple, A. Soboul a desprins două serii de probleme: I. Probleme de ordin politic privind atitudinea sans-culoților față de exigențele dictaturii revoluționare și față de necesitățile apărării naționale, sau, atfel zis, raporturile dintre democrația de tip popular concepută de sans-culoți și democrația concepută de guvernul revoluționar; II. Probleme de ordin social privind aspirațiile și revendicările economice ale sans-culoților în fața exigențelor burgheziei, care rămîne elementul conducător al revoluției, sau, cu alte cuvinte cum se rezolvă problema raporturilor dintre clasele populare și clasele posedante.

Analiza amănunțită a raporturilor, contradicțiilor și interferențelor dintre forțele sociale participante la Revoluția burgheză franceză a prilejuit lui A. Soboul o serie de constatări și concluzii care aruncă o lumină nouă asupra evenimentelor anului II al revoluției. Autorul subliniază că esențialul în revoluție a fost lupta dintre starea a III-a și aristocrația europeană, luptă în care burghezia franceză a fost pe primul plan. Pentru apărarea revoluției, atît împotriva aristocrației dinafară cît și împotriva celei din interior, a fost creiat guvernul revoluționar datorită sprijinului dat montagnarzilor de sans-culoți. Ura împotriva aristocrației și dorința de victorie au fost cei doi factori asupra cărora sans-culoții erau de acord cu guvernul revoluționar și cu acea parte a montagnarzilor grupați în jurul lui Robespierre.

Înăbușind un legitim resentiment împotriva guvernului revoluționar care satisfăcea cu foarte mare încetineală revendicările lor, mulți sans-culoți au ajutat, la 13 vendémiaire și la 18 fructidor anul II, guvernul să sfărîme tentativele contrarevoluției. Pe de altă parte însă, opoziția dintre guvernul revoluționar și sans-culoți a continuat să se manifeste cu tot mai multă ascuțime. Născută din urmările războiului, această opoziție n-a oglindit altceva, decît tendințele antagonice ireductibile ale celor două categorii sociale. A. Soboul împarte în două categorii contradicțiile dintre burghezie și sans-culoți: politice și social-economice.

În ce privește contradicțiile politice, autorul arată că necesitățile războiului impuneau un guvern autoritar, iar sans-culoții, conștienți de această necesitate, au contribuit la crearea și instaurarea lui. Dar războiul avea exigențele sale, în contradicție cu modurile diferite în care sans-culoții și montagnarzii invocau democrația. Democrația așa cum o practicau sans-culoții tindea în mod spotan spre un sistem de guvernare prin organe locale, avînd o autonomie cît mai mare față de organele centrale, sistem care era incompatibil cu conducerea războiului. Sans-culoții — subliniază A. Soboul — au cerut un guvern puternic doar pentru obținerea victoriei, or acest guvern îi constrîngea la ascultare

www.dacoromanica.ro

şi în alte probleme ale vieţii de stat. Idealul politic confuz născut în luptele revoluţionare ducea pe sans-culoţi nu spre democraţia liberală, ci spre o democraţie de tip popular cu controlul aleşilor, cu dreptul de a le revoca mandatele, cu votul pe faţă sau prin aclamaţii. Ei nu voiau o democraţie formală; ei concepeau republica ca o democraţie în acţiune. Pentru cei mai conştienţi din sans-culoţi, libertatea şi egalitatea nu erau date o dată pentru totdeauna, ci trebuiau cucerite în fiecare zi. Modul cum concepeau democraţia sans-culoţii şi burghezia genera în acest domeniu mai mult decît o opoziţie de circumstanţă; genera o opoziţie fundamentală.

Contradicţiile dintre burghezia montagnardă şi mişcarea populară au devenit deosebit de manifeste imediat după data de 2 iunie 1793. Atunci „la montagne" a luat puterea exercitînd presiuni asupra Convenţiei prin masele sans-culote. Dar în acelaşi timp „la montagne" a trecut la o politică de frînare a mişcării populare, căutînd să-şi alăture acea parte a burgheziei rămasă neutră în timpul conflictului cu girondinii. În vederea acestui deziderat, montagnarzii vor menaja pe posedanţi şi moderaţi, întîrziind cît mai mult aplicarea programului propus de militanţii sans-culoţi. Acest program prevedea: arestarea girondinilor, izgonirea din Convenţie a tuturor apelanţilor[1], formarea unor detaşamente revoluţionare, însărcinate cu arestarea suspecţilor şi cu aprovizionarea capitalei, epurarea armatei şi administraţiei de nobili, arestarea rudelor emigranţilor, aplicarea maximumului la grîne şi la toate alimentele de primă necesitate.

Aducerea la îndeplinire a programului sans-culot a necesitat multe presiuni din partea maselor populare şi nu s-a făcut decît parţial şi pe etape. Astfel, pentru armata revoluţionară s-a dat doar un decret de principiu fără a se stabili şi amănuntele de organizare. Petiţia adresată la 25 iunie 1793 de Jean Roux în numele aripii active a sans-culoţilor, petiţie care expunea din nou punctele programului, a fost denigrată şi respinsă de Convenţie. Decretul pentru arestarea suspecţilor e votat abia la 12 august 1793 într-o formulare vagă şi neprecizînd modalitatea de aplicare. Ridicarea în masă e votată la 23 august 1793, dar nu aşa cum cereau sans-culoţii: erau declaraţi mobilizabili doar celibatarii şi bărbaţii între 18—25 ani, văduvi fără copii. Pentru decretarea la 11 septembrie 1793 a maximumului pentru grîne şi la 29 septembrie a maximumului general au fost necesare marile mişcări ale sans-culoţilor din 4—5 septembrie 1793. Presiunea populară — arată Soboul — a ţinut toată luna septembrie şi s-a exercitat în trei direcţii: 1) menţinerea şi întărirea organelor care dau forţă şi autonomie mişcării populare, dar pe care guvernul voia să le reducă la ascultare; 2) întărirea teroarei printr-o vastă epurare a aparatului administrativ, prin eliminarea suspecţilor şi printr-o represiune crescîndă; 3) economie controlată de stat. Guvernul, prins între presiunea populară şi ameninţarea unor fracţiuni ostile din Convenţie, pentru a izola pe acestea din urmă, a făcut maselor două concesii pînă atunci refuzate: a decretat maximumul general şi a trimis în faţa tribunalului revoluţionar pe fosta regină şi pe girondini. Dar contradicţiile dintre guvernul revoluţionar şi sans-culoţi au continuat să se adîncească cu toate concesiile făcute. Între 27 frimaire şi 14 pluviôse anul II au avut loc mari acţiuni de masă pentru eliberarea lui Vincent şi Ronsin, purtătorii de cuvînt ai grupului avansat al sans-culoţilor. Cu acest prilej — subliniază Soboul — încrederea maselor populare în guvern fu definitiv zdruncinată. Unitatea revoluţionară atît de greu păstrată pînă atunci ameninţa să se prăbuşească. Confiscarea bunurilor suspecţilor decretată la 8 ventôse şi indemnizarea patrioţilor săraci decretată la 13 ventôse n-au reuşit să restabilească încrederea în guvern. Aceasta cu atît mai mult cu cît al doilea decret nu era de fapt decît un raport formal asupra mij-

[1] Apelanţii: membrii ai Convenţiei care în procesul regelui au propus „apelul la popor"; ei erau deputaţi girondini şi prin această propunere au vrut să dea o şansă de scăpare lui Ludovic al XVI-lea.

www.dacoromanica.ro

loacelor de indemnizare. Prăpastia dintre guvern şi sans-culoţi se adînceşte şi mai mult la sfîrşitul lui ventôse şi începutul lui germinal cînd au fost arestaţi şi condamnaţi liderii cordelieri şi a fost suspendat ziarul „Père Duchesne", care în ochii sans-culoţilor simboliza revoluţia. Astfel, drama din germinal — observă Soboul — a fost prologul lui thermidor. Acţiunea împotriva cordelierilor a redat speranţele moderaţilor. În sfîrşit, pentru a supune definitiv mişcarea populară, guvernul a decretat dizolvarea societăţilor secţionare. A fost lovitura cea mai grea şi cu consecinţele cele mai grave. Prin această măsură guvernul a sfărîmat armătura politică a mişcării populare, eliberînd Convenţia de teama unor noi mişcări ale sans-culoţilor. Dar în acelaşi timp guvernul revoluţionar se privia pe sine şi Convenţia de un mijloc de presiune şi de luptă împotriva moderaţilor, care ridicau capul tot mai mult şi care la 9 thermidor vor pune mîna pe putere.

Ca şi pe plan politic, contradicţiile dintre burghezie şi mişcarea populară erau de neîmpăcat şi pe plan social-economic. Opoziţia de interese dintre posedanţi şi cei care trăiau din salariu devenea din ce în ce mai ascuţită. Soboul arată că guvernul revoluţionar care avea nevoie şi de unii şi de alţii a trebuit să adopte o poziţie de arbitru. În faţa necesităţilor tot mai presante ale războiului, tensiunea internă nu trebuia să ducă la o ruptură.

Membrii Comitetului salvării publice — adepţi ai economici liberale — au adoptat de nevoie şi sub presiunea maselor, economia controlată de stat cu taxarea maximală a mărfurilor de primă necesitate şi cu rechiziţiile pentru armată. Aceste măsuri erau considerate doar expediente care vor înceta o dată cu obţinerea victoriei. Revoluţia condusă de guvernul revoluţionar şi de Comitetul salvării publice rămînea în fond tot o revoluţie burgheză. Din acest punct de vedere — observă A. Soboul — ar fi fost absurd ca principiul taxării maximale a produselor să devină o practică permanentă. Politica economici controlate de stat impusă de necesitatea menţinerii alianţei montagnarzi sans-culoţi pe timpul războiului, cu tot caracterul ei temporar, lovea în interesele burgheziei, deoarece suprima libertatea economică şi restrîngea profitul. De aceea — arată mai departe A. Soboul — afară de fabricatele de război plătite de stat şi afară de rechiziţiile de grîne şi furaje, la toate celelalte produse legea maximumului era eludată chiar de iacobini. În asemenea condiţii — observă autorul — conflictul cu salariaţii era inevitabil. Loviţi de inflaţie şi de insuficienţa aprovizionării, sans-culoţii, la fel ca sub vechiul regim, continuau să fie preocupaţi de raporturile dintre salarii şi preţuri. Impunînd rechiziţiile şi taxările maximale, sans-culoţii nu s-au gîndit numai la apărarea naţională, ci şi la propria lor existenţă. Din toamna anului I şi pînă în primăvară anului II, fiind stăpînii Parisului sau cel puţin temuţi de Convenţie, sans-culoţii au putut impune mărirea salariilor, pe care Comuna, dominată de hebertişti, nu le-a supus legii maximumului. Asignatul a fost atunci ameninţat, fapt care a nemulţumit profund burghezia. În germinal, guvernul a intervenit pentru a redresa întreprinderile ale căror profituri erau în scădere, „înghe-ţînd" salariile.

La rîndul său, şi Comitetul salvării publice a venit în întîmpinarea cererilor posedanţilor şi a mărit preţurile împotriva prevederilor legii maximumului. Soboul subliniază cu acest prilej că într-o societate cu structură burgheză, ca aceea care a făcut Revoluţia franceză, arbitrajul guvernului revoluţionar şi al Comitetului salvării publice trebuia să folosească mai mult posedanţilor decît salariaţilor. În felul acesta, prin eludarea legii maximumului în folosul burgheziei, sistemul economic al anului II a suferit o totală prăbuşire.

În sfîrşit, o altă contradicţie social-economică dintre burghezie şi sans-culoţi era aceea generată de economia artizanală în care se încadrau unele din elementele sans-culoţilor. Economia artizanală constată Soboul s-a dovedit incapabilă să se adapteze necesităţilor unui război pe scară naţională, care cerea cantităţi imense de armament şi

www.dacoromanica.ro

furnituri de tot felul. Iar guvernul revoluţionar, la rîndul său, lovindu-se de structura economică încă înapoiată a întreprinderilor vremii, a fost nevoit, pentru ducerea războiului, să adopte o serie de măsuri, care însă au menajat burghezia lovind în schimb în masele populare. Răspunzînd sans-culoţii prin greve la aceste măsuri, Comitetul salvării publice le-a interzis. De aici o nouă contradicţie de neînlăturat între burghezie şi sans-culoţi.

O contribuţie importantă la istoria sans-culoţilor în timpul anului II e adusă de A. Soboul în ceea ce priveşte contradicţiile existente în sînul acestei categorii sociale. Aceste contradicţii, împreună cu cele dintre guvernul revoluţionar şi mişcarea populară, au dus la prăbuşirea sistemului anului II.

Soboul nu e de acord cu Petion care susţinea că în rîndurile sans-culoţilor nu au intrat decît muncitori zileri şi calfe de meşteşugari. Sans-culoţii nu se pot identifica numai cu salariaţii cu toate că aceştia formau elementul cel mai numeros. Realitatea e mult mai complexă. Soboul arată că sans-culoţii nu erau o clasă şi deci nici mişcarea lor nu era condusă de un partid de clasă. Sans-culoţii cuprindeau : meşteşugari, calfe, mici negustori şi zileri, care împreună cu o minoritate burgheză au format o coaliţie desfăşurînd împotriva aristocraţiei o forţă irezistibilă. Dar în interiorul acestei coaliţii erau opoziţii de interese : de o parte erau negustorii şi meşteşugarii-patroni,care se bucurau de profitul obţinut din proprietatea privată a mijloacelor de producţie, iar de cealaltă parte erau calfele şi zilerii care nu aveau decît salariul. Aplicarea maximumului a dus la izbucnirea antagonismului între aceste două categorii. Meşteşugarii-patroni şi micii negustori au fost de acord ca ţăranii să fie constrînşi să furnizeze hrană pentru oraşeni şi ca salariile calfelor şi zilerilor să nu depăşească un anumit plafon, dar s-au indignat însă imediat cînd ei înşişi au fost supuşi taxării maximale şi cînd salariaţii lor au cerut mărirea retribuţiilor. La rîndul lor, cei care nu aveau de vîndut decît forţa de muncă nu înţelegeau să fie victimele unui sistem de salarii îngheţate din moment ce patronii şi intermediarii nu respectau taxarea maximală. Necesitatea luptei revoluţionare a sudat pentru moment unitatea sans-culoţilor parizieni respingînd pe un plan secundar conflictele de interese dintre diferitele elemente ; nu au suprimat însă aceste conflicte care, după victorie, vor izbucni cu o violenţă sporită.

Dar în afara contradicţiilor dintre patroni şi salariţi Soboul mai relevă că în rîndurile sans-culoţilor erau şi contradicţii izvorîte din mentalitatea socială, diferită de la element la element. Printre salariaţi erau unii cu atribuţii funcţionăreşti, care prin modul lor de viaţă se considerau burghezi şi nu voiau să fie confundaţi cu poporul de jos, chiar dacă îi susţineau cauza. În sfîrşit, o altă categorie era aceea a burghezilor propriu-zişi, care îşi ziceau sans-culoţi şi acţionau ca atare, dar care pe de altă parte respingeau orice asimilare cu masa largă a sans-culoţilor veritabili.

Cu o asemenea compoziţie eterogenă — arată Soboul — sans-culoţii nu puteau avea o conştiinţă de clasă. Dacă se arătau ostili faţă de modul de producţie capitalist, motivele acestei ostilităţi nu erau aceleaşi la toate categoriile sans-culoţilor. Astfel, meşteşugarul mic patron se temea să n-ajungă salariat, în timp ce calfa ura pe acaparatorul capitalist care scumpea viaţa. Sans-culotteria pariziană compusă din elemente foarte diverse nu putea constitui o clasă. Din această cauză a şi fost lipsită de un instrument eficace de acţiune politică, de un partid unitar, bine organizat şi disciplinat, recrutat pe baza apartenenţei de clasă. Militanţii sans-culoţi au făcut unele încercări de a coordona şi disciplina mişcarea, folosindu-se de adunările generale şi de societăţile populare. Aceste eforturi n-au avut însă un succes prea mare. În primul rînd din cauza eterogenităţii sans-culoţilor şi în al doilea rînd din cauza unora din militanţi care îşi disputau puterea în secţiuni sau abuzau de ea. Totuşi, relevă Soboul, printre sans-culoţi era un grup aparte, acela al salariaţilor, la care nu se

www.dacoromanica.ro

poate nega existența unui oarecare simț de clasă.

Membrii acestui grup se distingeau prin poziția lor de muncitori manuali în producție și prin modul lor de viață plin de lipsuri și de mizerie. Ei intrau adesea în conflict cu militanții sans-culoți, care se opuneau ca cei mai capabili din rîndurile lor să ajungă la conducerea secțiunilor. Dar nici salariații sans-culoți nu acționau omogen și unitar. Soboul explică această lipsă de omogenitate și unitate prin faptul că la sfîrșitul sec. al XVIII-lea nu se produsese concentrarea capitalistă, care mai tîrziu a adunat în uzină pe toți muncitorii, prilejuind acea apropiere favorabilă formării unui puternic sentiment al solidarității de clasă.

La toate aceste contradicții care au subminat mișcarea sans-culoților se mai adaugă și epuizarea secțiunilor, ca urmare a mobilizării și înrolărilor succesive, care le-au sustras pe cei mai tineri și pe cei mai activi membri ai secțiunilor. În sfîrșit, o altă deficiență era și aceea a birocratizării cadrelor sans-culote. Mulți militanți au ajuns funcționari salarizați, ocupînd posturi importante; pentru a nu pierde avantajele dobîndite acești militanți au preferat să devină instrumente docile ale puterii.

Dar toate lipsurile și contradicțiile mișcării populare nu au împiedicat-o pe aceasta să aibă un rol decisiv în Revoluția burgheză din Franța. Fără sans-culoții parizieni — observă Soboul victoria burgheziei nu ar fi fost atît de radicală. În perioada 1789 — anul II, sans-culoții au fost instrumentul eficace al luptei revoluționare și al apărării naționale. Autorul subliniază că mișcarea populară din 1793 a permis instaurarea guvernului revoluționar și înfrîngerea contrarevoluției interne și a coaliției externe. Thermidorienii vor fi cei care vor profita de victorie. Dar ei — arată Soboul nu vor ști să profite și de pace. Vor abandona principiul economiei controlate de stat, fapt care va avea mari repercusiuni asupra dotării armatei dînd astfel prilej inamicilor revoluției să pregătească noi campanii.

Lărgind orizontul considerațiilor sale asupra istoriei sans-culoților parizieni, Soboul subliniază că triumful mișcării populare din vara anului 1793 a dus la instaurarea teroarei, ale cărei teribile lovituri au desăvîrșit distrugerea vechii societăți. Acea parte a marii burghezii bazată în timpul vechiului regim pe capitalul comercial și legată într-o oarecare măsură de sistemul social și politic al aristocrației feudale, n-a fost nici ea scutită de loviturile sans-culoților. Sans-culotteria meșteșugărească și mic-negustorească, formată în elementele sale conducătoare din mici producători independenți — așa cum o arată analiza personalului comitetelor revoluționare pariziene — va da în anul II elementele cele mai combative în lupta pentru distrugerea vechiului regim. Thermidorienii vor putea foarte bine duce o politică de reacțiune pe plan economic și politic: la data venirii lor la putere, teroarea curățise deja cîmpul pentru noile raporturi de producție. În societatea capitalistă rezultată din revoluție, industria va domina comerțul. Capitalul comercial, împotriva căruia s-au ridicat cu atîta înverșunare sans-culoții parizieni, nu va mai avea o existență independentă; el va fi subordonat capitalului industrial.

În ce privește pe sans-culoți — remarcă A. Soboul —, evoluția economică a desăvîrșit diferențierea din rîndurile lor. Dintre micii negustori și producătorii mici și mijlocii, care în 1793 94 au dat cadrele mișcării populare, unii — foarte puțini la număr au ajuns capitaliști industriali, iar alții — cei mai numeroși au fost eliminați și au îngroșat rîndurile salariaților. În sfîrșit, o a treia categorie au fost cei care au reușit să se mențină ca mici meșteșugari și mici negustori.

Libertatea economică pentru care milita burghezia — arată Soboul — va duce la concentrarea întreprinderilor, transformînd condițiile materiale ale vieții sociale, dar în același timp va altera și structura socială a păturilor populare tradiționale. Meșteșugarii și calfele vor fi preocupați îndeosebi de riscul mărit al șomajului din cauza introducerii mașinismului. De asemenea — atrage

www.dacoromanica.ro

atenţia Soboul — ei vor privi cu ostilitate procesul concentrării capitaliste care duce la închiderea atelierelor şi la transformarea lor în salariaţi. În tot sec. al XIX-lea meşteşugarii şi micii negustori se vor crampona de condiţia lor. Din acest punct de vedere — observă Soboul — ar fi interesant de urmărit în timpul revoluţiilor din sec. al XIX-lea ce parte revine proletariatului propriu-zis şi ce parte categoriilor populare de tip tradiţional. În felul acesta s-ar putea măsura gradul de decădere al categoriilor tradiţionale pe măsură ce triumfă capitalul industrial, vădindu-se în acelaşi timp una din cauzele slăbiciunii mişcărilor revoluţionare din sec. al XIX-lea.

Privitor la atitudinea sans-culoţilor faţă de 9 Thermidor, Soboul atrage atenţia că lipsa unei orientări politice precise a acestora a fost determinantă pentru succesul burgheziei moderate. Nemulţumiţi de guvernul revoluţionar, sans-culoţii n-au sesizat ameninţarea care plana asupra lor prin căderea acestuia. Făcînd jocul moderaţilor, sans-culoţii au cerut abolirea maximumului. Dar la 10 luni după această abolire, extenuaţi de scumpete şi de foamete, dîndu-şi seama de ce au pierdut, au cerut revenirea la economia controlată de stat. Burghezia moderată însă ţinea acum bine în mîini frînele puterii şi încercarea de răscoală a sans-culoţilor a fost reprimată cu repeziciune, iar ei fură — cum spune Soboul — „definitiv sfărîmaţi şi măturaţi de pe scena istoriei" (p. 1031).

Totuşi, arată în altă parte Soboul, 9 Thermidor ar fi putut fi împiedecat dacă Robespierre şi partizanii săi împreună cu Comuna s ar fi pus în fruntea maselor secţionare care le erau favorabile. Ei n-au făcut însă aceasta şi Convenţia dominată de moderaţi a putut manevra în folosul ei detaşamentele secţiunilor şovăielnice. Dar ezitările lui Robespierre şi grupului său, precum şi dezorientarea secţiunilor, dacă sînt privite mai adînc observă Soboul —, oglindesc în ele tocmai contradicţiile mişcării revoluţionare, ca şi contradicţiile sans-culotteriei însă şi în felul acesta 9 Thermidor n-a fost decît o urmare logică, dictată de necesitatea istorică izvorîtă din aceste contradicţii.

În lumina celor expuse mai sus, putem considera cartea lui Albert Soboul ca o erudită şi remarcabilă contribuţie adusă la studierea Revoluţiei burgheze franceze de pe poziţiile marxism-leninismului. Folosind un vast material documentar, în cea mai mare parte inedit, autorul a scos în evidenţa aspecte cu totul noi ale mişcării populare din timpul revoluţiei. Spre deosebire de istoricii care l-au precedat în cercetarea problemelor legate de Revoluţia burgheză franceză, A. Soboul a dovedit că sans-culoţii nu au constituit un grup la remorca burgheziei ci au fost un grup — adeseori independent — cu idealuri şi revendicări proprii, de multe ori împotriva burgheziei, şi pe care a trebuit să le smulgă acestei clase printr-o presiune permanentă. Autorul a analizat apoi cu profunzime opoziţia de interese dintre guvernul revoluţionar, reprezentînd burghezia montagnardă, şi sans-culoţi, demonstrînd în mod amănunţit că din cauza acestei opoziţii, devenită de neîmpăcat, unitatea revoluţionară s-a rupt dînd astfel prilej burgheziei moderate să instituie regimul cunoscut sub numele de „reacţiunea thermidoriană". De asemenea, autorul a pus în lumină aspectele cu totul necunoscute ale contradicţiilor din interiorul sans-culotteriei. A. Soboul a arătat că sans-culoţii, prin lipsa lor de omogenitate, nu au constituit o clasă socială propriu-zisă, din care cauză nici nu s-au putut organiza într-un partid de clasă care să conducă acţiunile lor sociale şi politice mai eficient. Dimpotrivă, prin multe din elementele sale, sans-culotteria era ataşată mai mult sistemului economico-social al vechiului regim, decît noului sistem capitalist. Din aceste cauze mişcarea sans-culoţilor a şi sucombat pînă la urmă. Dar — conchide Soboul — cu toate lipsurile şi contradicţiile ei, sans-culotteria pariziană a constituit în cadrul Revoluţiei burgheze franceze o mişcare specifică şi originală, reprezentînd forţa socială cea mai dinamică şi mai radicală şi datorită căreia s-a

www.dacoromanica.ro

realizat în întregime programul revoluționar al burgheziei.

Lucrarea lui A. Soboul e însoțită de un bogat material informativ și de un mare număr de anexe. În primul rînd trebuie notată vasta bibliografie a surselor manuscrise, a surselor imprimate, inconografice, precum și a lucrărilor publicate. La anexe există repertorii privind secțiunile pariziene și societățile populare. Se adaugă apoi o serie de tabele amănunțite cu structura socială și politică a secțiunilor și cu frecvența participării sans-culoților, în diferitele etape ale revoluției, la adunările populare și în societățile secționare. De asemenea, autorul dă și o hartă cu repartizarea celor 48 de secțiuni în cadrul planului orașului Paris. În sfîrșit trebuie menționat bogatul indice de nume de persoane, de numiri geografice, de materii, al secțiunilor pariziene, al societăților populare, al jurnalelor citate și autorilor citați.

S. Columbeanu

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

„Revista Arhivelor", *organ al Direcției Generale a Arhivelor Statului, București*

Seria nouă, nr. 1 2 /1960; nr. 1 2/1961

Măreţului eveniment din istoria poporului nostru, a 40-a aniversare a înfiinţării Partidului Comunist din Romînia, „Revista Arhivelor" i-a închinat primul său număr din anul 1961. Într-o prezentare grafică corespunzătoare şi în întregul său sumar, atît la studii, documente, comunicări cît şi la partea a doua, revista înfăţişează cititorului momente importante, documente inedite ale măreţei lupte dusă de clasa muncitoare, de întregul popor muncitor, sub conducerea Partidului Comunist din Romînia împotriva regimului burghezo-moşieresc, împotriva nedreptei orînduiri capitaliste, pentru o viaţă mai bună, pentru socialism.

În editorial sînt prezentate *Sarcinile actuale ale activităţii arhivistice în lumina documentelor Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn.*

Subliniind faptul că în cursul întregii sale existenţe partidul a creat în focul luptei revoluţionare un bogat fond arhivistic, P. Niculescu se ocupă în studiul său de *Documentele de partid, baza studierii ştiinţifice a gloriosului drum de luptă a Partidului Muncitoresc Romîn.*

La rubrica de comunicări şi documente sînt publicate de către Fl. Boeraş, N. Dumitraşcu, M. Guzeic, N. I. Mocioiu, E. Dumitrescu, V. Anastasiu, M. Apostol, Gh. Ungureanu, D. Sandru şi I. Saizu un număr apreciabil de documente, informaţii asupra unor fonduri arhivistice, prezentări de surse documentare referitoare la: mişcarea muncitorească din Romînia sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, lupta clasei muncitoare din Romînia pentru crearea Partidului Comunist Romîn, lupta oamenilor muncii din patria noastră conduşi de P.C.R., zdrobirea regimului burghezo-moşieresc, organizarea şi înfăptuirea insurecţiei armate victorioase de la 23 August 1944.

În alte comunicări, semnate de Gh. Ungureanu şi I. Mărcuş, sînt înfăţişate Arhivele statului din Iaşi şi din regiunea Cluj în anii regimului democrat-popular.

Pe baza documentelor din arhivele constituite în anii regimului democrat-popular privitoare la activitatea larg desfăşurată de oamenii muncii conduşi de partid pentru construirea şi desăvîrşirea construcţiei socialiste, N. Chipurici şi Ilcana Petrescu au alcătuit comunicarea *Transformări în regiunea Oltenia înfăptuite sub conducerea partidului.* În domeniul industrializării socialiste, a transformării socialiste a agriculturii şi a ridicării nivelului cultural, autorii înfăţişează măreţele realizări care au schimbat radical întreaga regiune. Un subiect asemănător tratează S. Waisman în comunicarea *Din istoria contemporană a*

www.dacoromanica.ro

orașului Botoșani, și L. Moldovan și I. Furnea despre *Dezvoltarea cooperației meșteșugărești din Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară oglindită în arhiva U.R.C.M.*

Concepția nouă a arhivisticii marxiste cu privire la importanța primordială a surselor de informare despre istoria economică asupra istoriei politice, dar mai ales demascarea concepției arhivisticii burgheze care trecea pe prim plan documentele ca izvoare ale istoriei feudale, ale evenimentelor politice, neglijînd complet arhivele activității economice ale întreprinderilor și băncilor capitaliste, îndeosebi ale celor particulare, stau la baza comunicării lui Andrei Kiss, *Contribuții la studiul naționalizării băncilor capitaliste și integrarea materialului documentar în fondul arhivistic de stat.*

Partea a doua a revistei recenzează sub semnătura lui V. Vîlceanu cartea *Mișcarea muncitorească din Romînia între anii 1917—1921. Crearea P.C.R.*, de Clara Mihailovici-Cușnir. Sînt prezentate de asemenea de către M. Soneja și D. Duca încă două lucrări apărute în Editura politică marcînd două momente de seamă ale mișcării muncitorești și ale luptei țărănimii conduse de partid : *Greva generală din Romînia — 1920* și *Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului* de Titu Georgescu și Ladislau Fodor.

Revista *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.* numerele 1—6 din 1960, instrument prețios pentru cunoașterea trecutului de luptă a partidului, este prezentată de M. Statie.

Din literatura de specialitate sovietică se publică de către I. Gheorghian o scurtă privire asupra interesantei lucrări *Obiectul și problemele de metodologie ale arheografiei sovietice* de M. S. Seleznev.

★

Celelalte numere ale revistei se străduiesc să îndeplinească scopul pe care acest organ al Direcției generale a Arhivelor și l-a propus și anume de a fi printre altele și o activă tribună de dezbateri arhivistice. În acest sens se acordă o largă ospitalitate materialelor care tratează teme de specialitate.

Cu preocupări pentru îmbogățirea cunoștințelor referitoare la activitatea unor remarcabili intelectuali din Transilvania care au desfășurat o activitate de păstrare și conservare a documentelor și vestigiilor de cultură se ocupă în nr. 2/1960 Ion Rusu. El a întocmit *Cîteva date referitoare la activitatea cărturarilor năsăudeni pentru apărarea arhivelor*, și anume despre Vasile Nașcu, Iulian Martian, Iuliu Maisil și Virgil Șotropa.

În domeniul arhiveconomiei sînt publicate în nr. 1/1960 două articole.

Arhitectul N. Sulescu prezintă *Studii pentru construirea unui palat al arhivelor statului* în trei variante și cu 9 planșe. Tratată cu seriozitate și simț de răspundere, tema suscită deosebit interes specialiștilor arhiviști îndeosebi, care ar putea beneficia astfel de condiții excepționale pentru conservarea, clasificarea și studierea materialelor.

Despre igiena în depozitele de arhivă și unele măsuri de conservare a materialelor documentare se ocupă într-un amplu și interesant articol V. Trandaf.

În numărul 2/1960, într-o succintă comunicare, N. Damian și V. Cristea se ocupă de *Noi procedee tehnice de întărirea documentelor deteriorate*, care să corespundă cerințelor fizice, chimice și biologice impuse unei bune restaurări a documentelor.

Cele mai multe studii, note și comunicări cu teme de specialitate se ocupă de prezentarea unor fonduri arhivistice, colecții de documente recent achiziționate, relatări asupra felului în care s-au constituit diferitele arhive și modul lor de funcționare în trecut, cu un cuvînt, îndeosebi din domeniul arhivologiei. Astfel în nr. 1/1960 apar un număr de 8 materiale.

Gh. Ungureanu își încheie seria de studii despre actele de stare civilă[1] prin articolul

[1] *Actele de stare civilă în Moldova pînă la Regulamentul Organic*, în nr. 1/1958 și *Actele de stare civilă în Moldova sub regimul Regulamentului Organic*, în nr. 2/1959.

www.dacoromanica.ro

Actele de stare civilă sub regimul Codului Civil. În prima parte este expusă situaţia dintre 1859—1864 în care deşi existenţa Oficiului de statistică de pe lîngă Ministerul de Interne, precum şi dispoziţiile sale ar fi trebuit să ducă la o situaţie acceptabilă, totuşi starea registrelor de stare civilă şi mai ales tabelele statistice erau într-o situaţie deplorabilă fiind rău întocmite, pline de erori de către organele bisericeşti.

În partea a doua autorul se ocupă de aplicarea după 1 decembrie 1865 a noului Cod civil „Alexandru Ioan" prin care autoritatea civilă înlocuia definitiv administraţia bisericească a cărei jurisdicţie asupra actelor de stare civilă înceta cu totul.

Fl. Boeraş şi M. Soveja semnalează documentele cuprinse în *Fondul Resortului de Interne din arhiva Consiliului Dirigent din Transilvania (1917—1922).*

M. Guboglu continuă [1] studiul său *Despre arhiva turco-orientală din biblioteca de stat „V. Kolarov" — Sofia,* scoţînd în evidenţă importanţa ei pentru istoria Romîniei. Unele documente şi îndeosebi registrele cadiilor dunăreni sînt o sursă de seamă pentru studierea organizării feudale a Imperiului otoman, sistemul fiscal otoman, proprietatea funciară, situaţia ţărănimii, diferitele instituţii feudale, comerţul, monedele, vămile, transporturile, navigaţia, probleme legate de pescuit şi vînătoare în secolele XVII XIX, îndeosebi pentru Dobrogea şi raialele dunărene : Turnu, Giurgiu şi Brăila. Pe baza acestui material se pot întocmi studii interesante privind relaţiile economice ale ţărilor romîne cu Imperiul otoman în general şi cu popoarele din Peninsula Balcanică în special. Autorul însoţeşte studiul său cu 4 anexe în care enumeră un mare număr de documente aflate în această arhivă.

N. Szabo se ocupă de istoricul şi formarea *Arhivei Sfatului Popular al oraşului Tg. Mureş (sec. XV—XIX).*

Despre *Arhiva inspectoratului minier Craiova,* I. Petrescu semnează un material în care arată istoricul formării acestui fond arhivistic.

Ocupîndu-se de *Cîteva documente cu privire la selecţionarea actelor în trecut,* Gertrude Bardos publică, însoţite de o scurtă prezentare : Instrucţiunile de expertiză din 23 aprilie 1776 date de Consiliul Aulic de Război Comandamentului General Militar Bănăţean, Dispoziţia din 10 ianuarie 1832 a aceluiaşi Consiliu, dată în copie, şi Comandamentului General Militar Bănăţean, un sistem de liste de selecţionare a materialului arhivistic, precum şi o dispoziţie autografă din 20 martie 1832 a lui Francisc II prin care se atrage atenţia Comandamentului General Slavon asupra necesităţii selecţionării chibzuite şi periodice a materialului arhivistic.

Cancelaria voievodului Transilvaniei la începutul secolului al XIV lea este titlul articolului semnat de Fr. Pall. Pe baza unei documentări exhaustive autorul ajunge la concluzia că pe vremea lui Ladislau Kán (circa 1294—1315) cancelaria voievodală nu era încă o instituţie temeinic organizată şi că o oarecare stabilitate în personalul acestei cancelarii se observă abia din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

O scurtă informare *Despre originea alcătuirii unor condici de documente privind proprietăţile bisericeşti din Moldova* semnează V. Isac. Autorul reuşeşte să stabilească că cele mai multe din condicile de documente ale proprietarilor bisericeşti au fost întocmite în baza art. 8 al legii din martie 1844 prin care se înfiinţase în Moldova Departamentul averilor bisericeşti.

În nr. 2/1960 sînt publicate încă 6 articole din acelaşi domeniu al relatării istoriei formării arhivelor, al informării cititorilor despre conţinutul şi importanţa unor fonduri arhivistice.

Gh. Ungureanu se ocupa într-un amplu articol de *Îmbogăţirea depozitelor Arhivelor statului de la Iaşi cu materiale documentare în anii regimului de democraţie populară.*

[1] Partea întîi a studiului a apărut în nr. 2/1959 al „Revistei Arhivelor".

www.dacoromanica.ro

Autorul se ocupă îndeaproape de materialele documentare achiziționate în anii regimului democrat-popular, insistînd îndeosebi asupra importanței fiecăruia pentru cercetarea științifică a istoriei patriei noastre. Arhivele Statului din Iași au achiziționat în anii 1945—1960 un număr de 445844 unități de păstrare arhivistice, 43859 documente, 1675 de manuscrise, 1031 planuri, hărți și 110 stampe. Numărul cercetătorilor la arhivă a crescut de la 40 cîți erau în anul 1917 la 228 în anul 1960.

Prezentînd *Fondul Inalta Curte de Conturi (1945—1948)*, V. Andrei arată că de la crearea acestei instituții la 21 ianuarie 1864 și pînă la desființarea ei la 1 decembrie 1948 s-a creat cel mai uriaș volum de arhivă de aproape 260 vagoane, fiind cel mai mare fond existent azi în Arhivele Statului.

Ocupîndu-se de *Arhiva Băncii Comerciale Italiană și Română*, Ecaterina Zaharia atrage atenția cercetătorilor asupra posibilității de studiere cu ajutorul acestui fond a jafului sălbatic la care era supusă avuția națională și la crunta exploatare a maselor muncitoare din Romînia, de către capitalul străin în cîrdășie cu burghezia din țară.

Mihail Fănescu semnează un articol în care prezintă *Arhiva Societății de Credit Funciar Urban din București (1874 1948)*. În plina perioadă a dezvoltării capitalismului în Romînia, cînd se constituie Banca Națională și alte instituții mari de credit, se înființează la 17 decembrie 1874 Societatea Creditul Funciar Urban din București. Pe baza documentelor din arhiva acestei societăți, naționalizate la 11 iunie 1948, autorul reușește să clarifice întortochiata istorie a constituirii numeroaselor cartiere ale orașului la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

O statistică a industriei prahovene din 1858, de fapt o simplă listă a fabricilor de gaz, ulei de nucă, pive, tutun, spirt, aflate în cuprinsul Districtului Prahova la 1858, publică A. Mihai.

Al. Rusu semnalează într-o notă, însoțită de publicarea unor documente, *Condicile de circulări bisericești din secolele XVIII—XIX bogat izvor pentru cercetători*. Merită să fie reținută circulara din 5 septembrie 1785 în care se spune că „rumînii pînă la scurtă vreme iar să se ridice", reflectînd ecoul în Banat al răscoalei iobagilor din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan.

În nr. 2/1961, „Revista Arhivelor" prezintă 8 articole din domeniul arhivologiei.

V. Tatomir se ocupă de *Folosirea fondului arhivistic al Ministerului Agriculturii, în lumina documentelor Plenarei C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie 1961*. Raportul prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, a ridicat în fața arhiviștilor sarcini noi pentru a scoate la lumină materiale documentare referitoare la: fondul funciar, fertilitatea solului, rasele de animale și păsări, construcțiile agricole, necesare muncii de documentare științifică. Autorul comunicării se ocupă apoi cu diferite aspecte ale sprijinului pe care-l pot da arhivele tehnice pentru acțiunea de irigare, planurile vechi topografice pentru delimitarea fondului funciar, datele din arhive pentru cunoașterea cauzelor mortalității la animale, a adaptării unor rase la condițiile climaterice.

Cu privire la evidența, păstrarea și folosirea materialelor documentare aflate la organizațiile socialiste din regiunea Iași, Gh. Ungureanu în comunicarea sa constată că grija deosebită depusă pentru ordonarea și inventarierea arhivelor ca valori culturale, bun al întregului popor este rezultatul concepției socialiste a oamenilor muncii despre arhive bazată pe învățătura marxist-leninistă.

Valeria Predescu se ocupă de *Un îndrumător în sprijinul lucrătorilor din arhive*, și anume de inițierea de către Direcția generală a Arhivelor statului a unei lucrări care să se ocupe de teoria și practica muncii arhivistice din R.P.R. pentru unificarea metodelor de muncă și a terminologiei.

Din bogata documentație referitoare la răscoala țăranilor din 1784, Ileana Bozac publică un număr de 11 documente din *Arhiva lui Horea*, însoțite de un foarte interesant comentariu. Autoarea arată că din documentele pe care Horea le avea asupra lui,

www.dacoromanica.ro

un număr de 12 s-au păstrat de către Nicula Cîrstea ruda sa și unul din ajutoarele sale cele mai apropiate. Din cele 12 documente, 11 sînt copii de jalbe și petiții scrise în limba maghiară (9 din ele) și cîte una în limba latină și germană. În aceste jalbe țăranii se plîng împotriva sporirii peste măsură a dărilor și a fixării abuzive a unor noi obligații. Pentru sumele pe care ei le plătesc nu se ține socoteală și de aceea li se cer din nou. Autoarea comunicării consideră că primul document poate fi datat la sfîrșitul anului 1773 sau la începutul anului 1774. Din celelalte documente reiese că țăranii credeau că împăratul a dat o hotărîre pentru ușurarea situației lor și de aceea o cereau cu insistență autorităților. Un alt motiv de nemulțumire pentru țărani era și recrutarea la oaste. În alte trei din aceste documente se cerea eliberarea celor închiși după evenimentele de la Cîmpeni.

Ileana Bozac consideră că „scrisoarea dela împăratul" cu care Horea a îndemnat poporul la răscoală este privilegiul ce i s-a dat la Viena de către împărat cuprinzînd anumite libertăți, și care se publică în anexa 12. Fiind tipărit în trei limbi și pe șapte file cu o gravură frumoasă și cu chenar bogat, el impresiona pe țărani.

V. Vasilescu prezintă *Noi documente intrate în depozitele Arhivei istorice centrale a Statului (1955 1960)*. În acești 5 ani s-au achiziționat peste 11 803 documente, foi volante, 10 pergamente cu peceți atîrnate, 45 de manuscrise. Un izvor prețios de informații îl constituie achiziționarea a numeroase piese în legătură cu Unirea Principatelor Române.

Noi achiziții la Filiala Arhivelor statului Sibiu, prezintă Gh. Duziuchevici. Prin constituirea Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R. în anul 1957, a fost preluată de Filiala din Sibiu arhiva și materialele arhivistice de la toate muzeele și bibliotecile raioanelor Sibiu, Agnita, Mediaș.

Activitatea Guberniului Transilvaniei și a Cancelariei aulice transilvănene cu sediul la Viena sînt reprezentate într-o măsură mai mică; în schimb informații prețioase se pot obține din arhivaliile Muzeului Brukenthal, referitoare la activitatea Dietei Transilvaniei între sec. XVI—XIX. Se găsesc date prețioase asupra diferitelor sisteme de impunere sistemul Brukenthal, sistemul Buccow, sistemul iosefin — asupra vămilor în anii 1762 1810, asupra moșiilor fiscului administrate pe teritoriul Transilvaniei între 1739 1772.

C. Turcu semnalează într-un articol *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor statului din Iași cu materiale documentare, în anii 1960 1961*. Se prezintă sumar opt colecții achiziționate în ultimii doi ani, colecții care cuprind documente de la 1448 pînă la începutul secolului XX. Reține atenția condica din colecția profesorului Gh. Ghibănescu în care sînt transcrise circa 550 documente cu privire la: starea din trecut a țărănimii moldovene, fărîmițarea marilor latifundii feudale, formarea unor domenii boierești și mănăstirești.

Colecția de 37 documente dintre anii 1760 1893 prezintă interes pentru studierea teritoriului orașului Iași, pentru căile de constituire a proprietății urbane particulare. O altă colecție importantă este aceea de 95 de documente din anii 1628—1851. Prezintă interes documentul din 11 martie 1628 care ilustrează tendința marii boierimi de a-și crea latifundii, precum și documentul din 11 martie 1710 pentru istoria dezvoltării pieții interne și a comerțului extern. Tot atît de interesante sînt prin raritatea lor trei documente emise de soțiile sau fiicele unor voievozi.

Ca disciplină separată, arheografia încearcă să fie definită ca acel domeniu al arhivisticii care se ocupă cu editarea documentelor. În nr. 1/1960 I. Paraschiv semnează articolul *Un corpus de documente privind istoria economică a Romîniei (sec. XVIII XIX)* în care expune planul editării unei colecții complete de documente economice privind sec. XVIII XIX pe care și l-a propus Direcția generală a Arhivelor statului. Colecția urmează să fie realizată în două etape: prima etapă cuprinzînd documentele de la 1700 1864 și a doua de la 1865 1900. Ea va cuprinde 20 30 de volume fiind organizată pe

www.dacoromanica.ro

marile regiuni istorice şi va cuprinde 3 serii: Seria A în care documentele vor fi grupate potrivit cronologiei. Seria B care va cuprinde materialele reprezentative ce formează prin întindere şi valoare un tot unitar (catagrafii, conscripţii, recensăminte, activitatea unei întreprinderi sau instituţii importante) şi seria C unde vor fi adunate materialele economico-statistice aflate în arhivele de peste hotare şi care prin importanţa lor pot aduce o contribuţie însemnată la cercetarea unor perioade istorice.

Din istoria luptei revoluţionare a maselor de pe teritoriul patriei noastre, „Revista Arhivelor" publică în nr. 1/1960 trei materiale.

Din istoricul fabricii Textila Roşie-Iaşi, se numeşte articolul semnat de I. Saizu şi D. Şandru continuat în nr. 2/1960 în colaborare cu P. Tacu sub titlul *Dezvoltarea industriei textile ieşene în anii regimului de democraţie populară.*

În articolul *Greva din portul Brăila în anul 1868*, N. I. Mocioiu aduce date noi cuprinse în 13 documente însoţite de o scurtă prezentare care înfăţişează condiţiile, cauzele şi desfăşurarea grevei.

M. Kertész publică 12 documente interesante cu privire la *Revolta soldaţilor din regimentul 88 infanterie din Maramureş (iulie 1919).*

În numărul 2/1960, din acelaşi îndemn de a semnala cercetătorilor surse noi de informare pentru studierea luptei maselor împotriva exploatării sînt inserate şase interesante comunicări.

Pe baza unei bogate documentări din arhiva regională, Aurel Corui tratează despre *Lupta ţărănimii bănăţene pentru pămînt şi libertate sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.*

M. Alexandrescu publică 9 documente, însoţite de o scurtă prezentare, referitoare la *Procesul ţăranilor răsculaţi în anul 1907 din comunele Lacul lui Baban, Dealul Lung şi Odobasca.*

Emil Horváth publică o listă de *Documente privitoare la mişcarea muncitorească existente în Arhivele statului din Tg.-Mureş (1868—1914)*, însoţite de o scurtă notă de prezentare. În Fondul Primariei din Tg.-Mureş, arată, autorul, se găsesc peste 400 de acte privitoare la mişcarea muncitorească pînă în anul 1914. De la greva pantofarilor din anul 1871 şi pînă la greva din 1913 a brutarilor, de la petiţiile de aprobare a demonstraţiilor de 1 mai din ultimul deceniu al secolului trecut, la manifestaţiile, demonstraţiile şi acţiunile antirăzboinice din anii 1913—1914, peste tot trece ca un fir roşu voinţa dîrză de luptă împotriva capitalismului a muncitorimii unite din oraşul Tg.-Mureş.

Constantin Boncu şi Mihai Apostol publică o listă statistică şi cîteva *Documente privitoare la răscoala pălnţarilor din Ploieşti care a avut loc la sfîrşitul anului 1860.*

În lumina cunoscutei aprecieri a lui N. Bălcescu[1] despre activitatea comisarilor de propagandă, Gh. Părnuţă semnează un articol intitulat *Figuri de dascăli revoluţionari la anul 1848.* Sînt scoase în lumină acţiunile cadrelor didactice din Ţara Romînească în cadrul revoluţiei de la 1848, autorul însoţind studiul său şi de o listă, pe judeţe şi oraşe, a învăţătorilor şi profesorilor participanţi la revoluţie.

Despre exploatarea ţăranilor din regiunea de munte a Moldovei în vremea regulamentului Organic se publică un studiu semnat de Gh. Platon. Folosind o documentare exhaustivă autorul scoate în evidenţă procesul de înăsprire a exploatării maselor ţărăneşti datorită arendăşiei. Un caz tipic de arendaş hrăpăreţ reprezentant autentic al burgheziei în formare — arată Gh. Platon — este Dumitru Stan arendaşul moşiei Munţii a mănăstirii Neamţului. În apărarea locuitorilor intervine cu tenacitatea şi stăruinţa-i caracteristică Mihail Kogălniceanu.

În nr. 2/1961, două studii se ocupă cu istoria luptei ţărănimii şi a clasei muncitoare.

Ecoul Comunei din Paris în publicaţiile muncitoreşti şi socialiste din Romînia, la

[1] „Ţara e gata şi credincioasă revoluţiei graţie propagandei ce se face prin comisari", cf. „Revista Arhivelor", nr. 2/1960, p. 151.

www.dacoromanica.ro

sfîrșitul secolului trecut (1871—1900) este titlul comunicării semnate de Paraschiva Cîncea, A. Porțeanu și A. Iordache. În introducere se tratează despre aprecierile clasicilor marxism-leninismului asupra Comunei din Paris. Autorii se ocupă apoi de ecoul larg pe care l-a avut lupta eroică a comunarzilor în Romînia în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea. Aniversările Comunei prilejuiau presei muncitorești publicarea unor materiale în care se sublinia esența și învățămintele acestei prime sărbători generale a întregului proletariat, cum a denumit-o Karl Marx. În principalele periodice ale mișcării muncitorești: „Socialistul", „Contemporanul", „Emanciparea", „Dacia Viitoare", „Drepturile Omului", „Desrobirea", „Muncitorul", „Munca", apar materiale teoretice în care se analizează istoricul, însemnătatea și învățămintele Comunei din Paris. Sînt publicate apoi numeroase evocări, amintiri, biografii, lucrări beletristice referitoare la acest eveniment de uriașă importanță politică, teoretică și organizatorică pentru mișcarea muncitorească internațională. Comunicarea se ocupă și de răsunetul acțiunilor, manifestațiilor și demonstrațiilor clasei muncitoare din Romînia organizate cu prilejul aniversărilor Comunei din Paris. Bogăția acestor materiale reflectă patrimoniul scump al luptei revoluționare a clasei muncitoare din Romînia care a format tradiția de luptă a ei împotriva capitaliștilor, valorificată de Partidul Comunist din Romînia pe o treaptă înaltă în lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc și pentru construirea socialismului și a comunismului în patria noastră.

Considerînd că perioada Regulamentului Organic se caracterizează în cele două țări române printr-o înăsprire considerabilă a obligațiilor țărănimii, Apostol Stan se ocupă de *Forme de luptă a țărănimii muntene sub Regulamentul Organic, pînă la Revoluția din 1848.* Pe baza unor documente inedite sînt tratate pe larg: fuga, strămutarea ca forme pasive ale luptei de clasă a țărănimii.

O parte importantă a comunicării scoate în evidență formele active ale luptei de clasă: atacarea drepturilor regulamentare de proprietate, refuzul de a îndeplini obligațiile față de proprietari, refuzul de a efectua claca, neachitarea dijmei, încălcarea monopolurilor feudale. În unele locuri țăranii răspund cu violență batjocurii și abuzurilor arendașilor, amenință, bat, pun foc recoltelor și caselor asupritorilor lor. Atitudinea dîrză a țărănimii nu poate fi stăvilită uneori nici chiar de autorități care sînt la rîndul lor obiectul acțiunilor violente ale țărănimii care nu mai poate îndura crunta exploatare. Evenimentele anului 1840 — arată autorul — au impulsionat puternic lupta țărănimii. În legătură cu aceasta, în comunicare se acordă atenție frămîntării produse în sînul țărănimii de așa-zisul nou așezămînt agrar care circula printre săteni și care corespundea dorințelor lor de atenuare a grelelor obligații regulamentare.

Materiale privitoare la unele momente sau probleme interesante ale istoriei patriei noastre sînt prezente în toate cele trei numere ale „Revistei Arhivelor". În nr. 1/1960 ele sînt mai numeroase.

Acad. A. Oțetea, folosind informațiile bogate aflate în arhivele din U.R.S.S., se ocupă pe larg despre *Influența Moldovei și Țării Românești asupra politicii Porții.* Se acordă importanță evenimentelor de la începutul secolului al XIX-lea și îndeosebi unor rapoarte trimise la Constantinopol de domnitorii Ion Caragea și Al. Suțu și care au influențat politica guvernului otoman.

Frămîntările sociale din Moldova și Țara Românească de la mijlocul secolului trecut legate de lupta țărănimii împotriva jugului clăcășiei, de aspirațiile maselor muncitoare pentru un trai mai bun și de activitatea burgheziei pentru desființarea privilegiilor feudale răsfrînte în necesitatea tot mai pregnantă a timpului de a se introduce limba română în școli formează obiectul articolului *Introducerea alfabetului latin în școlile din Moldova* semnat de N. Grigoraș. Introducerea alfabetului latin a constituit obiectul discuției învățaților români din Transilvania încă din 1838. În Țara Românească el a fost introdus la 1853. Discuțiile pentru introducerea și în Moldova a alfa-

www.dacoromanica.ro

betului latin au început abia în toamna anului 1858.

Iosif Arváy publică *Două documente privitoare la activitatea emigranților polonezi în Moldova în anul 1848*, atrăgînd atenția cercetătorilor epocii revoluționare de la 1848 asupra unor informații interesante, necunoscute pînă acum cu privire la activitatea emigranților polonezi în Moldova.

O consecință firească a dezvoltării economice, sociale și politice de la mijlocul secolului trecut a țărilor noastre este și punerea bazelor învățămîntului național, dovedindu-se că științele se pot preda cu succes în limba română. Pe baza posibilităților sporite în lărgirea cadrului învățămîntului se trece și la organizarea școlilor tehnice alături de cele de cultură generală. În acest sens, despre activitatea lui *Gh. Asachi și unele probleme referitoare la introducerea învățămîntului practic în Moldova* se ocupă articolul semnat de Al. Andronic și I. Antohi. Autorii publică două documente inedite privitoare la introducerea învățămîntului practic în Moldova însoțite de un scurt comentariu.

M. Regleanu semnează o interesantă notă despre *Un pamflet moldovenesc din vremea Eteriei*, din care publică în anexă cîteva părți mai importante.

Sub titlul *Cel mai vechi statut de breaslă meșteșugărească din Țara Românească*, Șerban Papacostea publică copia unui act administrativ care se referă la statutul breslei luminărarilor și săpunarilor din Craiova din anul 1725. Documentul este dat în întregime în anexă.

Folosind o bogată documentare și îndeosebi importantele știri furnizate de Arhiva Ministerului Afacerilor Externe a U.R.S.S., Al. Vianu se ocupă de problema *Genezei senedului din 1783*. Se publică în anexă și memoriul lui N. Caragea către I. Bulgakov, din care ies în evidență cu prisosință cererile abuzive ale Porții.

În nr. 2/1960 sînt publicate cinci materiale.

C. Turcu se ocupă într-o comunicare intitulată *Din cultura vechilor dieci moldoveni* de cunoștințele aprofundate de limbă slavă a diecilor Pavel Debrici și Gh. Evlaghie. Pe baza unor numeroase documente autorul demonstrează că acești dieci de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea erau în stare să lămurească din documentele românești de limbă slavă, vechile instituții românești posedau tehnica traducerii din limba slavă, puteau să facă o analiză temeinică a documentelor din punct de vedere diplomatic.

Ocupîndu-se de *Memoriul din 1674 al boierilor munteni către țarul Rusiei*, Tr. Ionescu-Nișcov argumentează că acest memoriu întocmit în limba polonă la 1 august 1674 la Varșovia nu a fost dus la Moscova de ieromonahul Theodor așa cum au susținut unii istorici. De asemenea, coroborînd numeroase informații stabilește că semnatarii acestei propuneri de acceptare a suzeranității țarului au fost Pătrașcu căpitan de roșii și Radu al doilea logofăt și nu Radu Năsturel, cum eronat s-a afirmat pînă acum. Autorul se ocupă în continuare de condițiile politice în care a fost redactat acest memoriu, precum și de importanța lui politică. În anexă se tipărește în traducere românească textul acestui memoriu[1]

Folosindu-se de cîteva din documentele cele mai caracteristice, aflate în fondul Casa regală, I. Paraschiv semnează un articol intitulat *Din istoricul căilor ferate din România*. Autorul demască cîrdășia monarhiei cu capitaliștii străini care concesionau construirea de căi ferate în țara noastră și îndeosebi vestitele afaceri de răsunet internațional cu consorțiul Strousberg.

Aspecte ale ruminiei în ultimile decenii ale veacului al XVII-lea este un interesant studiu bazat pe o atentă documentare alcătuit de Florin Constantiniu și Șerban Papacostea. Fără să pretindă abordarea în ansamblu a problemei ruminiei, autorii tratează însă cu eforturi care merită să fie subliniate, cîteva aspecte ale acesteia: ruminii pe domeniul

[1] Vezi corectarea traducerii articolului 7 din acest memoriu la P. P. Panaitescu în „Studii" nr. 4/1961, p. 901, nota 1.

www.dacoromanica.ro

boieresc şi mănăstiresc, ruminirea ţăranilor liberi în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, ruminirea în silă, eliberările din ruminie. Se consideră că ruminia nu a încetat să ocupe în a doua jumătate a sec. al XVII-lea locul precumpănitor pe domeniul boieresc şi mănăstiresc.

Liviu Moldovan publică zece *Documente privitoare la istoria cnejilor din districtul Beiuşului în a doua jumătate a secolului al XV-lea.* Autorul face o scurtă incursiune asupra menţiunilor documentare referitoare la instituţia cnejilor romîni, apoi arată pe scurt şi rezumatul fiecărui document. În perioada la care se referă aceste documente 1559—1575 — se constată că această instituţie este în declin.

În numărul 2/1961 apar trei materiale.

În comunicarea *De la Iorgu Caragiale la Teatrul de Stat din Ploieşti,* M. Apostol face o paralelă între condiţiile de înapoiere culturală la care erau condamnate oraşele de provincie de către regimul burghezo-moşieresc şi avîntul impetuos al dezvoltării culturii în anii regimului democrat-popular. Prima parte a comunicării este închinată eforturilor perseverente depuse de marele artist Iorgu Caragiale de a înfiinţa un teatru la Ploieşti. Nici atunci, între 1859 şi 1872, cînd printre militanţii înfiinţării teatrului se numărau Iorgu şi Luca Caragiale, nici mai tîrziu cînd la 1879 propunerea o face însuşi dramaturgul Ion Luca Caragiale şi nici pînă la sfîrşitul deplin al regimului burghezo-moşieresc nu s-a putut înfiinţa un teatru la Ploieşti.

Revoluţia culturală a cuprins în sfera sa în ţara noastră şi teatrul. Astfel se face că în toamna anului 1947 ia fiinţă la Ploieşti primul teatru local permanent.

Autorul comunicării se ocupă în continuare de repertoriul teatrului, numărul sporit an de an de spectacole şi spectatori, înfiinţarea teatrului de păpuşi şi apoi a teatrului de estradă.

Deoarece relaţiile romîno-ruse în timpul războiului Crimeii au fost tratate tendenţios de vechea istoriografie, N. Ciachir se ocupă în comunicarea sa de unele *Aspecte din relaţiile ruso-romîne în timpul campaniei dunărene din războiul Crimeei (1853—1854)* scoţînd în relief prietenia şi buna înţelegere caracteristice relaţiilor romîno-ruse şi demascînd falsificările istoriografiei burgheze. Pe baza unei documentări intense în arhivele din ţară sînt aduse numeroase dovezi ale atitudinii ospitaliere a populaţiei din satele şi oraşele Ţării Romîneşti şi Moldovei faţă de trupele ruseşti. Autorul comunicării urmăreşte acţiunile trupelor romîne şi îndeosebi ale detaşamentelor de voluntari care au luptat alături de armata rusească împotriva turcilor. Numeroase documente atestă grija armatei ruse faţă de pagubele pe care turcii le provocau locuitorilor.

Avînd în vedere dezvoltarea impetuoasă economică şi social-culturală a oraşului Iaşi în anii regimului democrat-popular, E şi I. Saizu scot în evidenţă în comunicarea *Cîteva propuneri privitoare la dezvoltarea economică a oraşului Iaşi (1885)* caracterul de clasă al folosirii statului la sfîrşitul secolului trecut potrivit intereselor burgheziei. Autorii expun în introducere evenimentele care caracterizează situaţia internă dinaintea anului 1885 şi îndeosebi urmările dezastruoase ale Convenţiei economice din 1875 cu Austro-Ungaria, evenimente care explică caracterul şi sursa propunerilor din 1885 de dezvoltare economică a oraşului Iaşi.

Partea a doua a „Revistei Arhivelor" informează cititorii despre mişcarea arhivistică de peste hotare, recenzează unele lucrări şi trece în revistă la „Cronică" principalele evenimente internaţionale în legătură cu munca din arhive. Cu atenţie şi perseverenţă sînt prezentate în fiecare număr revistele de specialitate sovietice: „Istoriceski Arhiv" şi „Voprosi Arhivovedenia", revista cehoslovacă „Archivni Časopis" şi revista din R.D.G. „Archivmitteilungen".

Relatări corespunzătoare importanţei evenimentelor se publică în nr. 7/1960 despre *Al IV-lea Congres internaţional al Arhivelor de la Stockholm din 1960* şi *Al XXV-lea Congres Internaţional al orientaliştilor de la Moscova din 1960.*

Recenziile au ca obiect îndeosebi editările de documente, atrăgînd atenţia atît asupra

www.dacoromanica.ro

importanței conținutului izvoarelor publicate cît mai ales asupra metodei de editare și frecventelor greșeli, dar aducînd și corecturile necesare. Cîteva recenzii se înscriu pe linia spiritului combativ de luptă împotriva ideologiei burgheze și a falsificării adevărului de către istoriografia mercenară a imperialismului.

*

Apreciind contribuția prețioasă a autorilor articolelor și a comitetului de redacție în lumina scopului propus, „Revista Arhivelor" și-a îndeplinit în anii 1960—1961 de-a lungul celor peste 1500 de pagini, cu competență și conștiinciozitate sarcina de a fi o tribună a activității arhivistice din țara noastră. În dorința îmbunătățirii continue a ținutei de prezentare și a profilului său tematic, a metodei de tratare a problemelor și a muncii de redactare considerăm că nu sînt lipsite de interes semnalarea unor deficiențe care se cer a fi remediate.

Profilul „Revistei Arhivelor" a început abia cu nr. 2/1961 să fie cel corespunzător sarcinilor programatice și nevoilor manifestate de lucrătorii din arhive și cercetătorii științifici. În ce privește gruparea rubricilor, structura acestora, proporția materialelor în interiorul lor și între rubrici, îmbogățirea părții a doua, progrese evidente concretizate în numărul amintit se constată deficiențe supărătoare în numerele apărute în anul 1960. Abundența unor articole privitoare la alte preocupări decît cele de arhivistică sau contingente sugerează cititorului impresia că autorii acestor materiale au căutat îndelung posibilitatea de comunicare prin scris a strădaniilor lor care au fost în cele din urmă oblăduite la „Revista Arhivelor".

Lipsesc încă articole care să sintetizeze realizările progresiste ale școlii arhivistice din Romînia, articole care să generalizeze experiența noilor rezultate obținute de arhivistica socialistă în R.P.R.

Foarte palidă este acțiunea întreprinsă de revistă de a combate curentele idealiste, tendințele șovine și naționaliste, propagarea intereselor monopolurilor imperialiste manifestate în publicațiile de specialitate din Occident. În afară de faptul că articolele cu aceste teme sînt absente total în numerele apărute în anii 1960—1961, dar însăși prezentarea critică a unor publicații occidentale („Archives" — Londra, nr. 2/1960) este o apariție singulară fără continuitate și lipsită de vigoare.

Nu este îngăduit ca prezentarea unor reviste de specialitate din țările socialiste să se facă cu întreruperi, așa cum s-a procedat de exemplu cu „Leveltari Kozlemenyek" a cărei apariție în anul 1959 nu a mai fost semnalată, deși pentru anii 1958 și 1960 s-a făcut. Cititorul ar dori să știe ce se petrece în munca arhivistică din cît mai multe țări socialiste și de aceea inițiativa concretizată în nr. 2/1961 de a aduce informații și din R.P. Bulgaria („Izvestia va dărjavnite Archivni") trebuie continuată.

În munca de redactare se cere mai multă atenție pentru a nu se publica texte confuze ca de exemplu în nr. 1/1960 unde la p. 216 se spune... „Socotim de aceea util să publicăm textul *celui mai vechi statut* de breaslă din Țara Romînească... *din anul 1725*", pentru ca în p. 217 să se precizeze că... „Documentul nostru *nu este originalul statului* (citește statutului)... ci doar copia unui act al administrației..." (iar mai jos se trage... „concluzia că avem de-a face cu confirmarea *unui statut mai vechi*" (sublinierile noastre). La p. 64 se scrie că... „În acest timp apare în procesul de producție al fabricii capitalul italian"... lucru care stîrnește nedumerirea, deoarece intenția autorului a fost clară de a indica participarea capitalului străin, italian în cazul de față. Procesul de producție, procesul tehnologic al fabricii este o altă noțiune cu o sferă bine precizată. La p. 105 se spune: ... „pe tot parcursul anilor de guvernare... a Consiliului Dirigent..." în timp ce la p. 97 se arată că acesta a guvernat 1 an și 4 luni.

La p. 140 se scrie: ...„O serie de documente care au caracter dacă nu comun cel puțin asemănător". La p. 155 în anexă: ... „Țeșchereaua, fără dată, prin care se cere autorităților otomane căutarea soției, fiicelor și lucrurilor unui boier (romîn) ucis..., care

www.dacoromanica.ro

dispăruse imediat după omucidere". Cine dispăruse şi cine uciscse se întreabă cititorul?

O asemenea afirmaţie de la p. 182, nota 63 ... „Chiar o ediţie cu traduceri acccsibile şi texte[1] poate fi mai valoroasă prin natura ştirilor, decît însuşi colecţia: *Documente privind istoria Romîniei*, editată de Academia R.P.R. ..." nu este nici corespunzătoare realităţii şi nici ştiinţifică din punct de vedere al elementelor comparaţiei. Fiecare colecţie are importanţa ei în raport cu istoria patriei în funcţie de conţinutul lor. Nu înţelegem cum autorul acestei afirmaţii poate susţine că un corpus de izvoare externe speciale poate fi superior unui corpus de izvoare interne.

Şi nr. 2/1960 al revistei abundă cu formulări necorespunzătoare. La p. 50, vorbind de fabrica Ţesătura din Iaşi, fabrică textilă, se spune: „A fost construit printre altele un pod rulant pentru transportarea pieselor fabricate", iar la p. 53 se spune că ... „S-a lucrat de asemenea la amenajarea a două săli (citeşte săli) necesare secţiei de repasat". Piesele fabricate într-o uzină textilă sînt metri de ţesături, iar secţiei respective „se spune" „de repansat", adică „de repasat ţesături" şi nu de „repasat" adică „de trecut din nou".

La p. 248 şi urm. se spune că cele zece documente din anii 1559, 1568, 1569, 1570, 1573, 1575 sînt din a doua jumătate a sec. al XV-lea, eroare evidentă corectată doar în sumar.

În afara erorilor de tipar, destul de numeroase şi supărătoare indicate în erată, cele două numere din anul 1960 au foarte multe greşeli nesemnalate şi care probabil au determinat comitetul de redacţie la o lectură mai atentă. Aceasta a făcut ca numerele 1 şi 2 din 1961 să fie editate mult mai îngrijit.

Prin activitatea sa, luptînd pentru continua îmbunătăţire a profilului tematic, „Revista Arhivelor" contribuie la dezvoltarea arhivisticii socialiste, la generalizarea experienţei sovietice înaintate şi a proprlei experienţe a arhiviştilor din patria noastră, aduce un preţios aport la dezvoltarea istoriografiei noastre marxiste.

L. Ştefănescu

[1] E vorba de un *Corpus de documente turceşti privind istoria Romîniei.*

„Вопросы истории", *Академия Наук СССР. Отделение Исторических наук*,

Moscova, nr. 1—12/1961

Ultimele numere pe anul 1961 ale revistei „Вопросы истории" — principala revistă sovietică de istorie — au reflectat lucrările Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. Revista a publicat o serie de materiale legate direct de marile probleme dezbătute la Congresul al XXII-lea. Astfel sînt articolele *Baza tehnico-materială a comunismului* semnat de A.A. Zvorîkin (nr. 10), *Despre educaţia comunistă a poporului sovietic* semnat de S. M. Kovaliov (nr. 10). Menţionăm că în nr. 11 a fost tipărit articolul tovarăşului I. Gh. Maurer, preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Romîne, intitulat *Experienţa P.C.U.S. — o cucerire a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale.*

Evident, mai multe materiale au reflectat învăţămintele şi concluziile care se desprind din documentele Congresului al XXII-lea pentru ştiinţa istorică: *Ştiinţa istorică sovietică în ajunul Congresului al XXII-lea, Pe poziţiile înaintate ale ştiinţei istorice* de M. E. Naidenov şi respectiv G. N. Golikov (nr. 10 şi 11).

Ne vom opri însă mai mult asupra articolului semnat în nr. 12 de acad. E. M. Jukov, *Al XXII-lea Congres al P.C.U.S. şi sarcinile istoricilor sovietici*, căci el ridică o serie de

www.dacoromanica.ro

probleme care interesează, de fapt, nu numai pe istoricii sovietici, ci pe orice istoric marxist. Subliniind importanța istorică a Congresului al XXII-lea în condițiile internaționale actuale, cînd cursul general al dezvoltării omenirii este determinat de sistemul mondial socialist, iar succesele în construirea socialismului apropie momentul cînd noua orînduire va cuprinde întreaga planetă, acad. Jukov vorbește despre sarcinile istoricilor în lumina hotărîrilor acestui Congres. După Congresul al XX-lea, se arată în articol, s-a desfășurat o muncă intensă în întreaga Uniune Sovietică pentru înlăturarea urmărilor dăunătoare ale cultului personalității lui Stalin. Această muncă s-a desfășurat și în domeniul științelor sociale, inclusiv istoria. „Ar fi nejust, spune E. M. Jukov, să se creadă că tot ceea ce a realizat știința noastră după Congresul al XX-lea pînă la Congresul al XXII-lea al partidului deja s-a învechit și de aceea ar fi necesară o nouă revizuire generală" (p. 5). Autorul arată însă în continuare că într-o serie de lucrări consacrate deceniului al treilea al secolului nostru s-a evitat să se vorbească despre greutățile construirii socialismului, ceea ce a fost nejust. Urmările cultului personalității s-au reflectat și asupra studierii mișcării muncitorești internaționale, de pildă, aplicarea tezei sectare că fascismul și social-democrația „nu sînt antipozi, ci frați gemeni" (p. 5). De mare importanță sînt precizările pe care le amintește E. M. Jukov cu privire la faptul că ducînd lupta împotriva dogmatismului, istoricii nu trebuie să uite că pericolul principal în mișcarea muncitorească internațională îl reprezintă revizionismul și că lichidarea urmărilor cultului personalității lui Stalin nu înseamnă amnistie ideologică cu curentele antipartinice (trotkismul, oportunismul de dreapta ș.a.) împotriva cărora partidul a dus și duce o luptă intransigentă de pe poziții leniniste. În continuarea studiului său, E. M. Jukov, trăgînd concluziile corespunzătoare din referirile la sarcinile istoricilor cuprinse în Programul P.C.U.S., arată că toți istoricii, începînd cu specialiștii în istoria societății primitive, trebuie să dezvăluie „procesul legic al mișcării omenirii spre comunism". Un rol important în această privință revine și istoricilor Orientului.

Participarea istoricilor la cauza măreață a educației omului nou impune acestora o înaltă principialitate în abordarea problemelor. Subliniind că istoricilor sovietici care se ocupă de societatea sovietică le revine sarcina de a da lucrări valoroase despre perioada 1956 1961, E. M. Jukov atrage atenția asupra necesității de a aborda cu curaj probleme contemporane, chiar dacă pe documentele vremii noastre nu s-a așternut încă praful de arhivă. Experiența construirii socialismului și comunismului reflectată în lucrările de istorie, adică „istoria nașterii lumii noi" (p. 8), — aceasta este una dintre sarcinile cele mai urgente ale istoricilor, spune, pe bună dreptate, autorul.

În ultima parte a articolului său, acad. E. M. Jukov reliefează cîteva teze din programul P.C.U.S. de care istoricii trebuie să țină seama, ca de pildă, învechirea definiției dată de Stalin națiunii, înțelegerea justă a patriotismului (adică să nu se mai identifice „patriotismul" țarist cu patriotismul sovietic), aprecierea justă a activității istoricului M. N. Pokrovski, necesitatea studierii istoriei popoarelor care se eliberează de sub jugul colonial și a luptei pentru coexistența pașnică ș.a.

Viața bogată și activitatea plină de învățăminte a lui V. I. Lenin continuă să atragă pe cercetătorii sovietici. Studiul *V. I. Lenin și presa bolșevică în anii 1895—1914* (nr. 4) de I. A. Porteankin, bazat pe o serie de documente de arhivă, arată modul de lucru al lui Lenin ca îndrumător al activității unui organ de presă comunist (în special modul de a recruta și a lucra cu corespondenții ziarului, așa cum s-a manifestat în timpul redactării cunoscutei gazete leniniste „Iskra"). Problema atitudinii redacției față de articolele ale căror idei nu sînt întru totul susținute și de redacție este ilustrată de asemenea cu cazuri concrete din care reiese înalta principialitate tovărășească a lui Lenin în relațiile lui cu colaboratorii. O problemă care s-a pus

www.dacoromanica.ro

în diferiți ani și în presa muncitorească din Romînia — în ce măsură ziariștii socialiști pot colabora din „necesități profesionale" la presa burgheză — este lămurită în chip leninist în articolul lui I. A. Porteankin. Lenin a criticat aspru pe acei publiciști menșevici care colaborau la presa burgheză fără să fie controlați de partid. El accepta participarea social-democraților la presa burgheză numai sub controlul organizațiilor de partid și numai în cazurile cînd, cum glăsuia rezoluția adoptată la cea de-a IV-a conferință de partid, „această participare are o anumită importanță politică practică și influență asupra maselor" (p. 13).

Într-un alt articol, din același număr al revistei, M. I. Kulicenko prezintă *Rolul lui V. I. Lenin în crearea și întărirea uniunii statale a Rusiei Sovietice și Ucrainei Sovietice (1917—1922)*. În perioada dinaintea Revoluției din Octombrie, Lenin considera că după victoria revoluției proletare, forma cea mai adecvată pentru reglementarea relațiilor reciproce dintre popoarele Rusiei în cadrul unui stat multinațional va fi autonomia. Proclamîndu-se, la 12 decembrie 1917, Ucraina Sovietică, relațiile dintre aceasta și Rusia Sovietică au fost determinate pe baze federative. Mai departe, autorul studiului enumeră principalele momente din istoria acestor furtunoși ani, care au solicitat atenția deosebită și grija lui Lenin pentru apărarea și întărirea Ucrainei Sovietice, a cărei unitate cu Rusia Sovietică a fost proclamată la 28 ianuarie 1919. Meritul integral al descoperirii noii forme de Uniune statală a republicilor sovietice aparține lui Lenin. În scrisoarea sa către Biroul politic al C.C. al P.C. (b) din Rusia, Lenin s-a pronunțat pentru unirea tuturor republicilor sovietice într-o singură uniune statală pe baza păstrării suveranității lor. Masele populare din Ucraina au sprijinit cu entuziasm hotărîrea Congresului al VII-lea al Sovietelor din Ucraina (ținut la Harkov) cu privire la Unirea R.S.S.U. cu R.S.F.S.R.

A. N. Krasilnikov în articolul *V. I. Lenin și unele probleme ale mișcării muncitorești engleze* (nr. 7) scoate în evidență referirile cele mai importante din operele lui Lenin la unele momente din istoria mișcării muncitorești engleze, iar A. P. Troianovski semnează studiul *Fundamentarea și apărarea de către V. I. Lenin a programului marxist în problema națională la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.* (nr. 10).

Un articol inspirat din actualitatea cea mai apropiată — *Din istoria mișcării brigăzilor și udarnicilor muncii comuniste* — semnează A. L. Milștein și M. M. Olmanski în nr. 8. Această mișcare s-a născut în octombrie 1958 într-un depou din Moscova. În Leningrad, brigada comunistului brigadier M. Romașov și-a luat angajamentul la mitingul din 14 noiembrie 1958 să lupte pentru a deveni o adevărată brigadă comunistă. La sfîrșitul lunii noiembrie 1958 luaseră ființă 156 de asemenea brigăzi, iar în ajunul Congresului al XXI-lea (ianuarie 1959) mai mult de 2 500. Un moment important în dezvoltarea brigăzilor de muncă comunistă l-a reprezentat Consfătuirea fruntașilor din întreceri pentru obținerea acestui titlu care a avut loc la sfîrșitul anului 1960.

Din seria articolelor cu privire la istoria mișcării muncitorești internaționale semnalam articolul lui G. P. Morozov *Organizațiile profesionale ale muncitorilor din Paris și Comuna din 1871* (nr. 3), în care autorul, folosind procesele verbale ale Comunei și unele publicații din timpul acesteia, reliefează rolul important pe care l-au avut „camerele sindicale" și celelalte asociații muncitorești, aflate sub influența Internaționalei a I-a, în activitatea primului guvern muncitoresc din istorie.

Un interesant articol semnează I. P. Leiberov și O. I. Scaratan, *Despre problema compoziției muncitorilor industriali din Petrograd în anul 1917* (nr. 1). După recensămîntul din 15 decembrie 1910, în Petrograd erau peste 500 000 de muncitori, dintre care 77,7 % lucrau în întreprinderi cu peste 500 de muncitori.

La începutul războiului, singurul mijloc de existență pentru majoritatea covîrșitoare a muncitorilor din Petrograd era vînzarea forței de muncă — erau deci adevărați proletari care pierduseră orice contact economic

www.dacoromanica.ro

cu satele. Folosind cu mult discernămînt datele statistice, autorii urmăresc raportul dintre cele două izvoare de completare a rîndurilor proletariatului din Petrograd pe parcursul anilor de război (din rîndurile țărănimii și din familiile de muncitori). Căci în anii războiului au fost mobilizați aproximativ 17%, din categoria muncitorilor cu conștiința revoluționară cea mai înaintată. Aceștia au fost înlocuiți cu muncitori proveniți din rîndurile țărănimii sărace și mijlocașe, din rîndurile familiilor de proletari din orașe care nu aveau experiență revoluționară și chiar cu elemente din rîndurile burgheziei care preferau fabrica în locul frontului. În 1917, erau „noi" 40% dintre muncitori, lipsiți de experiență politică, fapt care explică pentru ce, după revoluția din februarie, partidele mic burgheze ale menșevicilor și eserilor se bucurau de o anumită influență în rîndurile proletariatului din Capitală.

În ce privește mișcarea comunistă și muncitorească contemporană, ca și în anii precedenți, revista a publicat mai multe materiale. În articolul despre *Strategia și tactica Partidului comunist italian în etapa actuală* (nr. 9) semnat de L. Gruppi, membru al C.C. al P.C.I., se apreciază că mișcarea populară din ultimii ani, deși nu a oprit procesul concentrării puterii economice și politice a monopolurilor, a împiedicat în orice caz dezvoltarea vieții politice într-un spirit reacționar, păstrînd deschis drumul dezvoltării democratice și al lărgirii posibilității de luptă a mișcării muncitorești. Partidul comunist italian, care în 1946 a obținut peste 4 milioane de voturi, se bucură în prezent de sprijinul a peste 11 milioane de alegători.

Date interesante aduce B. S. Nikirov în Studiul *Din istoria mișcării muncitorești în Cuba* (nr. 9). Este vorba aci despre lupta dusă în anii 1944—1948 de oamenii muncii din Cuba pentru apărarea și menținerea Confederației celor ce muncesc din Cuba.

★

Tematica revistei „Вопросы истории" pe anul 1961, reflectînd obiectivele propuse după reorganizarea din 1960 a redacției și a profilului ei, a inclus din ce în ce mai vizibil probleme *principale* ale istoriei în articole de generalizare sau de orientare. În nr. 2 este abordată o temă de primă importanță pentru istoricii sovietici (în peste 50 de pagini): *Problemele de bază ale istoriei Patriei* de M. P. Kim și A. V. Fadeev, legată de obiectivul editării unei istorii a U.R.S.S. în mai multe volume.

O importanță specială se acordă problemelor istoriografiei. În acest sens, spre exemplificare, vom cita nr. 3, în care, din cele cinci articole publicate, trei sînt consacrate istoriografiei unor probleme mari.

Cîtă importanță acordă istoricii sovietici în momentul de față necesității întocmirii unor lucrări de generalizare o dovedește publicarea în nr. 12 a articolului lui A. L. Sidorov, *Problemele capitalismului rus în știința istorică sovietică*, lucrare de o mărime neobișnuită pentru spațiul unei reviste (39 pag. tipărite). Articolul însă oferă o imagine cuprinzătoare a modului cum s-a pus în lucrările publicate în ultimii ani în Uniunea Sovietică problema capitalismului în Rusia. Din multele teze care sînt semnalate amintim numai două, suficiente în a sugera cititorului din țara noastră importanța urmăririi acestei dezbateri din publicațiile sovietice: unii istorici contestă în momentul de față caracterul capitalist al manufacturilor care foloseau munca iobagă, socotind că nu „au avut trăsătura de bază a întreprinderii capitaliste" (p. 42—43). Istoricii sovietici au renunțat de asemenea la teza că imperialismul rusesc era o filială a celui din Europa occidentală. Printre lucrările asupra cărora se oprește A. L. Sidorov amintim *Istoria metalurgiei negre în U.R.S.S. Perioada feudală (1500—1860)* de S. G. Strumilin, Moscova, 1954, *Structura economică a manufacturii din Rusia în secolul al XVIII-lea* de F. I. Poleanski (1956), *Schiță a pieții interne din Rusia în prima jumătate a secolului al XVIII-lea* de B. B. Kafengauz, Moscova, 1958, *Forța de muncă și lupta de clasă în manufacturile textile din Rusia în deceniile 2—6 ale secolului al XVIII-lea* de E. I. Zaozerskaia,

www.dacoromanica.ro

Moscova, 1960, precum şi alte lucrări şi articole de revistă, apărute în ultimii ani în Uniunea Sovietică.

O temă asemănătoare, dar dintr-o perioadă mai tîrzie, este abordată de K. N. Tarnovski în articolul *Problema capitalismului monopolist de stat din Rusia în perioada primului război mondial în istoriografia sovietică* (nr. 7). Apreciind contribuţia adusă la studierea acestei probleme de către o serie de istorici sovietici ca I. Rudoi, R. Tiperovici, G. Sigalin, A. L. Sidorov, A. V. Benedictov, A. P. Pogrebinski ş.a., autorul exprimă în acelaşi timp rezerve faţă de unele teze ca, de pildă, aceea cu privire la slăbiciunea sau chiar absenţa capitalismului monopolist de stat în Rusia.

Din seria studiilor de sinteză cu privire la anii destrămării feudalismului face parte *Bilanţul studierii etapei iniţiale a constituirii pieţei întregii Rusii (sec. XVII)* de A. A. Preobrajenski şi I. A. Tihonov (nr. 4). Concluziile autorilor pe marginea materialului documentar prelucrat de istoricii sovietici sînt că relaţiile feudale predominau în toate domeniile vieţii sociale, sprijinindu-se şi pe elementele noi, de tip burghez, care apăreau. Totuşi ar fi nejust, după părerea autorilor, să nu se remarce trăsăturile noi care deosebesc sec. al XVII-lea de cele precedente. Acestea erau creşterea producţiei şi apariţia industriei manufacturiere, dezvoltarea largă a operaţiilor comerciale, întărirea pieţii şi crearea unor mari capitaluri comerciale, stabilirea unui destul de puternic schimb comercial pe scara întregii Rusii ş.a.

În istoriografia sovietică, cu prilejul discuţiilor din ultimii ani cu privire la geneza capitalismului şi la dezvoltarea crizei orînduirii feudale, s-au manifestat divergenţe de păreri legate de problema „descompunerii ţărănimii şi a aşa-numitei acumulări primitive". Tocmai aceste probleme constituie obiectul articolului lui N. L. Rubinstein (*Istoria agrară a ţărilor din răsăritul Europei*) publicat în nr. 8 în legătură cu al IV-lea simpozion din septembrie 1961 care a avut loc la Riga.

În cadrul discuţiilor privind problemele istoriei Bizanţului, în nr. 6 a fost publicat studiul semnat de E. E. Lipşiţ *Despre problemele de bază litigioase ale istoriei feudalismului bizantin timpuriu*, iar articolul *Literatura istorică sovietică despre războaiele ţărăneşti din Rusia în sec. XVII—XVIII*, de V. V. Mavrodin (nr. 5) face o amplă expunere a realizărilor istoricilor sovietici într-o problemă despre care s-a scris destul de mult în anii puterii sovietice.

Articole de cercetare propriu-zisă privitoare la momente din feudalismul rusesc au apărut relativ puţine. Acad. M. N. Tihomirov a scris un articol despre *Andrei Rublev şi epoca sa* (nr. 5), făcînd anumite precizări din viaţa şi activitatea acestui pictor. Se stabileşte data naşterii în jurul anului 1360, pe la 1395 probabil a luat parte la pictarea bisericii Naşterii din Kremlin, în 1405 a pictat catedrala Bunei Vestiri din Kremlin etc.

O serie de articole sînt axate pe problema demascării istoriografiei burgheze reacţionare contemporane din Occident. Dintre acestea menţionăm articolul *Problema războiului şi a păcii în istoriografia contemporană* de V. B. Kneajinski şi V. G. Truhanovski (nr. 3) unde sînt supuse criticii concepţiile unor istorici ca J. Fuller, H. Morgenthau, R. Aron, A. Toynbee, J. Gavrin, W. Kulski ş.a. pe baza cărora interpretează cauzele izbucnirii războaielor şi posibilităţile de preîntîmpinare a lor. În acelaşi număr al revistei, L. V. Danilova în articolul intitulat *Evul mediu rusesc în istoriografia contemporană din S. U. A.* realizează o trecere în revistă destul de largă a unor lucrări apărute în ultimul timp peste ocean; autoarea arată că o influenţă puternică în cercetările privind istoria feudalismului în Rusia au avut-o emigranţii albgardişti G. Vernadski şi M. M. Carpovici, care au creat o adevărată şcoală în S.U.A. Lucrarea lui Vernadski publicată în 1939 *Feudalismul în Rusia* este socotită de autoare ca aflîndu-se la baza multor teorii ulterioare promovate de istoricii americani cu privire la epoca feudală în Rusia. Printre lucrările mai recente ale căror teze sînt criticate de L. V. Danilova

www.dacoromanica.ro

menționăm culegerea *Feudalismul în istorie*, sub redacția lui R. Coulburn, (Princeton, 1956), *History of Europe*, de C. Hays, M. Baldwin, Ch. Cole (New York, 1956), *Modern Russian Historiography*, de A. G. Mazour, *Cursul de istorie a Rusiei*, al lui R. Kerner ș.a.

Criticînd lucrările bazate pe concepția idealistă, autoarea sovietică citează și încercările din istoriografia americană de a aborda problemele feudalismului de pe poziții marxiste (în revista „Science and Society" în anii 1950—1953). În ultima parte a articolului, autoarea se referă la acele lucrări din istoriografia americană, în problema evului mediu rusesc, față de care istoricii sovietici au luat deja poziție în revistele de specialitate. Concluzia autoarei este că, indiferent de deosebirile care există între diferiți autori, „pe ei îi unește tratarea idealistă, subiectivistă a procesului istoric, negarea legității obiective și a unității istoriei omenirii" (p. 90—91).

Pe o temă asemănătoare este și articolul *Unele probleme ale istoriei Franței din perioada celui de-al doilea război mondial în lumina istoriografiei burgheze franceze* (nr. 1) de I. S. Kisselgof. Recunoscînd faptul că grupul de istorici în frunte cu H. Michel au înfăptuit o muncă pozitivă prin demascarea acelor istorici care încearcă să revizuiască aprecierea de trădători a Vichy-știlor (Pétain, Laval etc.), autorul, într-o formă vie și combativă, arată o serie întreagă de falsificări, în spiritul dușmăniei față de Partidul Comunist Francez și de lupta maselor, pe care le comit istorici ca R. Hostache, D. Dansette, A. Fabre-Luce, R. Aron ș.a. Istoricii burghezi din Franța care se ocupă de istoria Franței între 1939—1945 (grupați într-un Comitet) aplică de pildă termenul de „Rezistența" numai mișcării organizate de guvernul De Gaulle. Apreciind activitatea grupărilor burgheze din Rezistență, istoricii amintiți mai sus subapreciază rolul maselor populare și neagă lupta clasei muncitoare și a partidului ei pentru eliberarea Franței de sub jugul germano-fascist. Răscoala din Paris este socotită de A. Fabre-Luce o „luptă inutilă" în care au împins poporul „comuniștii-extremiști". O denaturare grosolană o reprezintă teza istoricilor burghezi după care comuniștii francezi nu au luat parte la mișcarea de rezistență decît după ce Germania hitleristă a atacat Uniunea Sovietică, deși o serie de fapte incontestabile dezmint această aserțiune. Falsificatorii istoriei din Franța denaturează și alte probleme din timpul celui de-al doilea război mondial, exagerînd de pildă „gestul" Angliei și Franței care au declarat război Germaniei în septembrie 1939 și neexplicînd cauzele adînci ale „războiului straniu" și ale înfrîngerii Franței. Aceiași istorici minimalizează sau pur și simplu trec cu vederea rolul important pe care l-au avut victoriile armatei sovietice în intensificarea mișcării de rezistență și în eliberarea Franței în general.

În aceeași categorie de studii de demascare a istoriografiei burgheze mai amintim articolul lui I. S. Kim *Filozofia creștină a istoriei în slujba reacțiunii* (nr. 12), în care autorul combate încercările unor istorici ca J. Maritain de a „adapta" filozofia creștină la istoria marilor progrese făcute de societatea omenească.

Și problemele istoriei societății sovietice sînt abordate în unele cazuri tot prin prisma istoriografiei. Așa, de pildă, alături de articolul lui L. V. Fokin, *Din istoria luptei inventatorilor și raționalizatorilor Moscovei pentru progresul tehnic*, articol științific cu o temă foarte interesantă, dar totuși limitată, este publicat articolul semnat de I. B. Berhin *Unele probleme ale istoriografiei noii politici economice în U.R.S.S.* (nr. 3), în care se face o sumară prezentare a modului cum s-a reflectat în cercetările istoricilor sovietici perioada NEP-ului.

★

Probleme ale celui de-al doilea război mondial sînt reflectate în comunicarea *Uniunea Sovietică și mișcarea de rezistență în anii celui de-al doilea război mondial* (nr. 9), care a fost prezentată, într-o formă prescurtată, de E. A. Boltin la cea de-a doua conferință internațională de istorie a mișcării de rezistență, de la Milano (martie 1961). Comu-

www.dacoromanica.ro

nicarea enunță o serie de probleme legate de necesitatea studierii mișcării de rezistență în diferite țări, înfățișînd concret poziția consecventă de sprijinire a acestei mișcări de către Uniunea Sovietică. Astfel, puternica mișcare de rezistență din Cehoslovacia a primit sprijinul Uniunii Sovietice prin formarea pe teritoriul U.R.S.S. a unităților militare de luptă cehoslovace, prin paraşutarea de către aviația sovietică a 404 partizani pe teritoriul Slovaciei în 1944 etc. Patrioții polonezi au primit din U.R.S.S., începînd cu luna aprilie 1944, arme automate, explozive, mitraliere și alte arme de luptă. Partizanilor iugoslavi le-a fost pusă la dispoziție, în noiembrie 1944, o grupă de aviație (350 avioane), echipamente pentru mai multe divizii ale Armatei de eliberare națională a Iugoslaviei etc. În Franța a luat ființă în 1943 primul detașament de partizani alcătuit din prizonieri de război sovietici evadați din lagărele din Franța. Și în alte țări, printre care și Romînia, mișcarea de rezistență a primit sprijin, sub diferite forme, din partea Uniunii Sovietice.

În același număr este publicat și articolul lui G. A. Deborin *Despre rezultatele celei de a doua conferințe internaționale cu privire la istoria mișcării de rezistență* care a avut loc între 26—29 martie 1961 la Milano. La această conferință au participat delegați din 20 de țări, ceea ce, după cum subliniază autorul, a însemnat recunoașterea de către istoricii burghezi a imposibilității de a cerceta istoria mișcării de rezistență fără participarea istoricilor din țările socialiste. În studiul lui G. A. Deborin găsim o relatare concisă a desfășurării conferinței, punctele de vedere care s-au manifestat în problemele dezbătute (rolul istoric al mișcării de rezistență, importanța luptei eroice a popoarelor U.R.S.S. pentru mișcarea de rezistență ș.a.) și o demonstrație științifică convingătoare în apărarea poziției istoricilor sovietici și a celor din cele lalte țări socialiste.

În numărul 6, V. G. Truhanovski consacră un articol încheierii acordului sovieto-englez din 26 mai 1942, care a constituit, „o etapă importantă în relațiile anglo-sovietice în perioada celui de-al doilea război mondial". Articolul arată greutățile pe care le-a întîmpinat diplomația sovietică pînă la semnarea acestui acord — menit să grăbească deschiderea celui de-al doilea front împotriva Germaniei hitleriste și să consolideze legăturile de prietenie dintre cele două țări după sfîrșitul războiului.

Probleme clocotitoare ale istoriei contemporane sînt ridicate în articolul *Învățămintele istoriei* de V. G. Pozniak (nr. 6), în care se referă la modul cum a fost dezlănțuit cel de-al doilea război mondial de Germania hitleristă cu sprijinul S.U.A., Angliei și Franței și studiul *Secolul XX și colonialismul* de G. I. Mirski și L. V. Stepanov (nr. 4), o succintă expunere a istoriei colonialismului și luptei de eliberare națională a popoarelor subjugate în veacul nostru.

Conferința economică internațională de la Londra din anul 1933 (nr. 5), articol semnat de acad. I. M. Maiski prezintă un interes deosebit, datorită atît formei vii în care este relatat un eveniment din istorie, cît și împrejurării că autorul însuși a participat într-o calitate oficială la acest eveniment. Conferința economică internațională, convocată în condițiile marii crize economice din 1929 1933, a reunit reprezentanți a 66 de state (peste 1500 de delegați), printre care și o delegație a Romîniei, condusă de ministrul de externe de atunci N. Titulescu. Scopul conferinței era de a găsi soluții în lupta pe care o duceau guvernele capitaliste împotriva crizei (reglementarea tarifelor vamale, a datoriilor de război, a valutelor, prețurilor etc.). Conferința, care a durat șase săptămîni de la 12 iunie pînă la 27 iulie 1933 , s-a sfîrșit printr-un eșec total, din cauza contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste. În special guvernul Statelor Unite a dat loviturile mortale Conferinței prin refuzul lui Roosevelt de a accepta o reglementare internațională a problemelor economice, care să includă și S.U.A. Autorul descrie cu humor aspectele comice pe care le căpătau în timpul conferinței certurile dintre reprezentanții diferitelor puteri imperialiste. Un reprezentant al Germaniei fasciste a pre-

www.dacoromanica.ro

zentat, de pildă, un „memorandum" în care nici mai mult nici mai puțin se cerea, pentru restabilirea economică a Germaniei, colonii în Africa și debușee în... Orient ! În cadrul conferinței a răsunat însă și glasul reprezentanților primului stat socialist care au venit cu propuneri concrete. În ședința plenară, M. M. Litvinov a adus la cunoștința participanților că Uniunea Sovietică este gata să importe mărfuri în valoare de un miliard dolari. Dar presa capitalistă a văzut în această declarație o provocare, iar reprezentanții oficiali la conferință s-au temut să o ia în considerație. Delegația sovietică a propus ca pe ordinea de zi a conferinței să fie incluse două probleme : un pact de neagresiune economică și lărgirea posibilităților de import ale diferitelor țări. Dar contradicțiile dintre țările imperialiste au împiedicat discutarea acestor probleme. La conferința de la Londra delegația sovietică a obținut însă un succes diplomatic de altă natură, căci folosind prilejul de a putea duce tratative cu delegațiile mai multor țări, la 3 5 iulie s-a semnat între Uniunea Sovietică și zece state, printre care și Romînia, convenția cu privire la definirea agresorului.

*

Acad. M. N. Tihomirov ridică o problemă importantă în articolul : *Despre păstrarea și studierea bogățiilor arhivistice ale țării noastre*, în care, după ce enumără o serie de fonduri dintre cele mai prețioase din lume privind trecutul popoarelor U.R.S.S. și al altor popoare slave și din Occident, autorul semnalează urgența cu care ar trebui rezolvată problema asigurării unor clădiri adecvate, a catalogării și fișării sistematice, a tipăririi cataloagelor. Autorul atrage atenția asupra necesității de a se studia la facultățile de istorie paleografia slavă și chirilică și de a se manifesta mai mult interes din partea revistelor de istorie pentru studiul izvoarelor și al disciplinelor auxiliare istoriei. În aceeași ordine de probleme menționăm și materialul colectiv publicat în nr. 4 : *Pentru dezvoltarea disciplinelor istorice auxiliare în domeniul studierii feudalismului vest-european și bizantin.*

Tocmai de aceea cîteva articole publicate în cursul anului 1961 sînt axate pe probleme privitoare la disciplinele auxiliare istorici. *Studiul izvoarelor și cercetarea istoriei societății sovietice* (de V. P. Danilov și S. I. Iakubovskaia) (nr. 5) ridică o problemă care preocupă în mod firesc pe istoricii societății contemporane, deoarece se izbesc de ea la fiecare pas : care sînt izvoarele cele mai sigure (sau care trebuie să fie socotite ca atare) ale lucrărilor lor, în condițiile existenței unui imens material documentar tipărit ? Autorii acestui articol își propun însă să răspundă nu numai la această întrebare. Ei întreprind încercarea de a stabili o clasificare a izvoarelor, făcînd în acest scop o scurtă incursiune în istoriografia acestei discipline. Reținem din articolul lor opiniile privitoare la memorii (față de care trebuie să se manifeste spiritul critic) și la presă. Pentru istoricul epocii noastre presa joacă un rol important ca izvor. Dar ar fi greșit, după părerea autorilor, să se substituie documentului de arhivă. Autorii susțin că informația din ziar „... este un izvor ilustrativ și adesea unilateral" (p. 22). Tocmai de aceea, susțin ei, istoricul trebuie să privească cu ochi critic presa ca izvor și s-o folosească numai ca izvor complimentar la materialul documentar propriu-zis.

În nr. 12 a fost publicat articolul *Arheologia și știința istorică (cîteva rezultate ale dezvoltării arheologiei sovietice)* semnat de N. I. Merpert și D. B. Șelov. Autorii își propun să arate posibilitatea rezolvării unei serii întregi de probleme din istorie pe baza folosirii celor mai noi descoperiri arheologice. Iată problemele pe care le socotesc autorii ca fiind în bună măsură lămurite pe baze arheologice : existența omului pe teritoriul U.R.S.S. a fost dovedită pentru epoci mult mai vechi decît se știa pînă acum și în zone mult mai largi ; pe baza cercetărilor arheologice de după război s-a stabilit că apariția celor dinti proprietari de pămînt pe teritoriul U.R.S.S.

www.dacoromanica.ro

a avut loc mult mai din timp (în mileniile 5—4 î.e.n.); se foloseşte arheologia pentru urmărirea procesului de dezvoltare a societăţii scito-sarmatice în scopul rezolvării unor probleme de istorie socială, ca trecerea de la societatea primitivă la societatea împărţită în clase; problema apariţiei relaţiilor feudale a primit o gamă vastă de ilustraţii arheologice; o problemă de istorie politică atît de controversată în istoriografie — pe baza sau din cauza izvoarelor scrise — ca rolul invaziei tătaro-mongole în istoria Kievului şi a Rusiei Kieviene a primit dovezi arheologice incontestabile cu privire la distrugerea Kievului în sec. al XIII-lea de către invazia tătaro-mongolă; în sfîrşit, contribuţia cercetărilor arheologice în domeniul istoriei culturii în diferite epoci este hotărîtoare, ca şi în unele probleme de ordin etnografic.

★

Dintre istoricii din alte ţări care au colaborat în acest an cu studii la revista „Вопросы истории" semnalăm studiul lui Herbert M. Morais (S.U.A.): *Curentele contemporane în istoriografia războiului civil din S.U.A.* (nr. 7). Articolul, prilejuit de pregătirile care se fac în Statele Unite în vederea aniversării centenarului războiului de secesiune (1861—1865), arată în prima parte caracterul denaturat pe care-l atribuie oficialităţile americane acestui război, socotit ca fiind cauzat de o „neînţelegere supărătoare", de o „hipertrofie a emoţiilor". Pe frontul istoric autorul semnalează şcoala istoricilor-burboni care propovăduieşte superioritatea albilor (E. Merton Coulter din Georgia ş.a.), şcoala revizionismului conservator (J. G. Randall etc.) care susţine teza „războiului inutil" şi şcoala liberal-burgheză care refuză să distingă forţele de clasă din războiul civil. Un loc aparte acordă autorul istoricilor marxişti (H. Aptheker, P. S. Foner, H. Morais şi alţii) din S.U.A. care în ultimul timp au îmbogăţit problematica socială a tratării războiului civil prin sublinierea poziţiei clasei muncitoare faţă de război şi a rolului populaţiei de culoare.

Date interesante din istoria Germaniei antebelice sînt aduse de istoricul A. Anderle din Republica Democrată Germană în articolul *Din istoria pregătirii ideologice a agresiunii împotriva U.R.S.S.* (nr. 6).

★

Cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la înfiinţarea Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., G. D. Obicikin a publicat un articol extrem de preţios prin datele care le cuprinde despre activitatea Institutului (*Un important centru de propagandă a teoriei marxist-leniniste*). Institutul Marx-Engels din Moscova a fost creat printr-o hotărîre a C.C. al P.C. (b) din 11 ianuarie 1921. Lenin a acordat o mare atenţie activităţii Institutului, interesîndu-se personal de posibilitatea procurării manuscriselor lui Marx şi Engels. În 1923 a luat fiinţă Institutul V. I. Lenin, care la 3 noiembrie 1931 s-a unificat cu Institutul Marx-Engels. Institutul de marxism-leninism a adunat în decursul anilor zeci de mii de manuscrise din istoria socialismului şi a mişcării muncitoreşti internaţionale. El a tipărit prima ediţie a operelor lui Marx şi Engels, la care a adăugat o serie de lucrări descoperite ulterior (*Dialectica naturii, Ideologia germană* şi altele), precum şi patru ediţii ale operelor lui V. I. Lenin. Şi în zilele noastre colecţiile Institutului continuă să crească (numai în ultimii patru ani au intrat în arhivă 728 documente ale lui Marx şi Engels şi 579 ale lui V. I. Lenin). Biblioteca I.M.L. numără peste 800 000 de cărţi. În momentul de faţă I.M.L. pregăteşte ediţia a II-a a operelor lui Marx-Engels în 36 tomuri şi ediţia a V-a a operelor lui V. I. Lenin în 55 de volume. I.M.L. editează revista „Вопросы истории КПСС" şi întreţine legături cu institutele similare din ţările socialiste, printre care şi cu Institutul de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

★

În nr. 12 a fost publicat articolul *Din istoria expansiunii economice a imperialismului german în Romînia în anii 1936-1941* semnat de A. A. Şeveakov. Studiul prezintă interes

www.dacoromanica.ro

prin faptul că, în afara materialelor documentare cunoscute cercetătorilor din țara noastră, autorul a folosit documente noi, existente în arhiva de politică externă a Uniunii Sovietice. Pe baza unor asemenea documente de arhivă este relatată vizita lui G. Brătianu și Atta Constantinescu la Hitler, în 1936, cu care prilej mesagerii „liberalismului" romîn l-au asigurat pe dictatorul german că „Romînia poate să susțină în atitudinea sa o singură linie și anume să fie de partea Germaniei" (p. 111). Cercurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii romîne au fost mulțumite de tratativele cu Hitler. Într-o întrevedere cu Goering, trimisul romîn la Berlin îl asigura pe ministrul german în ziua de 16 martie 1937, că guvernul de la București a întreprins măsuri de ordin economic în sensul întăririi relațiilor cu Germania. Într-adevăr, în urma tratativelor directe purtate de ministrul de externe romîn, industriașii romîni Malaxa, Bujoiu și alții au intrat și ei în legătură cu magnații industriei germane în frunte cu Krupp. Tratativele oficiale din 1937 duse în scopul încheierii unui acord economic germano-romîn, menit să întărească considerabil pozițiile capitalului german în Romînia, n-au fost încununate de succes în 1937, guvernul romîn invocînd pretextul că prin semnarea acordului ar acționa împotriva hotărîrilor Ligii Națiunilor care tocmai aplica unele sancțiuni economice Germaniei. În realitate, în Romînia exista un puternic curent economic împotriva Germaniei hitleriste. În anii 1937—1938 au survenit însă o serie de evenimente care au împins și mai hotărît pe guvernanții romîni la o apropiere de Germania. Criza economică din Anglia și Franța — debușee tradiționale ale petrolului și cerealelor românești — a determinat o reducere a exportului Romîniei la o treime într-un singur an, ceea ce i-a îndemnat pe guvernanții burgheziei și moșierimii să se adreseze Germaniei și Italiei pentru a cumpăra petrol și cereale. În 1938, după înfăptuirea Anschluss-ului, și în 1939, după ocuparea Cehoslovaciei, concernele germane au primit partea de acțiuni ale capitalului cehoslovac din întreprinderile românești în valoare de 1860 milioane lei. Prezintă interes faptul relatat de autor, pe baza documentelor din arhivele sovietice, că la München reprezentanții Angliei și Franței au recunoscut „prioritatea intereselor germane în domeniul economic în țările dunărene" (p. 114). Comunicînd la 6 noiembrie 1938 lui Brătianu această concesie a Angliei și Franței, Goering i-a atras atenția că, după München, Germania are mînă liberă în sud-estul Europei, ceea ce a contribuit la înlăturarea ezitării guvernanților romîni de a trece complet de partea Germaniei. În aceste condiții a fost încheiat onerosul tratat economic de la 23 martie 1939, „cel mai înrobitor tratat economic din întreaga istorie a existenței Romîniei ca stat suveran", după cum este caracterizat de autor. Prin acest tratat și prin seria de acorduri economice care au decurs din el, bogățiile Romîniei erau puse la dispoziția Germaniei fasciste. Înhămîndu-se din ce în ce mai activ la carul politicii agresive a lui Hitler, guvernanții romîni aserviți intereselor hitleriștilor se declarau în 1940 gata să încheie cu Germania un acord cu privire la ocuparea unor teritorii sovietice și cedau în mod trădător Ardealul de nord, Ungariei horthiste.

Intrarea trupelor germane în Romînia în octombrie 1940 a impus poporului romîn jertfe uriașe, țara fiind supusă unui jaf sistematic. În astfel de condiții, capitalului german nu i-a mai fost greu să pătrundă în toate sectoarele economice importante ale Romîniei.

Articolul lui A. A. Șeveakov, prin elementele inedite pe care le cuprinde, se adaugă în mod îndreptățit lucrărilor, deocamdată fragmentare, care se referă la această importantă problemă — înrobirea economică a Romîniei de către Germania — din istoria anilor întunecați care au precedat insurecția armată condusă de partidul comunist din august 1944.

În cursul anului trecut, „Вопросы истории" a publicat mai multe note și recenzii despre lucrări și articole de istorie tipărite în Republica Populară Romînă. Lucrarea lui V. Liveanu: *1918. Din istoria luptelor revolu-*

www.dacoromanica.ro

ționare din Romînia, apărută la București în 1960, a fost recenzată de V. N. Vinogradov (nr. 3). Note — destul de ample uneori — au fost consacrate următoarelor studii apărute în revistele de istorie din țara noastră: A. Vianu, *Iluministul rus V. F. Malinovski în principatele dunărene* (nr. 1), N. Copoiu, *Lupta clasei muncitoare împotriva intrării Romîniei în primul război mondial 1914—1916* (nr. 8), G. Unc, *Sprijinul acordat de masele populare din Romînia Rusiei sovietice în anii 1918—1920* (nr. 11), M. Horovitz, *Lupta P.M.R. pentru dezvoltarea legăturilor economice dintre R.P.R. și U.R.S.S.* (nr. 10), V. A. Varga, *Poziția guvernului burghezo-moșieresc romîn față de tratativele anglo-franco-sovietice din anul 1939*, E. Neamu și A. Fedotova, *Din istoria luptei P.C.R. împotriva atragerii Romîniei în războiul antisovietic* (nr. 2).

N. Copoiu

„Československý časopis historický" *(Revista cehoslovacă de istorie)*

Praga, IX, 1—6, 1961

Subliniem de la început faptul că „Revista cehoslovacă de istorie" își alege cu precădere, ca și anul trecut, materiale din domeniul istoriei moderne și contemporane. Contribuțiile sînt variate și interesante, iar actualitatea multora dintre ele e indiscutabilă.

Un studiu plin de învățăminte pentru cunoașterea mișcării sindicale europene, în general, și a celei din Cehoslovacia, în special, publică Vl. Dubský, *Înființarea Internaționalei roșii a sindicatelor și influența ei asupra evoluției mișcării sindicale din Č.S.R., la începutul anului 1920* (nr. 4, p. 473 494). La început, autorul relevă o serie de transformări care au avut loc mai ales în organizațiile sindicale din statele beligerante europene, între 1914—1917. Pretutindeni se înregistrează o vădită dezorganizare în ceea ce privește numărul membrilor și „activitatea" desfășurată de sindicatele din spatele frontului. De cele mai multe ori, activitatea lor se reducea la simple măsuri birocratice, menite să asigure mersul normal al economiei de război. Abia în cursul anului 1917, sub influența revoluției ruse din februarie și a luptelor duse de proletariat împotriva războiului, mișcarea de opoziție din sînul sindicatelor începe să ia forme mai concrete. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie apar sindicatele sovietice, ca tip nou de organizații sindicale, care chiar de la început manifestă inițiativa centrului tuturor forțelor de stînga într-o mișcare sindicală internațională. La congresul sindicatelor pe întreaga Rusie, care a avut loc în ianuarie 1918, s-a propus convocarea unui congres internațional la care să se pună bazele Internaționalei sindicale, organizată pe principiile revoluționare ale luptei de clasă.

După ce face o amănunțită analiză a felului cum au fost dezbătute problemele sindicale la cel de-al doilea congres al Internaționalei a III-a Comuniste, autorul trece la prezentarea situației sindicatelor din Cehoslovacia între 1918—1920. Aici autorul urmărește modul în care se desfășoară înăuntrul sindicatelor din Č.S.R. procesul de creștere și întărire a forțelor opoziționiste, fenomen caracteristic sindicatelor din lumea capitalistă, între 1918—1920. Dintre toate evenimentele, pe care autorul le trece în revistă, cel mai important este Congresul Partidului Comunist Cehoslovac care, deși nu s-a ocupat în special de problema sindicală, totuși a elaborat un document foarte important intitulat: „Atitudinea partidului comunist față de mișcarea sindicală". Pentru întîia oară se formulează deziderатul ca organizațiile sindicale cehoslovace să se despartă de Internaționala de la Amsterdam.

Vera Olivová, care s-a mai ocupat și cu alt prilej de politica externă a Cehoslovaciei, ca și de încercarea de restaurare a Habsbur-

www.dacoromanica.ro

gilor în 1921 („Československý časopis historický", nr. 4, 1959, p. 675 698) scrie de astădată despre *Istoria Convenției cehoslovaco-austriacă din 1921* (nr. 2, 1961, p. 198 219). Autoarea afirmă că această Convenție a avut o deosebită însemnătate pentru situația politică din Europa Centrală. Imediat după terminarea războiului, relațiile dintre cele două țări, Cehoslovacia și Austria, n-au fost dintre cele mai bune. Guvernele venite la cîrma țării după împărțirea fostului imperiu austro-ungar vedeau statele succesorale ca dușmane. În timp ce clasele dominante din Cehoslovacia se sprijineau exclusiv pe Franța, burghezia austriacă își vedea salvarea în Germania. În sfîrșit, relațiile dintre aceste două țări au mai fost complicate și de atitudinea burgheziei germane din Cehoslovacia, care nu voia cu nici un chip să recunoască noul stat cehoslovac. Aceste adversități s-au manifestat apoi și la Conferința de pace de la Paris, unde Austria a pus în discuție problema unor ajustări de frontiere în favoarea sa. Însă noua Republică Cehoslovacă se bucura de simpatie, mai ales din partea Franței. De aceea, în prima redacție a Tratatului de pace se menționau unele condiții destul de grele pentru Austria. Se impunea deci o schimbare de direcție în politica externă, ceea ce s-a și inițiat de guvernul condus de K. Renner, reprezentantul Partidului social-democrat din Austria.

Prin tratatul imperialist de la Saint-Germain, din sept. 1919, Austria obținea deja unele avantaje teritoriale, creîndu-se în același timp și o bază de apropiere cu Cehoslovacia. În urma acestui fapt, nu mai tîrziu decît în cursul lunii oct. 1919, K. Renner propune lichidarea problemelor litigioase dintre cele două țări. Urmărind desfășurarea evenimentelor politice, printre care cel mai de seamă a fost chestiunea Burgenland-ului, pe care Ungaria urma să-l cedeze Austriei potrivit tratatului de la Saint-Germain, autoarea stăruie însfîrșit asupra Convenției încheiată la Lany între Austria și Cehoslovacia în decembrie 1921. Printre alte urmări pe care le-a avut încheierea acestei Convenții se arată că Republica Cehoslovacă și-a întărit poziția politică în Europa Centrală, constituind pentru ea și un remarcabil succes diplomatic. Însă relațiile politice, consolidate la finele anului 1921, sînt din nou zdruncinate de evenimentele anilor următori, 1922 și 1923, și în primul rînd de contradicțiile dintre Franța și Anglia, a căror sursă o constituia Tratatul de la Versailles.

Cu un aspect interesant din istoria mișcării muncitorești din Cehoslovacia și anume: *Calea urmată de gruparea anarho-comunistă a lui Bohuslav Vrbenský pînă la fuziongrea cu Partidul Comunist*, se ocupă Renata Wohlghemutová (nr. 4, p. 495—514). Autoarea își împarte studiul în două capitole: a. Alianța grupării anarho-comuniste condusă de B. Vrbenský cu național-socialiștii[1] între anii 1918 — 1923; b. Independența mișcării anarho-comuniste și înființarea Partidului Socialist Muncitoresc Independent. În sfîrșit, fuziunea cu Partidul Comunist Cehoslovac.

În ceea ce privește prima problemă, autoarea trece în revistă faptele mai importante care au dus la alianța din 1918 dintre anarho-comuniști și național-socialiști. Una din trăsăturile esențiale ale mișcării anarho-comuniste din țările cehe era puternica notă naționalistă în care era înfățișat programul ei politic. Explicația constă în faptul că în componența acestei mișcări intrau mai ales mineri din zona de frontieră și lucrători textiliști de la fabricile din nord-estul Cehiei, — adică dintr-o regiune aflată în mare parte sub influență economică și politică a burgheziei germane. Mișcarea de eliberare națională de la sfîrșitul primului război mondial, ca și lozinca autodeterminării popoarelor, formulate de Revoluția din Octombrie, au trezit un ecou puternic în rîndurile muncitorilor anarho-comuniști.

Deși încă din 1914 mișcarea anarho-comunistă și-a înscris în programul său politic

[1] E vorba de gruparea național-socialistă din Republica cehoslovacă burgheză, cu orientare burghezo-democratică.

www.dacoromanica.ro

lozinca independenței statului cch, totuși concepția despre caracterul noului stat nu era destul de clară. Destul de confuză era atitudinea anarho-comuniștilor și în problema națională. Numai așa se explică de ce lucrătorii anarho-comuniști din zona de frontieră s-au lăsat atrași în campania naționalistă, dezlănțuită de burghezia cehă în lupta pentru hegemonie în revoluția din 1918. Apropierea și deci alianța cu național-socialiștii s-a produs în urma a două împrejurări cu caracter politic : în primul rînd, în tabăra național-socialiștilor se auzeau cele mai multe glasuri pentru realizarea unității proletariatului lozincă demagogică trîmbițată imediat după război de reformiști, și, în al doilea rînd, faptul că anarho-comuniștii părăsiseră treptat tezele fundamentale ale anarhismului. Alianța cu național-socialiștii a durat 5 ani, din 1918 pînă în 1923, timp în care se duce o luptă tacită între aceste două grupări politice pentru conducerea noii organizații.

Din această cauză n-are loc confruntarea celor două grupări politice și în cursul anului 1923 se ajunge, într-o serie de probleme, chiar la unele conflicte cu gruparea național-socialistă.

Crearea Partidului Comunist Cehoslovac, ca și o serie de evenimente premergătoare acestui fapt, de la începutul anului 1920, au făcut ca politica național-socialiștilor să graviteze spre orbita intereselor burgheziei, iar fosta grupare anarho-comunistă să se orienteze spre stînga.

În partea a doua a studiului său, Wohlgemutová arată conflictul izbucnit între anarho-comuniști și național-socialiști cu prilejul discuției în jurul legii din 1923 pentru „apărarea " Republicii. De aici începe calea urmată de gruparea Vrbenský pînă la fuzionarea cu Partidul Comunist Cehoslovac, în 1925.

Cu o problemă legată de istoria politicii interne din Republica Cehoslovacă burgheză și anume : *Destrămarea coaliției naționale și instaurarea unui guvern reprezentînd interesele burgheziei internaționale în Cehoslovacia între 1925—1926*, (nr. 1, p. 17—41) se ocupă Erik Polák. E vorba de perioada dintre alegerile parlamentare din noiembrie 1925 și instaurarea guvernului de coaliție în octombrie 1926. Această perioadă prezintă un deosebit interes pentru cunoașterea stabilizării vremelnice a capitalismului în Cehoslovacia.

Revanșarzi cu trecut „antinazist" se intitulează articolul semnat de Jan Křen (nr. 1, p. 42 59), în care se ocupă de evoluția politică a unei părți din minoritatea germană din Republica Cehoslovacă burgheză minoritate cu orientare democratică, antinazistă și antihenleinistă. De la început, autorul constată că valul de șovinism practicat, după cum se știe, de partidul lui Henlein, a pătruns chiar și în acele grupări politice germane cu orientare democratică din Republica Cehoslovacă burgheză.

Această constatare e susținută de faptul că în perioada premünchenează a apărut în sînul acestor grupări un nou curent, așa-zis „neoactivist". Reprezentanții noii mișcări politice erau : Hacker (Bund der Landwirte), Schütz (Partidul Social-Creștin) și W. Jaksch (social-democrat). Spre a arăta poziția acestor „naziști moderați", care în timpul războiului au constituit „opoziția germană" în emigrație, autorul cercetează un bogat material de arhivă, pe baza căruia reconstituie adevărata lor ideologie politică. Dintre toți reprezentanții opoziției germane în străinătate, autorul staruie mai ales asupra activității și inconsecvențelor săvîrșite de W. Jaksch.

Calea străbătută de acești „antinaziști" i-a dus direct în tabăra revanșarzilor de la Bonn. Acești reprezentanți ai grupărilor politice burgheze, care se aflau cîndva în rîndurile așa-zisei opoziții germane, au devenit azi parteneri de încredere ai vechilor naziști. Abia acum se poate vedea că deosebirile și contradicțiile ideologice dintre ei n-au fost așa de mari în trecut, încît să nu poată sta azi alături de revanșarzii din R.F.G.

O foarte interesantă problemă de istorie contemporană tratează Rudolf Künstlinger în articolul său *Lupta armată a proletariatului*

www.dacoromanica.ro

austriac împotriva austro-fascismului din februarie 1933 și 1934 și câteva probleme ale austro-marxismului (nr. 5, p. 652—676). Autorul își împarte expunerea în trei capitole. În primul capitol, e vorba de „Victoria fascismului în Germania și social-democrația din Austria" în care, pornind de la instaurarea hitlerismului în Germania, ianuarie 1933, autorul precizează poziția politică a social-democrației austriace. Pentru aceasta se analizează concepția politică a lui Otto Bauer, socotit drept cel mai remarcabil teoretician al social-democraților de dreapta din Austria. În articolul său, *Der deutsche Faschismus und die Internationale*" („Der Kampf", 8—9, 1933), scris după august 1933, când a avut loc Conferința Internaționalei a II-a la Paris, Otto Bauer definește fascismul ca o forță deasupra claselor sociale, care a răpit toate drepturile atît burgheziei, cît și proletariatului. Liderul austriac prezintă fascismul ca o necesitate obiectivă, împotriva căreia nu s-ar fi putut lupta. După cum se vede, o atitudine fatalistă și capitulardă.

Capitolul al doilea se referă la „Lovitura de stat din martie 1933 și atitudinea social-democrației austriace". În legătură cu aceasta, autorul face constatarea că în anumite cercuri din Austria s-au manifestat tendințe fasciste încă din 1927. Criza economică profundă care s-a abătut peste toată țara, ca și cei 600 000 șomeri, din cei 7 000 000 de locuitori, câți avea Austria la data aceea, au avut ca rezultat o puternică radicalizare a maselor muncitoare.

În ceea ce privește burghezia austriacă, ea era împărțită în două tabere : o parte care dorea Anschluss-ul, având deci privirile ațintite către Germania hitleristă, și cealaltă, care nutrea simpatii față de Italia lui Mussolini. Aceasta din urmă includea, în primul rînd, partidul social-creștin în frunte cu Dollfuss. În continuare, autorul face o prezentare a forțelor politice interne din Austria, privite mai ales sub raportul legăturilor cu Germania fascistă.

Cel de-al treilea capitol tratează „Lupta armată din februarie 1934 și cauzele înfrîngerii clasei muncitoare". Aci se arată evenimentele interne de la începutul lunii februarie 1934, care s-au soldat cu ciocnirea armată dintre muncitori și detașamentele guvernului Dollfuss. În aceste lupte, care în fond însemnau o rezistență împotriva fascizării țării, și care au cuprins o mare parte din Austria, au căzut 1200—1500 de muncitori și peste 5000 de răniți. Alte zece mii au fost arestați.

Pînă la urmă, a învins dictatura clericală fascistă. Analizînd, din punct de vedere marxist, cauzele acestei înfrîngeri, autorul conchide că muncitorii austriaci au pus mîna pe arme și n-au cedat în fața fascismului fără luptă. Această primă ciocnire a avut un mare ecou în mișcarea muncitorească internațională, constituind un puternic imbold pentru forțele antifasciste din Europa.

J. Cézar și B. Černý scriu despre *Mișcarea iredentistă a naționaliștilor burghezi germani din Cehoslovacia în anii 1918—1929* (nr. 6, p. 789 — 806). Autorii urmăresc încercările iredentiștilor germani din Republica cehoslovacă burgheză de a realipi teritoriile de pe frontieră cu populație germană la Austria sau Germania. O asemenea încercare s-a produs în oct. 1918, însă pînă la finele anului ea a fost lichidată. În urma acestui fapt, conducătorii mișcării, R. Lodgman von Auen, R. Freissler, Ph. Langenhahn, O. Teufel ș.a. s-au refugiat în Austria. De acolo, au acționat continuu împotriva statului cehoslovac, recurgînd la tot felul de acțiuni subversive, spionaj, comploturi, sabotaje, organizații sportive și de asistență socială ș.a. cu scopul de a submina existența noului stat. Evenimentele politice din Europa centrală, din cursul celui de-al treilea deceniu, n-au fost favorabile acestor încercări destructive ale iredentiștilor germani.

O foarte interesantă și documentată contribuție semnează A. Šnejdarek cu titlul : *Așa-zisa opoziție burgheză din Germania împotriva fascismului hitlerist pînă la complotul din 20 iulie 1944 și șeful ei politic, Carl Goerdeler* (nr. 6, p. 807—831). De la bun început, autorul ne asigură că nu se va ocupa cu

www.dacoromanica.ro

istoria complotului în sine, ci va stărui asupra celei „de-a doua linii politice" practicată de marea burghezie germană. Acest lucru constituie caracterul tipic pentru viața politică a Germaniei, începînd de pe la 1890, adică de la apariția imperialismului german.

Urmărind evoluția istorică a celor șase decenii din dezvoltarea imperialismului german, autorul constată existența celei „de-a doua linii politice" care apare la prima vedere ca un aspect al politicii burgheze germane mai liberale, însoțită totdeauna de formele democrației burgheze. La prima vedere, această linie apare ca o formă politică mai liberală și mai moderată a burgheziei. Rolul ei istoric n-a fost să asigure existența democrației germane, ci să pregătească terenul forțelor radicale ale imperialismului german.

Întrucît istoriografia burgheză din Republica Federală Germană susține că reprezentantul tipic al acestei politici a fost Carl Goerdeler, autorul se ocupă, în continuare, de biografia acestuia urmărindu-i ascensiunea politică pînă în ziua asasinării lui de către naziști, 2 februarie 1945.

Un grup de istorici din R.F.G., printre care și Gerhard Ritter, cercetînd evenimentele din Germânia pre- și post-hitleristă, susține că n-a fost posibilă o rezistență a maselor în fața fascismului. În felul acesta, ei caută să minimalizeze mișcarea antifascistă din Germania. După ei, singura mișcare de opoziție împotriva lui Hitler a fost aceea a burgheziei, care a culminat cu complotul din 20 iulie 1944. În sprijinul acestei afirmații, istoricii reacționari au lansat două teze! Prima : într-un regim totalitar nu poate avea loc o ridicare a maselor de jos, ci o mișcare de sus. A doua teză : participanții la complotul împotriva lui Hitler n-au avut nici un ajutor din partea puterilor occidentale, nici chiar promisiuni elementare în vederea viitoarei Germanii.

Pe baza mărturiilor documentare din această perioadă, autorul răstoarnă afirmațiile și tezele șubrede ale istoricilor reacționari apuseni. Nu se poate nega faptul, spune autorul, că Partidul Comunist din Germania n-a dus o luptă dîrză împotriva dictaturii fasciste. Încă din februarie 1933, Ernst Thälman a arătat că guvernul Hitler-Hugenberg von Papen avea un caracter fascist și folosea metode teroriste. După aceea, în ilegalitate fiind, comuniștii germani au luptat continuu împotriva lui Hitler, împotriva războiului și pentru o republică democratică germană. Prin activitatea desfășurată de frontul comun, format din comuniști, social-democrați și forțele progresiste, arată autorul, s-au dat lovituri însemnate mașinii de război a Germaniei hitleriste.

Cu un moment de luptă din istoria partidului comunist cehoslovac se ocupă Alena Hajková în articolul său intitulat : *Lupta Partidului Comunist Cehoslovac împotriva adoptării legii privitoare la apărarea Republicii din anul 1923* (nr. 3, 325 345). Numai trei luni a durat această luptă, în timpul căreia au ieșit la iveală, pe de-o parte, intențiile burgheziei, iar pe de alta, ascuțirea luptei de clasă și forța mișcării revoluționare muncitorești. Pentru a lămuri acest episod din viața partidului comunist, autoarea își începe expunerea amintind manevrele și masurile ilegale luate de burghezie încă din decembrie 1920 și mai ales asasinarea ministrului de finanțe, Rașin, în ziua de 5 ianuarie 1923. În urma acestui fapt, viața politică internă a Cehoslovaciei intră într-o perioadă de agitație și frămîntări, în timpul cărora partidul comunist are de făcut față unor grele încercări.

În primele zile ale lunii februarie 1923, coaliția guvernamentală elaborează un proiect de lege draconic pentru „apărarea" Republicii. În realitate, legea era îndreptată împotriva partidului comunist. Pentru a împiedica adoptarea legii, Partidul Comunist Cehoslovac a făcut tot ce i-a stat în puțință. Cu toate acestea, legea a fost votată, însă partidul comunist a trecut un mare examen, a cîștigat o mare experiență de luptă împotriva dușmanului de clasă, împotriva burgheziei.

Un studiu de importanță locală publică Juraj Kramer, în care se ocupă de *Mișcarea autonomistă slovacă din anii 1918 1920* (nr. 3, p. 346—373). Subliniind importanța elementelor economice, Zdeněk Jindra în-

www.dacoromanica.ro

cearcă să explice *Originile agresiunii imperialismului german în epoca wilhelmiană* (nr. 1, p. 174 197). După o sută de ani se pune din nou problema unificării Germaniei, însă în alte condiții și împrejurări politice. Acest fapt istoric oferă autorului prilejul de a face o analiză susținută a apariției și formării , atît de specifice, a imperialismului german. Pentru formarea acestuia sînt caracteristice ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, cînd stadiul înaintat al capitalismului îmbracă forme de o excepțională agresivitate. Urmărind dezvoltarea relațiilor economice sub toate aspectele (bancare, financiare, industriale ș.a.) uneori în comparație cu situația din Marea Britanie, Franța și S.U.A. — de la 1860 la 1913, autorul ajunge la concluzia următoare: spre deosebire de situația din alte țări, în cadrul orînduirii burgheze, socializarea mijloacelor de producție din Germania atinsese proporții atît de mari, încît existau condiții favorabile pentru preluarea puterii de către forțele progresiste.

Însă unificarea tîrzie a Germaniei și mai ales prezența rămășițelor feudale agrare din Prusia nu numai că frînează acest proces, dar dă naștere la o nefastă alianță de clasă între burghezie și iunkeri. Această alianță a fost îndreptată în interior împotriva forțelor progresiste, iar în afară împotriva Rusiei agrare și Angliei industriale. Sensul profund al acestei alianțe, între cele mai dezvoltate forțe economice ale capitalismului și cele mai brutale metode politice ale unui feudalism întîrziat, se oglindește în trăsăturile agresive și șoviniste ale capitalismului monopolist german. Autorul ajunge la concluzia că rezultatele acestor realități se pot vedea foarte bine în dezlănțuirea primului război imperialist cu toate consecințele lui.

Despre *Problema națională în revoluția burgheză din 1848 în țările cehe*, scrie V. Vomačková, (nr. I, p. 1—16). Autoarea își propune ca din materialul privitor la adeziunea monarhiei austriace la Uniunea vamală germană să lămurească această problemă. Ca o consecință a progresului economic și a formării burgheziei, chestiunea națională a devenit foarte ascuțită pentru Austria în această perioadă. Pe de o parte, diferitele popoare din conglomeratul austriac cereau egalitate de drepturi sau chiar o autonomie totală, iar pe de alta, revoluția germană avea drept scop formarea unui stat național liber și unitar. Astfel de tendințe creează monarhiei austriace dificultăți insurmontabile. Participarea Austriei la mișcarea de unificare a Germaniei era socotită de Viena ca indispensabilă, tocmai spre a nu pierde influența asupra statelor germane, cît și asupra celorlalte popoare din cadrul monarhiei.

Această situație politică s-a oglindit mai cu seamă în considerațiile burgheziei germane din țările cehe în problema adeziunii, unde contradicțiile dintre o soluție sau alta s-au manifestat foarte puternic. De fapt conflictul politic dintre burghezia cehă și germană a izbucnit în țările cehe în primăvara anului 1848, cu prilejul alegerilor pentru dieta de la Frankfurt. Cehii au refuzat să trimită delegați pentru simplul motiv că ei nu doreau alipirea țărilor cehe la Germania. Din aceste două poziții, cu totul diferite față de Uniunea vamală germană, a rezultat o seamă de consecințe politice și economice. În timp ce burghezia germană și-a dat adeziunea, fără prea multă precupețire, burghezia cehă s-a ghidat după considerațiuni naționale. Mișcarea națională cehă a avut în această privință o atitudine negativă, dar unitară, însă bazată pe considerente de natură economică. Se făcea apel la avantajele care le ofereau în acel moment piețele de desfacere din răsăritul Europei și la dezavantajele care ar fi rezultat în eventualitatea adeziunii țărilor cehe la Uniunea vamală germană. De fapt era vorba de apărarea pieții interne și a micilor producători, care ar fi avut de suferit de pe urma eventualității de mai sus. Burghezia cehă s-a folosit de această argumentare pentru înfăptuirea țelurilor sale politice și naționale.

Din perioada orînduirii feudale se publică un singur articol, de altfel interesant, semnat de Jaroslav Mezník și intitulat: *Mișcarea meșteșugarilor și sărăcimii din Brno în anul 1378* (nr. 5, p 637—651). Pe lîngă datele privitoare la vînzări și cumpărări de bunuri imobile —

www.dacoromanica.ro

operație care intra în atribuțiile sale — pisarul orașului Brno a înserat în registrul său, în Iulie 1378, și un eveniment de o deosebită însemnătate istorică. Și anume, maeștrii tuturor meșteșugurilor din oraș, cu excepția brutarilor, măcelarilor și hangiilor, s-au adunat de trei ori într-o biserică minorită, spre a trimite reprezentanți care să prezinte consiliului comunal revendicările lor. În afară de aceasta, pisarul a mai consemnat și faptul că în două rînduri au fost înmînate consiliului comunal și două petiții, la interval de cîteva zile între ele. În prima plîngere e vorba de lipsa monedelor mărunte, de scumpirea pîinii și cărnii, de precupeți, de măsurile proaste și de „pierdevară", care înșelau oamenii săraci prin prăvălii. În cealaltă petiție se cerea înființarea a două tîrguri săptămînale, unul pentru carne, celălalt pentru pîine.

Vechea istoriografie cehă a cunoscut acest eveniment și cercetătorii au încercat să tragă unele concluzii despre stratificarea socială a orașului în acea epocă. Întrucît însă nu s-a căzut de acord asupra semnificației sociale a acestei mișcări, autorul analizează din nou acest document și formulează cîteva constatări nu lipsite de interes. Mezník afirmă că importanța mișcării nu constă în faptul că participanții au obținut sau nu satisfacție, dar că o mare parte a meșteșugarilor sărmani și a sărăcimii a avut curaj să se întrunească și să formuleze revendicări de genul celor amintite mai sus.

În încheiere, autorul precizează că înlăuntrul orașelor din sec. al XIV-lea s-au desfășurat lupte pe de o parte între patriciat și pătura mijlocie, iar pe de altă parte populația sărmană de la orașe își manifesta în mod vădit nemulțumirile față de condițiile de viață umilitoare în care era condamnată să trăiască. Mișcarea de la Brno din 1378 se încadrează în sfera celei de-a doua categorii.

Pe lîngă studiile și articolele de care ne-am ocupat mai sus, „Revista cehoslovacă de istorie" a dat în cursul anului trecut o atenție deosebită și unor probleme aflate în discuție. Astfel, Rostislav Novotný se ocupă de *Structura rentei feudale în Cehia prehusită* (nr. 1, p. 60—74). Pornind de la cercetările publicate în jurul acestei chestiuni în ultimii ani, atît în U.R.S.S., cît și în Cehoslovacia, autorul caută să răspundă mai ales istoricului sovietic, B. T. Rubkov, care a consacrat rentei din țările cehe un studiu mai mare (*Evoluția rentei feudale în Cehia*, Moscova, 1958). Novotný reia cercetarea urbarelor din această perioadă și ajunge la alte concluzii decît istoricul sovietic. El se ridică împotriva teoriei despre așa-zisa răspîndire geografică a rentei feudale pe diferite regiuni ale Cehiei prehusite și afirmă că structura acestei rente depinde, în primul rînd, de structura marii proprietăți feudale.

A intrat de acum în tradiția istoriografiei cehoslovace marxiste de a răspunde tuturor denaturărilor săvîrșite de istoricii reacționari din țările capitaliste. Un astfel de răspuns dă M. Hübl istoricilor austriaci Oscar Helmer și B. Kautský, care în lucrările lor despre socialdemocrația austriacă și mișcarea muncitorească cehă dau dovadă de lipsă de obiectivitate științifică în analiza faptelor istorice (nr. 2, p. 220 222). Hübl constată că O. Helmer și B. Kautský nu fac altceva decît să continue linia concepțiilor reformiste.

Nu lipsite de interes sînt *Datele astronomice din cronica atribuită canonicului de la Vyšehrad* (nr. 4, p. 559 571), considerat drept primul continuator al primului cronicar cehCosmas. Această cronică a consemnat evenimentele dintre 1126 și 1142 și, spre deosebire de celelalte letopisețe ale timpului, se remarcă printr-o mare bogăție de date cu caracter astronomic și meteorologic. De pildă, analistul a notat cu regularitate petele solare, eclipsele de lună și soare, meteori, planete noi, aurore polare și alte fenomene cosmice.

La rubrica *Materiale*, Fr. Šmahel face o expunere instructivă asupra cercetărilor privitoare la Renaștere și Umanism, începînd din sec. al XVI-lea și pînă la 1945. Autorul constată că, în afară de cîțiva filologi clasici, majoritatea cercetătorilor, care au scris

www.dacoromanica.ro

despre Renaşterc şi Umanism, au făcut-o întîmplător şi nesistematic.

Din cele de mai sus, se poate vedea totuşi că tînăra istoriografie cehoslovacă marxistă continuă să dea, de astă dată într-o formă mai amplă, răspunsuri categorice şi convingătoare la toate încercările istoricilor din ţările capitaliste şi îndcosebi ale celor din R.F.G. de a prezenta trunchiat sau lipsite de obiectivitate ştiinţifică raporturile ceho-germane sub toate aspectele. Trebuie subliniat deci promptitudinea cu care se răspunde şi caracterul combativ al acestor studii.

O practică utilă a acestei reviste este alcătuirea unui supliment, care cuprinde sumarul celor şase numere, păstrîndu-se aceeaşi compartimentare : articole, discuţii, materiale, recenzii şi însemnări bibliografice. La acestea se adaugă un indice onomastic şi o listă de prescurtări. Ar fi de dorit însă ca redacţia revistei să însoţească studiile şi materialele mai importante publicate cu rezumate în limbile de circulaţie internaţională, accesibile unui număr mai mare de cititori.

Tr. Ionescu-Nişcov

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÎNIEI

DAN CIOBANU, *Lupta Partidului Comunist din Romînia pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale oamenilor muncii*, în „Studii şi cercetări juridice", nr. 2—3, 1960, p. 237—268.

Studiul este consacrat luptei Partidului Comunist din Romînia pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale oamenilor muncii; se analizează politica regimului burghezo-moşieresc de restrîngere a sferei şi conţinutului drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale oamenilor muncii, precum şi unele aspecte ale luptei maselor populare conduse de partidul comunist împotriva acestei politici.

Diferite aspecte ale îngrădirii drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale oamenilor muncii în regimul burghezo-moşieresc au mai fost prezentate în studii cu caracter general [1]. Prezentul studiu oferă o imagine de ansamblu a politicii claselor exploatatoare de încălcare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale oamenilor muncii.

Politica claselor exploatatoare de restrîngere a sferei şi conţinutului drepturilor şi libertăţilor oamenilor muncii pînă la totala lor lichidare — învederează autorul pe baza unui bogat material legislativ şi jurisprudenţial — s-a efectuat prin metode diferite.

Prima a fost calea de a înscrie în Constituţie drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, dar de a le restrînge prin legile la care textul însuşi al Constituţiei făcea trimitere.

A doua a fost calea încălcării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti prin legi ordinare, care contraziceau dispoziţiile constituţionale, încălcare ce se realiza fie prin impunerea unor îngrădiri multiple exerciţiului drepturilor şi libertăţilor consacrate în Constituţie, fie printr-o

[1] Cf. D. Ionescu, Gh. Ţuţui, Gh. Matei, *Dezvoltarea constituţională a statului romîn*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1958; *Lupta P. C. R. pentru apărarea intereselor maselor muncitoare în perioada stabilizării relative a capitalismului 1923—1928*, E.S.P.L.P., Buc., 1958; N. Goldberger, *Lupta Partidului Comunist din Romînia în perioada stabilizării relative a capitalismului — 1923—1928*, E.S.P.L.P., Buc., 1954; T. Georges cu *„Liga muncii", — organizaţie de masă legală condusă de P.C.R. (1933—1934)*, în „Analele Institutului de istorie a Partidului", nr. 2, an. V (1959), p. 83—99; P. Constantinescu-Iaşi, *Despre Asociaţia pentru protecţia mamei şi a copilului*, în „Studii", nr. 2, an. IV (1951), p. 91—98; idem, *Comitetul pentru amnistie, organizaţia legală a Partidului Comunist din Romînia (1928—1929)*, în „Studii", nr. 4, an. XI (1958), p. 9—34; J. Benditer, *Din politica antipopulară a burgheziei şi moşierimii romîne între anii 1937—1939*, în „Studii", nr. 2, an. VII (1954).

www.dacoromanica.ro

concretizare reacționară dată de aceste legi normelor constituționale în care drepturile și libertățile cetățenești își găseau expresie.

A treia cale a constat în aplicarea arbitrară a legilor de către aparatul birocratic, care adesea nu lua în seamă puținele norme favorabile oamenilor muncii.

Partidul Comunist din Romînia a luptat consecvent pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii, pentru îmbogățirea conținutului lor democratic, pentru o efectivă exercitare a lor, pentru crearea condițiilor necesare instaurării unei orînduiri sociale în care, pentru prima dată în istorie, drepturile și libertățile fundamentale să dobîndească întreaga plenitudine și un conținut calitativ superior, în interesul maselor muncitoare de la orașe și sate. Lupta partidului a îmbrăcat forme variate în raport cu perioada în care se ducea, cu condițiile impuse de burghezie desfășurării luptei politice a clasei muncitoare.

Studiul se încheie cu o succintă prezentare a drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii în regimul nostru democrat-popular — în plină dezvoltare pe calea adîncirii democratismului socialist.

I. R.

I. VÎNTU, *M. Kogălniceanu. Aspecte ale activității și concepției politico-juridice*, în „Studii și cercetări juridice", nr. 2, an. IV (1959).

Militant de frunte al perioadei de transformări multiple ce a marcat și în țara noastră formarea statului național, M. Kogălniceanu a desfășurat o bogată activitate pe tărîm literar, istoric și juridic, exprimînd ideologia părții celei mai avansate a burgheziei.

În privința concepțiilor politice ale lui M. Kogălniceanu, autorul precizează dintru început că ele nu ating nivelul gîndirii lui N. Bălcescu, limitîndu-se la preconizarea satisfacerii pe cale legală a revendicărilor populare în vederea prevenirii mișcărilor revoluționare și pentru ocrotirea proprietății private de tip burghez. În acest sens, s-ar putea aminti și circularele prin care el recomandă îmbunătățirea soartei țăranilor nu „prin mijloace criminale, prin răsculare și spoliațiune" („Monitorul oficial", 1864, p. 313), fapt pentru care sătenii trebuiau să trăiască în „pace și prietenie cu foștii lor stăpîni" (*ibidem*, p. 908).

Ca reprezentant al burgheziei, Kogălniceanu — arată autorul în continuare — nu a avut o concepție materialistă despre societate, însă sub influența ideilor avansate din occident socotea că baza transformărilor sociale și politice o formează dezvoltarea industriei și îmbunătățirea situației materiale a maselor. El n-a sesizat nici rolul luptei de clasă, deși a luptat împotriva privilegiilor feudale, ci socotea posibilă stabilirea, prin reforme burgheze, de relații de „armonie socială" între clasele sociale cu interese contradictorii, relații bazate pe proprietatea capitalistă și pe regimul formal de egalitate, libertate și dreptate socială burgheze. De asemenea, el avea o concepție destul de limitată cu privire la rolul maselor în istorie, considerînd acțiunile populare simple manifestări ale nemulțumirii și ale nevoilor lor imperioase ce trebuiau călăuzite de clasele dominante spre forme neviolente. Deși aceasta este ideea ce se desprinde din întreaga concepție politică a lui Kogălniceanu, nu trebuie totuși să pierdem din vedere faptul că și el aprecia poporul ca fiind izvorul mișcărilor și isprăvilor, „fără de care stăpînitorii n-ar fi nimică".

Kogălniceanu concepea progresul social pe calea reformelor efectuate de sus în jos, de către adunările legislative. „...Ideea realizării transformărilor sociale pe cale legală și pașnică a reformelor — precizează autorul — a fost ideea directoare a activității lui M. Kogălniceanu și constituie una din trăsăturile esențiale ale concepției lui politico-juridice" (p. 446). Acest mod de a vedea lucrurile a reieșit în primul rînd din felul în care s-a rezolvat problema reformei agrare prin legea din 1864. Prin această reformă, înfăptuită împotriva intereselor marilor proprietari, însă în același timp în spiritul apărării și consolidării proprietății private, el a reușit

www.dacoromanica.ro

să fundeze din punct de vedere istoric şi juridic dreptul ţăranilor la pămînt, fără a atinge însă proprietatea.

În ceea ce priveşte gîndirea juridică, autorul precizează că deşi Kogălniceanu a fost la Berlin elevul lui Savigny, totuşi el n-a devenit pe de-a întregul un adept al şcolii istorice a dreptului făurindu-şi o concepţie proprie, progresistă. El privea dreptul ca un sistem de norme fundat pe realităţile sociale româneşti, pe cale internă, fără intervenţia puterii suzerane şi constînd în adaptarea regulilor şi instituţiilor juridice caracteristice organizării sociale şi regimului de stat burghez, reprezentînd astfel unul din principalele instrumente ale luptei pentru constituirea statului naţional şi îndeplinirea progresului social.

În privinţa organizării statului, ideile lui Kogălniceanu sînt : supremaţia constituţiei, regim parlamentar, limitarea prerogativelor regale şi extinderea dreptului de vot — fără a preconiza totuşi votul universal — pentru ca în felul acesta toate interesele ţării să poată fi reprezentate în parlament. Totodată, el socotea necesară predominarea burgheziei şi a marilor proprietari funciari în parlament, celelalte clase nefiind reprezentate decît în măsura progresului realizat de „armonia socială".

În ceea ce priveşte ideile referitoare la organizarea administrativă, se observă tendinţa de a se îmbunătăţi administraţia ţării şi de a se reprima arbitrariul, tendinţă ce se face simţită în reformele sale, în circulare, în lupta împotriva centralismului excesiv în administraţie şi în controlul jurisdicţional al legalităţii actelor administrative.

În concluzie, autorul precizează că „dacă la el (Kogălniceanu) nu întîlnim , ca la N. Bălcescu, avîntul luptei revoluţionare, în schimb el a dovedit voinţă şi muncă stăruitoare pentru înfăptuirea limitată a reformelor sociale reclamate de condiţiile obiective ale societăţii şi îndeosebi el a fost unul dintre marii luptători pentru cauza ţărănimii" (p. 452).

L. P. M.

ISTORIA U.R.S.S.

* * * *Революционная ситуация в России в 1859—1861 гг.* Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Moscova, 1960, 543 p.

Cu prilejul împlinirii unui secol de la înfăptuirea reformei din 1861, prin care în Rusia a fost abolită iobăgia, în Uniunea Sovietică s-au publicat unele materiale privind acest eveniment [1], altele, în pregătire, urmînd să se publice în viitorul apropiat [2].

Una dintre contribuţiile importante aduse în ultimul timp la cunoaşterea problemei reformei din 1861 este culegerea de studii şi materiale cu titlul de mai sus, întocmită de un grup de cercetători de la Institutul de istorie al Academiei U.R.S.S.

Valorosul material publicat în acest volum este sistematizat pe teme şi după criteriul teritorial. Volumul începe cu două articole introductive. În primul (p. 3—14), semnat de acad. M. V. Necikina, este arătată problematica şi scopurile principale ale studierii situaţiei revoluţionare din Rusia la sfîrşitul deceniului 6 şi începutul deceniului următor. În al doilea articol introductiv

[1] Vezi de pildă : V. V. Altman, *Источниковедческая база исследования революционной ситуации 1859—1861* гг. în „Вопросы Истории" nr. 1/1961, p. 199—171; R. A. Zaioncikovski, *Советская историография реформы 1861 года* în „Вопросы Истории" nr. 2/1961, p. 85—105; G. P. Suveizdene şi I. A. Razgalaite, *Записки П. А. Валцева о прове ении реформы 1861 г.* în „Исторический Архив" nr. 1/1961; R. F. Filippov, *Реформа 1961 года в Олонецкой губернии, Petrozavodsk*, 1961, 224 p.

[2] Acad. N. M. Drujinin are în pregătire mai multe studii privind reforma din 1861, precum şi o lucrare de proporţii mari despre situaţia social-economică a ţărănimii ruse după reformă.

www.dacoromanica.ro

(p. 15 28), semnat de V. I. Zevin, sînt expuse tezele lui V. I. Lenin despre aceeaşi perioadă.

Premisele economice ale situaţiei revoluţionare din preajma anului 1861 sînt studiate în patru articole, dintre care primele două (p. 29 61), semnate de A. Z. Baraboi şi N. N. Ulaşcik, se referă la deposedarea de pămînt a ţăranilor din guberniile Kiev şi Podolsk, din Lituania şi Bielorusia de vest, iar celelalte două (p. 62 123), semnate de P. E. Rutman şi K. K. Demidovski, se referă la intensificarea exploatării lucrătorilor din mine.

Alte patru articole au ca obiectiv acţiunile şi framîntările ţărăneşti. Decedatul istoric S. V. Tokarev scoate în evidenţă (p. 124 132) faptul constatat doar pe baza unor cercetări arhivistice parţiale, că acţiunile ţărăneşti sporesc în Rusia în anii 1859—1861; V. A. Fedorov studiază revendicările şi scopurile mişcărilor ţărăneşti pînă la 19 februarie 1861, data promulgării actului de abolire, arătînd că ţărănimea urmărea lichidarea şi împărţirea proprietăţii boiereşti. Celelalte două articole de la acest capitol cercetează unele mişcări ţărăneşti locale, în guberniile Smolensk (G. T. Riabkov), Saratov şi Samara (I. I. Ignatovici).

Două studii analizează situaţia şi lupta lucrătorilor în preajma reformei. A. P. Bajova prezintă lupta minerilor din Urali, studiată pe baza materialelor provenite de la mina din Revdin a lui P. Demidov, iar A. B. Zaks descrie lupta ţăranilor lucrători la fabrica moşieresei Mertvaia din Moscova.

În cadrul situaţiei social-economice şi politice dinainte de reformă, mişcarea revoluţionară căpătase un puternic avînt şi în rîndurile armatei. Aceasta se vede din materialele procesului de la Dinaburg publicate de V. I. Neupokoev (p. 213 223) în care au fost judecaţi I. Jukov, D. Stepanov, M. Veida, St. Izdobski şi alţi militari membri ai organizaţiei „Zemlia i volia". Este interesant studiul lui V. A. Diakov şi A. F. Smirnov despre *Protestul celor 106 ofiţeri* (p. 224—237). Este vorba de scrisoarea de protest împotriva aplicării pedepsei corporale în armată, publicată în „Severnaia Pcela" în 1862 şi retipărită de Herţen în „Kolokol", care a stîrnit un puternic ecou în opinia publică. Originalul scrisorii de protest, publicată atunci fără numele ofiţerilor semnatari, a fost descoperit abia în timpul din urmă. Printre semnatari se găsesc: P. F. Lihacev, cunoscut participant la mişcarea revoluţionară din aceşti ani, N. M. Przevalski, viitorul călător şi savant rus şi Nicolai Franţevici Roşkovski, porucic în batalionul 7 infanterie, cel pe care-l ştim originar din ţara noastră, mai tîrziu stabilit la Craiova [1]. În legătură cu N. F. Roşkovski s-a făcut precizarea într-o notă la dosar că este născut în Bucureşti, la 1840, din mamă romîncă. Despre tatăl său se notează că este originar din gubernia Gradensk (vezi p. 233) şi că a fost maior în armata rusă.

Prezenţa lui N. F. Roşkovski printre semnatarii protestului, laolaltă cu K. Maxevici şi V. F. Narbut, cunoscuţi toţi trei ca membri activi ai cercului condus de revoluţionarul democrat polon S. I. Sierakovski, arată că apariţia protestului trebuie pusa în legătură cu activitatea acestui cerc şi că prin S. I. Sierakovski a existat o legătură cu organizaţia „Zemlia i volia" (p. 235).

N. F. Roşkovski face parte chiar din grupul iniţiatorilor protestului iscălit şi de cei care peste cîteva săptămîni, împreună cu el, iau atitudine publică împotriva executării unor camarazi ai lor pentru activitate revoluţionară. Datele directe şi indirecte despre N. F. Roşkovski, necunoscute istoriografiei noastre pînă în prezent, menţionate în această comunicare, limpezesc în continuare unele aspecte privind figura lui Roşkovski, despre care s-a ocupat şi istoriografia noastră.

Harta mişcărilor revoluţionare în armata rusă în anii 1861 1863, publicată şi comen-

[1] Vezi revista „Studii" nr. 6/1956, p. 121—129; Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связы 60-х годов. Сборник сатетй и материалов, Moscova, 1960. p. 619 şi recenzia acestei cărţi în „Studii" nr. 5/1961, p. 1342—1344.

www.dacoromanica.ro

tată de V. E. Filgus (p. 238—245), dă o imagine clară a frămîntărilor revoluționare, celc din armată fiind strîns legate de mișcarea generală revoluționară din Rusia.

O serie de materiale sînt consacrate activității democraților revoluționari ruși. Din cele zece studii consacrate acestui domeniu menționăm în primul rînd pe acela al acad. M. N. Necikina, *Înființarea primei organizații „Zemlia i volia"* (p. 283 299), apoi articolul G. I. Ivanovei, *Agitația revoluționară în rîndurile muncitorilor la începutul deceniului VII* (p. 360 380), R. A. Taubin, *Din istoria propagandei „partidului revoluționar" în rîndurile țăranilor și soldaților în anii situației revoluționare* (p. 380—123) etc. Alte cîteva materiale cuprinse în volum se referă la situația revoluționară și a mișcării în această vreme în Lituania, Bielorusia și Moscova.

În ultimele file ale volumului, cititorul poate găsi cîteva comunicări despre publicistica și bibliografia problemei, precum și interesanta notă, care încheie volumul, a lui V. I. Neupokoev despre *Documentul cel mai important al organizației „Zemlia i volia" în deceniul VII.*

Materialele volumului prezintă o deosebită importanță pentru cunoașterea întregii situații revoluționare din deceniile 6—7, din sec. al XIX-lea, pentru înțelegerea interdependenței factorilor care au determinat reforma din 1861.

S. I.

S. A. NIKITIN, *Славянские комитеты в Россиu в 1858—1876 годах*, Ed. Universității din Moscova, 1960, 361 p.

Autorul studiază, pe baza unei bogate arhive inedite, activitatea comitetelor slave din Rusia pe o perioadă de circa 20 de ani, adică de la înființare și pînă la apogeul activității lor — perioada războiului ruso-turc din 1877—1878. Pe baza documentelor autentice, autorul combate exagerările și denaturările unor istorici, care caracterizau comitetele slave, în perioada studiată, în primul rînd ca „societăți culturale și de binefacere". Autorul leagă în mod just apariția acestor comitete de creșterea mișcării de eliberare a slavilor de sud, îndeosebi a bulgarilor, și de simpatia pe care cercuri largi ale opiniei publice din Rusia o aveau față de aceste mișcări.

Aceste fapte au contribuit pozitiv asupra activității comitetelor slave. Așa numita primejdie armată pe care ar fi reprezentat-o ele pentru Austro-Ungaria și Turcia este o denaturare[1]. Un argument împotriva tezei așazisei primejdii armate îl constituie și faptul că în perioada apogeului activității comitetelor pe planul politicii externe ele nu au reușit decît să trimită în Serbia (în 1876) un mic detașament de voluntari.

În lucrare se arată și legăturile pe care comitetele slave din Rusia le-au avut cu mișcările de eliberare ale slavilor și cu congresele slave. Se amintesc și legăturile cu „Societatea bulgară de binefacere" de la București care a pregătit trimiterea de voluntari bulgari în Serbia (p. 293) sub comanda generalului Cerneaev. Cercetînd activitatea emigrației bulgare în Țara Românească am constatat că la noi a activat o asociație slavă (Славянска дружина), constituită la București la 19 august 1875[2]. Sediul ei era în hotelul „Caracaș"[3]. La sediul ei se puteau citi cărți și periodice. Casierul drujinei se numea Teodorovici și locuia pe „Strada Nouă Nr. 1 la Atelierul fotografic". Astăzi această stradă formează numai o porțiune din str. E. Quinet și anume

[1] Prima de acest fel, pe care se bazează majoritatea celorlalte, este broșura „Les responsabilités, Janvier 1877", Constantinopol, 1877.

[2] „Знаме" (Drapelul), București, nr. 24, an. I, p. 95.

[3] Clădirea acestui hotel se păstrează pînă astăzi pe strada Șelari Nr. 6. Am identificat-o după indicația cercetătoarei S. Caracaș care păstrează și unele scrisori în legătură cu această clădire. Este singura clădire de pe strada Șelari care are curte interioară și intrare zidită în formă de arc.

www.dacoromanica.ro

cea cuprinsă între Calea Victoriei şi str. Academiei[1]. Nr. 1 se găsea în colţul cu Calea Victoriei. La aceeaşi adresă locuiau şi doi prieteni ai lui Hristo Botev, D. V. Hranov şi Kolev, pe care el îi aminteşte într-o scrisoare către I. Drasov din 26 iunie 1875 [2].

Activitatea fundamentală a comitetelor a constat în ajutorarea slavilor care se instruiau în şcoli, atît în Rusia, cît şi în afara hotarelor ei. Dispunînd însă de resurse materiale limitate, unii membrii ai comitetelor au căutat sprijinul cercurilor oficiale ruse. Atunci însă cînd, în timpul războiului din 1877—1878, acestea din urmă îşi subordonează activitatea comitetelor slave, ele îşi pierd caracterul de sine stătător şi influenţa lor asupra opiniei publice scade.

Latura net pozitivă a activităţii fundamentale de pînă la 1877 a comitetelor a fost concretizată în sprijinul material şi moral dat slavilor care se instruiau ca învăţători, profesori [3], savanţi, artişti sau oameni de cultură pentru a fi folositori popoarelor lor.

Asupra lor influenţa ideilor panslaviste a fost neînsemnată. Abordînd o temă care pînă acum nu a fost încă tratată ştiinţific, lucrarea lui S. A. Nikitin vine, prin interpretările şi materialul faptic prezentat, în ajutorul istoricilor care, în ţările slave şi neslave, cercetează teme legate de activitatea comitetelor slave. Studiul se înscrie ca un succes în istoriografia problemei tratate şi ca un îndemn la alte cercetări de detaliu.

A. C.

ISTORIA UNIVERSALĂ

ZDZISLAW SPIERALSKI, *W sprawa rzekomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii* (În chestiunea pretinsei expediţii a lui Cazimir cel Mare în Moldova), în „Przeglad historyczny", Varşovia, LII—1, 1961, p. 147—152.

Autorul acestui articol, care analizează relaţiile cele mai vechi dintre Moldova şi Polonia, se ocupă de cunoscutul şi mult discutatul paragraf al *Istoriei Poloniei* de Ioan Dlugosz, în care cronicarul din veacul al XV-lea povesteşte, sub anul 1359, intervenţia în Moldova a oastei polone din vremea regelui Cazimir cel Mare. Regele polon fusese solicitat să vină în ajutorul pretendentului la tron, Ştefan, înlăturat de fratele său Petru. Petru vodă, domn al Moldovei, surprinde însă oastea polonă în pădurile de la *Plonini* (numele înseamnă, la slavi: munte) şi înfrînge pe năvălitori. Dlugosz subliniază prezenţa în oastea polonă a lui Zbigniew Oleśnicki cel bătrîn şi a lui Nawoj Tenczynski, nobili polonezi. Este de admis că povestirea cronicarului se bazează pe tradiţia de familie a nobililor Oleśnicki (Dlugosz a fost secretar al cardinalului Oleśnicki, descendent din cel dintîi).

Autorul articolului cunoaşte aproape complet bibliografia polonă şi românească asupra acestei chestiuni controversate şi prezintă diferitele ipoteze asupra împrejurărilor şi datării expediţiei.

Unii istorici poloni, pînă la cei din ziua de azi (de ex. Z. Kaczmarczyk şi S. Weyman, *Reformy wojskowe... Kazimierza Wielkiego* (Reformele militare ale lui Cazimir cel Mare) Varşovia, 1958,

[1] Strada „Nouă" şi-a schimbat numele în anul 1903, fapt atestat în broşura: Perret-Maisonneuve, A. „Aperçu sur la Roumanie. Conference faite le 22 mai 1903", Paris, 1903, p. 95:
„Tout récemment le conseil municipal a donné les noms d'Edgar Quinet et de Michelet à deux rues centrales de la ville".
Ghidurile oraşului Bucureşti, chiar pînă spre 1920, dau alături de noile nume şi pe cele anterioare, respectiv: „Nouă" şi „Dreaptă".

[2] Hr. Botev, *Сочинения* (Opere), Sofia, 1948, vol. I, p. 242.

[3] Unul dintre aceştia, Marin Drinov, a fost comemorat de curînd în Bulgaria prin apariţia unei culegeri de studii, cu colaborare internaţională.

www.dacoromanica.ro

susţin şi astăzi existenţa unei expediţii a acestui rege în Moldova, aşa cum o povesteşte Dlugosz. Z. Spieralski observă, pe drept cuvînt, că data 1359, aflată în cronica lui Dlugosz, nu este confirmată de ceilalţi biografi ai cardinalului Oleśnicki (povestirea lui Callimachus şi cea anonimă), şi nici nu se potriveşte cu cele ce ştim despre istoria Poloniei, cît şi a Moldovei, în 1359. În Moldova, în 1359, abia se produsese întemeierea domniei sub Bogdan din Maramureş, iar Petru „voievod al Moldovei", nu poate fi, în secolul al XIV-lea, decît Petru al Muşatei (1377—1392). De aceea s-au născut, atît în istoriografia română, cît şi în cea poloneză, o serie de ipoteze, menite să explice şi să dateze expediţia, cea dintîi, a feudalilor poloni în Moldova. Autorul respinge explicaţia unor istorici români (D. Onciul, I. Ursu şi alţii după care Petru şi fratele său n-ar fi fost domnii Moldovei, ci voievozi ai unui stăpînit separat : Ţara Sepeniţului, menţinînd astfel data 1359. Dlugosz numeşte pe fraţii rivali domni *ai Moldovei*. O ţară a Sepeniţului, ca stat, n-a existat niciodată, iar Dlugosz o numeşte „terra" în sens de provincie. Sepeniţul cu cetăţile sale făcea parte, fără îndoială, pînă la sfîrşitul sec. al XIV-lea din stăpînirile Poloniei.

Singura soluţie posibilă a problemei este datarea expediţiei, nu în anul 1359, ci la o dată mai tîrzie, cînd nu mai domnea Cazimir, dar cînd situaţia politică din Ţara Haliciului şi din Moldova explică împrejurările şi cauzele acestei expediţii. Pretinsa expediţie a lui Cazimir cel Mare în Moldova se încadrează în rivalitatea dintre statele feudale ale Ungariei şi Poloniei pentru acapararea de noi teritorii. Regele Ludovic de Anjou ajunsese din 1370 rege al ambelor ţări, dar rivalitatea dintre nobilimile polonă şi ungară continua, chiar mai acută decît înainte. Ţara Haliciului, vechiul stat de limbă ucraineană, era mărul de discordie între tendinţele expansioniste ale Ungariei şi Poloniei feudale. Această ţară rusească îşi păstrase autonomia sub domnia lui Ludovic de Anjou, dar fusese încredinţată unui vasal al regelui, Wladislaw de Oppeln. Acest mare feudal era legat de nobilimea ungară, care găsi în aceste împrejurări un moment prielnic să înnoiască încercările de a supune Moldova, unde suzeranitatea ungurească fusese înlăturată încă din vremea coborîrii lui Bogdan din Maramureş (1359). În schimb, sub urmaşul lui Bogdan, Laţcu, începuse să pătrundă în Moldova influenţa politică polonă. (Spieralski admite domnia în Moldova a lui Iurg Koriatovici (în 1374), care a fost însă scos din şirul domnilor de către istoriografia românească).

Prin urmare războiul împotriva Moldovei a fost pornit nu de monarhia polonă, nici de cea ungurească, ci de marii feudali, în frunte cu Wladislaw de Oppeln, beneficiarul feudei din Galiţia. Data acestei încercări de a supune Moldova nu poate fi alta decît anul 1377. Ea corespunde şi cu începutul domniei lui Petru al Muşatei şi cu unele ştiri din izvor teuton privitoare la o înfrîngere a litvanilor în Moldova. Asupra acestor împrejurări politice Spieralski anunţă o lucrare mai mare, intitulată : *Problema Pocuţiei în cadrul relaţiilor polono-moldoveneşti, pînă la mijlocul sec. al XV-lea*, care se află în stadiu de redactare.

În orice caz, spune autorul, ar fi un anacronism ca să punem pe Zbigniew cel bătrîn ca luptător în oastea polonă, încă din anul 1359, iar pentru anul 1377 aduce un argument nou : cronica spune că scăpînd din războiul din Moldova, nobilul Nawoi Tenczinski a făcut o călătorie la Roma, iar la întoarcere a fost numit canonic al Cracoviei. Numirea lui în calitate de canonic datează din 1379, deci scăzînd doi ani (şi nu 20 !) pentru calatorie, ajungem tot la data 1377.

Această parte a cronicii lui Dlugosz, care cuprinde descrierea razboiului din Moldova, face parte, cum a arătat A. Semkowiez *Kriticzny rozbiór dzejów polskich Jana Dlugosza* (Cercetare critică a istoriei polone a lui Ioan Dlugosz) Cracovia, 1887, p. 371, din textele în care s-a folosit tradiţia de familie a nobililor Oleśnicki. Este vorba de o tradiţie orală, care nu putea avea date precise. Data 1359 provine desigur nu din tradiţie, ci din anumite socoteli ale lui Dlugosz.

www.dacoromanica.ro

Motivul pentru care scriitorul polon a datat din vremea lui Cazimir cel Mare o expediție, care de fapt a avut loc optsprezece ani mai tîrziu, se explică, după părerea autorului, prin aceea că în vremea cînd scria Dlugosz, adică în a doua jumătate a sec. al XV-lea, Polonia căpătase o mare influență în Moldova, care era atunci vasala ei. Nu era potrivit, atunci, să se releve faptul că Wladislaw de Oppeln, omul de încredere al regelui Ungariei, reprezentantul intereselor feudalilor unguri, a pornit în Moldova o expediție în favoarea unui pretendent legitim (Ștefan voievod), care-i ceruse sprijinul. În schimb, trecîndu-se toată acțiunea pe seama lui Cazimir cel Mare, reveneau regilor poloni drepturi de suzeranitate seculare asupra Moldovei. Pentru aceste motive, data expediției a fost falsificată în cronică. Chiar dacă nu primim această explicație a unei schimbări de dată făcute dinadins de cronicar, rămîne indiscutabilă greșala lui Dlugosz, care a atribuit lui Cazimir cel Mare o acțiune militară condusă în realitate de Wladislaw de Oppeln, în 1377.

P. P. P.

* * * *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1959 г.* Academia de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Moscova, 1961, 457 (458) p.

Materialele prezentate și discutate la cel de-al doilea simpozion interrepublican pentru istoria agrară a Europei răsăritene, ținut în 1959 la Moscova, au format un volum mai mare și bogat al „Anuarului de istorie agrară a Europei răsăritene" față de primul volum cu același titlu consacrat simpozionului, primul de acest fel, care a avut loc la Tallin, în 1958 [1].

La primul simpozion au fost prezentate 17 referate și comunicări, publicate apoi într-un volum de 324 p. În cadrul celui de-al doilea simpozion au fost susținute 33 de referate și comunicări, dintre care 25 se publică în *Anuarul pe 1961*, restul urmînd a-și găsi locul în alte publicații.

Inițiate de Academia de Științe a R.S.S. Estone și sprijinite de Secția de Istorie a Academiei de științe a U.R.S.S., simpozioanele pentru istoria agrară a Europei răsăritene devin o tradiție, lărgind și adîncind an de an tematica problemei, corespunzător necesităților științei istorice actuale. Dacă prima sesiune s-a preocupat numai de perioada celei de-a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea și a primei jumătăți a secolului următor, cea de-a doua sesiune și-a extins preocupările asupra problemei pînă în sec. al XIV-lea, în perioada evului mediu și pînă la începutul sec. al XX-lea, în perioada modernă. În centrul lucrărilor sesiunii de la Tallin au fost temele privind istoria relațiilor de producție în agricultura și istoria luptei de clasă a țărănimii; sesiunea de la Moscova a adîncit mai cu seamă problema genezei capitalismului în agricultură și a analizat îndeaproape a doua iobăgie [2].

În volumul de care ne ocupăm, materialele sînt grupate, la fel cum au fost expuse în cadrul sesiunii, pe secții, după criteriul cronologic: secția I cuprinde materiale referitoare la sec. XIV XVIII, secția a II-a cuprinde materiale referitoare la sec. al XVIII-lea și sec. al XIX-lea, pînă la anul 1861, iar secția a III-a cuprinde perioada 1861 1917.

În primele 70 de pagini ale volumului, în afară de studiul introductiv și de concluziile simpozionului precedent, sînt plasate cele trei comunicări făcute în ședințele plenare ale sesiunii și anume: *Problema genezei capitalis-*

[1] Cu acest prilej s-a luat hotărîrea ca astfel de simpozioane să aibă loc în fiecare an, iar materialele lor să se publice în volume speciale. Simpozionul pe 1960 s-a ținut la Kiev, iar despre cel pe 1961, programat în toamna anului 1961 la Riga, încă nu avem informații. Simpozionul de la Kiev, ale cărui materiale urmează să apară, a antrenat un număr mai mare de specialiști, avînd și o tematică mai bogată decît cele două simpozioane precedente.

[2] La sesiunea din 1960, problema centrală a constituit-o diferențierea socială a țărănimii („Вопросы истории" nr. 3/1961, p. 136).

www.dacoromanica.ro

mului în agricultură în apusul Europei, de S. D. Skazkin; *Geneza capitalismului în agricultura Rusiei*, de V. K. Iaţunski şi *Despre riscurile modernizării istoriei economice a ţărănimii ruse din sec. al XVII-lea pînă în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, de A. L. Şapiro. În ultima parte a volumului sînt incluse stenogramele dezbaterilor, întîi intervenţiile celor şapte participanţi la discuţiile purtate pe marginea comunicărilor făcute în plenară (p. 347 359) şi răspunsurile celor trei autori (p. 359—365), apoi rezumatele dezbaterilor din cele trei secţii la care au luat cuvîntul 62 de participanţi (lista lor la p. 375 377).

Volumul mai are o anexă care cuprinde patru articole trimise din partea academiilor de ştiinţe din Bulgaria, Ungaria, Polonia şi Cehoslovacia, privind dezvoltarea istoriografiei problemei agrare în aceste ţări, în ultimii 15 ani. Aceste lucrări nu au fost citite în şedinţe, unde, în schimb, au fost dezbătute alte materiale privind probleme din istoria agrară a Poloniei, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei. Dintre acestea menţionăm studiul O. E. Ivanovei, *Problema structurii sociale în satele voievodatului Cracoviei în sec. XVI—XVII*, (p. 101—111), studiul remarcabil al lui A. I. Ozolin, *Mişcările antifeudale din Cehia în sec. XVI XVIII, oglindite în literatura cehoslovacă modernă* (p. 242 250), al I. I. Leşcikovskaia, *Abolirea iobagiei în Croaţia şi Slavonia în 1848* (p. 317 330).

Cea mai mare parte a materialelor din volum se referă la istoria agrară a Rusiei şi a ţărilor baltice.

Geneza capitalismului în agricultură, problema principală a istoriei agrare, a fost dezbătută sub cele mai diferite aspecte. De pildă s-a acordat multă atenţie chestiunilor de metodă şi metodologie în cercetarea acestei probleme. În această privinţă nu s-au constatat controverse între participanţii la discuţie. În schimb, a suscitat vii discuţii şi controverse problema determinării perioadei de apariţie a capitalismului în agricultură, mai cu seamă apariţia procesului de diferenţiere în sînul ţărănimii, diferenţiere determinată de noile relaţii capitaliste. Unii pun acest început în cea de a doua jumătate a sec. al XVI lea, alţii în sec. al XVII-lea sau în prima jumătate a sec. al XVIII-lea.

Problemei acumulării primitive a capitalului, studiată comparativ în apusul şi răsăritul Europei (sec. XVIII-XIX), îi este consacrat un studiu al lui V. M. Lavrovski (p. 132 136). Dezvoltarea economiei capitaliste boiereşti în perioada de după reforma din 1861 este analizată în referatul lui M. I. Kozin, *Evoluţia capitalistă a economiei boiereşti în guberniile Livoniei în a doua jumătate a sec. al XIX-lea* şi în cel al lui A. V. Fadeev, *Formarea capitalismului agrar în nordul Caucazului în perioada de după reformă* (p. 251—260).

În problema rentei feudale, N. L. Rubinstein şi D. L. Pohilevici constată că, spre deosebire de apusul Europei, unde renta în bani reprezenta ultima etapă în evoluţia rentei marcînd trecerea spre relaţiile capitaliste, în Rusia predomină boierescul pînă în 1861. În această ordine de idei, A. M. Anfimov demonstrează (p. 274 285) că rămăşiţele precapitaliste dăinuiesc în agricultura Rusiei pînă la începutul sec. al XX-lea.

Un deosebit interes prezintă pentru specialiştii romîni studiul lui P. V. Sovietov, *Politica legislativă în problema încălcării dreptului la folosinţa pămîntului în Moldova pînă la mijlocul sec. al XVII-lea*. Bazîndu-se pe materialele din colecţia „Documente privind istoria Romîniei" şi pe alte izvoare în limba romînă referitoare la această problemă, autorul constată că politica legislativă a oglindit desfăşurarea luptei de clasă. Pînă în sec. al XVIII-lea, arată P. V. Sovietov, lupta de clasă a ţărănimii are ca obiectiv libera folosire a pămînturilor arabile, a imaşurilor şi apelor aparţinînd obşteii, iar de la această dată înainte, pe măsură ce dispar rămăşiţele folosinţei comune a acestora, lupta ţărănimii se duce pentru dobîndirea pămînturilor.

Prin studiul său, P. V. Sovietov aduce o contribuţie însemnată la cunoaşterea istoriei agrare a Moldovei, el fiind primul care analizează izvoarele romîneşti din sec. XIV-XVII din punct de vedere al luptei de clasă, ţinînd

www.dacoromanica.ro

totodată seama de felul în care legislaţia vremii a oglindit reacţia clasei dominante, exploatatoare, faţă de lupta antifeudală a ţărănimii pentru pămînt.

Materialele publicate în volum, ca şi dezbaterile tuturor sesiunilor consacrate problemelor de istorie agrară a Europei răsăritene, sînt deosebit de interesante pentru cercetătorii din ţara noastră care se ocupă de aceste probleme.

Este de dorit ca pe viitor şi cercetătorii noştri să-şi dea contribuţia la aprofundarea cunoaşterii istoriei agrare a ţărilor din răsărit răspunzînd la apelul ce le este adresat (vezi nota 2, pag. 3 a volumului prezentat aici) în sensul punctului 4 din rezoluţia simpozionului de la Moscova prin care se programează colaborare cu specialiştii din ţările de democraţie populară.

S. I.

* * * *Die Französischen Kriege und Deutschland — 1792 bis 1815*, Protocolul sesiunii Institutului de istorie al Academiei de Ştiinţe din Berlin — 18 noiembrie 1856, Akademie Verlag, Berlin, 1958, 94 p.

Marile progrese realizate de istoriografia marxistă germană în ultimul deceniu au făcut posibilă o nouă periodizare a istoriei Germaniei, pe bazele ştiinţifice oferite de materialismul istoric. Una dintre problemele asupra cărora s-au purtat mult timp discuţii şi în care s-au emis opinii diferite este aceea a caracterului războaielor duse de Franţa între 1792 şi 1815 şi rolul lor pentru dezvoltarea Germaniei în această perioadă. Organizate de Institutul de istorie din Berlin, în cadrul unei sesiuni speciale, dezbaterile asupra acestei probleme au reunit istorici din R. D. Germană, R. P. Polonă şi R. S. Cehoslovacă, constituind un exemplu concludent de colaborare pentru rezolvarea unei probleme ştiinţifice de interes comun.

Cele două opinii principale asupra caracterului războaielor ce au urmat Revoluţiei franceze, pînă în 1815, au fost expuse de Dr. H. Scheel şi Dr. H. Heitze şi sprijinite apoi prin referate la începutul dezbaterilor.

După opinia primului referent, războiul dus de Franţa revoluţionară în anii 1792—1794 a fost un „război ofensiv de apărare" cu caracter just şi progresist. Faptul că Revoluţia burgheză franceză nu a desfiinţat exploatarea omului de către om, ci a înlocuit doar o formă de exploatare prin alta, a avut drept urmare de la început existenţa unor anumite tendinţe de jaf şi cotropire, tendinţe care în această fază au fost secundare şi nu pot determina caracterul războaielor duse de Franţa. Ele au crescut treptat, pe măsura consolidării interne a cuceririlor Revoluţiei burgheze franceze. După căderea dictaturii iacobine şi după încheierea tratatelor de pace din 1795, principalul adversar al Franţei revoluţionare a devenit burghezia engleză. După cum Anglia s-a coalizat cu puterile feudale reacţionare continentale Austria, Prusia şi Rusia —, tot aşa Franţa burgheză şi-a găsit aliaţi în Spania feudală şi în principii germani, renunţînd în favoarea acestor aliaţi la sprijinirea revoluţiei burgheze din celelalte ţări ale Europei, în special la sprijinirea elementelor burgheze revoluţionare din Germania. Tendinţele de cotropire şi jaf devin după 1796 dominante în războaiele duse de Franţa şi, ca urmare, acestea pot fi caracterizate, de la această dată înainte, ca războaie nejuste, de cucerire, chiar dacă au avut unele efecte pozitive asupra ordinei sociale şi politice din Europa. Din partea coaliţiei antifranceze, războaiele au avut un caracter reacţionar, nejust, pînă în anul 1806, cînd ele devin drepte şi progresiste prin rolul determinant pe care-l capătă lupta de eliberare naţională de sub jugul străin.

Cea de-a doua opinie nu se deosebeşte în liniile ei generale, pînă la un anumit punct, de prima. Principala deosebire constă în aceea că socoteşte drept juste şi progresiste războaiele purtate de Franţa pînă în anul 1806, indiferent de existenţa unor tendinţe de jaf şi cotropire. H. Heitzer ajunge la această concluzie arătînd că pînă la zdrobirea Austriei şi a Prusiei la Austerlitz, Jena şi Auerstädt, războaiele duse de

www.dacoromanica.ro

Franța au avut semnificația *unei lupte pentru existență*, împotriva contrarevoluției externe și în condițiile existenței pericolului unei contrarevoluții interne. După 1806 Franța a devenit puterea centrală a unui nou sistem european care poate fi caracterizat drept „sistemul napoleonian al înrobirii naționale", iar războaiele duse de ea au avut un caracter nejust, de cotropire și subjugare.

Numeroasele și interesantele intervenții ale celor prezenți la sesiune, cuprinse de altfel în volum, au dovedit că este prematură încercarea de a ajunge la un punct de vedere comun, părerile rămînînd în continuare împărțite. Dar discuțiile au avut darul de a adînci problema, de a reliefa noi aspecte ale ei și de a schița căile de urmat pentru rezolvare.

A ieșit astfel în evidență faptul că cele două păreri, pornind de la lucrările clasicilor marxism-leninismului și utilizînd în special indicațiile date de Lenin asupra caracterului războaielor în capitalism, prezintă inconsecvențe și scăderi în ceea ce privește aplicarea acestor indicații la realitățile istorice concrete. Transformarea războaielor revoluționare franceze în războaie de jaf și cotropire a fost un proces complex determinat de factori interni și externi. Tocmai de aceea, căutarea unei date precis determinate, fie la anul 1796 sau 1806 și mai ales caracterizarea ca atare a războaielor, numai din punctul de vedere al politicii franceze față de Germania, prezintă serioase inconveniente și chiar pericolul de a schematiza istoria unei epoci. Evoluția raportului de forțe din Europa dintre Franța burgheză și puterile feudale reacționare de pe continent sprijinite de Anglia nu poate constitui, de asemenea, un indiciu decisiv în aprecierea momentului în care războaiele au devenit, dintr-o parte sau alta, războaie de apărare sau de cotropire.

S-a reliefat, pe de altă parte, importanța deosebită a rolului pe care politica franceză l-a avut de-a lungul etapelor în care se subdivide perioada 1792—1815 pentru dezvoltarea diferitelor regiuni ajunse sub influența ei, atît din punct de vedere al progreselor economice, cît și din acela al introducerii unor relații noi de producție.

Tendințele de jaf și cotropire sînt caracteristice politicii externe a oricărui stat burghez, chiar atunci cînd războaiele pe care acesta le duce au un caracter just, de apărare. În legătură cu acest ultim aspect, din intervențiile unei părți a participanților la sesiune s-a desprins necesitatea unei mai adînci analize a deosebirilor dintre războaiele drepte și nedrepte, aplicate la realitățile concrete. Istoria cunoaște războaie care, fiind nedrepte, au avut totuși și rezultate pozitive în dezvoltarea istorică ulterioară, ca de pildă, războiul pruso-austriac din 1866. Această caracterizare poate fi aplicată și războaielor napoleoniene în anumite faze ale lor, evidențiind faptul că problema este mai complexă și necesită diferențieri mai nuanțate decît acelea care au reieșit din tezele prezentate la începutul dezbaterilor.

Lucrările sesiunii au constituit un prețios ajutor în munca istoricilor din R.D. Germană și le-au deschis noi perspective în munca de cercetare științifică.

R. P.

* * * *Beiträge zur Geschichte der Novemberrevolution*, Akademie Verlag, Berlin, 1960, 77 p.

Aniversarea a patru decenii de la izbucnirea revoluției germane din 1918 a fost sărbătorită de istoricii din R. D. Germană prin numeroase studii și cercetări privind acest eveniment. Volumul de față, apărut sub redacția lui H. Habedank, cuprinde patru contribuții la istoria revoluției din noiembrie. Trei dintre acestea tratează aspecte diferite ale aceleiași probleme: poziția trădătoare a conducerii social-democrației germane și influența ei nefastă asupra evoluției evenimentelor revoluționare din Germania.

K. Stenkewitz se ocupă în studiul pe care-l semnează de poziția conducătorilor Partidului socialist independent german

www.dacoromanica.ro

(U.S.P.D.) față de acțiunile de masă în epoca pregătirii revoluției din noiembrie. Această poziție este apreciată în raport cu sarcinile care stăteau în 1918 în fața proletariatului german și cu atitudinea aripei stîngi a social-democrației germane.

Numeroase documente folosite de autor demonstrează că conducerea U.S.P.D. — întemeiat în aprilie 1917 —, deși s-a pronunțat în vorbe împotriva trădătorilor din Internaționala a II-a, s-a limitat în activitate doar la o opoziție parlamentară și a frînat avîntul revoluționar al maselor. Una dintre marile greșeli ale membrilor grupului „Spartacus" în anul 1917 și la începutul anului 1918 a fost tocmai colaborarea cu centriștii social-democrați, reprezentați de conducerea partidului.

Studiul semnat de D. Baudis se ocupă de atitudinea Consiliului Executiv și a conducerii de dreapta a sindicatelor față de sfaturile muncitorești și față de mișcarea grevistă din întreprinderile berlineze în noiembrie 1918. Deși ales la 10 noiembrie 1918 de sfaturile de muncitori și soldați, Consiliul Executiv a fost format în majoritate din elemente oportuniste și reformiste. Observația lui Lenin despre marele pericol pe care-l reprezenta lipsa în această epocă a unui partid marxist consecvent s-a adeverit cu această ocazie. Autorul urmărește felul în care Consiliul Executiv a colaborat, direct sau indirect, cu conducerea de dreapta a sindicatelor germane care reprezenta de fapt agentura burgheziei în mișcarea muncitorească. Această colaborare a frînat izbucnirea grevelor politice de masă și a subminat activitatea sfaturilor muncitorești din întreprinderile berlineze.

H. Habedank analizează mișcările pentru socializare în industria minieră din Ruhr în zilele revoluției. Profitînd de lipsa unui partid marxist care să înarmeze masele revoluționare cu o viziune clară despre sarcinile revoluției socialiste, conducătorii social-democrați ai sindicatelor au dezorientat proletariatul din Ruhr prin teorii reformiste despre naționalizarea mijloacelor de producție în condițiile menținerii aparatului de stat burghez, apărînd de fapt prin aceasta interesele monopolurilor și dezorganizînd mișcarea revoluționară.

Studiul lui W. Seifert despre *Scriitorii germani și revoluția din noiembrie* evidențiază faptul că, cu toată dezorientarea ideologică care caracteriza în preajma anului 1918 intelectualitatea germană, cei mai reprezentativi scriitori ca H. Mann, B. Brecht și alții au stat de partea revoluției oglindind acțiunile maselor în operele lor. Din evenimentele anului 1918 și din atmosfera lui s-au inspirat numeroase opere valoroase ale literaturii germane din perioada dintre cele două războaie.

R. P.

GHEORGHE LAIOS, Ὁ ἑλληνικὸς τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821 [Presa grecească din Viena de la 1784 pînă la 1821], Atena, 1961, 134 p.

În sec. XV—XVIII, părăsindu-și patria din cauza prigonirilor turcești, numeroși greci s-au stabilit în alte țări, continuînd sub diferite forme lupta pentru eliberarea poporului lor de sub dominația otomană. Dintre comunitățile grecești care au luptat statornic pentru eliberarea poporului grec de sub jugul turcilor, comunitatea grecească din Viena s-a distins prin remarcabila sa activitate propagandistică, desfășurată și pe calea presei la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea.

Pe la 1780, comunitatea grecească din Viena avea peste 600 de membri. Ocupîndu-se îndeosebi cu comerțul, membrii acestei comunități aveau întinse legături personale în aproape toate țările europene. Beneficiind de toleranța religioasă din vremea împăratului Iosif II, grecii din Viena au editat mai întîi diferite publicații cu conținut religios, istoric și literar, care au atras atenția opiniei publice asupra formării unei puternice conștiințe de luptă a poporului grec. Grecii din Viena au editat apoi reviste și ziare, care au avut un rol important în desfășurarea propagandei politice împotriva stăpînirii turcești.

www.dacoromanica.ro

Cercetînd dezvoltarea presei greceşti din Viena, autorul lucrării de faţă se ocupă mai întîi de ziarul Ἐφημερίς (Gazeta), care a apărut în anii 1790—1798. Timp de cîţiva ani, turcii au stăruit pe lîngă guvernul austriac să împiedice apariţia acestui ziar. Guvernul austriac a admis editorilor ziarului ca pentru Turcia să publice ediţii purificate spre a nu nemulţumi pe turci. Din înştiinţarea care anunţa apariţia acestui ziar în 1790, aflăm că într-adevăr aveau să se editeze foi speciale pentru cititorii din Imperiul otoman.

Editorii şi colaboratorii acestui ziar au avut legături cu revoluţionarii francezi de la 1789. Ziarul a fost sprijinit şi de grecii din ţările romîne şi a sprijinit mişcarea antiotomană din aceste ţări. Importanţa acestui ziar a fost semnalată cititorilor romîni pentru prima dată de către Demostene Russo în articolul său *Primele ziare greceşti din Viena*, publicat în 1928, republicat în *Studii greco-romîne*, Opere postume, tom. II, Buc., 1939, p. 359—384. Lucrarea autorului grec pune în lumină ştiri şi idei preţioase pentru istoria poporului romîn. El arată că ziarul grecesc din Viena, urmărind evenimentele războiului ruso-turc din 1791, constată trezirea marilor speranţe de eliberare în rîndurile popoarelor subjugate. Se socotea că „ghiaurii în unire cu ruşii vor putea să izgonească pe turci în Asia" (p. 39). Ziarul a publicat ştiri valoroase despre lupta de la Ismail şi despre condiţiile păcii de la Iaşi din 1792.

Unele corespondenţe din Moldova şi Ţara Romînească cuprind informaţii şi aprecieri cu caracter social. Ziarul relatează că în 1797 „nefericiţii ţărani din Moldova nu numai că plătesc birul împărăţiei, dar mai sînt obligaţi să lucreze boierului lor 160 de zile pe an pentru pămîntul pe care-l folosesc, în afară de celelalte dări şi dijme" (p. 49). Propaganda antiotomană a grecilor din Viena s-a intensificat prin activitatea revoluţionară a lui Riga Velestinul, din care cauză acest ziar a şi fost suprimat în 1798.

Grecii din Viena au editat apoi ziarul Εἰδήσεις (Ştiri) în 1811, iar în anii 1812—1836, cu întreruperi, periodicul Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος (Telegraful grecesc). Guvernul austriac a supus aceste publicaţii unei aspre cenzuri, urmărind să le folosească în interesul său şi obligîndu-le să urmeze linia diplomaţiei austriace faţă de Turcia, mai ales după 1815. Aceleaşi au fost măsurile guvernului austriac şi faţă de periodicul literar Λόγιος Ἑρμῆς (Mercurul Savant), apărut, cu unele întreruperi, în anii 1816—1821. Publicarea cunoscutei anateme, pe care patriarhul din Constantinopol a trimis-o mitropolitului Moldovei pentru condamnarea mişcării revoluţionare din 1821 a fost un act impus editorilor acestui periodic de către guvernul austriac.

Autorul consacră apoi, la sfîrşitul lucrării sale, scurte paragrafe publicaţiilor periodice greceşti apărute în 1819: Ἀθηνᾶ (Atena) şi Μέλισσα (Albina) la Paris, Ἶρις la Londra, Καλλιώπη la Viena (p. 116—126). Lucrarea cuprinde indicaţii bibliografice, ilustraţii şi un indice onomastic.

Lucrarea are în esenţă un caracter informativ. Gazetele şi revistele greceşti apărute la Viena la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi în ceputul celui de-al XIX-lea s-au răspîndit şi în ţările romîne. Riga Velestinul a cerut în 1791 din Bucureşti un abonament pe un an întreg la gazeta Ἐφημερίς, (Emil Virtosu, *Nou despre Riga Velestinul, premergătorul independenţei greceşti*, Buc., 1946, p. 6). Biblioteca Academiei R.P.R. posedă 105 numere din acest ziar grecesc şi numeroase foi din alte publicaţii greceşti apărute la Viena. Aceste publicaţii, cunoscute numai prin titlurile lor, aşteaptă să fie cercetate ca izvoare istorice.

Gh. C.

FERNAND FIZAINE, *Frédéric-Guillaume Ier père du militarisme allemand*, Paris, Le Nef de Paris Editions, 1958, 205 p.

În cartea lui F. Fizaine, Frederic-Wilhelm I al Prusiei nu apare ca un regişor oarecare avînd, printre altele, şi mania unei gărzi formate din soldaţi uriaşi, ci este prezentat ca

www.dacoromanica.ro

precursor al militarismului german. Autorul arată aproape la fiecare pagină a cărții sale că principala preocupare a regelui-sergent a fost armata, din care urmărea să facă instrumentul expansiunii prusiene în Europa. Multe din așa-zisele lui reforme au avut drept unic scop să creeze condiții cît mai favorabile pentru dezvoltarea aparatului său militar. Astfel, acțiunea de centralizare a statului a avut în vedere în primul rînd suprimarea diferitelor legi și obiceiuri feudale care împiedicau o politică fiscală eficientă. Iar această politică fiscală trebuia să aducă regelui fondurile necesare pentru înzestrarea și mărirea armatei sale. La moartea sa, Frederic-Wilhelm I a lăsat succesorului său, Frederic al II-lea, o armată de 100 000 oameni la un stat de 2 000 000 supuși. Era un raport nemaiîntîlnit în Europa acelor timpuri între numărul locuitorilor și numărul soldaților. Pasiunea pentru armată a „regelui sergent" era dublată și de o mare viclenie pe plan politic. Testamentul lui — din care autorul citează pasajul esențial — oglindește cu prisosință principiile după care s-a condus în domeniul politic. Frederic-Wilhelm declară în testament că pentru a înșela Austria asupra obiectivelor politicii sale externe, a afișat două manii pe care în realitate nu le-a avut niciodată : dorința de a avea o gardă de uriași și zgîrcenia. În spatele acestora el a reușit să strîngă marile sume de bani necesare purtării războiului și să creeze o puternică armată. Urmașul său nu avea decît „să arunce masca", conchidea el în mod cinic în testament.

Frederic-Wilhelm I mai e înfățișat și ca un înverșunat adversar al științei și culturii ; el a mers pînă acolo încît a ordonat desființarea Academiei de la Berlin organizată de Leibnitz. De asemenea, a făcut schimbări în justiție, îndepărtînd dreptul roman și simplificînd procedura pentru a putea să aplice cît mai ușor pedeapsa capitală. Autorul dă numeroase exemple în care se vede că adeseori regele intervenea personal în exercitarea justiției, casînd sentințele ce i se păreau prea blînde și ordonînd pronunțarea pedepsei cu moartea. Tot Frederic-Wilhelm I a creat și un instrument special de tortură pentru țăranii care nu se supuneau la îndeplinirea obligațiilor lor către stat și către junkeri.

Cartea lui F. Fizaine are însă și mari lacune. Autorul se ocupă prea mult de persoana lui Frederic-Wilhelm I, de trăsăturile caracterului său, astfel că acestea apar determinante pentru istoria Germaniei din acea epocă, punct de vedere cu totul nejust și neștiințific. Apoi autorul nu cercetează aproape de loc condițiile interne, social-economice și politice din Prusia în epoca în care Frederic-Wilhelm a fost prinț-moștenitor și apoi rege. F. Fizaine nu arată în fond ce clasă socială, ce tendințe interne exprima politica militaristă a regelui. Dimpotrivă, „regele-sergent" apare la fel de rău pentru junkeri ca și pentru păturile de jos. Or, așa cum reiese și din carte, „regele sergent" nu a luat nici o măsură care să ușureze clasele asuprite. Dimpotrivă, el le-a apăsat cu sarcinile unei grele fiscalități și cu recrutorii săi în permanentă căutare de soldați În schimb, față de junkeri el s-a arătat deosebit de zelos să le apere și să le consolideze privilegiile în stat.

Cartea lui F. Fizaine, destul de interesantă prin prezentarea politicii militariste a lui Frederic-Wilhelm I, politică în care autorul vede începutul militarismului german din zilele noastre, păcătuiește prin faptul că nu leagă această politică de împrejurările social-economice și politice generale ale epocii în care a domnit cel supranumit de istorie „regele-sergent".

S. C.

P. VÁCZY, *La transformation de la technique et de l'organisation de l'industrie textile en Flandre aux XIe — XIIIe siècles*, în „Studia Historica", nr. 48, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 26 p.

Înflorirea industriei țesăturilor de lînă din Flandra a început la sfîrșitul sec. al XI-lea — arată autorul — și un secol mai tîrziu erau desăvîrșite cîteva importante invenții. Seco-

www.dacoromanica.ro

lele următoare, XIII—XV, n-au făcut altceva decît să le perfecţioneze sau să aducă la lumină noi unelte şi aparate pornind însă de la rezultatele deja obţinute.

În studiul de faţă, P. Váczy se ocupă numai de trei mari invenţii : roata de tors, războiul de ţesut orizontal şi moara de postav (piua).

Roata de tors a apărut în nordul Franţei la începutul sec. al XIII-lea, indicii în acest sens fiind reprezentările ei în celebrele catedrale din Chartres şi din Amiens. Roata de tors acţionată la început cu mîna şi nu cu pedala de picior aşa cum o cunoaştem mai tîrziu răsucea şi bobina cel puţin de cinci ori mai rapid decît fusul obişnuit. Executarea simultană a celor două operaţiuni de bază ale filaturii : răsucitul şi bobinatul va pleca de la această roată de tors care spre sfîrşitul sec. al XV-lea va face loc roatei de tors cu aripioare şi cu înfăşurare automată acţionată mecanic de o curea de transmisiune. Cu toate acestea, fusul de mînă şi-a continuat şi el cariera sa fiind utilizat pînă pe la sfîrşitul sec. al XVIII-lea.

Războiul de ţesut vertical este cunoscut în Europa din antichitate. Reprezentări ale acestui meşteşug se găsesc pe un manuscris din anul 1023, apoi şi în sec. XII—XIII. În acelaşi timp — arată P. Váczy, — în sec. al XII-lea apare şi noul război de ţesut orizontal, prototipul celui modern, răspîndindu-se apoi, pînă în sec. al XIV-lea, în toată regiunea de nord-vest a Europei. Autorul aduce dovezi sigure în sprijinul tezei că războiul de ţesut orizontal s-a dezvoltat în această parte a lumii din formele sale antice, trecînd prin forme intermediare, şi că nu ar fi fost adus — aşa cum susţineau unii istorici — prin intermediul lumii arabe unde este atestată apariţia lui în sec. IV—VI.

Pentru a îndepărta grăsimea de pe ţesături şi a le face moi, în stare să se muleze pe corp, civilizaţia antică folosea o metodă de piuare foarte simplă : ţesăturile erau călcate cu picioarele într-o cadă plină cu lichid. Atît desenele cît şi textele perioadei de început a orînduirii feudale demonstrează că această operaţiune a început să fie înlocuită prin acţiunea unei instalaţii hidraulice, şi anume moara pentru postav (piua). Primele mori de postav au început să fie menţionate — arată autorul — pe la mijlocul sec. al XI-lea în sudul Franţei, apoi la 1101 în Champagne pentru ca în sec. al XIII-lea să fie răspîndite peste tot.

În principalele localităţi cunoscute prin ţesături extrafine procedeele vechi au fost totuşi menţinute în ciuda productivităţii sporite pe care o aduceau invenţiile amintite.

În partea a doua a studiului, autorul se ocupă pe larg de dezvoltarea industriei textile în cadrul condiţiilor specifice ale Flandrei : dezvoltarea oraşelor, stratificarea socială a populaţiei, legăturile economice cu ţările vecine. Dezvoltarea considerabilă a industriei textile în Flandra nu a fost posibilă decît în momentul în care bogaţii negustori de ţesături şi-au asumat rolul de a o organiza. Ei plasau mărfurile atît în interior, cît şi în străinătate asigurînd şefilor de ateliere din oraşe cantităţile necesare de materii prime şi produse alimentare. Îndrăzneţii negustori-aventurieri, care pînă atunci mînuiau cu îndemînare — — arată P. Váczy — cu o mînă sabia şi cu cealaltă balanţa, au devenit nişte burghezi sedentari. Dezvoltarea vieţii financiare, reţeaua de sucursale comerciale, răspîndirea corespondenţei, regularitatea serviciilor poştale, toate au permis negustorilor — care nu şi-au părăsit astfel nici atelierele proprii — perfectarea afacerilor lor cu ţările străine fără să părăsească domiciliul. Negustorii italieni au început din a doua jumătate a sec. al XII-lea să cumpere mari cantităţi de mărfuri textile fabricate în Flandra pentru a le desface în ţările de pe coastele Mării Mediterane în Orientul Apropiat şi în Africa. Aceiaşi negustori italieni aduceau în Flandra coloranţi din India, Ceylon, Asia Mică.

Autorul analizează apoi cauzele pentru care de industria textilă a Flandrei depindea începînd de la sfîrşitul sec. al XII-lea comerţul internaţional.

În prima jumătate a sec. al XIII-lea corporaţiile meşteşugăreşti au început să-şi manifeste tot mai vădit pretenţia de a-şi lua

www.dacoromanica.ro

soarta în propriile lor mîini şi de a participa la administrarea oraşelor.

În încheiere, autorul se ocupă de frămîntările sociale din sec. al XIII-lea în Flandra şi de urmările victoriei obţinute asupra nobilimii de către meşteşugari în 1302 la Courtrai care le dădea dreptul să-şi procure lîna necesară meşteşugului, să-şi vîndă mărfurile şi să aibă dreptul de a-şi spune cuvîntul în administraţia oraşului. Astfel — încheie P. Váczy — a luat sfîrşit situaţia privilegiată de care se bucurau marii negustori în viaţa economică şi politică : o epocă semnificativă a industriei textile din Flandra.

L. Ş.

A. G. DICKENS, *Thomas Cromwell and English Reformation*, London, The English University Press, 1959, 192 p.

Autorul cărţii de faţă, A. G. Dickens, profesor la universitatea din Hull, considerat ca o autoritate în domeniul studierii Reformei, caută să prezinte într-o nouă lumină rolul şi activitatea lui Thomas Cromwell în timpul introducerii Reformei în Anglia. Pe de altă parte, aşa cum explică prof. Dickens la început, cartea sa constituie şi o încercare de reabilitare a lui Thomas Cromwell privit cu totul negativ de unii istorici englezi din sec. al XIX-lea.

Primul capitol cuprinde interesante informaţii asupra originii şi primelor ocupaţii ale lui Thomas Cromwell, informaţii care în bună parte explică atitudinea lui faţă de Reformă. Fiu al unui fabricant de bere, el ajunge soldat mercenar în Italia, unde părăseşte armata angajîndu-se funcţionar la cunoscutul bancher Frescobaldo. Intră apoi în legătură cu un grup de negustori englezi, care-l iau în Ţările de Jos, făcîndu-l reprezentantul lor acolo. Reîntors în Anglia, Cromwell devine protejatul cardinalului Wolsey, împrejurare care-i deschide drumul spre cele mai înalte funcţii ale regatului. În palatul lui Wolsey el face cunoştinţă cu marea bogăţie şi cu puterea politică a clerului englez, fapt determinant pentru activitatea sa viitoare îndreptată împotriva bisericii catolice din Anglia. Ocupîndu-se în continuare de ascensiunea prodigioasă a lui Cromwell, autorul arată că aceasta a coincis cu începuturile pătrunderii Reformei în Anglia. Paralel cu acest proces se desfăşura activitatea lollarzilor şi a partizanilor ereziei lui Wycliff. Cercurile acestora erau frecventate şi de Cromwell.

Prof. Dickens analizează apoi, într-un capitol al cărţii sale, participarea bisericii la viaţa economică, precum şi consecinţele cu caracter social decurgînd din aceasta. Folosind ca izvoare bogata corespondenţă oficială şi particulară a lui Thomas Cromwell, autorul arată că şi biserica practica pe scară largă sistemul îngrădirii a mari suprafeţe de pămînt cu alungarea ţăranilor deţinători de loturi pe aceste suprafeţe. A. G. Dickens menţionează şi revolte ţărăneşti împotriva mănăstirilor care formau celebrele „enclosures". O tratare mai largă a acestor răscoale s-ar fi impus, ceea ce ar fi redat cadrul social mai larg în care a pătruns Reforma în Anglia.

Autorul arată apoi cum prin intermediul Camerei Comunelor, al cărei control îl avea, Cromwell pregătea introducerea oficială a Reformei. A. G. Dickens expune ideile lui Cromwell asupra reformei bisericii engleze şi opoziţia întîmpinată de el în timpul acţiunilor sale. Thomas Cromwell apare autorului ca partizan al supunerii absolute a bisericii faţă de puterea laică şi ca adversar al marilor averi acumulate de biserică. A. G. Dickens însă nu spune ce anume tendinţe reprezenta Cromwell prin politica sa de reformă a bisericii. Din carte nu se vede legătura existentă între Thomas Cromwell şi acele pături sociale interesate în deposedarea bisericii de pămînturile ei. Această legătură se poate face dacă ne gîndim la originea şi începuturile carierei lui Cromwell. El însuşi nobil de dată foarte recentă şi cunoscînd din tinereţea sa de slujbaş comercial aspiraţiile burgheziei, n-a făcut altceva decît să oglindească prin întreaga sa

www.dacoromanica.ro

politică interesele noii nobilimi şi ale burghe-ziei.. Aceste clase voiau să pună mîna pe întinsele domenii ale bisericii pentru a le transforma în terenuri de păşunat, atît de necesare marilor turme de oi care dădeau lîna pentru industria engleză de postav. De asemenea, burghezia voia să fie eliberată de numeroasele taxe pe care le plătea bisericii.

În ce priveşte opoziţia întîmpinată de politica lui Cromwell, autorul se limitează doar la cea de natură religioasă, fără a ne spune ce anume interese se ascundeau sub masca religioasă.

Un alt capitol se ocupă de introducerea propriu-zisă a Reformei în Anglia, legiferată în 1536 prin decretul de dizolvare a mănăstirilor. Acţiunea de dizolvare a mănăstirilor a fost condusă personal de Cromwell din iniţiativa căruia se formase cu doi ani înainte, în 1534, o comisie specială în frunte cu el, pentru cercetarea situaţiei materiale şi a conduitei clerului. Autorul extrage din arhiva comisiei date pline de interes privind cîteva din mănăstirile mai importante.

În ultimul capitol, A. G. Dickens subliniază că una din principalele consecinţe ale Reformei a fost un întins comerţ cu fostele domenii eclesiastice. Mulţi membri ai micii nobilimi s-au îmbogăţit de pe urma achiziţionării pămînturilor mănăstireşti, astfel că în primele două decenii de după Reformă a apărut în Anglia o nouă categorie de proprietari funciari.

Cartea prof. A. G. Dickens conţine date şi fapte noi privind istoria Angliei în perioada Reformei, interpretate în unele privinţe în mod just. Autorul stăruie însă prea mult asupra personalităţii lui Thomas Cromwell, neglgînd în mod suficient pe omul de stat englez de împrejurările economice, sociale şi politice ale epocii în care a trăit şi care în fond i-au determinat acţiunile. Şi materialul pentru o mai completă încadrare a lui Cromwell în epoca sa oferă chiar autorul prin bogatele referinţe asupra antecedentelor acestuia.

S. C

BIZANTINOLOGIE

GÉRARD WALTER, *La ruine de Byzance — 1204 — 1453*, Paris, Editions Albin Michel, 1958, 418 p.

Pentru a explica slăbirea şi prăbuşirea Bizanţului, vechii bizantinologi au pus în lumină mai cu seamă cauzele politice. Bizantinologia sovietică a dat însă o nouă orientare cercetărilor privitoare la cauzele căderii Imperiului bizantin. Potrivit acestei orientări cercetătorii mai noi explică slăbirea şi căderea statului bizantin prin cauze sociale şi în primul rînd prin descompunerea internă, ca urmare a feudalizării societăţii bizantine.

Lucrarea de faţă nu ţine seama de această orientare. Autorul explică ruina Bizanţului prin trei cauze : reaua guvernare politică a statului, secătuirea lui economică de către „capitalul italian" şi lovitura mortală dată de cruciaţi. Atribuind importanţă cauzelor politice, autorul îşi începe lucrarea afirmînd că „statul bizantin, odinioară puternic şi bogat, n-a ştiut să se folosească de puterea şi bogăţia sa" (p. 1). Această apreciere iniţială reflectă pe deplin sensul în care autorul îşi îndreaptă investigaţiile sale.

Lucrarea cuprinde două părţi. În partea întîi (p. 11—160), autorul consacră 15 capitole evenimentelor de la domnia lui Andronic I Comnenul (1183—1185) pînă la ocuparea capitalei bizantine de către cruciaţi (1204). În partea a doua (p. 161—326), autorul cercetează istoria Imperiului bizantin de la recucerirea capitalei de către Mihail VIII Paleologul (1261) pînă la căderea Constantinopolului (1453). Expunerea este însoţită de şapte anexe cuprinzînd materiale documentare (p. 327 — 343). Lucrarea mai cuprinde o bogată bibliografie (p. 345—386), tabele cronologice (p. 387—398), o scurtă terminologie bizantină (p. 399) şi un indice de nume proprii (p. 400—416).

Lucrarea are în esenţă caracterul unei sinteze istorice. Se bazează pe un bogat ma-

www.dacoromanica.ro

terial documentar. Este instructivă şi chiar atractivă, fiind redactată în stilul lucrărilor literare. Autorul stăruie însă prea mult asupra figurilor proeminente din perioada istorică pe care o cercetează. El atribuie, exagerat, o mare importanţă personalităţilor. Împăraţii bizantini, căpeteniile cruciaţilor, sultanii şi vizirii turcilor hotărăsc evenimentele. Papii şi patriarhii sînt şi ei mereu activi în desfăşurarea evenimentelor.

Autorul dă puţină atenţie maselor populare şi mişcărilor sociale. El nu cercetează fenomenul feudalizării societăţii bizantine şi nu explică slăbirea statului bizantin prin contradicţiile sociale. Dar ruina Bizanţului nu se poate explica numai prin politica îngustă a guvernului bizantin, prin intoleranţa religioasă a grecilor ortodocşi faţă de catolicii apuseni şi prin superioritatea militară a turcilor. Pentru a explica ruina Bizanţului, este necesar să se studieze şi cauzele interne ale prăbuşirii, să se analizeze particularităţile feudalismului bizantin şi puternicele lupte sociale premergătoare prăbuşirii.

Gh. C.

J. JARRY, *Hérésies et factions à Constantinople du Ve au VIIe siècle*. „Syria", XXXVII (1960), fasc. 3—4, p. 348—371, éd. P. Geuthner, Paris.

Luptele dintre faţiuni, care au frămîntat oraşele Imperiului bizantin în sec. V—VII au fost considerate vreme îndelungată drept certuri între partidele de circ. Pentru prima dată, G. Manojlovici (*Le peuple de Constantinople*. „Byzantion", XI, 1936, p. 617—716) a căutat să dea o explicaţie de natură socială, susţinînd că faţiunea albastră era formată din proprietarii funciari şi clienţii lor, iar faţiunea verde din negustori şi meseriaşi. Acestei păreri istoricul sovietic A. P. Diakonov i-a adus o serie de importante corectări (A. P. Diakonov, византийские димы и фракции в V — VII вв în Византийский Сборник, 1945, p. 144 227). După acesta, proprietarii funciari, negustorii şi meseriaşii alcătuiau elementele de conducere ale celor două faţiuni cu interese contrarii şi care se înfruntau necontenit. Masa faţionarilor avea însă aceleaşi interese, ceea ce explică acţiunile comune ale elementelor din masă în mai toate răscoalele din Constantinopol.

J. Jarry susţine, dimpotrivă, că faţiunea verzilor era alcătuită numai din populaţia săracă a Constantinopolului. Meseriaşii şi negustorii erau furnizorii aristocraţiei şi clerului şi deci nu ar fi fost interesaţi să acţioneze împotriva acestora.

G. Manojlovici mai susţinea că verzii erau monofiziţi, deoarece majoritatea negustorilor şi meseriaşilor proveneau din Siria, unde această erezie făcuse mari progrese. Pe baza acuzaţiei aduse verzilor în mai multe scrieri contemporane că erau manicheci, J. Jarry crede că verzii, în majoritatea lor negustori sirieni stabiliţi de mult în Constantinopol, erau adepţii unor concepţii dualiste. Astfel s-ar explica şi dîrzenia cu care a pornit revolta Nika împotriva lui Justinian, considerat, — potrivit concepţiilor acestei secte, în calitatea sa de căpetenie a statului care oprimă — drept reprezentant al răului.

Nu considerăm îndreptăţită părerea lui J. Jarry că faţiunea verzilor era alcătuită numai din elementele maselor populare din Constantinopol. Cum s-ar explica atunci că împăraţii Leon I, Zenon, Herakleios şi înalţi demnitari abuzivi şi impopulari ca Platon şi Ioan din Cappadochia au fost susţinătorii verzilor? Apoi, nu trebuie omis faptul că între proprietarii funciari, laici şi religioşi pe de o parte şi negustori şi meseriaşi pe de altă parte, existau puternice contradicţii. Primii posedau mari ateliere, care beneficiau de scutiri de impozite şi concurau astfel pe micii meseriaşi. Numai biserica Sophia din Constantinopol avea 1100 de ergasterii în veacul VI (*Corpus Iuris Civilis*, III, ed. Kroll, Berlin 1904, Novella XLIII, p. 271—272). În consecinţă, tezele lui A. P. Diakonov rămîn perfect valabile. Faptul că masa faţionarilor era adepta unei erezii dualiste este pe deplin explicabil.

www.dacoromanica.ro

Ca în majoritatea luptele de clasă din evul mediu şi în Constantinopol acţiunea maselor îmbrăca forme de erezie religioasă.

E. Fr.

JOHN D. GEANKOPOLOS, *Emperor Michael Palaeologus and the West. 1258—1282.* A study in Byzantine-Latine relations. Cambridge, Harvard University Press, 1959, XII + 434 p.

Lucrarea descrie pe baza unei temeinice documentări principalele evenimente politice şi militare din viaţa Imperiului bizantin, după scurta domnie a lui Theodor II Lascaris, încheiată în 1258, pînă la moartea lui Mihail VIII Paleologul (decembrie 1282). Urmaşul direct şi pretendentul la coroana imperială, Ioan IV este îndepărtat brutal împreună cu regentul desemnat, Gh. Muzalon. În urma unei conspiraţii organizate mai întîi împotriva lui Gh. Muzalon, apoi printr-o acţiune directă îndreptată împotriva lui Ioan IV, Mihail Paleologul deţine mai întîi titlul de regent şi tutore al lui Ioan IV. Iar mai tîrziu, la sfîrşitul anului 1258, Mihail Paleologul este încoronat împărat alături de Ioan IV, în cele din urmă după reocuparea Constantinopolului se încoronează ca singur autocrat al imperiului.

Primele capitole ale monografiei tratează despre: copilăria şi tinereţea lui Mihail Paleologul, uzurparea şi ascensiunea lui la tronul imperial, primele conflicte diplomatice şi politice cu lumea occidentală, lupta de la Pelagonia (1259), moment de o capitală importanţă în procesul de restaurare a Imperiului bizantin, precum şi recucerirea Constantinopolului în 1261, urmată de procesul iminent de lichidare a dominaţiei occidentale prin intermediul Imperiului latin de răsărit. După primele încercări din 1260 de recucerire a Constantinopolului, asigurîndu-şi printr-o susţinută activitate diplomatică neutralitatea Bulgariei şi profitînd de relativa linişte din Asia Mică, Mihail Paleologul sprijinindu-şi intervenţia militară şi politică pe interesul direct al unor cetăţi italiene cu mare activitate comercială, reuşeşte să recucerească o bună parte a teritoriului Imperiului latin de răsărit, creaţie artificială a celei de-a IV-a cruciade (1204). Genovezii, principalii aliaţi ai lui Mihail VIII, deşi se expuneau prin aceas tă alianţă excomunicării Papei — protector al imperiului latin de răsărit — , au participat şi au sprijinit această acţiune militară datorită enormelor profituri materiale, ce se stipulau în alianţa încheiată cu grecii schismatici în special în defavoarea Veneţiei. La 10 iulie 1260 Mihail VIII a semnat cu cei doi reprezentanţi ai genovezilor tratatul de la Nymphee, alianţă ofensivă şi defensivă împotriva Veneţiei, alianţă care transferă genovezilor su premaţia comercială deţinută de atîta timp de veneţieni. Recucerirea Constantinopolului şi procesul de reconsolidare a imperiului au fost principalele suporturi ale politicii externe preconizate de Mihail VIII Paleologul. O dată cu deţinerea totală a puterii politice, el a urmărit dublul scop: de a îndepărta prin diplomaţie atacurile occidentale şi de a restaura autoritatea imperială asupra tuturor teritoriilor care au aparţinut odinioară Imperiului bizantin.

Sînt prezentate acţiunile armatelor greceşti în Balcani (comandate în prima etapă de Alexis Strategopoulos), încercarea de apropiere de Veneţia interesată în recîştigarea privilegiilor economice şi comerciale. După pactul preconizat cu Veneţia, din iunie 1265, Mihail VIII reacordă privilegii importante genovezilor (pactul din 1267), care dobîndesc de la această dată o mare libertate comercială în cadrul Imperiului bizantin, avînd ca centru al activităţii lor economice o parte a cetăţii Galata, unde de altfel rămîn, chiar după cucerirea Constantinopolului în 1453. A fost un mare succes diplomatic pentru Mihail VIII, care în urma tratativelor duse cu cele două mari puteri maritime ale epocii, a reuşit să slăbească pericolul unei alianţe a acestora cu puterile occidentale ostile Constantinopolului, în favoarea politicii imperiale.

Două importante capitole ale monografiei sînt rezervate conflictului dintre Mihail VIII şi Carol de Anjou (*Charles of Anjou and Mihael Palaeologus; Campaigns and negotiations*).

www.dacoromanica.ro

Impunînd unirea bisericii răsăritene cu Roma, politica imperială urmărea evident dislocarea unității occidentale și repotențarea autorității și prestigiului bizantin. O dată cu moartea papei Grigore X și cu alegerea din 22 februarie 1281 a lui Francisc Martin IV pe scaunul pontifical, datorită strînselor legături cu Carol de Anjou, acesta anulează unirea bisericilor constituită anterior. Mihail VIII este excomunicat ca schismatic. Martin al IV-lea, Carol de Anjou și Filip, fiul lui Baudouin II — împăratul titular al Imperiului latin de răsărit — au încheiat la Orvieto un acord cu Veneția în vederea restaurării Imperiului latin. Papa acorda asistență noii cruciade care se forma împotriva Constantinopolului. Niciodată situația Imperiului bizantin n-a fost atît de critică; dar Mihail VIII, grație excepționalei activități diplomatice desfășurate a reușit să anihileze forța alianței lui Carol de Anjou. Încă din perioada pontificatului lui Nicolae III, Mihail VIII Palcologul stabilise relații cu Petru III Aragon, aliat al lui Manfred și care avea pretenții asupra Siciliei. Utilizînd ambițiile lui Petru III Aragon, Mihail VIII promite acestuia sprijinul său în cazul unei acțiuni comune împotriva lui Carol de Anjou. Mihail VIII construiește într-un timp scurt o puternică flotă și organizează în mod amănunțit o întinsă răscoală în Sicilia. La 31 martie 1282 o mișcare politică și militară izbucnește la Palermo și de aici se întinde în toată Sicilia. 80 000 francezi au fost masacrați în urma acestei răscoale. În august, Petru III își face apariția sprijinit de o puternică flotă și se încoronează, la Palermo, ca rege al Siciliei. Încercarea de intervenție și de reprimare a mișcării din Sicilia din partea lui Carol de Anjou a fost sortită de la început eșecului. Imperiul bizantin era salvat. În noile circumstanțe politice, rezultat în primul rînd al acțiunilor energice ale diplomației bizantine, problema unei intervenții militare concentrate împotriva Constantinopolului era cel puțin pe o lungă perioadă de timp anulată. Papalitatea pierdea în Carol de Anjou cel mai energic susținător în politica sa antibizantină, iar Veneția, denunțînd tratatul pe care îl încheiase anterior cu Carol de Anjou, se reapropie de punctul de vedere al politicii bizantine. Grație subtilei diplomații imperiale, pericolul occidental a fost îndepărtat pentru foarte mult timp.

Acesta este cadrul general al problemelor și evenimentelor prezentate de autor cu competență și pe baza unor bogate informații bibliografice. Ceea ce lipsește însă aproape complet monografiei prezentate este analiza structurii economice care a fost, în ultimă instanță, principala determinantă a datelor prezentate. Politica constantinopolitană, precum și politica occidentală erau în primul rînd reflexele unor interese de ordin economic. În același sens trebuie înțeleasă și rivalitatea diferitelor state occidentale în relațiile acestora cu Imperiul bizantin. Lucrarea publicată în frumoase condiții tehnice, înregistrînd o bogată sursă documentară și bibliografică, constituie prin stilul și prezentarea complexă a evenimentelor politice din a doua jumătate a sec. al XIII-lea o monografie de largă utilitate nu numai pentru istoricul specialist.

P. S.

* * * *Две византийские хроники X века*, Изд. восточной литературы, Moscova, 1959, 262 p. + 2 h.

În noua colecție Памятники средневековой истории народов центральной и восточной Европы, al cărui colegiu redacțional are în frunte pe acad. M. N. Tihomirov, a apărut ca prim număr lucrarea care publică operele a doi istorici bizantini din prima jumătate a sec. al X-lea.

Prima dintre aceste cronici este o operă anonimă, denumită în mod convențional „Cronica Psamatină". În ediția din anul 1888 publicată de filologul german Karl de Boor care stă la baza lucrării de față, a fost intitulată „Vita Euthymii". Această cronică

www.dacoromanica.ro

scrisă de un călugăr de la mînăstirea Psamatios din Constantinopol, descrie evenimentele ce au avut loc în capitala Imperiului bizantin la sfîrşitul sec. al IX-lea şi la începutul sec. al X-lea, cu alte cuvinte, se referă la epoca domniei lui Leon al VI-lea (886—912), arătîndu-se anarhia şi bunul plac al feudalilor care dominau în Bizanţ. De asemenea, cronica reuşeşte să facă portrete izbutite ale cîtorva personalităţi istorice, cronicarul ne redă aspecte ale relaţiilor dintre stat şi biserică. Cronicarul anonim ne istoriseşte destule fapte necunoscute din alte izvoare.

Cea de-a doua cronică editată poartă titlul „Cucerirea Salonicului" şi este opera cu caracter memorialistic a lui Ioan Kameniata, locuitor al acestui oraş, care redă în rîndurile sale (am putea spune, cu un termen modern, jurnal) invazia piraţilor arabi conduşi de Leon Tripolitanul, din anul 904, care au cucerit Salonicul. Cronicarul povesteşte cum a fost apărat oraşul de locuitorii săi şi de către slavii din jur, apoi descrie captivitatea la arabi şi eliberarea sa. Lucrarea aceasta conţine informaţii deosebit de preţioase despre viaţa internă a oraşului Salonic, al doilea ca importanţă din Imperiul bizantin, despre viaţa şi ocupaţiile locuitorilor săi, despre comerţul Salonicului cu slavii din jurul oraşului.

Cele două opere sînt interesante nu numai ca izvoare istorice, conţinînd informaţii adeseori unice relativ la politica internă şi externă a Bizanţului, ci şi ca opere literare medievale, care reflectă ideologia contemporană lor.

Editarea acestor cronici se face pentru prima oară în limba rusă. Cartea cuprinde o prefaţă, apoi cîte o introducere la fiecare cronică, după care urmează textul lor redat numai în traducere rusească, iar mai apoi se comentează amănunţit în note probleme din fiecare capitol, şi în sfîrşit găsim indice de nume, denumiri geografice şi etnice, indice cu termenii speciali, lista prescurtărilor folosite, o tabelă cronologică a evenimentelor descrise şi 2 hărţi.

Această ediţie prezintă un interes deosebit pentru medieviştii noştri, întrucît le pune la îndemînă textul celor două cronici bizantine.

V. S.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

CONSTANTIN DINU şi LEONTINA GARTENBERG, *Învăţămîntul în presa progresistă şi de partid (1872—1944). Index bibliografic selectiv.* Ministerul Învăţămîntului şi Culturii, Institutul de ştiinţe pedagogice, Editura de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1961, 217 p.

Lucrarea este rodul unor cercetări privind atît învăţămîntul propriu-zis cît şi unele probleme culturale avînd legătură cu şcoala. Prin materialul pe care îl cuprinde, cît şi prin sistematizarea acestuia, lucrarea are menirea de a înlesni cercetările referitoare la istoria învăţămîntului şi culturii din ţara noastră, de a pune în lumină tradiţiile progresiste, fermitatea şi consecvenţa cu care clasa muncitoare şi partidul ei au demascat politica culturală a regimului burghezo-moşieresc.

Din „Cuvînt înainte" aflăm criteriile ce au stat la baza întocmirii lucrării, care nu are pretenţia de a fi exhaustivă, ci de a oferi un instrument de lucru, un „index bibliografic" — cum menţionează chiar titlul. Prin fundamentarea bibliografiei mai ales pe materialele apărute în ziare, lucrarea cîştigă atît în întindere, cît şi în calitatea ei, deoarece baza documentară este largă, iar informaţiile de presă pun în lumină puternică cele mai importante aspecte ale subiectului. Reţin atenţia în special materialele apărute în presa ilegală

www.dacoromanica.ro

a partidului (centrală şi locală) care demonstrează grija cu care, în cele mai grele condiţii ale existenţei sale, partidul a organizat şi condus bătălia pentru transformarea radicală a învăţămîntului — parte integrantă a luptei pentru transformarea societăţii romîneşti pe cale revoluţionară, în direcţia desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice şi a trecerii spre socialism.

Lucrarea prezintă materiale apărute în 197 periodice selectate dintr-un număr de 663 periodice cercetate de autori, existente în fondurile celor mai bogate biblioteci şi arhive din ţară : Biblioteca şi Arhivele Institutului de istorie a Partidului şi Biblioteca Academiei R.P.R. Autorii precizează că se vor ocupa în viitor şi de presa anterioară anului 1872 precum şi de cea a minorităţilor naţionale.

Lucrarea cuprinde un studiu introductiv (p. 5—22) care schiţează în liniile cele mai generale problemele tratate în bibliografia propriu-zisă (p. 23—206), constituind astfel nu numai o simplă prezentare, ci mai ales un stimulent pentru intensificarea cercetărilor de specialitate. La sfîrşitul lucrării (p. 207—215) se află indexul alfabetic al publicaţiilor periodice.

În privinţa bibliografiei propriu-zise, considerăm că nu era necesară clasificarea dublă a materialelor — după periodicele în care au apărut (p. 23—178) şi după conţinutul lor, pe probleme (p. 179—206), fiind preferabilă aplicarea criteriului de fond, pentru a ajuta pe cercetător în aprecierea valorică a diferitelor informaţii. Era necesar ca şi materialele referitoare la mişcarea revoluţionară a tineretului şcolar sau la alte aspecte importante din istoria învăţămîntului nostru să formeze, în clasificarea pe probleme, grupe distincte şi care să aibă locul cuvenit între celelalte probleme.

Notele explicative subliniază, în general, legătura strînsă dintre învăţămînt şi viaţa social-politică a ţării. Unele greutăţi metodologice şi tehnice provin în bună măsură din întinderea considerabilă a perioadei tratate.

Meritul lucrării este acela că ea contribuie la cunoaşterea trecutului şcolii din ţara noastră, care constituie preocuparea a numeroşi cercetători ai istoriei culturii.

Al. P.

F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie, II (1400—1430)*. Paris, 1959, 300 p.

Bogăţia materialului l-a silit pe autor să împartă a doua grupă a documentelor în două părţi, respectiv perioada 1400—1430, care face obiectul prezentului volum, şi 1431—1463, care va fi cuprinsă într-un al treilea volum, neprevăzut iniţial. (Pentru vol. I vezi nota din „Studii", 6/1959, p. 230—232, precum şi nota privitoare la sinteza aceluiaşi autor *La Romanie vénitienne au moyen âge* din *Idem*, 1/1961, p. 240—242).

Desigur că multitudinea documentelor permite o cunoaştere mai amplă a acestei perioade a istoriei Romanici, deşi lectura lor nu îngăduie o reconstituire fără lacune a succesiunii şi înlănţuirii evenimentelor. Important este faptul că, în afara numeroaselor aspecte ale vieţii economice şi sociale din această regiune, regestele pun în lumină o serie de date esenţiale pentru definirea liniei directoare a politicii veneţiene, pentru clarificarea raporturilor republicii maritime cu Bizanţul şi cu Turcii, în fine, pentru înţelegerea mai deplină a istoriei Peninsulei Balcanice.

În general documentele senatului veneţian demonstrează că în acest interval de timp exploatarea posesiunilor continentale şi insulare devine mai sistematică şi mai apăsătoare, fapt ce merge paralel cu creşterea abuzurilor şi fraudelor din partea împuterniciţilor republicii, urmăriţi adesea de „avocaţii comunei", iar politica veneţiană caută cele mai diverse formule — de la diplomaţia duplicitară faţă de bizantini şi de turci, pînă la conflictul armat cu genovezii, catalanii şi turcii — într-un moment în care expansiunea maritimă se îmbină cu expansiunea din nordul Italiei. Menajîndu-şi forţele, republica

www.dacoromanica.ro

veneţiană trece la o exploatare mai sistematică a bogăţiilor naturale şi a forţelor de muncă din posesiuni, unde impunerile şi prestaţiile se fac pe bază de recensământ, fapt care provoacă fuga în masă a populaţiei şi răscoala (1593 din 23 sept. 1415 : „liniştea Cretei este ameninţată de *alguni malevoli homeni de vilissima condition* ... care predică răscoala şi proclamă că toţi robii sînt liberi"). Sustrase complet controlului bizantin, şi sub raport bisericesc, posesiunile sînt administrate numai de oamenii republicii (1019, 1439, 1116, 1040, 1049, 1475, 2038, 1544—47). Expansiunea turcilor şi creşterea forţei lor maritime, în special sub Murad, este remarcabilă. Politica de neangajare faţişă în conflict cu turcii apare în mai toate răspunsurile date lui Manuel II şi lui Ioan VIII, în care se arată că acţiunile militare ale Veneţiei depind de antrenarea şi a altor puteri în luptă (1055 etc.) : „Veneţienii nu vor face singuri nimic ; basileus-ul este invitat să insiste pe lîngă principii diu Occident ; dacă aceştia vor interveni Veneţia îşi va face datoria sa" (1362 din 10 ian. 1410). Faţă de Bizanţ, republica pare mai puţin exigentă în ceea ce priveşte restituirea împrumuturilor, ca în perioada precedentă, anii 1329 la 1399, dar pertractările cu turcii, frămîntările şi concurenţa din Moreea, ca şi conflictele cu Genova şi cu alte cetăţi italiene (1133, 1251, 1162) dezvăluie unele din motivele eşecului de a coaliza forţele împotriva ascensiunii otomane. Este drept că în 1417 (1635) tratativele pentru încheierea unei ligi cu Rhodosul, Chiosul şi Bizanţul sînt acceptate, dar ele se conjugă cu exploatarea disensiunilor dintre succesorii lui Baiazid. Bătălia navală din iunie 1416 apare ca o dată aparte în ţesătura de intrigi şi lovituri date în spatele frontului (2181) urzită de serenisima republică.

În afara unor date istorice importante, ca asediul Constantinopolului din 1422 (1854), cumpărarea Tesalonicului din 1423 (1894) şi căderea acestui oraş în mîinile turcilor în 1430 (2191—92), documentele publicate mai furnizează elemente utile şi pentru înţelegerea conflictului veneto-ungar (1323, 2006 etc.), a mediaţiei regelui Vladislav V al Poloniei (1450) şi a mediaţiei lui Manuel II, neostenit în eforturile sale de a realiza o coaliţie. Deosebit de preţioase sînt indicaţiile : Mustafa cere să fie trecut din Asia în Europa „unde are numeroşi partizani", referindu-se, probabil, şi la sprijinul lui Mircea (1564 unde se aduce şi o corectare lui Iorga) ; Veneţia refuză să trimită, la cererea lui Sigismund, vase pe Dunăre, „prea depărtată de Gallipoli", (2039, 2146) ; legături cu Ioan Castriotul (1363). Interesante sînt şi documentele în care se arată că în Veneţia erau reparate clopotele şi ceasurile din Trebizonda (981, 1109).

Numerotate în continuarea vol. I, rezumatele documentelor aduc corectări şi completări la culegerile lui Iorga, Sathas, Noiret. Un indice cuprinzător încheie acest volum de o utilitate evidentă.

Al. D.

* * * *Известия на Народна библиотека В. Коларов и на Библиотеката при Софийския държавен университет* (Analele Bibliotecii Naţionale V. Kolarov şi ale Bibliotecii Universităţii de Stat din Sofia), t. I (VII), Sofia, 1961, 643 p.

Partea întîi a volumului se deschide cu o colaborare din U.R.S.S., şi anume prezentarea de către D. D. Ivanov a *Bibliotecii fundamentale pentru ştiinţele sociale de pe lîngă Academia de Ştiinţe a U.R.S.S.* Se arată atît organizarea, cît şi activitatea bogată a primei mari biblioteci ştiinţifice creată de guvernul sovietic încă din 1918. Între lucrările elaborate în cadrul ei se numără şi bibliografia *Marea revoluţie socialistă din Octombrie şi avîntul mişcării revoluţionare în Bulgaria, Ungaria, Polonia, Romînia şi Cehoslovacia* apărută în 1959. Tot în partea întîi, N. N. Nikolaev publică *Contribuţie la istoria bibliografiei bulgare înainte de 1878.* El prezintă literaţii bulgari şi străini care s-au ocupat cu alcătuirea de bibliografii ale tipăriturilor bul

www.dacoromanica.ro

gare începînd cu Kopitar, continuînd cu ruşii I. Venelin, I. Sreznevski, V. Grigorovici, N. Murzakevici, Al. Pîpin ş.a. şi încheind cu cei bulgari. Tot pe aceeaşi linie se situează articolul dr. M. Stoianov intitulat: *V. Manciov şi repertoriul cărţilor bulgare alcătuit de el*. Autorul studiază critic acest repertoriu, aflat într-un manuscris inedit păstrat în Biblioteca Naţională Ivan Vazov din Plovdiv, scoţînd în evidenţă cărţile necunoscute pînă acum. V. Manciov a trăit un timp şi în Romînia unde a strîns 90 manuscrise şi diferite tipărituri bulgăreşti care se află acum la Şiştov. Partea întîi a *Analelor* conţine şi articole legate de alte aspecte din activitatea ştiinţifică în biblioteci. Astfel sînt: *Cartotecile bibliografice şi principiile alcătuirii lor* de S. Anghelov, *Sistemul cartotecilor de referinţă în bibliotecile Institutiilor de studii superioare din Bulgaria* de L. Staniceva şi L. Dimîtrova, *Microfilmul şi folosirea lui în bibliotecile ştiinţifice din Bulgaria* de M. Radoslavova şi *Metode pentru studierea intereselor cititorilor în bibliotecile publice* de Z. Dafinov[1].

Partea a doua a volumului înmănunchiază cîteva studii bazate şi însoţite de bogate bibliografii. B. St. Anghelov prezintă *Date privitoare la pătrunderea cărţii ruse în Bulgaria în sec. XV—XVIII*. Punctul de vedere al autorului este foarte larg, în lista cărţilor fiind incluse şi cărţi manuscrise cu teme ruse scrise în unele mînăstiri din Moldova. K. V. Kărateodorova aduce o preţioasă contribuţie în *Precizarea timpului cînd au fost tipărite, răspîndite şi rolul a trei cărţi ale lui Botev din anul 1875*. Toate cele trei cărţi au fost tipărite la Bucureşti. Un exemplar din prima din cele trei cărţi, lucrarea lui I. D. Ilovaiski *Despre originea slavă a bulgarilor dunăreni*, în traducerea lui Hristo Botev, se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R. Ea are o ştampilă rotundă, mare, pe care însă se poate citi numai „... *еpадско общинско* ...". Celelalte două lucrări sînt (în ordinea apariţiei stabilită de autoare): o culegere de poezii în colaborare cu St. Stambolov şi traducerea dramei *Cremutius Cordus* de scriitorul rus Kostomarov.

Toate trei cărţile s-au răspîndit în Bulgaria prin Giurgiu-Rusciuc, iar prin conţinutul lor au contribuit la pregătirea răscoalei antiotomane bulgare din 1876. Ecoul acestei răscoale în Europa, îndeosebi în Anglia, îl înfăţişează în aceeaşi parte a *Analelor* dr. I. Panaiotov. Răscoalele ţărăneşti din Bulgaria din anul 1900, aşa cum sînt reflectate în beletristica şi presa periodică bulgară, formează obiectul studiului lui Hr. Nedealkov publicat în partea a doua a *Analelor*.

În afară de substanţialele dări de seamă şi recenzii, în prezentul volum al *Analelor* se publică sub titlul general „anexe" un interesant material de toponimie extras de R. Stoicov din preţioasa arhivă otomană care se păstrează în Biblioteca Naţională de la Sofia intitulat: „Nume de localităţi bulgare în documentele turceşti din sec. XV—XVII". Tot pe baza acestei arhive s-au întocmit şi publicat două valoroase studii de către cercetătorii istorici bulgari N. Todorov şi V. Mutafcieva, respectiv: *Despre situaţia demografică a Peninsulei Balcanice în sec. XV — XVI* (în „Anuarul Univ. din Sofia" — seria istorie-filozofie, tom. LIII, 2, 1960 p. 193—232) şi *De l'exploitation féodale dans les terres de population bulgare sous la domination turque au XV et XVI-e siècle* (în volumul închinat celui de-al XI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, Sofia, 1960, p. 145—170). Prezentul volum al *Analelor* marchează prin formă şi conţinut un succes al colaborării pe linia valorificării ştiinţifice a materialelor din Biblioteca Naţională şi Biblioteca Universităţii din Sofia.

A. C.

[1] Complexele probleme teoretice şi practice ale bibliografiilor tematice, inclusiv de istorie, sînt expuse într-o lucrare publicată recent de Hr. Trenkov sub titlul: *Bibliografia specială*, Sofia, 1960.

www.dacoromanica.ro

* * * *Bibliografia storica nazionale*. Bari, Laterza, 1960, XXVII + 259 p.

Ultimul volum din această colecție, publicat de „Giunta Centrale per gli Studi Storici", cuprinde titlurile tuturor publicațiilor cu caracter istoric (periodice, lucrări, articole) apărute în Italia în cursul anului 1958. Bibliografia, continuînd o tradiție de douăzeci de ani, păstrează, în general, aceeași linie în clasificarea materialului. Lista periodicelor, care se află la începutul volumului, prezintă titlurile dispuse în mod alfabetic, și cuprinde în două coloane atît forma abreviată, cît și titlul complet cu toate elementele bibliografice. Cît privește restul materialului, a fost distribuit în următoarele secții și subsecții: *A — Științe auxiliare și ajutătoare* (epigrafie, paleografie, diplomatică; metodologie, genealogie, numismatică, iconografie, geografie istorică și toponomastică; arhive, biblioteci, muzee etc.); *B — Opere cu caracter general* (istoria istoriografiei, istoria universală, istoria Italiei, istoria doctrinelor politice, economice și sociale, istoria dreptului etc.); *C — Preistorie* (opere cu caracter general, originea popoarelor europene); *D — Istorie antică* (antichitatea în general, orientul antic, istoria greacă și elenistică, istoria creștinismului etc.); *E — Evul mediu* (sec. V—XV, izvoare, opere cu caracter general, istoria Italiei, istoria Bizanțului, Islamului, istoria culturii etc.); *F — Istorie modernă* (sec. XVI—1914, izvoare, opere cu caracter general și relații internaționale, invenții, istoria coloniilor, istoria dreptului, istoria economiei etc.); *G — Istorie contemporană* (1914—1958, memorii și documentare, primul război mondial, istoria Italiei, istoria coloniilor, al doilea război mondial etc.).

Cu toată tendința de uniformizare, totuși volumul respectiv, față de cele precedente, aduce cîteva modificări în ce privește planul secțiilor și subsecțiilor, concentrînd într-o singură secție toată istoria modernă referitoare la perioada dintre sec. al XVI-lea pînă la primul război mondial (1914); în subsecții nu a fost distribuit decît materialul bibliografic grupat pe specialități istorice. Informarea bibliografică este redată conform criteriilor general acceptate; pentru articolele din reviste, în locul editurii este indicat titlul abreviat al periodicului, urmat de anul apariției; cu corp tipografic mai mic sînt indicate volumul și numărul paginilor revistei la care se găsește articolul respectiv.

Lucrarea de față conține și cîteva indicații referitoare la țara noastră, astfel: Gabba Emilio, în revista „Athenaeum" (1958, nuova ser., vol. 36, p. 273—276), recenzează lucrarea prof. D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a Romîniei*, Buc., 1958; Poli Filiberto, *Come il S. Ten. degli Alpini Filiberto Poli ricondusse dalla Russia in Italia nel 1917, 500 italiani profughi dalla Rumenia*. B. „Museo", Risorg. Trento, 1958, n. 2, p. 23 30.

A. I.

Rubrica „Însemnări" a fost întocmită de: *I. Rucăreanu, L. P. Marcu, S. Iancovici, A. Constantinescu, P. P. Panaitescu, R. Popa, Gh. Cronț, S. Columbeanu, L. Ștefănescu, E. Francez, P. Simionescu, V. Stănică, Al. Porțeanu, Al. Duțu, Ana Ioachim.*

www.dacoromanica.ro

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ стр

40 лет со дня создания Коммунистического союза молодежи Румынии
И. АПОСТОЛ, Всеобщая конференция трудящейся молодежи в марте 1922 г. 263
К. МОКАНУ, О вкладе молодежи в борьбу Коммунистической партии Румынии против фашизма и подготовки антисоветской войны 291

* * *

М. ХОЛБАН, К изучению отношений между Валахией и Анжуйской Венгрией 315

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

И. ФЕЛЯ, Из истории рабочей печати — „Ромыния мунчитоаре" — I серия — 1902 год 319
М. ПОСА, Некоторые уточнения в связи с числом крестьян, арестованных после восстания 1907 г. 369
КОРНЕЛИЯ БОДЯ и П. ЧЕРНОВОДЯНУ, Новые материалы к биографии Николая Бэлческу 375
И. РАНКА, Внутренний документ, касающийся заговора Михаила Гросса против Иоана Водэ Караджи в 1816 году 389
М. А. МЕХМЕТ, Книга турецких фирманов во время правления в Молдове Александра Ипсиланти (1786—1788) 405

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Опубликование юридических памятников средневековой Руси (*Г. Кронц*) . . . 431

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ 439
РЕЦЕНЗИИ 447
ОБЗОР ЖУРНАЛОВ 473
ЗАМЕТКИ 501

SOMMAIRE

ÉTUDES Page

40 ans depuis la création de l'Union de la Jeunesse Communiste de Roumanie
I. APOSTOL, La conférence générale de la jeunesse travailleuse de mars 1922 263
C. MOCANU, Contribution de la jeunesse à la lutte du Parti Communiste de Roumanie contre le fascisme et les préparatifs de la guerre antisoviétique 291

www.dacoromanica.ro

Page

M. HOLBAN, Contribution à l'étude des rapports entre la Valachie et la Hongrie durant la période angevine 315

NOTES ET COMMUNICATIONS

I. FELEA, De l'histoire de la presse ouvrière — «Romînia muncitoare»— Ire série, 1902 . 349
M. IOSA, Quelques précisions relatives au nombre des paysans arrêtés après la révolte de 1907 369
CORNELIA BODEA et P. CERNOVODEANU, Nouveaux matériaux pour la biographie de Nicolae Bălcescu 375
I. RANCA, Un document interne relatif au complot organisé en 1816 par Mihail Gross contre le voïvode Ion Caragea 389
M. A. MEHMET, Un registre de firmans turcs datant du règne d'Alexandre Ypsilanti en Moldavie (1786—1788) 405

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

La publication des monuments de droit de la Russie médiévale (*Gh. Cronț*) 431

LA VIE SCIENTIFIQUE 439
COMPTES RENDUS 467
LA REVUE DES REVUES 473
NOTICES 501

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

ISTORIE

* * * **Istoria Romîniei**, vol I, 891 p. cu 190 fig. + 16 pl., 45 lei; vol. II, 1159 p. + 20 pl., 45 lei.

* * * **Din istoria Transilvaniei**, vol. I, ed. a II-a, 232 p. + 11 pl.; vol. II, 463 p., banderolate 55 lei.

* * * **Studii şi materiale de istorie medie**, vol. IV, 584 p. + 10 pl., 26,30 lei.

GEORGE POTRA, **Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594 1821)**, 820 p., 34,60 lei.

CARL GÖLNER, **Turcica, Die europäische Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts**, I. Band, 464 p., 26,50 lei.

* * * **Documente privind Unirea Principatelor, vol. I. Documente interne (1854 1857)**, 783 p. + 8 pl., 38,50 lei.

* * * **Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. I, Ţara Românească**, 961 p., 40,20 lei.

ARHEOLOGIE

* * * **Materiale şi cercetări arheologice**, vol. VII, 687 p. + 13 pl., 93 lei.

* * * **Studii şi cercetări de numismatică**, vol. III, 639 p. + 1 pl., 34,50 lei.

* * * **Arheologia Moldovei**, vol. I, 309 p. + 1 pl., 46,10 lei.

* * * **Studii şi comunicări. Arheologie — Istorie Etnografie**, vol. IV, 312 p. + 25 pl., 18,70 lei.

VLADIMIR DUMITRESCU, **Necropola de incineraţie din epoca bronzului de la Cîrna**, 386 p. + CLXIII pl., 89 lei.

D. BERCIU, **Contribuţii la problemele neoliticului în Romînia în lumina noilor cercetări**, 594 p. + 15 pl., 80 lei.

www.dacoromanica.ro

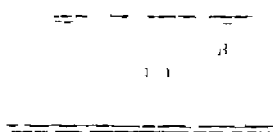

www.dacoromanica.ro